

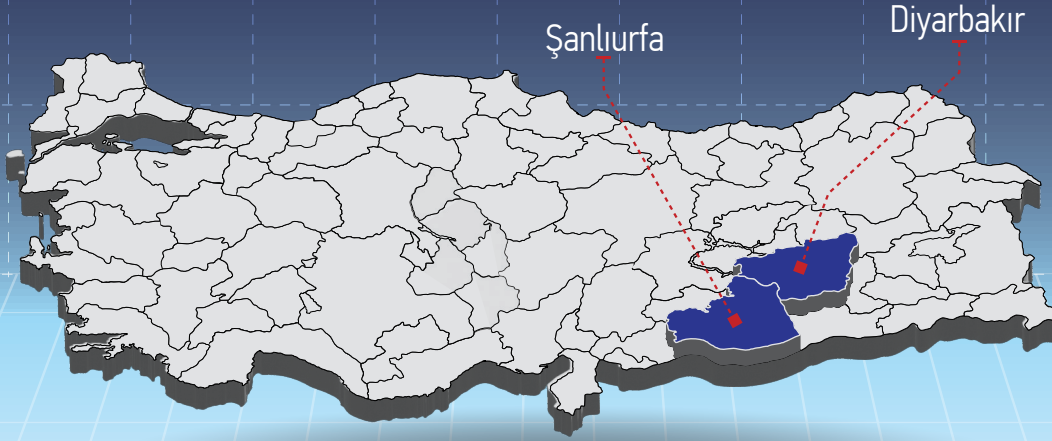
T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

KARACADAĞ
KALKINMA AJANSI • DEVELOPMENT AGENCY

TRC2 DÜZEY-2 BÖLGESİ BÖLGE PLANI

2024-2028

Üretim ve
İstihdam

Turizmde
Dijitalleşme

Beşeri
Gelişme

Kırsalda
Katma Değer

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

KARACADAĞ
KALKINMA AJANSI • DEVELOPMENT AGENCY

TRC2 (DİYARBAKIR-ŞANLIURFA) BÖLGESİ BÖLGE PLANI

2024 - 2028

ARALIK 2023

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: YÖNETİCİ ÖZETİ	7
BÖLÜM 2: PLAN HAZIRLAMA YÖNTEMİ VE SÜRECİ.....	20
BÖLÜM 3: TRC2 BÖLGESİ'NE GENEL BAKIŞ.....	24
BÖLÜM 4: VİZYON, STRATEJİK ÖNCELİK, HEDEF ve TEDBİRLER.....	35
STRATEJİK ÖNCELİK 1: SANAYİNİN GELİŞMESİ VE İHRACATIN ARTIRILMASI	39
STRATEJİK ÖNCELİK 2: TURİZMİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE DİJİTALLEŞMESİ.....	55
STRATEJİK ÖNCELİK 3: BEŞERİ VE SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ.....	70
STRATEJİK ÖNCELİK 4: KIRSAL ALANLARDA KATMA DEĞERİN SAĞLANMASI.....	94
BÖLÜM 5: MEKÂNSAL GELİŞİM	111
BÖLÜM 6: BÖLGE PLANI HEDEFLERİNİN SKH İLE İLİŞKİSİ.....	123
BÖLÜM 7: PLANIN İZLEMESİ	127

TABLolar LİSTESİ

TABLO 1- BÖLGE PLANI HEDEFLERİNİN SKH İLE İLİŞKİSİ.....	124
TABLO 2- PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1.....	128
TABLO 3-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 1.....	129
TABLO 4- PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 2.....	130
TABLO 5-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 3.....	131
TABLO 6-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 4.....	131
TABLO 7-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2.....	132
TABLO 8-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2, HEDEF 1.....	133
TABLO 9-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2, HEDEF 2.....	134
TABLO 10-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2, HEDEF 3.....	135
TABLO 11-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3.....	136
TABLO 12-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 1.....	137
TABLO 13-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 2.....	137
TABLO 14-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 3.....	138
TABLO 15-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 4.....	138
TABLO 16-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 5.....	138
TABLO 17-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-4, HEDEF 1.....	139
TABLO 18-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-4, HEDEF 2.....	139
TABLO 19-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-4, HEDEF 3.....	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1-BÖLGE PLANI STRATEJİK ÖNCELİKLERİ.....	15
ŞEKİL 2- VİZYON, STRATEJİK ÖNCELİKLER VE HEDEFLER.....	19
ŞEKİL 3- TRC2 BÖLGESİ GENEL BAKIŞ.....	30
ŞEKİL 4-STRATEJİK ÖNCELİKLER, HEDEFLER VE TEDBİRLER.....	38
ŞEKİL 5-STRATEJİK ÖNCELİK 1 SANAYİNİN GELİŞMESİ VE İHRACATIN ARTIRILMASI... 42	
ŞEKİL 6- STRATEJİK ÖNCELİK 2 TURİZMİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE DİJİTALLEŞMESİ... 58	
ŞEKİL 7- TRC2 BÖLGESİ POTANSİYEL YARATICI ENDÜSTRİLER.....	65
ŞEKİL 8-STRATEJİK ÖNCELİK 3 BEŞERİ VE SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ.....76	
ŞEKİL 9-STRATEJİK ÖNCELİK 4 KIRSAL ALANLARDA KATMA DEĞERİN SAĞLANMASI... 97	

HARİTALAR LİSTESİ

HARİTA 1-TRC2 KONUMU VE KOMŞU İLLER HARİTASI.....	25
HARİTA 2- MEZOPOTAMYA DESTİNASYONU İLLERİ HARİTASI	66
HARİTA 3- DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI	71
HARİTA 4-TRC2 BÖLGESİ İLÇE NÜFUSLARININ SON ALTI YILLIK DEĞİŞİM ORANI (%)... 73	
HARİTA 5- TRC2 BÖLGESİNE ULUSLARARASI GÖÇ İLE GELEN NÜFUSUN DAĞILIMI	74
HARİTA 6- MEKÂNSAL GELİŞİM	114
HARİTA 7- SANAYİNİN GELİŞİMİ	116
HARİTA 8- TURİZM GELİŞME EKSENLERİ	117
HARİTA 9- ALTIN ÜÇGEN VE ROTALARI.....	118
HARİTA 10- TRC2 BÖLGESİ İLÇE KADEMELERİ, SEGE.....	119
HARİTA 11-TRC2 BÖLGESİ KIRSAL MAHALLERDE MEVSİMLİK İŞÇİ ORANLARI (%)	120
HARİTA 12- TARIM VE KIRSAL GELİŞME	121
HARİTA 13-ULAŞIM ALTYAPISI.....	122

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AR	Artırılmış Gerçeklik
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
B2B	Business-To-Business (İşletmeden İşletmeye)
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BP	Bölge Planı
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DSİ	Devlet Su İşleri
DTSO	Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası
EDS	Elektrik Depolama Sistemi
ERP	Enterprise Resource Planning (Kurumsal Kaynak Planlama)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GAPBAN	GAP Business Angel Network (Melek Yatırım Ağı)
GAP BKİ	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi
GAPUTAEM	GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü
GBS	Girişimci Bilgi Sistemi
GEM	Geçici Eğitim Merkezleri
GES	Güneş Enerji Santrali
GSKD	Bölgesel Gayrisafi Katma Değer
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KAGM	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
LQ	Location Quotient (Yerellik Katsayısı)
MDR	Mevcut Durum Raporu
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
NEET	Not in Education, Employment or Training (Ne Eğitimde Ne de İstihdamdaki Bireyler)
NFT	Nitelikli Fikri Tapu

OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SE-GE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
STB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞUTSO	Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası
TAEM	Türk Metal Araştırma ve Eğitim Merkezi
TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezleri
TGA	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TRC2	Diyarbakır - Şanlıurfa Düzey 2 Bölgesi
TUREB	Turist Rehberleri Birliği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acenteler Birliği
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
YDO	Yatırım Destek Ofisi
YEER	Yenilenebilir Enerji Endüstri Bölgesi
YER-SİS	Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri

TAKDİM

Ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini topyekûn artırma hedefi doğrultusunda Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde Millî Teknoloji Hamlesi ile yüksek teknoloji ve katma değerli üretimi destekliyoruz. Küresel rekabet gücümüzü yükseltecek, ekonomik ve teknolojik bağımsızlığımızı güçlendirecek adımlar atıyoruz. Diğer yandan da Yerel Kalkınma Hamlesi ile 81 ilimizin potansiyelini ve yetkinliklerini harekete geçirecek politikalarla birlikte tüm bölgelerimizin bu yolculuğa azami katkıyı sunmasına yönelik program ve projeleri hayata geçiriyoruz.

Küresel değer zincirleriyle ilişkiler, üretim yapısı, dış ticaret düzeyi, girişimcilik kapasitesi, Ar-Ge ve yenilik performansı ve diğer illerle sosyo-ekonomik ilişkiler açısından illerimiz ayrılmaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Antalya gibi küresel değer zincirlerinde üst sıralarda yer alan illerimiz ve Kayseri, Gaziantep, Konya, Denizli ve Tekirdağ gibi önemli üretim ve ihracat merkezlerimiz ile birlikte imalat sanayi altyapısı ve kentsel hizmetler açısından daha yoğun müdahale ihtiyacı olan illerimiz mevcuttur.

İşte bu farklılıkları dikkate alan bölgesel kalkınma politikaları, refahın yurt dışında dengeli bir şekilde yayılmasını sağlama amacıyla öncelik verdiğimiz konuların başında gelmektedir. Buradan hareketle, 2024-2028 dönemi bölgesel gelişme politikalarımızın yeni stratejik çerçevesini ve uygulama araçlarını içeren Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejimizi (BGUS), “Küresel rekabette söz sahibi, refah düzeyi yüksek ve dirençli bölgeleriyle yerel dinamiklerini kullanarak topyekûn kalkınmış bir Türkiye” vizyonuyla kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerle geniş bir katılımı hazırladık. Yerel düzeyde ise kalkınma ajanslarımızın her birinin sorumluluk sahasını da ifade eden 26 Düzey 2 Bölgesi için hazırladığımız bölge planlarında; Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’yle uyumlu şekilde her bir bölgenin orta vadeli gelişme önceliklerini ve potansiyellerini tanımladık. Yerelde yine ilgili bütün paydaşların katılımıyla kalkınma ajanslarımızın koordinasyonunda hazırladığımız bölge planlarında uygulama aracı olarak örnek projeler de geliştirdik.

Bu kapsamda; Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı’nı da Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğümüz koordinasyonunda Karacadağ Kalkınma Ajansımız eliyle ortaya koyduk.

TRC2 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı; bölgenin sanayisinin geliştirilmesi ve ihracatının artırılması, turizmin çeşitlendirilmesi ve dijitalleşmesi, beşerî ve sosyal sermayenin geliştirilmesi ve kırsal alanlarda katma değer artırılması doğrultusunda stratejik öncelikler, hedefler ve tedbirler içeriyor. Yeşil dönüşüm, bölgenin afetlere karşı direncinin artırılması, genç istihdamının artırılması ve imalat sanayinde ve tarımda katma değerli üretimin sağlanması gibi konularda bölge planında yer alan amaçların hayata geçirilmesi için kamu ve özel sektöre yönelik proje örneklerine de planda ayrıca yer verdik.

BGUS ve bölge planlarının hazırlık sürecinde Bakanlığımıza ve kalkınma ajanslarımıza katkı veren tüm kurum ve kuruluşlarımıza teşekkürlerimi sunuyorum. Başta Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve kalkınma ajansları personelimiz olmak üzere çalışmaların hazırlanmasında emeği geçen herkesi tebrik ediyorum.

Mehmet Fatih KACIR
Sanayi ve Teknoloji Bakanı

Bölge Planı; bölgesel düzeyde sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini ve yerleşmelerin gelişme potansiyelini belirleyen, ulusal düzeydeki politika, plan ve stratejiler ile bölgesel ve yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi kurgulayan, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini ve koordinasyonu geliştiren, bölgesel düzeydeki program ve projelere temel oluşturan plandır.

Ülkemizde, planlı ekonomik kalkınma anlayışının benimsendiği 1960'lı yıllardan beri, bölgesel gelişmeye ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına özel bir önem verilmiştir. Hazırlanan tüm kalkınma planlarında bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi öncelikli alanlardan biri olmuş; bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla bölge planlarının yanı sıra çeşitli kalkınma araçları da kullanılmıştır. Ülkemizde çeşitli dönemlerde hazırlanan bölge planları Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'dir.

Bölge Planının yasal dayanağını, 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı görevlerini düzenleyen kısmının Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü görevlerini düzenleyen 394. maddesinde yer alan "Bölgesel gelişme ulusal stratejisi, bölge planları ve stratejilerinin hazırlık çalışmalarını yapmak veya yaptırmak, bu belgelerin sektörel ve tematik politikalarla uyum ve tamamlayıcılığını sağlayacak tedbirler geliştirmek" ifadesi oluşturmaktadır.

2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı ve 2014-2023 dönemini kapsayan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi dokümanları paralelinde Bölge Planlama çalışmaları, Düzey 2 bazındaki tüm bölgelerde Kalkınma Ajansları koordinasyonunda yürütülmüştür. Bu amaçla TRC2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Mülga Kalkınma Bakanlığının 15.11.2012 tarih ve 6277 sayılı yazısı doğrultusunda, Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanmış ve uygulanmaya konulmuştur.

2024-2028 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ve bölge planları, 641 sayılı Kalkınmaya İlişkin Bazı Kurullar Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2018/3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 7 Haziran 2022 tarih ve 31859 sayılı Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ve Bölge Planları konulu 2022/7 Cumhurbaşkanlığı Genelgesi gereği merkezi düzeyde Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, yerel düzeyde ise Kalkınma Ajansları koordinasyonunda yürütülmektedir. Bu kapsamda TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) Bölge Planı (2024-2028) çalışması Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından başlatılmıştır.

TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi için **katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan 2024-2028 Bölge Planı**; Bölgenin mevcut durumunun analiz edilerek ortaya konulduğu, problemlerin ve çözüm kaynaklarının tespit edildiği, hedeflerin belirlendiği ve bu hedeflere ulaşmak üzere yapılacakların **bütüncül bir yaklaşımla ve stratejik öncelikler dikkate alınarak** karara bağlandığı temel politika belgesidir.

Planın hazırlık sürecinde Diyarbakır-Şanlıurfa üzerine yapılan saha çalışmaları ve akademik çalışmalar incelenmiş, bölge kurum/kuruluşlarından ve diğer veri kaynaklarından Bölgenin mevcut durumunu yansıtan bilgiler toplanmış ve bunun yanında Bölgenin ekonomik, sosyal ve mekânsal yapısının analiz edildiği **"TRC2 Bölgesi Mevcut Durum Raporu ve**

Analizi hazırlanmıştır. Söz konusu süreçte Türkiye'nin güneydoğu bölgesini sarsan 6 Şubat 2023 tarihli, Kahramanmaraş merkezli iki büyük deprem, TRC2 Bölgesinin de yer aldığı 108.745 km² alanı etkilemiştir. Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri hem kentsel hem de kırsal alanda pek çok altyapı ve hizmet bağlamında hasar görmüştür. Bu hasara bağlı olarak deprem sonrası mevcut durumun tespit edilmesi amacıyla **"TRC2 Bölgesi Mevcut Durum Raporu ve Analizi"** belgesine ek olarak "6 Şubat Depremleri Sonrasında TRC2 Bölgesi Değerlendirme Raporu" hazırlanarak depremin TRC2 Bölgesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bölge Planı hazırlık süreci, deprem felaketi sonrasında stratejilerin yeniden ele alındığı bir aşamaya girmiş, planlama süreci bu bağlamda acil iyileştirme odaklı faaliyetlerle yeniden yönlendirilmiştir.

Hazırlanan söz konusu rapor ve analizlere göre;

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, insanlık tarihinin gelişiminde ilklere ev sahipliği yapmış, Bereketli Hilal olarak adlandırılan coğrafyanın kuzey kesimini oluşturan Yukarı Mezopotamya Havzasıdır. Bu havzada yer alan başlıca iki büyük şehir ise TRC2 Bölgesi'ni oluşturan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeridir. Her iki ilin toplam alanı 34.540 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin yüzde 4,4'ünü oluşturmaktadır. Tarih öncesi devirlerde ve sonrasında sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezi işlevi gören Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri, insanlığın kültürel gelişiminde önemli aşamalara ve uygarlıklara sahne olmuştur. Tarihindeki birçok değeri günümüze de taşıyan bölge, insanlık tarihi için son derece önemli, zengin bir kültürel mirasa sahiptir.

Bölge, Paleolitik ve Neolitik Dönem yerleşimleri başta olmak üzere Eski Çağ kalıntıları ile medeniyetin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Şanlıurfa'da bulunan ve günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen UNESCO Dünya Kültür Mirası Göbeklitepe, insanlık tarihinin bilinen akışını değiştirmiştir. Neolitik Dönemin önemli merkezleri arasında yer alan Nevalı Çori, yerleşik hayata geçiş ve tarım toplumuna geçiş ile ilgili basamaklarda önemli bulgular sunmaktadır. Neolitik Çağ'da iskâna tanık olduğu arkeolojik buluntularla tespit edilen Şanlıurfa şehir merkezindeki Balıklıgöl çevresi, bu ilk yerleşmelerin izlerini günümüze taşımaktadır.

Diyarbakır'da Yontma Taş Çağı'na ait taş aletlerin bulunduğu Hilar Mağaraları, Bakırtaş Çağı'nın özelliklerini gösteren Girikihacıyan, Körtiktepe, Eğil ve Silvan-Hasuni Mağaralarındaki buluntular şehrin medeniyet tarihindeki önemini yansıtan bazı unsurlardır. Günümüzden 12.400 yıl öncesine tarihlenen ve bilinen en eski yerleşim olan Körtiktepe çağdaşlarından farklı olarak daha gelişmiş bir kültürü ve gelişmiş bir medeniyetin izlerini günümüze taşımaktadır. Neolitik dönemin ilklerini barındırmasıyla öne çıkan ve günümüzden 10.000 yıl öncesine tarihlenen Çayönü, ilk kez tarım toplumuna geçişin yaşandığı, hayvanların evcilleştirildiği, ilk metalurji ve mimarlık tarihinin ilk örnekleri gibi özellikleri ile yerleşimler tarihine, mimarlık tarihine ve medeniyetin ortaya çıkışına ışık tutmaktadır.

Şanlıurfa (2.170.110) ve Diyarbakır (1.804.880) illeri nüfusları açısından Türkiye'nin 8'inci ve 12'nci sıradaki illeridir. 2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi istatistiklerine göre 3.974.990 kişiden oluşan nüfusu ile ülke nüfusunun yüzde 4,66'sını oluşturan Bölgenin yıllık nüfus artış hızı binde 10,3'tür. 2025 yılında Şanlıurfa'nın nüfusunun 2.355.157 olması beklenirken, Diyarbakır nüfusunun 1.885.744 olacağı tahmin edilmektedir. 2011 yılında binde 20,2'lik yıllık nüfus artış hızı ile Bölge, ülkenin en yüksek değere sahip ikinci Düzey 2 Bölgesi konumundaydı. Dolayısıyla TRC2 Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı 2011 yılından bu yana yarı yarıya azalmıştır.

2022 yılı nüfus verilerine göre TRC2 Bölgesinde toplam nüfusun yüzde 53,64'ü 25 yaşın altındadır. 25-65 yaş arası nüfus, toplam nüfusun yüzde 41,75'ini oluştururken, 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun yüzde 4,61'ini oluşturmaktadır. Diyarbakır'da ortalama hanehalkı büyüklüğü 2022 yılı itibarıyla 4,2 iken Şanlıurfa'da bu değer 4,8'dir. Bölge illerinde ortalama hanehalkı büyüklüğü Türkiye ortalamasının (3,16) üzerindedir.

İşsizlik, Bölge düzeyinde en önemli sorunların başında gelmektedir. Bölgedeki hızlı nüfus artışı ve köyden kente göç, işsizlik sorununu derinleştirmektedir. 2022 yılında Bölgede iş gücüne katılım yüzde 42,5'tir ve iş gücüne katılım oranında Bölge, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında sondan ikinci sıradadır. TRC2 Bölgesinde işsizlik oranı aynı yıl yüzde 11,5 iken istihdam oranı ise yüzde 37,7'dir. Bu oranlar ile Bölge, işsizlik oranı en yüksek sekizinci, istihdam oranı en düşük ikinci bölge konumundadır. İş gücüne katılım oranı düşük olan TRC2 Bölgesinde tarım ağırlıklı ekonomi, sanayi sektörüyle gelişmesi ve geleneksel yapının avantajlarından yararlanılması ile bir fırsata dönüşme potansiyelini taşımaktadır. TRC2 Bölgesinde kadınların iş gücüne katılımının arttırılmasına yönelik olarak geliştirilecek her girişimin, Bölgenin kalkınma hamlesi üzerinde çarpan etkisi yapacağı öngörülmektedir.

Bölge, 2021 yılında 120,08 milyar TL ile ülke toplam GSYH değerinin yüzde 1,66'sını oluşturmuş ve bu oranla Düzey 2 Bölgeleri arasında 18'inci sırada bulunmaktadır. Türkiye'nin fert başına GSYH'si 9.592 dolar olarak gerçekleşmiştir, fakat TRC2 Bölgesinde fert başına düşen GSYH 3.414 dolar ile ülke ortalamasının yarısından daha az olarak gerçekleşmiştir. İller bazında üretilen toplam GSYH değerine göre Diyarbakır ili 81 il içinde 23'üncü sırada, Şanlıurfa ili ise 24'üncü sıradadır. Kişi başına düşen gelirden Diyarbakır ili, 81 il içinde 77'inci sırada, Şanlıurfa ili 80'inci sırada yer almaktadır. Türkiye'de bu farkın en yüksek olarak gerçekleştiği iller Şanlıurfa ve Diyarbakır illeridir. Temel olarak düşük üretkenlik ve düşük katma değerli üretim sorunundan kaynaklanan bu durum için üretkenliği ve katma değerli üretimi arttıracak çalışmalara ve yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında 2022 yılında ülke genelinde tarım sektöründe çalışanların oranı yüzde 15,8 iken Bölgede yüzde 28,8'dir. Sanayi sektörünün istihdamdaki payı ülke genelinde yüzde 27,7 iken Bölgede yüzde 23,4'tür. Bölgedeki toplam istihdamın yüzde 47,9'u hizmetler sektöründedir. Bu oran ülke genelinde yüzde 56,5'tir.

Türkiye ekonomisi ile kıyaslandığında Bölge illerinde tarımsal üretimle yaratılan değer toplam üretim içindeki payı oldukça yüksektir. Tarımsal üretim değerinde Şanlıurfa 81 il içinde altıncı sırada, Diyarbakır ise 11'inci sıradadır. Diyarbakır, imalat sanayi üretim değerinde 81 il içinde 47'nci sırada, Şanlıurfa ise 36'nci sıradadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin yüksek üretim potansiyeline ve kentsel nüfus bakımından Türkiye'nin ilk 10 şehri arasında yer almalarına karşın imalat sanayi üretiminin düşüklüğü Bölgenin işsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorunları ile yüzleşmesinin de temel nedenidir. Bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmesi ve kalkınması için imalat sanayi üretiminin hızla artırılması ve bölgede katma değerli üretim yapısına geçilmesi **birincil önceliklerdir**. Bölge illerinde hizmetler sektörü, kentleşme ekonomilerinin etkisiyle ülke ortalamasına yakın seyretmektedir.

GAP'ın kalbinde bulunan Bölgenin tarım sektöründe hem üretim hem de istihdam payı beklenildiği gibi yüksektir. Ancak tarımsal üretimi gıda ve tekstil sanayileri ile yeterince bütünleştiremeyen Bölge, sanayinin ekonomiyeye katkısından yeterince yararlanamamaktadır.

Bölge illerinde tarımsal üretim önemli bir konuma sahiptir. Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi ile sosyal ve ekonomik kalkınmanın hedeflendiği Güneydoğu Anadolu Projesinde (GAP) sulanabilir alan ve sulama hedefleri açısından Diyarbakır (yüzde 34,7) ve Şanlıurfa (yüzde 43,6) en büyük paya sahiptir. Ekim yapılan alanlar, ülkedeki toplam ekim alanlarının yüzde 7,2'sini oluşturmaktadır. GAP Eylem Planına göre sulama projelerinin il bazında gerçekleşme durumu Diyarbakır'da yüzde 27,6 ve Şanlıurfa'da yüzde 90 düzeyindedir. Görüldüğü gibi Şanlıurfa sulanan tarım alanlarında hedefe çok yakinken, Diyarbakır bu hedefin oldukça uzağındadır. Silvan Projesi, Diyarbakır'da sulanan tarım alanlarını yüzde 90 seviyesine çıkaracaktır. TRC2 Bölgesi ülkenin pamuk üretiminin yüzde 53,43'ünü, Antep fıstığı üretiminin ise yüzde 32,3'ünü gerçekleştirmektedir. Bölge her iki ürününün üretim değerinde ülke içinde birinci sırada yer almaktadır.

Dış ticarete Şanlıurfa 2022 yılında 313,1 milyon dolar ihracat ve 336,2 milyon dolar ithalat gerçekleştirmiştir. 2012 yılı ihracatı 110 milyon dolar olan il, inişli çıkışlı bir grafik sergileyerek 2022 yılındaki değerine ulaşmıştır. Diyarbakır ise 2022 yılında 421,9 milyon dolar ihracat, 128,9 milyon dolar ithalat gerçekleştirerek dış ticaret fazlası vermiştir. Diyarbakır ilinin 2012 yılında gerçekleştirdiği ihracat 199 milyon dolardır. İlin ihracat değeri 2018 yılından itibaren düzenli olarak artmıştır. Diyarbakır ülke ihracatına yüzde 0,17'lik bir katkı sunarken Şanlıurfa yüzde 0,12'lik bir katkı sunmuştur. Kalkınmışlık göstergeleri temel alındığında alt sıralarda olan her iki ilde başta Diyarbakır olmak üzere ihracat performansı diğer göstergelere kıyasla daha iyi bir durumdadır. Zira Diyarbakır 2022 yılında ihracat sıralamasında 31'inci, Şanlıurfa ise 42'inci sıradadır. Şanlıurfa 112 ülkeye ihracat yaparken Diyarbakır 105 ülkeye ihracat yapmaktadır.

Bölgedeki KOBİ'ler finansmana erişim, planlama, pazarlama sorunları, teknolojik altyapı yetersizliği, düşük üretim kapasitesi, AR-GE faaliyetlerinin yetersizliği, kurumsallaşamama, finansal kaynakları veya fonları yönetmede karşılaşılan sorunlar gibi nedenlerle istenen verimlilik düzeyinde çalışmamaktadır. Tüm bu sorunlar yeterli düzeyde katma değerli üretimin ve istihdamın yaratılamamasına neden olmaktadır.

Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmayı, sektörel kümelenme oluşturmayı hedefleyen yeni yatırım teşvik sistemi ile sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu referans alınarak altı farklı bölge oluşturulmuştur. Buna göre TRC2 Bölgesi teşvik sisteminde en avantajlı bölge olan 6. Bölgede bulunmaktadır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde göç hareketleri açısından iki özgün sorun bulunmaktadır. Diyarbakır ilinde göçün ana nedeni 1990'larda artan şiddet olaylarına bağlı olarak yerleşim yerlerinin terk edilmesidir. Şanlıurfa ilinde ise Bölgedeki asayiş olaylarının göç hareketini tetiklemesinin yanı sıra mevsimlik göç de en az bunun kadar önem taşımaktadır. TRC2 Bölgesi, hem göç almakta hem de göç vermektedir. Daha çok Bölge kırsalından ve çevre illerden göç alırken aldığı göçten fazlasını vermektedir. Bölgede nüfus, çift yönlü göç hareketleri nedeniyle son derece değişkendir. Şanlıurfa kent merkezinden göç eden nüfus, ağırlıkla daha gelişmiş bir kent olan Gaziantep'e yönelmektedir. Diyarbakır, Şanlıurfa'dan farklı olarak kendi kırsalının yanı sıra çevre illerin kırsalından da göç almıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılı verileri temel alınarak yapılan ve 2020 yılı başında yayınlanan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Araştırması (SEGE) verilerine göre TRC2 Bölgesi illeri, eğitim ve

sağlık alt bileşenlerinde Türkiye genelinin gerisindedir. Eğitim alt bileşeni bazında Diyarbakır 72'nci, Şanlıurfa ise 79'uncu sırada yer alırken sağlık alt bileşeninde Diyarbakır 67, Şanlıurfa ise 74'üncü sıradadır. Bölgede okullaşma oranı son on yılda okul öncesi ve ilköğretim düzeyinde artmamış olup ortaöğretim düzeyinde iki katın üstünde bir artış gerçekleştirmiştir. Bölgede uzman hekim sayısı ve hastanelerde yatak sayısı artsa da Türkiye ortalamasını yakalayamamıştır.

Bölge önemli ulaşım bağlantılarının kesişme noktasındadır ve kara, hava ve demir yolu bağlantıları ile ülkenin her yerinden ulaşılabilir durumdadır. Diyarbakır Havaalanı ülkedeki 55 havaalanı arasında en fazla yolcu taşınan 12'nci havaalanı iken Şanlıurfa GAP Havaalanı 23'üncü sıradadır. Şanlıurfa GAP Havaalanı, ülkenin en büyük kargo havalimanı olarak inşa edilmiştir. TRC2 Bölgesinde Türkiye genelinde de olduğu gibi ulaşım altyapısı büyük oranda karayolu taşımacılığına dayanmaktadır. TRC2 Bölgesi karayolu ağı, toplam Türkiye karayolu ağı içerisinde yüzde 3,56'lık paya sahiptir. Otoyol bağlantısı batıdan devam edip Şanlıurfa'da son bulmaktadır. Diyarbakır otoyol bağlantısı ile Şanlıurfa merkez ve OSB bağlantılı demir yolu hattı, Bölgede önemli bir gereksinim olmasına rağmen inşa edilmemiştir.

Nüfus hareketliliğinin göç nedeniyle yüksek olduğu Bölgede kentlerin mekânsal gelişmelerinin kontrol altına alınmasında ve altyapı hizmetlerinin standartlara uygun olarak sağlanmasında güçlük yaşanmaktadır. Bu durum, kentsel alanda altyapı ve çevre sorunlarına neden olmakta, kentlerde yaşam standardını düşürmektedir. Yüksek nüfus, yüksek nüfus artış hızı ve Bölgede doğal kaynaklara dayalı büyük yatırımlar, doğa üzerinde artan oranda baskıya neden olmaktadır. Doğal kaynakların, özellikle de su ve toprak kaynaklarının korunması, Bölge ekonomisi için stratejik önem taşımaktadır.

TÜİK tarafından 2022 yılında gerçekleştirilen "TÜİK Kent-Kır Nüfus İstatistikleri" çalışması ile kent-kır yapısını yansıtmak üzere "yoğun kent, orta yoğun kent ve kır" sınıflaması yapılmıştır. Bu kapsamda Şanlıurfa nüfusunun yüzde 53'ü yoğun kent, yüzde 12'si orta yoğun kent, yüzde 35'i kır olarak sınıflandırılan yerleşimlerde yaşamaktadır. Aynı istatistiki çalışmada Diyarbakır nüfusunun yüzde 65'inin yoğun kent, yüzde 9'unun orta yoğun kent ve yüzde 26'sının kır olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde yaşadığı tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmaya göre, Türkiye'de kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus bakımından Şanlıurfa 746.375 kişi ile 1., Diyarbakır ise 473.921 kişi ile 2. sıradadır.

6 Şubat tarihli Kahramanmaraş merkezli depremler ve ardından yaşanan sel felaketi nedeniyle Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri hem kentsel hem de kırsal alanda altyapı, üstyapı ve hizmet bağlamında hasar görmüştür. Bu iki kentte görülen hasar, belli bir alanda yoğunlaşmamış olup noktasal ölçektektir. Depremler sonrasında TRC2 Bölgesinde toplam 31.661 hane orta hasarlı, ağır hasarlı, yıkık ya da acil yıkılacak kategorisindedir. Deprem nedeniyle hem kent merkezinden kırsal kesime hem de diğer illere yönelen bir göç hareketi başlamış, 32 binden fazla kişi ikamet ettiği il dışına yerleşmiştir. Bölgede yapılan saha çalışmalarına göre sanayi işletmelerinin genelinde bina ve makine ekipmanların üretime devam edebilir durumda olduğu tespit edilmiştir. Saha çalışmalarına ve analizlere göre 11 ilde sanayi işletmelerinin toplam hasarı yaklaşık 155 milyar TL (8,2 milyar ABD Doları) olarak tahmin edilmiştir. Söz konusu hasarın yüzde 2,3'ü Şanlıurfa, yüzde 1,3'ü ise Diyarbakır'da meydana gelmiş, Şanlıurfa'daki işletmelerde yaklaşık 3,5 milyar TL ve Diyarbakır'da ise yaklaşık 2 milyar TL zarar meydana gel-

miştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından saha verilerine dayalı olarak hazırlanan analizlere göre uzun dönemde TRC2 Bölgesi için %4,4'lük bir çıktı kaybı beklenmektedir. Sanayide çalışan işçilerin bir kısmının göç etmiş olmasından kaynaklanan üretim aksaklıkları ve işletmelerin büyük çoğunluğunun bina, makina ekipman ve malzeme hasarlarına karşı herhangi bir sigortası olmaması nedeniyle maddi kayıplar yaşanmıştır. Deprem bölgesinde kış şartlarında ağıl ve ahırların yıkılmış olması hayvancılık sektörüne zarar vermiştir. Tarım sektörü ise deprem felaketinden sanayi sektörüne benzer biçimde iş gücü göçü nedeni ile etkilenmiştir. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da tescilli büyük yapıların 6 Şubat depremlerinden etkilenme durumu sınırlı olmasına rağmen kent merkezlerinde yaşanan sel baskınlarının Şanlıurfa Müzesi gibi yapılarda tahribata yol açtığı görülmüştür. Depremler, Diyarbakır'daki 95 konaklama tesisinden dördüne ağır hasar vermiştir. Şanlıurfa'da ise 57 tesisin yalnızca biri ağır hasar almıştır. 6 Şubat depremleri hem kırsal hem de kentsel altyapıda hasara yol açmış, buna karşın eğitim ve sağlık hizmetlerinin aksamasına yol açacak bir sorun yaşanmamıştır. TRC2 Bölgesinde su ve elektrik şebekeleri, iletim hatları ve haberleşme ağları depremde hasar almıştır.

6 Şubat depremlerinin ve hemen ardından Şanlıurfa kent merkezi başta olmak üzere Bölgemizde yaşanan sel felaketi sonrasında afetlere hazırlık ve dirençlilik için yerleşmelerin imar planlarının hazırlanması ve bu planlara uyumlu bir şekilde kentleşmenin ve yapılaşmanın sağlanması, zemin etütlerinin detaylı olarak yapılması, ova ve tarım arazilerinde yapılaşmanın önüne geçilmesi, çok katlı yapılaşma yerine riski azaltmak için yatay yapılaşmanın teşvik edilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bölgemizi etkileyen iklim değişikliğine bağlı kuraklık, ani yağışlara bağlı sel ve taşkınlar, depremler gibi doğal afetler ve yangınlar, endüstriyel kazalar gibi insan kaynaklı afetlere karşı direnç geliştirme politikaları ele alınmıştır. Bu bağlamda uyum ve azaltım faaliyetleri gündeme alınarak bölge planında afet sonrası iyileştirme süreci yatay konu olarak ele alınmıştır. Hazırlanan bölge planında afetlerle ilişkili olarak 3. stratejik önceliğin altında afetlere dirençlilik ile ilgili bir hedef ve bu hedefi hayata geçirecek üç tedbir geliştirilmiştir. Diğer stratejik önceliklerde ise öncelik alanıyla ilişkili olarak afetlere karşı dirençliliğin geliştirilmesine yönelik tedbirler eklenmiştir.

Yapılan mekânsal analizlerde Bölgede istihdam olanaklarının yetersiz olması ve imalat sanayinde istihdamın toplam istihdam içindeki oranının ülkede en düşük olduğu bölgeler arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Diyarbakır ve Şanlıurfa'ya göçle gelen nüfusun yeterli kentsel altyapı ve donatı hizmetlerine ve istihdam olanaklarına erişemediği tespit edilmiştir. Bölgede sosyal düzeyde göç ve yoksulluğa dayalı önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bölgede dengeli yerleşmeler sisteminin oluşturulması ve sağlıklı kentleşmenin sağlanabilmesi için; **bölge merkezlerinde** ve alt merkez işlevi görecek **orta büyüklükteki yerleşmelerde istihdam olanakları sağlayacak alanların geliştirilmesi, yeterli altyapı ve donatı imkânlarının sağlanması, etki alanlarındaki yerleşmelere daha fazla mal, hizmet ve istihdam imkânları sunmaları** ve bunun yanında göçün dengelenmesi için **kırsal kalkınma yatırımlarının** öncelikli olarak gözetilmesi gerekmektedir.

Diyarbakır ve Şanlıurfa kentleri Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde (2024-2028) belirtilen ulusal ölçekte olmasa da bölgeleri için merkez rolü taşıyan, çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek, çevre illerden sosyo-ekonomik olarak daha fazla gelişmiş ve nüfusu belirli bir eşliğin üzerinde olan iller "bölgesel merkez" (cazibe merkezleri) olarak adlandırılmıştır. Bu iki büyük merkezin kalkınmasının çevre illeri de kapsayan bölgede güçlü bir kalkınma etkisinin

güçlü yaratması beklenmektedir.

Yukarıdaki incelemeler ışığında, **Bölgenin gelir düzeyinin artırılması için Bölge illerinin ekonomik büyümesinin hızlandırılması** ve **üretkenliğinin artırılması** gerektiği açıkça görülmektedir. Bunun için ekonomik sektörlerde yaratılan katma değer artırılması ve kamu ve özel sektör yatırımları ile **özellikle imalat sanayinin geliştirilmesi** kilit önem taşımaktadır. Bölge illerinin imalat sanayi 2010-2020 dönemi büyüme oranlarının, Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. TRC2 Bölgesinin sosyal ve ekonomik gelişmesi ve diğer bölgeler ile gelir eşitsizliğinin azaltılması için, başta imalat sanayideki büyüme oranları olmak üzere, ekonomik sektörlerdeki büyüme performanslarının artırılması gerekmektedir.

Turizm sektörü başarılı bir tanıtım stratejisi sayesinde orta vadede büyük gereksinim duyulan döviz gelirini sağlayabilen, gelir ve istihdam artışı yaratabilen bir endüstridir. Hem ulusal hem de uluslararası çapta yapılacak çalışmalar ile gelir ve istihdam artışının etkilerinin görülmesi beklenmektedir. Turizm endüstrisi, öğrenilmesi kolay, yeni ve çeşitli işler sağlayarak vasıfsız iş gücü için geniş istihdam olanakları yaratmaktadır. Yukarı Mezopotamya'nın Bereketli Hilal bölgesindeki TRC2 Bölgesinin zengin tarihi ve kültürel mirası ile keşfedilmemiş doğasının korunarak ekonomiye kazandırılması gerekliliği, daha önceki plan döneminde önem verilen bir sektör olan **turizme bu plan döneminde de başat rol verilmesini** zorunluluk haline getirmektedir.

TRC2 Bölgesi genç ve dinamik nüfus yapısı ile Türkiye'nin yakaladığı demografik fırsat penceresinden, doğru sosyal politikalarla en çok yararlanabilecek bölgelerden biridir. Çocuk ve genç nüfus oranının Türkiye ortalamasının çok üstünde olduğu Bölgede **beşerî sermayenin geliştirilmesi** önemli bir fırsat olduğu kadar müdahale edilmesi gereken öncelikli sosyal politika alanlarından biridir. Sosyo-ekonomik göstergelerde oldukça geri sıralarda yer alan Bölgenin kalkınmasını hızlandırması ve diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltması için gençlerin üretkenlik ve istihdam düzeylerinin artırılarak beşerî sermayenin güçlendirilmesi öncelikli amaçlardan biridir. Öte yandan TRC2 Bölgesi göç ve yüksek işsizlik oranı gibi önemli sosyal sorunlarla yüz yüzedir. Bölgede **beşerî sermayenin güçlendirilmesi ve nitelikli iş gücü kaynağının oluşmasına** katkı sağlamak üzere tüm dezavantajlı kesimlere yönelik politikalar da stratejik bir önem arz etmektedir.

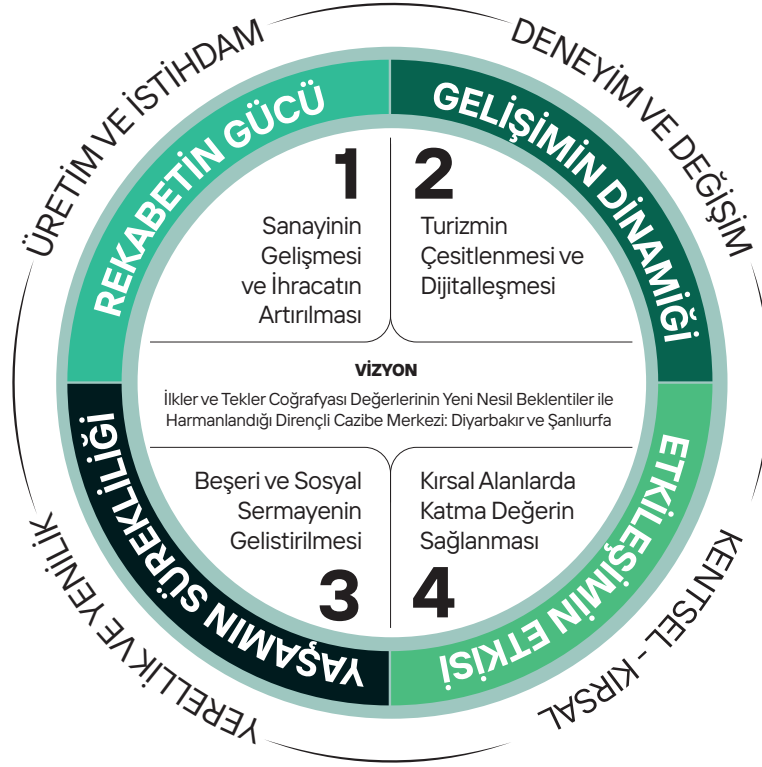
TRC2 Bölgesi yoğun olarak göç almakta ve kırsal nüfus hızla çözülmektedir. Bu nedenle kırsal alanlarda yaşam ve mekân kalitesinin artırılması, bu doğrultuda ekonomik, sosyal ve fiziki gelişmeye yönelik önlemlerin gözetilmesi gerekmektedir. Diğer yandan ilçe düzeyindeki kentlerde planlı ve afete duyarlı kentleşmenin sağlanması ve **kırsal alanlarda gelir düzeyi, yaşam ve mekân kalitesinin artırılması, kırsal kalkınmanın sağlanması** ve fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi Bölge dışına göçün önlenmesi için önemli görülmektedir.

Bölge vizyonuna ulaşmak için bölgesel kalkınmaya yön verecek stratejik öncelikler altında hedef ve tedbirler ortaya konmuştur. Belirlenme gerekçeleri ve açıklamalarla desteklenen amaç, hedef ve stratejilerin yanında bazı proje önerileri de geliştirilmiştir. Stratejik öncelikler özetle aşağıdaki gibidir.

TRC2 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı; hazırlanan mevcut durum raporu, yapılan analizler, katılımcı süreçlerle Bölge aktörleri tarafından tanımlanan sorunların önceliklendirilmesi, çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve yerel olanaklar göz önünde tutularak ulusal politika ve

önceliklerle uyumlu biçimde hazırlanmış olup bölgesel gelişmeyi sağlayacak tamamlayıcı nitelikte **dört stratejik öncelik**ten oluşmaktadır. Bölgenin Stratejik Öncelikleri özetle aşağıdaki gibidir:

ŞEKİL 1-BÖLGE PLANI STRATEJİK ÖNCELİKLERİ

Bölgenin sorunları, ihtiyaçları ve potansiyelleri doğrultusunda belirlenen **"Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması"** stratejik önceliği sanayi ve ihracatı birbirini harekete geçiren iki dinamik olarak ele alarak artırma temel amacını içermektedir. **"Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması"** stratejik önceliği, On İkinci Kalkınma Planı'nın "Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim" hedefi ve politikaları ile uyum içerisindedir. Rekabetçiliği odağına alan bu öncelik, beşerî kapasiteyi arttırarak üretimde verim artışına katkı sunacak, bu sayede Bölgenin toplam faktör verimliliği artacak ve Bölgenin kalkınmasına katkı sunulacaktır.

Stratejik öncelik kapsamında dört temel hedef belirlenmiştir:

Hedef 1- Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir. Bölgede sanayi altyapısının iyileştirilerek imalat sanayinin ekonomi içindeki payının artırılması, imalat sanayi girişimciliğinin desteklenmesi ve içsel kaynakların harekete geçirilmesi, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, uluslararası iklim politikaları ve eko-verimlilik politikaları ile uyumlu, iklim nötr bir sanayi ekosisteminin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca afet tedbiri olarak **sanayi alanlarının doğal afetlere karşı direncinin artırılması** tedbiri ilave edilmiştir.

Hedef 2- Başta Stratejik Sektörler Olmak Üzere Tüm İmalat Sektörlerinde Uzmanlaşma Sağlanacak ve Bu Sektörlerde Rekabet Gücü Artırılacaktır. Başta rekabetçi sektörler olmak

üzere Bölgenin tüm imalat sektörlerinde kurumsallaşma, verimlilik, dijitalleşme, kümelenme ve iklim değişikliği politikaları temelli olarak ihracat için bağlayıcı hâle gelen yeni üretim kriterlerine uyum sağlama yoluyla bölgesel rekabetçiliğin artırılması amaçlanmaktadır

Hedef 3- Bölge İllerinde Lojistik Sektörü Geliştirilecektir: Bölge illerindeki lojistik firmalarının kapasitesinin geliştirilmesi, imalat sanayi sektörlerinde tedarik ve değer zincirlerinin oluşturulması sayesinde TRC2 Bölgesinin uluslararası ağlara entegre olmasının sağlanarak ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve refah seviyesinin artırılması, yeşil lojistik ve yeşil tedarik zinciri ekosisteminin yaratılması amaçlanmaktadır.

Hedef 4- İhracatın Artırılması ve Bölgenin Dışa Açılması Sağlanacaktır: Bölgede, sanayi üretiminde ihracata yönelik katma değer artırılması, limanlara ve sınır kapılarına karayolu ve demir yolu bağlantılarının sağlanması, havayolu ulusal ve uluslararası bağlantılılığın artırılması ve imalat sanayi firmalarının dış ticaret yetkinliklerinin artırılması ve iklim değişikliğine bağlı uluslararası ihracat yükümlülüklerini yerine getirmek üzere gereken kurumsal kapasitenin inşa edilmesi amaçlanmaktadır.

Bölgenin kültürel miras ve turizm potansiyelini göz önüne alarak turizmde markalaşma ve dijitalleşmenin sağlanması ile istihdamı artırmayı ve Bölgenin kalkınmasına katkı sunmayı amaçlayan **"Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi"** stratejik önceliği, On İkinci Kalkınma Planı'nın "Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim" hedefi kapsamındaki turizm politikaları ile paralellik göstermektedir. **"Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi"** stratejik önceliği kapsamında üç temel hedef belirlenmiştir:

Hedef 1- Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır: Turistlerin memnuniyet seviyesini artırmak ve tarihi ve kültürel alanların korumaya kullanma dengesi içerisinde kullanımını sağlamak için Bölgede kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve kurum-kuruluşlar arasında koordinasyon ve iş birliğinin artırılması, doğal afetler ve salgınlar karşısında turizm sektörünün direncinin artırılması amaçlanmaktadır. *Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin doğal afetlere karşı direncinin artırılması* tedbiri afet ile ilişkili olarak ilave edilmiştir.

Hedef 2- Yaratıcı Şehirler İmajı Geliştirilecektir: Yaratıcı turizm ve yaratıcı endüstri uygulamalarının Bölgede yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu sayede kentsel ve kırsal bölgelerin ekonomik olarak canlanması ihtiyacına 'kültür ve yaratıcılık' kavramlarının özgün bir çözüm olması hedeflenmektedir.

Hedef 3- Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir: Mezopotamya markasının küresel bilinirliğini kullanarak Bölgenin tanıtım ve markalaşmasına katkı sunacak bir destinasyon yönetiminin Türkiye'de ilk defa TRC2 Bölgesinde GAP BKİ ile Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ortak iş birliği ile sağlanması hedeflenmektedir.

Bölgenin sosyal sorunlarından olan *genç işsizlik ve nitelikli iş gücü eksikliği, çocuk ve gençlerin nitelikli hizmet ve eğitim altyapılarına erişememesi, göç ve göç sonrası sosyal uyum ile dezavantajlı grupların hizmet alanlarına erişememesi* konularında iyileştirmeyi amaçlayan **"Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi"** stratejik önceliği kapsamında aşağıdaki beş temel hedef belirlenmiştir. Bu stratejik önceliğin On İkinci Kalkınma Planı'nın "Nitelikli

insan, Güçlü Aile ve Sağlıklı Toplum" hedefi ile politikalarının gerçekleşmesine katkıda bulunması öngörülmektedir.

Hedef 1- Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır: Gençlerin girişimcilik, yenilikçilik ve mesleki eğitim alanlarında kabiliyetlerinin artırılması suretiyle nitelikli iş gücü altyapısının oluşturulması,

Hedef 2- Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir: Çocukların yaratıcılık, girişimcilik, spor, sanat, teknoloji, kültür ve afet farkındalığı alanındaki kabiliyetlerinin artırılması, buna yönelik altyapıların ve hizmet modellerinin geliştirilmesi,

Hedef 3- Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır: Bölgede yaşanan iç ve dış göçün dengelenmesi ve Bölgede sosyal gelişmenin sağlanması için "Mevsimlik İşçiliği Azaltıcı Çalışmaların Teşvik Edilmesi", "Uluslararası Göç İle Gelen Nüfusun Sosyal Hizmetlere Erişilebilirliğinin Artırılması" ile "İç Göçün Dengelenmesi ve Sosyal İmkânların İyileştirilmesi",

Hedef 4- Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi Sağlanacaktır: Bölgede dezavantajlı grupları oluşturan kadınların, engellilerin, yaşlıların ve çocukların kamu hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılması ve istihdam edilebilirliğin artırılması yoluyla fırsat eşitliğinin sağlanması,

Hedef 5-Bölgenin Afetlere Karşı Dirençliliği Artırılacaktır: TRC2 Bölgesinin afetler karşısında ekonomik, kurumsal, sosyal ve çevresel dirençliliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Kırsal kesimin ekonomik gücüne katkı sağlayarak bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı ve kırsal kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2021-2023 (UKKS-III)'te kırsal kalkınma kavramı, en genel tanımıyla çok sektörlü ve birden çok düzeyli mekânsal yapıya sahip yatay bir politika alanı olarak kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma süreci olarak ele alınmıştır. Kırsal kalkınmanın tarım sektörünün rekabet gücünü artırma, yerel kalkınmayı destekleme potansiyeliyle tarım ve bölgesel gelişme politikalarının itici gücü olduğunun altı çizilmiştir. "Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması" stratejik önceliği On İkinci Kalkınma Planı'nın "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" hedefi kapsamındaki kırsal kalkınma politikaları ile uyumludur. "Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması" stratejik önceliği kapsamında üç temel hedef belirlenmiştir:

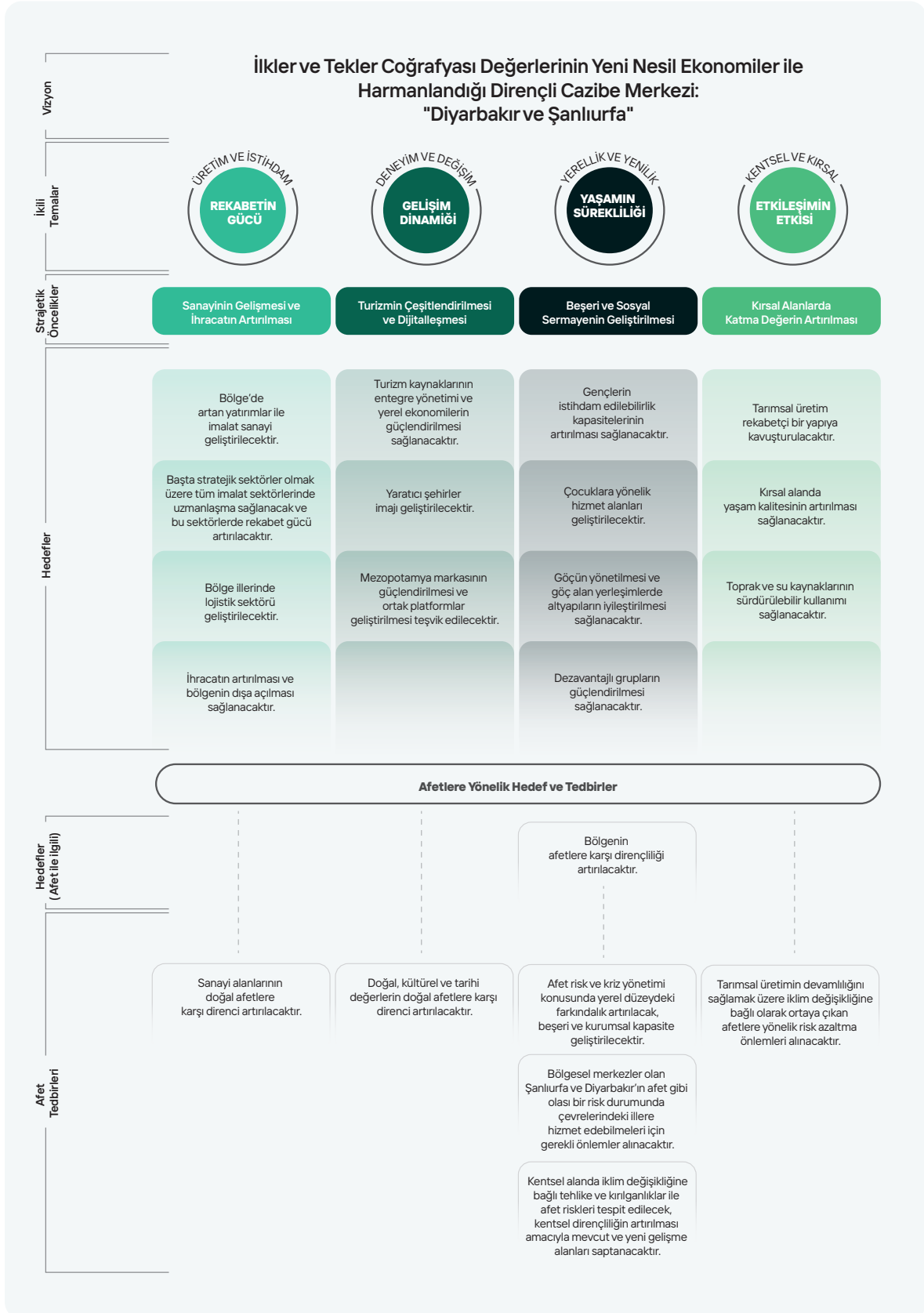
Hedef 1- Tarımsal Üretim Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulacaktır: TRC2 Bölgesi tarıma dayalı sanayide üretim faktörlerinin üretim süreçlerinde etkin ve verimli kullanımı ile tarımsal üretimin rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ayrıca afet tedbirleri olarak tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak üzere iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan afetlere yönelik risk azaltma önlemlerinin alınması tedbirleri geliştirilmiştir.

Hedef 2- Kırsal Alanlarda Yaşam Kalitesi Artırılacaktır: Kırsal alanların altyapı ve hizmetlere erişimlerinin artırılması, bu alanlarda farklı gelir getirici faaliyet alanları oluşturulması, kırsal yörelere özgü ürünlerin katma değer üreten ürünlere dönüştürülmesi ve kırsal alanlardaki tarımsal örgütlenmenin artırılması, gıdada tedarik zincirinin kısaltılması, iklim değişikliğine bağlı tarımda uyum ve azaltım faaliyetleri ile gıda güvenliğinin sağlanması, Bölgenin kırsal alanlarında yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır.

Hedef 3- Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı Sağlanacaktır: Toprak kaynaklarında nitelik kayıplarının ve erozyonun önlenmesi, toprakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması ve su kaynaklarının kullanımında koruma kullanma dengesinin ve bilinçli tüketimin sağlanması, iklim değişikliğinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısını azaltıcı faaliyetlerin hayata geçirilmesi, ısınma ve kuraklığın tarımsal üretim ve temiz suya erişim üzerindeki etkisinin azaltılması, başta su olmak üzere mevcutta doğal kaynakların kullanımına ilişkin araştırma, analiz çalışmaları ve faaliyetler yapılması amaçlanmaktadır.

Her bir stratejik öncelik ve tüm hedefler için mevcut durum temel alınarak 2028 yılı için performans göstergeleri tanımlanmıştır. TRC2 2024-2028 Bölge Planı stratejik öncelikleri altında yer alan hedeflerin ana çerçevesini paydaşlar tarafından çalıştaylarda belirlenen bölgesel öncelikler oluşturmaktadır. Plan hedefleri, bölgesel öncelikler ve talepler gözetilerek yapısal sorunlara çözüm üretecek ve ulusal politika ile önceliklere katkı sunacak ve aynı zamanda afetlere karşı dirençliliği sağlayacak şekilde geliştirilmiştir.

ŞEKİL 2- VİZYON, STRATEJİK ÖNCELİKLER VE HEDEFLER

PLAN HAZIRLAMA YÖNTEMİ VE SÜRECİ

Plan Hazırlama Yöntemi

TRC2 Bölgesi (Diyarbakır- Şanlıurfa) 2024-2028 Bölge Planı, On İkinci Kalkınma Planı ve diğer ulusal stratejilerde bulunan hedefler, bölge ve çevresi için hazırlanan ulusal plan, program ve stratejiler, ulusal düzeyde hazırlanan strateji belgeleri, sektörel/tematik strateji belgeleri, bölge için hazırlanmış çevre düzeni planları başta olmak üzere alt ölçekli planlar incelenmiş ve gerekli uyumun sağlanmasına özen gösterilmiştir.

TRC2 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı planlama aşamaları; vizyon belirlenmesi, stratejik öncelikler, hedef, tedbir ve alt tedbirlerin belirlenmesi süreçleri katılımçılık temelinde oluşturulmuştur.

Bölgenin vizyonu katılımcı yöntemlerle belirlenmiş, belirlenen bu vizyona ulaşmak için bölge sorunları, sorunlara yönelik çözümler ve olanaklar yine katılımcı yöntemlerle ortaya konulmuştur.

TRC2 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı ile; bölgede refahın ülke bütününe daha çok yaklaşmasına destek olmak, bölgenin potansiyelinin değerlendirilmesi ve rekabet gücü ile ulusal kalkınmaya katkı sağlanması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda TRC2 Bölge Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2024-2028) çerçevesinde TRC2 Bölgesinin sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, sahip olduğu kentsel ve kırsal yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını tespit etmiştir.

Bölge Planının temel hedefleri aşağıda yer almaktadır:

- *Ulusal kalkınma hedef ve stratejilerinin bölgesel ve yerel düzeyde mekânsal uygulamasının güçlendirilmesi ve projelerle somutlaştırılması*
- *Bölgesel gelişme politikaları ile sektörel ve tematik politikaların uyumlaştırılması*

Bölge Planı Hazırlık Aşaması

TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı, katılımcı süreçler ve stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmıştır. Bu doğrultuda planın hazırlıkları, yetkilendirme ve süreç planlama çalışmalarıyla başlatılmıştır. Öncelikle süreç tablosu hazırlanmış ve Bölge Planı süreci planlanmıştır. Bu tabloya göre mevcut durum raporunun içeriği ve ana başlıkları belirlenmiş, bu başlıklar Bölge Planı'ndan sorumlu uzmanlarca çalışılmıştır. Yapılacak ekonomik ve mekânsal analiz başlıklarına ilişkin öneriler alınmış, ayrıca literatür taraması yapılarak hazırlanacak olan bölge planına yol gösterici nitelikteki plan örnekleri incelenmiştir. Bölgede bulunan kurumlardan, mevcut durum raporunu oluşturmak amacıyla veri talep edilmiştir.

Stratejik planlama yaklaşımıyla; Bölgenin vizyonu katılımcı yöntemlerle belirlenmiş, belirlenen vizyona ulaşmak için bölgenin sahip olduğu değerler ve bu değerlerin kullanılmasıyla ortaya çıkacak beklentiler ve çözümler yine katılımcı yöntemlerle ortaya konmuştur.

Mevcut Durum Raporu ve Analiz Dokümanı

Mevcut durum tespitlerinin yapılabilmesi için, Bölge kurum ve kuruluşlarından bölgenin ekonomik, sosyal/toplumsal, çevresel, doğal yapısına ve hizmet sunumuna ilişkin verilerin toplanması, depolanması ve analiz edilmesi aşamaları gerçekleştirilmiştir. Bölgenin mevcut durum analizine veri teşkil etmesi için Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, üniversite, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarından toplam 60 kurum ve kuruluşla resmi yazışma yöntemiyle temasa geçilmiş, bölgenin mevcut durumuna ilişkin görüşmeler yapılmış ve veriler elde edilmiştir. Bu aşamada ayrıca; *ulusal planlar ve programlar*, kurum ve kuruluşların uygulama programları, alt ölçekli plan ve programlar, bölge için yapılan araştırmalar, akademik çalışmalar gibi çok sayıda yazılı kaynak ve istatistikî veri incelenmiştir. Bu aşamada elde edilen veriler "**Mevcut Durum Raporu**" dokümanında toplanmıştır.

Planlama Aşaması ve Katılımcılık

Katılımcı planlama yaklaşımı doğrultusunda; katılımcılık süreçleri planlama süreci ile ele alınmış ve bu bağlamda 8 adet il merkezi çalıştayı düzenlenmiş ve bölge vizyonu anket çalışması yapılmıştır.

İl çalıştayları, katılımcı karar alma ilkesi doğrultusunda, bölge aktörlerince ortak akıl ve uzlaşısı sonucu bölgesel hedeflerin belirlenmesi ve hedeflere yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlerin oluşturulması üzerine kurgulanmıştır. Bu çerçevede, ilgili tarafların görüş ve katkılarının alınması amacıyla Diyarbakır ve Şanlıurfa il merkezlerinde tarım ve kırsal kalkınma, turizm ve kültürel miras, sanayi (üretim ve dış ticaret) ve sosyal kalkınma çalıştayları düzenlenmiştir. Çalıştaylar kapsamında aşağıda ifade edilen aşamalar gerçekleştirilmiştir:

1. Bölge vizyonuna dair görüşler toplanması,
2. Stratejik önceliklere dair görüş ve öneriler,
3. Belirlenen stratejik önceliklere dair sorunların belirlenmesi ve önceliklendirilmesi,
4. Belirlenen öncelikli sorunların çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi.

Diyarbakır ve Şanlıurfa'da gerçekleştirilen Bölge Planı çalıştaylarına, Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından toplam **178 temsilci** katılmıştır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa il merkezlerinde tarım ve kırsal kalkınma, turizm ve kültürel miras, sanayi (üretim ve dış ticaret) ve sosyal kalkınma alanlarındaki sorunlarının tespit edilmesi, çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve gelişme alanlarının belirlenmesi amacıyla 8 çalıştay gerçekleştirilmiştir.

Çalıştaylardan elde edilen çıktılarından da yararlanılarak hazırlanan Mevcut Durum Raporlarının tamamlanmasının ardından planlama sürecine geçilmiştir.

Ayrıca bölgemizde yaşanan deprem ve sel felaketlerinden sonra Diyarbakır ilinin 13 ve Şanlıurfa ilinin 10 merkez dışı ilçesi ziyaret edilerek kaymakamlık ve belediye başkanları ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde depremlerin ve selin verdiği hasarlar ilçe düzeyinde tespit edilmeye çalışılmış, proje önerileri alınmış ve hazırlanan bölge planına konu olabilecek hedef, program ve projeler belirlenmiştir.

Vizyon Belirleme Süreci

Katılımcı bir anlayışla bölgenin vizyonunu belirlemek amacıyla Ajans uzmanlarından oluşan çekirdek ekip, vizyona yönelik öncelikleri ve kalkınma vizyonunu destekleyici temaları belirlemiş ve Ajans uzmanlarından önerileri almıştır. Alınan öneriler doğrultusunda ifadeler düzenlenerek alternatifler azaltılmıştır.

Belirlenen stratejik öncelikler ile sosyo-ekonomik kalkınma açısından en önemli sorun alanları, Ajansın internet sitesinde oylamaya sunulmuştur. Ayrıca Yönetim Kurulu üyelerine, bölgenin kurum ve kuruluşlarına ve Bölge Planı çalıştaylarına katılan kurum, kuruluş, STK ve özel sektör temsilcilerine Ajansın internet sitesinde yer alan vizyon anketi ile ilgili bilgilendirme yapılmış ve önerileri çalıştaylar sırasında talep edilmiştir. Bölgede yaşanan deprem ve sel felaketlerinden sonra vizyon tekrar gözden geçirilmiş ve dirençlilik vurgusu yapılmıştır.

Ulusal ve Bölgesel Eşgüdüm

Mevcut durum analizi, katılımcılık ve planlama aşamalarında, üst ölçekli planlar ve strateji belgeleri, On İkinci Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) 2024-2028 incelenerek plan hazırlama süreçlerinde referans belgeler olarak alınmıştır.

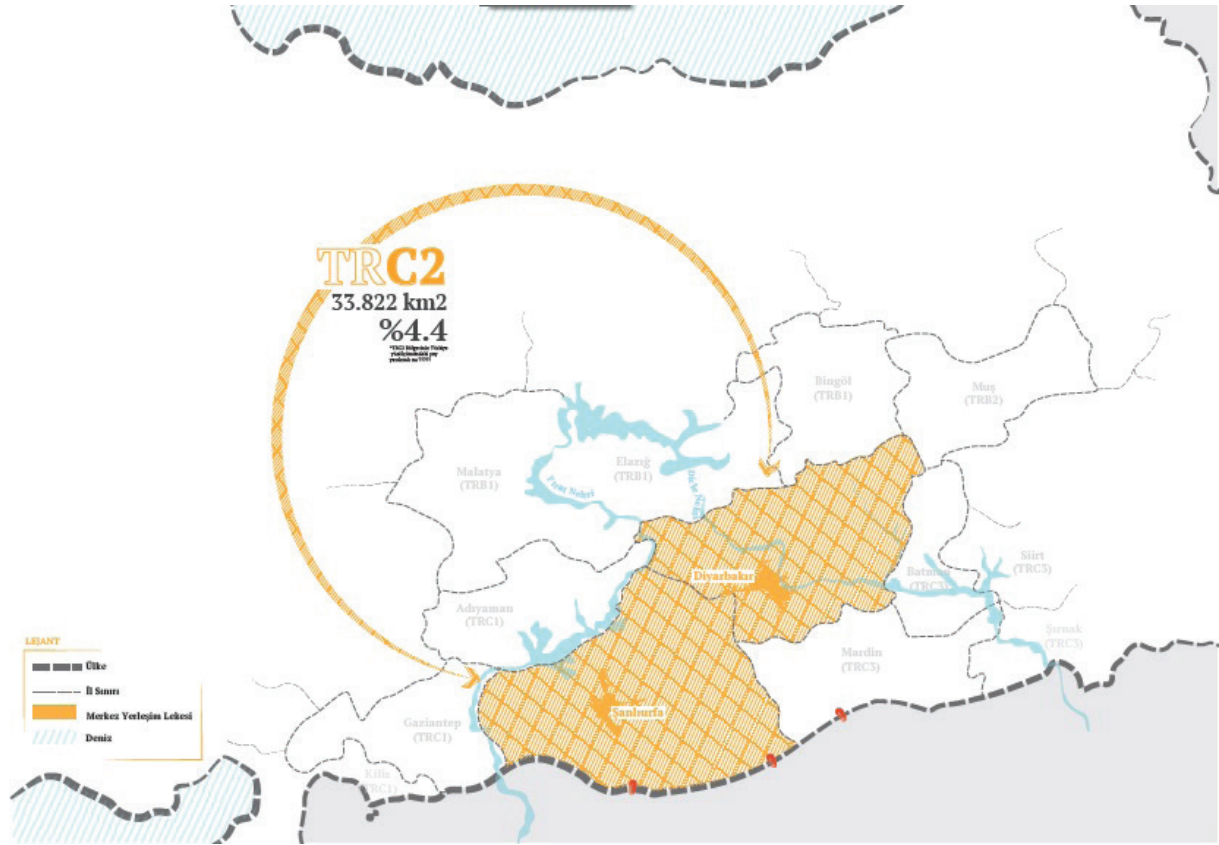
GAP Bölge Kalkınma İdaresi 2014 yılında Bölge turizminin geliştirilmesi, tanıtımı, markalaşması için bütüncül bir yaklaşımla oluşturduğu GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesini başlatmıştır. Bu kapsamda proje, 9 GAP ilini (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsayan bölgeyi tek bir isim altında markalaştırıp, önemli bir sürdürülebilir turizm destinasyonu hâline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında belirlenen "MEZOPOTAMYA/MESOPOTAMIA" markasının tüm bölgeyi kapsamı, bölgenin tüm tarih, kültür, doğa, inanç, dil, folklor, gastronomi öğelerini içerecek biçimde ulusal ve uluslararası alanda tanıtılması beklenmektedir.

Proje kapsamında GAP Bölge Kalkınma İdaresi, bölgede bulunan tüm turizm cazibe merkezlerinin ve faaliyetlerinin envanterini çıkarmış, illerin kültürel miras ve turizm alanlarını dijital ortamda haritalamış, bölge ölçeğinde daha cazip ve güçlü alternatif varış noktaları, yeni turizm türleri, turizm gelişme bölgeleri/koridorları ve rotalarının bütüncül bir yaklaşımla yer aldığı Mezopotamya Travel web sitesini hizmete sunmuştur.

2019 yılı mayıs ayında Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı başlatılmıştır. Bu kapsamda, GAP Bölgesinde bulunan Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı, GAP BKİ turizm sektörü temasıyla eşleştirilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 2020 yılında Mezopotamya Turizm Destinasyonu için bölgede çalışan TRC Bölgesi Kalkınma Ajanslarının GAP BKİ ile iş birliği içinde ortak bir "Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı" başlatılmıştır. TRC2 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planında "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" stratejik önceliğinde "Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir" hedefi, Mezopotamya markasının küresel alandaki bilinirliğini kullanarak bölgenin tanıtım ve markalaşmasına katkı sunacak bir destinasyon yönetiminin Türkiye'de ilk defa TRC Bölgesinde GAP BKİ ile Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ortak iş birliği ile gerçekleşmesini amaçlamıştır.

Bölgesel politika çerçevesinin belirlenmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve Avrupa düzeyinde karşılaştırılabilir bölgesel düzeyde istatistik verilerin üretilmesi amacıyla uygulanan İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre Türkiye’de Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak 81 istatistik bölge birimi tanımlanmıştır. Bu sınıflamaya göre Düzey 2 bölgelerinden TRC2 Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olup Diyarbakır ile Şanlıurfa illerinden oluşmaktadır. TRC2 Bölgesi, göl yüzey alanı hariç 33.822 km² yüz ölçümü ile Türkiye yüz ölçümünün yüzde 4,4’ünü oluşturmaktadır.

HARİTA 1-TRC2 KONUMU VE KOMŞU İLLER HARİTASI

Doğuda Batman, Mardin; batıda Gaziantep, Adıyaman; kuzeyde Elâzığ, Malatya, Bingöl ve Muş illeri ile sınırı olan TRC2 Bölgesinin güneyde Suriye ile ülke sınırı bulunmaktadır. “İki nehir arası” adı verilen Mezopotamya bölgesinde ve Dicle ve Fırat havzaları içerisinde yer alan TRC2 Bölgesi, Türkiye’nin güneydoğusunda bulunduğu için, başta Suriye ve Irak olmak üzere Orta Doğu ülkeleri ile gelişmiş ticari ilişkilere sahiptir. Bölge illerinden Şanlıurfa’nın, Türkiye’nin en uzun kara sınırına sahip olduğu komşusu Suriye’ye açılan 3 sınır kapısı bulunmaktadır.

TRC2 Bölgesinde Diyarbakır ilinde 17, Şanlıurfa ilinde 13 olmak üzere kent merkezleri dâhil farklı coğrafi şartlara sahip ve farklı büyüklükte toplam 30 ilçe bulunmaktadır. 3.974.990 kişiden oluşan TRC2 Bölgesi nüfusu, Türkiye toplam nüfusunun yüzde 4,66’sını oluşturmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri nüfus bakımından sırasıyla Türkiye’nin 8. ve 12. büyük illeridir.

2025 yılı projeksiyonunda Şanlıurfa ilinin ülkenin en büyük 7. ili olması, Diyarbakır ilinin ise yerini koruması beklenmektedir. TRC2 Bölgesi, demografik yapısı itibarıyla toplam yaş bağımlılık oranı, toplam doğurganlık hızı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü oranlarında Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlemektedir.

Geçmiş yıllarda yıllık nüfus artış hızı bakımından Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sıralarda yer alan TRC2 Bölgesinin 2011-2022 yılları arasında nüfus artış hızı önemli ölçüde azalmıştır. 2012 yılında binde 20,2 olan TRC2 Bölgesi nüfus artış hızı, 2022 yılı itibarıyla binde 10,3'e düşmüştür. Bölge illerinde doğurganlık hızı yüksek olmasına rağmen bu düşüşlerin devam etmesi Bölgenin negatif göç olgusu ile ilişkilidir. Bölge halen, genç ve dinamik nüfusa sahip olma bakımından diğer bölgelere göre avantajlı konumdadır.

TÜİK tarafından düzenlenen nüfus ve demografi verilerine göre 2022 yılında Bölge nüfusunun yüzde 53,6'sı 25 yaşın altındadır. TRC2 Bölge nüfusunun yüzde 35,4'ünü 0-14 yaş arası, yüzde 18,3'ünü ise 15-24 yaş arası nüfus oluşturmaktadır. TRC2 Bölgesinin çocuk (0-14 yaş grubu) ve genç nüfusunun (15-24 yaş grubu) ülkedeki çocuk ve genç nüfusa oranı Bölgenin toplam nüfusunun ülkeden aldığı paya göre daha yüksektir.

2022 yılı ortanca yaş istatistiklerine göre Türkiye, ortanca yaşı 33,5 iken Diyarbakır 25,2 ve Şanlıurfa 20,8 olarak gerçekleşmiştir. Şanlıurfa en genç ortanca yaş sıralamasında Türkiye'de 1., Diyarbakır ise 11. şehir konumundadır. TRC2 Bölgesi özellikle genç nüfus potansiyeli bakımından önde gelen bölgelerden birisidir. Aynı zamanda TRC2 Bölgesinde çalışma çağındaki nüfus Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlemektedir.

2022 yılında Düzey 2 bölgeleri içinde, dışarıya en çok göç veren 3. bölge konumunda olan TRC2 Bölgesi göç alan ve göç veren bir yapıya sahiptir. Bölge daha çok kendi kırsal alanından ve çevre illerden göç alıp, aldığı göçten daha fazla miktarda da göç vermektedir. Her iki Bölge ilindeki net göç sayısı ve hızı eksi yöndedir. Net göç hızı Diyarbakır'da binde -7,6 iken Şanlıurfa'da binde -10,4'tür. Bölge en çok göçü İstanbul, Gaziantep, Adana, Mersin, Mardin, Batman gibi illere vermektedir. En fazla göç istihdam beklentisinin yüksek olduğu 20-24 yaş grubunda gerçekleşmektedir.

TRC2 Bölgesi iş gücü hareketliliği incelendiğinde kırsal yerleşimlerde özellikle mevsimlik tarım işçiliği ve mevsimlik inşaat işçiliği nedenleriyle mevsimlik göç hareketleri ön plana çıkmaktadır. 2019 yılı verilerine göre Diyarbakır ili kırsal nüfusunun yüzde 5'i, Şanlıurfa ili kırsal nüfusunun yüzde 17'si mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle göç etmektedir. Mevsimlik inşaat işçiliğinde ise Diyarbakır kırsalında yüzde 5,5 olarak gerçekleşen oran Şanlıurfa kırsalında yüzde 1,41 olarak gerçekleşmiştir.

TRC2 Bölgesinde okuma yazma bilmeyen nüfus oranı Bölge düzeyinde yıllar içerisinde iyileşme gösterse de Türkiye ortalamasının üzerindedir. TÜİK 2022 okuryazarlık verilerine göre Şanlıurfa ilinde yüzde 6,07 olarak tespit edilen okuma yazma bilmeyenlerin oranı Diyarbakır ili için yüzde 5,22 olarak gerçekleşmiştir. Bölge özellikle kadın nüfusu okuma yazma bilmeyen oranında düşük performansa sahiptir. Zira bu oran Bölgede yüzde 9,88 iken Türkiye'de yüzde 4,08'dir.

2021-2022 eğitim öğretim yılı verilerine göre okul öncesi eğitimde 4-5 yaş okullaşma oranlarına bakıldığında Şanlıurfa yüzde 41,41 değeriyle Türkiye ortalamasının altında yer alırken

Diyarbakır'ın yüzde 56,79 ile Türkiye ortalamasının üstünde yer aldığı görülmüştür. TRC2 Bölgesinde derslik başına okul öncesi eğitimde 28, ilkokulda 26, ortaokulda 35, ortaöğretimde 44 öğrenci düşmekte iken bu rakamlar Türkiye genelinde sırası ile 20, 20, 27, 36 seviyesindedir. Bölge ile Türkiye geneli arasındaki benzer farklılaşma öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında da mevcuttur. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okullaşma oranı Diyarbakır'da yüzde 32,8, Şanlıurfa'da yüzde 31,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar yüzde 36,7 olan Türkiye ortalamasının altındadır.

TRC2 Bölgesinde eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı düzeylerdeki okullaşma oranlarının istenilen düzeyde olmadığı ve derslik başına düşen öğrenci sayılarının fazla olduğu göze çarpmaktadır. Okul öncesi eğitime erişimin hızla artırılması, kaliteli bir eğitim için ihtiyaç duyulan yeni okul ve ilave dersliklerin yapılması ve öğretmen sayısının artırılması TRC2 Bölgesinin orta vadede eğitimle ilgili temel öncelikleri arasındadır.

2021 TÜİK verilerine göre TRC2 Bölgesinde 33'ü kamu, 15'ü özel olmak üzere toplam 48 hastane bulunmaktadır. Bölgede yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı 2015 yılında 216 iken, 2021 yılında 232'ye çıkmıştır; ancak bu sayı, 301 yatak olan Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Diyarbakır 274 yatak ile Türkiye ortalamasına daha yakın iken, Şanlıurfa 197 yatak ile ortalamasının çok altındadır. Bin kişi başına düşen hekim sayısı Türkiye ve Diyarbakır'da iki iken, Şanlıurfa'da birdir.

Bölge illeri olan Diyarbakır ve Şanlıurfa arasında sağlık hizmetleri bakımından önemli farklılıklar mevcuttur. Diyarbakır sunulan sağlık hizmetlerinin çeşitliliği ve niteliği göz önüne alındığında, çevre illerden yoğun bir sağlık hizmeti talebi ile karşı karşıyadır ve sağlık hizmetleri konusunda bölgesel merkez niteliğine haiz olduğu söylenebilir. Bu sebeple İlin sağlık göstergelerine farklı bir gözle bakmak yerinde olacaktır.

Bölgenin iş gücü, istihdam ve işsizlik verileri incelendiğinde sosyal göstergelerde olduğu gibi ülke ortalamasına göre yetersiz bir performansla karşılaşılmaktadır. İş gücüne katılım oranında Bölge 2013-2022 yılları arasında anlamlı bir artışa tanık olamamış, 2013 yılına göre sadece 3,9 puanlık artışla 2022 yılını yüzde 42,5'lik bir oranla kapatmıştır. Aynı dönemler içinde ülkede bu oranlar sırası ile yüzde 50,8 ve yüzde 53,1 olarak gerçekleşmiştir. Ülke ve Bölge arasındaki bu farkı yaratan ise daha çok kadın iş gücüne katılma oranlarıdır. 2013 yılında Bölgede yüzde 13,3 olan bu oran 2022 yılında yüzde 20,4'e yükselmiş, ancak ülke ortalamasının ciddi oranda altında kalmıştır. Söz konusu dönemlerde kadın iş gücüne katılma oranı ülkede yüzde 30,8 ve yüzde 35,1'e olarak gerçekleşmiştir. Kadını iş gücüne dâhil etme noktasında Bölgede geçmiş yıllara göre bir iyileşme olmasına rağmen kat edilecek uzun bir yolun olduğu açıktır.

Bölge iş gücünü istihdama dönüştürme konusunda 2013-2019 yılları arasında anlamlı bir iyileşme sergilemiş, 2020 yılında belki de pandeminin etkisi ile 2013 yılı performansının bile altına gerilemiştir. 2022 yılında tekrar toparlanan Bölgede bu oran yüzde 37,7 olarak gerçekleşmiştir. Ülke istihdam oranı ile arasında yaklaşık yüzde 10'luk bir farka sahip olan Bölgede istihdam kapasitesinin artırılması gerektiği aşikârdır. İstihdamda Bölge için önemli olan bir diğer konu ise kadın istihdamıdır. Zira Bölge tıpkı iş gücüne katılım oranında olduğu gibi kadın istihdamında da ülkeye göre oldukça düşük bir performansa sahiptir. 2021 yılında kadın istihdam oranı Bölgede yüzde 19 iken bu oran ülkede yüzde 30,4'dür. Bölgeye son dönemde

yapılan tekstil gibi emek yoğun sektörlerin kadın istihdamını tetiklediği bir gerçektir. Ancak kadın istihdamında da Bölgenin kat etmesi gereken uzun bir yol bulunmaktadır.

İstihdamla birlikte istihdamın sektörel dağılımı ve kayıt dışı istihdam verileri de önem arz etmektedir. İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde düşünülenin aksine Bölgede tarım değil, hizmetler sektörü baskındır. 2022 yılında istihdamın yüzde 47,9'unu oluşturan hizmetler sektörünün bu performansı Bölgedeki yoğun turizm olanakları ve Bölgenin birçok kamu, özel sektör hizmet kuruluşu ve STK'nın bölgesel merkezi olması göz önüne alındığında şaşırtıcı olmamalıdır. İş gücü ve istihdam verilerine göre çok daha tutarlı olan sektörel dağılım durumu yıllar itibarıyla çok fazla değişmemiş, daha stabil bir şekilde hareket etmiştir. TRC2 Bölgesinin sahip olduğu tarım arazisi ve su kaynaklarının varlığı ile tarım sektöründeki istihdamın daha baskın olması beklenmekle birlikte bu mümkün olmamış, ancak tarım sektörünün Bölgede istihdamdan aldığı pay yıllar içinde artarak ülke ortalamasının hep üstünde olmuştur. Zira Bölgede tarımın istihdamdaki payı Bölge ve ülkede 2013 yılında yüzde 32,1 ve yüzde 23,6 iken bu rakamlar 2022 yılında sırası ile yüzde 28,8 ve yüzde 15,8 olmuştur. Bölge sanayi sektöründe ise ülkeye göre tarım sektörünün aksi yönünde bir performans sergilemiştir. Zira Bölgede sanayi sektörünün istihdamdaki payı 2013 yılında yüzde 21,7 iken 2022 yılında yüzde 23,4'e yükselmiş, ara dönemlerde ise çok daha düşük oranlar gerçekleşmiştir. Anılan dönemde ise ülkede sanayi istihdamında çalışanların oranı yüzde 26,4 ve yüzde 27,7'dir. Ara dönemlerde de benzer oranların gerçekleştiği ülke verisi Bölgenin sanayi istihdamındaki kırılganlığını göz önüne sermektedir. TÜİK tarafından gerçekleştirilen hane halkı iş gücü istatistiklerinde inşaat sektörünün de sanayi sektörü içinde değerlendirildiğini, dolayısı ile Bölgede gerçekte sanayi sektöründe çalışanların oranının çok daha düşük olduğu düşünülebilir. Kaldı ki SGK 2021 verilerine göre 4/1-a kapsamındaki zorunlu sigortalılar dikkate alındığında Bölgede sanayi işletmelerinde çalışanların oranı yüzde 16'dır. Diğer sigorta türlerinin hesaba katılması ile bu oranın daha da düşeceği unutulmamalıdır.

Refah düzeyi yüksek toplumlar için çalışanların sosyal güvenceye sahip bir şekilde istihdam edilmeleri olmazsa olmazdır. Bu noktada kayıt dışı istihdamın mümkün mertebe minimize edilmesi politika kararlarında etkili olması gereken bir konudur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin kayıt dışı istihdam konusundaki tarihsel düşük performansı tarım sektörünün baskınlığı ile ilişkilendirilebilir. Tarım sektöründeki istihdamın baskınlığının azalması ile birlikte Bölgedeki kayıt dışı istihdam azalmıştır. SGK 2021 yılı verilerine göre kayıt dışı istihdam Bölgede yüzde 44,31, ülkede ise yüzde 29 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında yüzde 61,6 olan bu oranın 2021 yılı oranına gelmesi önemli bir adım olmakla birlikte çalışanların yüzde 44,31'nin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilmeleri oldukça korkutucudur. 2013-2021 yılları arası dönemde her ne kadar Bölge ülkeye göre kayıt dışı istihdam konusunda görece iyi bir performans sergilese de atılması gereken birçok adımın olduğu açıktır.

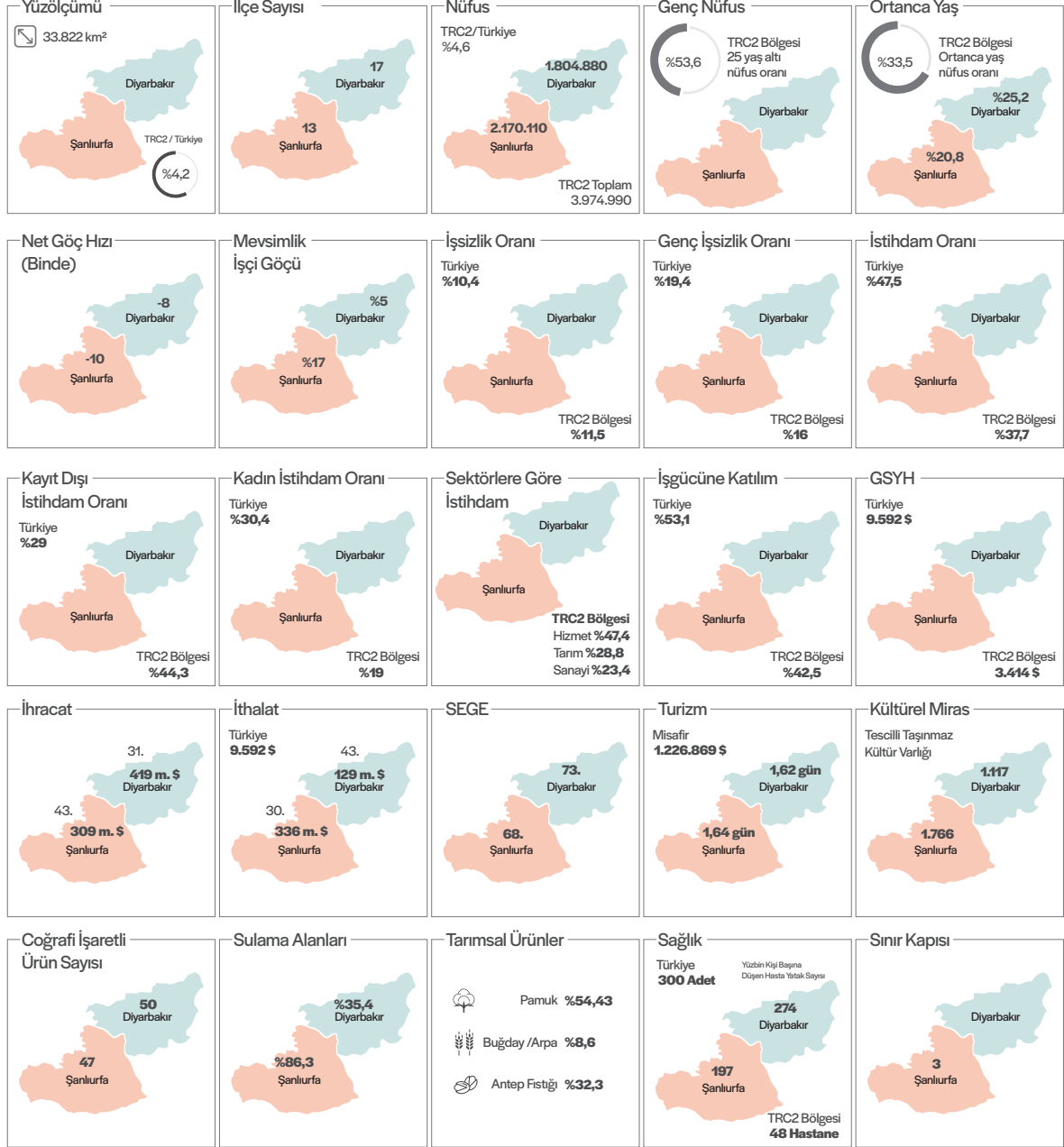
İş gücüne dâhil kurumsal nüfus içerisinde güvenceli ya da güvencesiz herhangi bir işe sahip olmayan işsiz sayısını ifade eden işsizlik oranı iş gücü ile ilgili istatistiklerde belki de en fazla önem verilen konudur. Tek başına dikkate alındığında yanıltıcı sonuçlar üretebilecek işsizlik verisini iş gücü verisi ile birlikte ele almak daha somut sonuçlar verebilir. Bölgenin işsizlik verisi incelendiğinde 2013 yılında yüzde 17,5 olan oranının 2019'a kadar artış trendi ile yüzde 23,4'e yükseldiği, sonra gerileyerek 2022 yılında yüzde 11,5'e geldiği görülmektedir. Ülkedeki işsizlik oranı da benzer bir trend izleyerek 2019 yılında en yüksek seviyeye çıkmış ve 2022 yılını

yüzde 10,4 ile kapatmıştır. İşsizlik oranlarına iş gücüne katılım oranlarını dikkate alarak bakılırsa Bölgenin iş yaratma konusundaki ülkeye göre sahip olduğu düşük performansın daha da kötüleşeceği rahatlıkla söylenebilir. Kaldı ki kadın işsizliğinde ülkeye göre çok benzer bir işsizlik oranına sahip Bölgenin bu durumu iş yaratma kapasitesinden daha çok kadın iş gücü oranı ile ilgilidir.

İşsizlikten belki de daha kötü olan bir durum ayrıca eğitimde de olmamaktadır. Ne eğitimde ve ne de istihdamdakiler (NEET) olarak kavramsallaştırılan bu sosyal ve ekonomik gösterge üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Özellikle 15-24 yaş arasındaki gençlerde derin problemler yaratabilecek NEET durumunun gençlik politikalarına eklenmesi gerekmektedir. TRC2 Bölgesi iş gücü istatistiklerinde olduğu gibi NEET verisinde de ülkeye göre yetersiz bir performans sergilemektedir. 15-24 yaş arasındaki gençlerde NEET'li olma oranı ülkede 2014 yılında yüzde 24 iken bu oran Bölgede yüzde 40'dır. 2022 yılında ülkede yüzde 24,2'e yükselen NEET genç oranı Bölgede yüzde 48,2 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede, ülkeye göre daha da kötüleşen NEET genç oranına özel politikaların oluşturulması elzem görülmektedir. Diğer yaş guruplarından olan 25-34 yaş gurubuna da özel çalışmaların yapılması, 15-24 arası yaş gurubuna göre daha da kötü durumda olan bu yaş gurubunun da önceliklendirilmesi gerekmektedir.

Şimdiye kadar değinilen sosyal ve sosyo-ekonomik makro göstergelerden kalkınmanın bir numaralı bileşeni olarak sayılabilecek ekonomik göstergelere geçtiğimizde de aslında durumun değişmediği, Bölgenin potansiyelini kullanarak gelişmiş bölgelerle kalkınmışlık farklarını kapatamadığı görülecektir.

ŞEKİL 3- TRC2 BÖLGESİ GENEL BAKIŞ

Ekonomik göstergelerden ilk başta bakılması gereken parametre bölgesel gayri safi yurtiçi hasıladır. Bölge yüksek nüfusuna rağmen 2004-2021 yılları arasında yaratılan toplam GSYH'de 26 Düzey 2 bölgesi arasında 17 ve 18. sıralarda gidip gelmektedir. Son 6 yılda da 18. sıraya demirleyen Bölge beklenebileceği gibi kişi başı GSYH'de daha da son sıralara gerilemiştir. Bölge kişi başı GSYH'de 2004 yılında 23, 2009 yılında 24, 2015 yılında 25 ve 2021 yılı dâhil son 4 yılda 26. sırada yer almıştır. Sonuncu sıradaki Bölgenin 2021 yılındaki kişi başı GSYH'si 3.414

dolar iken bu rakam ülkede 9.592 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bölgede 2004 yılında 2.852 dolar olan kişi başı GSYH 2013'e kadar yükselerek 5.531 dolara, daha sonra ise düşüş trendine girerek 2021 yılındaki değerine gerilemiştir. Ülke ortalamasının yaklaşık üçte birine tekabül eden kişi başı GSYH Bölge için yeterli değildir.

Bu görece çok düşük kişi başı GSYH'de sektörel dağılımın etkisi olduğu düşünülmektedir. Tarım ve hizmetler sektörüne göre daha fazla kişi başı ciro yaratan imalat sanayi sektöründen Bölgenin 2021 yılında sadece yüzde 0,5'lik pay alması bunda etkili olmuştur. Aynı oranın 2004 yılında yüzde 0,4, 2009 yılında da yüzde 0,5 olduğu düşünüldüğünde Bölgenin sanayi üretimindeki gelişiminin yerinde saydığını söylemek haksızlık olmayacaktır. Diğer yandan 2010 ve 2021 yılları arasındaki dönemde ülke ekonomisi yıllık ortalama yüzde 5,98 büyürken, Bölge yüzde 5,63 büyümüştür. Bu büyüme son 5 yıllık dönemde ortalama yüzde 3,86'dır. Ülke ekonomisi ise anılan dönemde yüzde 4,92 büyümüştür. Bu son beş yıllık dönem ortalamaları Bölge ekonomisinin krizler karşısındaki kırılganlığını göstermektedir. Bölgenin gelişmişlik farkını kapatabilmesi için ülkeden daha fazla büyümesi gerekmektedir.

TRC2 Bölgesi sahip olduğu kaynaklara rağmen sanayi üretiminde ülke ortalamasının çok gerisindedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE) (2017) sonuçlarına göre TRC2 Bölgesi 26 Düzey 2 bölgesi içinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 23. sıradadır. 2011 SEGE'de de 23. sırada olan Bölgenin yerinde kalması potansiyelini kullanmadığının bir göstergesidir. Araştırmada alt boyut olarak kullanılan "*Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite*" başlıklı Bölge illerindeki sanayinin fotoğrafını çekmede daha etkili bir bileşendir. Bölge illerinden Şanlıurfa "*Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite*" alt boyutunda SEGE genel sıralaması olan 73.'lükten 47.'liğe, Diyarbakır ise 68.'likten 49.'luğa ilerlemektedir. Bölge sanayisi SEGE'de kullanılan diğer alt boyutlara kıyasla daha iyi bir durumda olmasına rağmen Bölgenin sanayi konusunda kat etmesi gereken çok uzun bir yol vardır. Sanayi sektörü için önemli gelişmişlik göstergelerinden biri olan elektrik tüketimi oranları bunu göstermektedir. TRC2 Bölgesinin sanayi elektrik tüketiminin Türkiye toplamı içindeki payı son 10 yılda neredeyse bir kat arttığı halde (0,71'den 1,23'e) Bölge nüfusu ve sahip olduğu kaynaklar düşünüldüğünde sanayi üretiminin hala yetersiz bir seviyede olduğu değerlendirilmektedir. Zira Bölge illerinden Şanlıurfa sanayi sektöründe kişi başına elektrik tüketiminde 377 kWh ile 64. sırada, Diyarbakır ise 382 kWh ile 63. sırada yer almıştır. 2011 yılında bu sıraların Şanlıurfa için 67, Diyarbakır için ise 72 olduğunu göz önüne alınırsa ilerlemenin yetersiz seviyede kaldığı bir kez daha gözükcektir.

TRC2 Bölgesinin en önemli potansiyellerinden birisi olan turizmi makro seviyede analiz etmek Bölgenin turizm potansiyelini ne kadar değerlendirdiğini görmede önemli olacaktır. TRC2 Bölgesine gelen yabancı turist sayısı 2015 yılında 105.318 iken bu sayı 2022 yılında 89.320'ye düşmüş, yerli turist sayısı 593.681'den 1.153.298'e yükselmiş, toplam turist sayısı ise 698.999'den 1.242.168'e çıkmıştır. TRC2 Bölgesine gelen yabancı turist sayısının, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına oranı 2015 yılında yüzde 0,4 iken 2022 yılında bu oran yüzde 0,2'ye düşmüştür. Yerli turist oranına bakıldığında ise; 2015 yılında yüzde 1,5 olan oran 2022 yılında yüzde 2,43'e yükselmiştir. Bölge, yabancı turist sayısında oransal olarak düşüş yaşamakla beraber yerli turist oranında yükselme yaşamıştır. 2022 yılında Bölgedeki turizm işletme belgeli tesislerin doluluk oranı yüzde 42,2 ile Türkiye ortalamasının (yüzde 54,92) altında kalmış, belediye belgeli tesislerde ise bu oran yüzde 36,2 ile Türkiye ortalamasının (yüzde 45,58) üze-

rinde gerçekleşmiştir. Ortalama kalış süreleri her iki Bölge ili için 2015 yılına göre 2022 yılında küçük bir oranda düşüş göstermiştir. 2015 yılında Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri için sırası ile 1,58 ve 1,55 gün olan ortalama kalış süresi, 2022 yılında Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri için sırası ile 1,64 ve 1,62 gün olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran Türkiye için ortalama 2,67 gündür. Bölgenin turizm gelirlerini arttırmak için kalış sürelerini en azından ülke seviyesine çıkarması gerekmektedir.

Kalkınmanın diğer bir ana sektörü olan ve TRC2 Bölgesinde önemli bir potansiyele sahip tarım sektörü incelendiğinde temel göstergelerin diğer bölgelere göre daha iyi bir konumda olduğu görülecektir. Bölgedeki tarım arazilerinin büyüklüğü 2010-2021 yılları arasında yüzde 15,59 azalmıştır. Aynı dönemde bu azalma ülke için yüzde 3,93 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında Bölgenin toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünler için ekilen alanı ülkenin yüzde 9,44'ü iken bu oran 2021 yılında yüzde 7,82'ye düşmüştür. Nadasa ayrılan alan 2021 yılında daha da düşmesine rağmen tahıllar ve diğer bitkisel ürünler ekim alanındaki azalma Bölgedeki tarım arazilerindeki genel azalma ve tarım alanlarının bahçe bitkilerine ayrılması ile açıklanabilir. Zira Bölgede bahçe bitkilerine ayrılan alan 2021 yılında 2010 yılına göre yüzde 30 artmıştır. Aynı dönemde ülkedeki artış ise yüzde 14'tür. Bu durum Bölgede bahçe bitkilerine doğru bir kayışın göstergesidir.

TRC2 Bölgesi sahip olduğu büyük tarım arazilerinden katma değerli tarımsal üretim yapabilmesi için bu arazilerin sulanabilir olması gerekmektedir. Mevcut durumda ülkemizde 6,85 milyon hektar alan sulanmaktadır. TRC2 Bölgesinde ise 668 bin hektarlık sulanan alan mevcut olup oran olarak bu alan Türkiye'deki sulanan alanın yaklaşık yüzde 10'una tekabül etmektedir. Şanlıurfa'da işlenen tarım arazilerinin yüzde 58,35'i sulanırken, Diyarbakır'da bu oran yüzde 28,56'dır. 2012 yılına göre 2021 yılında sulanan alanların oranı Şanlıurfa'da ve ülkemizde hemen hemen hiç artmazken, Diyarbakır ilinde yaklaşık yüzde 30'luk bir artış gerçekleşmiştir. Silvan Projesi ile Diyarbakır ilinin sulanan alanlarını yüzde 90 seviyesine çıkması planlanmaktadır.

Türkiye'nin 77,94 milyon hektar olan yüzölçümünün yaklaşık 25,3 milyon hektarını sulanabilir araziler oluşturmaktadır. DSİ tarafından yapılan çalışmalar sonucunda, Türkiye genelinde ekonomik olarak sulanabilecek toplam alan 8,5 milyon hektar olarak tespit edilmiştir. Türkiye genelinde sulama yapılan alanın ekonomik olarak sulanabilir alana oranı yüzde 80,6 iken Şanlıurfa ilinde bu oran yüzde 86,3 ile ülke oranının üzerinde, Diyarbakır ise yüzde 35,4 ile ülke oranının yarısından daha az bir seviyededir. TRC2 Bölgesi 2021 yılında ülkenin pamuk üretiminin yüzde 53,43'ünü, Antep fıstığının yüzde 32,3'ünü, buğday ve arpa üretiminin ise yüzde 8,6'sını karşılamaktadır. Bölge pamuk ve Antep fıstığı ürününün üretim değerinde ülke içinde birinci sırada yer almaktadır.

Ekonomik büyümeyi tetiklemede bölgelerin kullanabileceği bir diğer araç dış ticarettir. TRC2 Bölgesi sınır bölgesi olmasına rağmen bu olanaktan yeteri kadar faydalanamamaktadır. Bölgenin ihracatı, son yıllarda sanayi yatırımlarındaki görece büyümeye paralel olarak artış eğiliminde olsa da kişi başına ihracat rakamında ülke ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. İmalat sanayisinin hem istihdam hem de GSKD olarak ülkeden aldığı payın düşük olması, imalat sanayi firma sayısının yetersiz olması ve mevcut firmaların dış ticaret ve pazarlama kapasitelerinin yetersiz olması, Bölge ihracatının istenen seviyede olmamasının

en önemli nedenlerindendir. Ayrıca mevcut ihracat rakamları incelendiğinde, Irak ve Çin ağırlıklı bir ihracat yapısı olduğu, pazar çeşitliliğinin az oluşu, mevcut pazarlarda olası bir daralmanda Bölge dış ticaretinin bundan çok olumsuz etkileneceği değerlendirilmektedir.

Uzun yıllardır enerji sektörü, ülkelerin en önemli strateji konularından biri olagelmıştır. Son yıllarda küresel ölçekte yaşanan gelişmelerle, enerji fiyatlarında ve enerji tedarikinde yaşanan sıkıntılar dikkate alındığında, stratejik olarak enerji arzı konusunun ülkelerin en önemli meselelerinden olacağı öngörülmektedir. Bölge hem hidroelektrik hem de diğer yenilenebilir enerji kaynaklarında ciddi potansiyeller barındırmaktadır. TRC2 Bölgesi kendi tükettiği enerjiden daha fazlasını üreterek net enerji fazlası veren bir bölgedir. Ürettiği enerjinin neredeyse tamamını baraj tipi hidroelektrik santraller başta olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etmektedir. Elektrik tüketiminde tarımsal elektrik tüketimi, ülke ortalamasına göre oldukça yüksektir. Bölgede tarım ve sanayide başta olmak üzere, potansiyeli yüksek olan güneş, biyogaz, biokütle, jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması önem arz etmektedir. Ülkenin en büyük sulama projelerinden olan Silvan Barajı Projesi sulama yatırımlarının tamamlanması ile artacak tarımsal üretim ile biyogaz ve biyokütle enerji potansiyeli artacaktır. Aynı şekilde pompaj sulamaya olan talebin artması ile tarımsal elektrik tüketiminin de daha çok artacağı, tarımsal elektrik tüketimde güneş enerjisine dayalı yatırımların teşvik edilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Kalkınma literatüründe gelirin büyüklüğü, gelirin kaynağı gibi unsurlarla birlikte gelirin nasıl dağıtıldığı da oldukça önemlidir. TÜİK 2022 yılı verilerine göre ülkedeki eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan fert geliri 35.493,00 TL'dir. TRC2 Bölgesi gelir bakımından 18.945,00 TL ile ülke ortalamasının yaklaşık olarak yarısına sahip bir kişi başı medyan gelire sahiptir. Bölge 2014-2022 yıllarını kapsayan dönemde 26 Düzey 2 bölgesi içinde 24 ve 26. sıralar arasında gidip gelmiştir.

Medyan gelire göre belli bir yüzdenin altında kalanların yoksul olarak tanımlandığı yaklaşıma göreli yoksulluk denilmektedir. Ülkede medyan gelirin yüzde 50 ve yüzde 60'ının altında bulunan görece yoksulların oranı 2014-2023 yılları arasında anlamlı bir şekilde değişmemiştir. TRC2 Bölgesine bakıldığında ise aynı dönem içinde medyan gelirin yüzde 50'sinin altında olan yoksulların oranında önemli bir azalma gözlenirken, yüzde 60'ın altında kalan yoksulların oranında tıpkı ülke ortalamasında olduğu gibi anlamlı bir değişiklik yaşanmamıştır. Bölgede, toplumun en yoksul kesimi olan medyan gelirin yüzde 60'ının altında bulunan bireylerin oranının değişmemesi dikkat çekicidir. Genel olarak kendi ekonomisine göre Bölgedeki yoksulların oranı ülkeye göre daha az gözükmemektedir. Bu durum yüzde 50 ve yüzde 60'a göre yapılan iki karşılaştırma için de geçerlidir. Görece yoksulluk hesabında bölgelerin kendi medyan gelirlerinin kullanıldığı unutulmamalıdır.

Bölge gelir adaletini sağlama konusunda ülkenin geneline oranla daha iyi durumdadır. Gelir adaletini ölçmede en fazla kullanılan gini katsayısı yöntemine göre 2022 yılında ülkedeki gini katsayısı 0,415 iken bu katsayı Bölgede 0,34'tür. Katsayının sıfıra yaklaşması daha adil bir dağıtıma işaret ettiğinden dolayı Bölgedeki gelir adaletinin gini katsayısı metriğine göre daha iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Gelir adaletini değerlendirmede bir diğer yöntem olan P80/P20 metriğine göre de Bölge ülkeye nazaran daha adil bir dünya sunmaktadır. En zengin ilk yüzde 20'lik kesimle en fakir dilimi kıyaslayan bu ölçümde ülkenin en zengin kesimi

en fakir kesimin gelirinin 7,64 katını alırken bu oran Bölgede 6,09 olarak gerçekleşmiştir.

Bölge için yoksulluk, gelir ve gelir adaleti konularından çıkarabilecek en önemli noktalar Bölge fert başı gelirinin ülkeye göre oldukça düşük olduğu ve bu düşük gelire hesaplanan değerlere göre Bölgenin ülkeye göre daha adil bir dünyayı sakinlerine sunduğudur.

TRC2 Bölgesi, Türkiye'nin güneydoğu kesimini sarsan 6 Şubat 2023 tarihli, Kahramanmaraş merkezli iki büyük depremin etkilediği 108.745 km² alan içindedir. Afet illeri arasında nüfus bakımından Şanlıurfa, Adana'dan sonra ikinci, Diyarbakır ise Adana, Şanlıurfa ve Gaziantep'ten sonra dördüncü sıradadır. Afet illeri arasında hane halkı büyüklüğü bakımından Şanlıurfa birinci, Diyarbakır ikinci sırada, kişi başına GSYH olarak ta en düşük iki il konumundadır. AFAD tarafından iletilen verilere göre TRC2 Bölgesinde toplam 31.661 hane orta hasarlı, ağır hasarlı, yıkık ya da acil yıkılacak kategorisindedir. Bu kategorilerde orta ve ağır hasarlı yapılar, söz konusu statüleri değişene ya da yapı yeniden inşa edilmek üzere yıkılana dek barınmaya kapatılmış. Deprem sonrasında yıkılan ya da barınmaya müsait olmayan yapılarda ikamet edenler iki ilde kurulan çadır kent ve konteyner kent alanlarına yerleştirilmiştir. İki ilde de birer çadır kent kurulmuştur. Şanlıurfa ilinde çadır kente ek olarak 4 adet küçük parçalı çadır kent alanı kurulmuştur. TRC2 Bölgesinde deprem felaketi sonrasında çadır kentlere yerleştirilen kişi sayısı 65.792'dir. Deprem nedeniyle hem kent merkezinden kırsal kesime hem de diğer illere yönelen bir göç hareketi başlamıştır. Adres Kayıt Sistemi verilerine göre deprem sonrasında 32 binden fazla kişi ikamet ettiği il dışına yerleşmiştir. Bu sayı Bölgenin iki ili arasında yaklaşık olarak eşit dağılmıştır. TRC2 Bölgesinde deprem nedeniyle yaşanan göç çift yönlüdür. Bölge diğer illere göç verirken söz konusu felaketten daha fazla zarar gören çevre illerden de göç almıştır. Adres Kayıt Sistemi verilerine göre 10 binin üzerinde insan deprem felaketi sonrasında çevre illerden TRC2 Bölgesi illerine göç etmiştir. Şanlıurfa en çok Adıyaman ve Gaziantep'ten göç alırken Diyarbakır için ilk iki sıradaki iller Malatya ve Hatay olmuştur.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda yapılan saha çalışmalarına ve analizlere göre Şanlıurfa ilinde sanayi işletmelerinin toplam hasar yaklaşık 3,5 milyar TL olup bu hasarın yüzde 38'ini bina, yüzde 42'sini stok, yüzde 16,2'sini altyapı ve yüzde 3,8'ini makine hasarı oluşturmaktadır. İldeki stok hasarı oranının (yüzde 42) genel ortalamaya (23,8) göre oldukça yüksek; makine hasarı oranının ise (yüzde 3,8) genel ortalamaya (24,2) göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Diyarbakır ilindeki toplam hasarsa yaklaşık 2 milyar TL olup bu hasarın yüzde 55,7'sini bina, yüzde 33,6'sını stok, yüzde 6'sını makine ve yüzde 4,6'sını altyapı hasarının oluşturduğu görülmektedir.

Bölge Vizyonuna Doğru

Stratejik İkili Temalar

Gelişen ve değişen dünyada vizyonu oluşturmak üzere belirlenecek temaların ikili olması yeni dinamikleri meydana getirmektedir. İkili temaların etkileşimi geçmiş ve gelecek arasında stratejik köprüler oluşturmaktadır. Dört ikili tema hem vizyon hem de stratejik önceliklerin çerçevesini oluşturmak için belirlenmiştir.

Stratejik ikili temalar Bölgenin ihtiyaçları dikkate alınarak farklı noktalardan nasıl aynı temalara ulaşıldığını göstermekte ve bu sayede temaların öneminin ve etkisinin daha güçlü bir şekilde ifade edilmesini sağlamaktadır. Her ikili tema; kendi içinde temel sorulara yanıt arayan, temel fırsat alanlarını belirleyen ve stratejik söylemleri ile vizyonun oluşmasına katkı sağlayan stratejik bir çerçeve oluşturmaktadır.

Üretim ve İstihdam: Rekabetin Gücü

Üretim biçimlerinin hızla değişmesi yeni istihdam alanları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle yeni nesil ekonomiler ve yeni nesil iş geliştirme biçimleri rekabetin gücünün önemini göstermektedir. Bölgenin üretim kapasitesinin ve sanayi gücünün direncinin artırılması bölgenin ulusal ve uluslararası marketlerde rekabet gücünü artıracaktır.

- Temel Soru: Rekabetin gücünü belirleyen yeni dinamikler bölgenin geleceği için hangi yeni fırsat alanlarını ortaya çıkarmaktadır?
- Temel Fırsat: Bilgi ve iletişim teknolojileri gelişmesi bölgenin temel dinamiği olan genç nüfusu harekete geçirme potansiyeli yaratır.
- Stratejik Söylem: "Rekabetin Gücü, Bölgesel Kalkınmanın Önceliği"

Deneyim ve Değişim: Gelişimin Dinamiği

Mezopotamya coğrafyasının bereket, birikim ve becerilerinin yüzyıllardır tecrübe edildiği topraklarda, bu deneyimin günümüzün hızlı değişim dinamikleri ve süreçleri ile harmanlanmasının ortaya çıkaracağı gelişim dinamikleri bölgenin kalkınması için önemli olacaktır.

- Temel Soru: Yeni gelişim dinamikleri geçmişin deneyimleri ile harmanlandığında ne tür fırsat alanları yaratılır?
- Temel Fırsat: İlklerin ve tekler coğrafyasında yaşanan deneyimler, değişimin dinamikleri ile yeni ilk ve tekleri ortaya çıkarır.
- Stratejik Söylem: "İlkler ve Teklerin Deneyimi, Yeni Gelişimin Dinamiği"

Yerellik ve Yenilik: Yaşamın Sürekliliği

Dicle ve Fırat'ın yarattığı katmanlı yerel kültürlerin oluşturduğu değerler ve keşifler günümüzün yenilikçi ortamları için farklı ekosistemler yaratacaktır. Farklı medeniyetlerin etkileşimi ve birikimi ile ortaya çıkan çok kültürlü yaşamlar, yeni nesil yaşamın çeşitliliği ve süreklili-

ği için ayrıcalıklı ortamlar yaratacaktır. Bölgenin beşeri sermayesinin geliştirilmesi, Bölgeyi dinamik ve hızlı bir şekilde değişen küresel dünyanın değişen ihtiyaçlarına ve beklentilerine karşı dirençli hale getirecektir.

- Temel Soru: Tarih kronolojisini değiştiren ve tarihin derinliklerine yolculuğun yeni keşiflerinin ortaya çıktığı gizemli coğrafyada, yaşamın sürekliliği fırsat çeşitliliği yaratır mı?
- Temel Fırsat: Suyla gelen kültürlerin ortaya çıkardığı zenginlik yaşamın sürekliliği için geçmiş ve gelecek arasında denge oluşturur.
- Stratejik Söylem: "Yaşamın Sürekliliği, Bölgenin Zenginliği"

Kırsal ve Kentsel: Etkileşimin Etkisi

Dicle ve Fırat'ın bereketinin ortaya çıkardığı kırsal ve kentsel yerleşimlerin somut ve soyut kültürel mirası ile bölgenin gelecek potansiyeli kentsel ve kırsal gelişmenin denge içinde olmasına bağlıdır. Günümüzdeki yaşanan iklim değişikliği, gıda güvenliği, göç gibi küresel krizler bölgesel ölçekte bu dengenin iyi kurgulanmasını zorunlu ve öncelikli kılmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerinin Türkiye'de en çok görüldüğü yerlerden biri olan Bölgeyi bu etkilere karşı dirençli bir hale getirmek yüksek öneme sahiptir.

- Temel Soru: Günümüz sorunlarını fırsata çevirmek için kent ve kır etkileşiminin yeniden kurgulanması ne tür fırsat alanlarını öncelikli hale getirir?
- Temel Fırsat: Düş ve bereket coğrafyasının yaşam ve üretim alanlarının, yeni nesil ekonomilerle etkileşimi yeni değerler ortaya çıkaracaktır.
- Stratejik Söylem: "Etkileşimin Etkisi, Yeni Ekosistemlerin Gelişimi"

BÖLGE VİZYONU

“İlkler ve Tekler Coğrafyası Değerlerinin Yeni Nesil Beklentiler ile Harmanlandığı Dirençli
Cazibe Merkezi: Diyarbakır ve Şanlıurfa”

ŞEKİL 4-STRATEJİK ÖNCELİKLER, HEDEFLER VE TEDBİRLER

STRATEJİK ÖNCELİK 1: SANAYİNİN GELİŞMESİ VE İHRACATIN ARTIRILMASI

Sanayi politikası ekonomik gelişmenin sağlanmasında, katma değerli üretim yapısına geçişte, istihdam kapasitesinin artırılmasında ve üretkenliğin artırılmasında en öncelikli politika alanları arasındadır. Bölgesel ekonomilerin geliştirilmesi için girdi-çıkıtı analizi tablolarında ileri ve geri bağlantı etkilerinin yüksek olduğu kilit sektörlerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Diğer yandan günümüzde sektörlerin ve firmaların inovasyon ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılması da bölgesel ve yerel sanayi ekosistemi için stratejik hedeflerden biridir. Bölgesel rekabetçilikte gelişmenin yolu üretkenlikten geçmektedir. Bu üretkenliği sağlayacak olan ise Bölgenin firmalarıdır. Üretkenlik artışı bölgelerin ham madde, ucuz iş gücü, konum, ölçek ekonomileri gibi karşılaştırmalı üstünlüklerden ziyade beşerî sermayenin yetkinliği, sosyal sermaye, bölgelerin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesi, yetkin insan gücünü çekebilecek yaşam kalitesi yüksek şehirler gibi unsurlardan oluşur. Rekabetçi üstünlükler olarak sayılabilecek uzmanlaşmış iş gücü, bu iş gücü aracılığı ile ortaya çıkan uzman teknolojileri üretme veya kullanma kabiliyeti ya da süreçler firmaların rekabetçiliklerini arttırmakta ve katma değeri arttırmaktadır. Bu sayede firmalar düşük maliyetli ya da farklılaşmış ürünleri pazara sunarken kaynaklarını kullanma becerisini, diğer bir ifade ile çekirdek yetkinliklerini geliştirmektedir. Kaynakları akıllı bir şekilde kullanma yeteneği firmalar için üstünlükler yaratmaktadır.

İnovasyona yatırım yapmak, yetkin iş gücü ve araştırma kurumları gibi faktör koşullarını optimum şekilde kullanmak firmalara rekabetçilikte avantajlar sağlamaktadır. Sektörlerdeki firmalar özellikle inovasyon ve yenilik yapma kabiliyetleri ile sanayi üretimini iyileştirebilmekte, katma değeri ve çıktıyı daha fazla arttırmaktadır. Bunun için en önemli müdahale ise rekabetçilik üzerine kurulu bir ekosistemi sektörde ve firmalar arasında kurmaktır. Söz konusu müdahaleler bölgelerin içsel kaynaklarını harekete geçirmek için izlenen politikalar arasındadır. Yerel yatırım ortamını geliştirmek, faktör koşullarını, özellikle de hem beyaz yaka hem de mavi yaka çalışanların ve iş gücü havuzundaki işsizlerin yetkinliklerini arttırmak ajansların müdahale alanlarından birisidir. Ajanslar farklı kurum ve kuruluşlardaki bilgileri toplayıp bu bilgilerden bölge firmaları için bir sentez oluşturabilir. Kalkınma ajansları firmaların inovasyon ve yenilik kapasitelerini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyacağı enformasyonu firmalara sağlayacak yapıları doğrudan yönetebilir, koordine edebilir ya da kurulmasını tetikleyebilir. Ajansların bunu yaparken en fazla müracaat edeceği güçlü yönleri ise bölgelerinde yol gösterici ve merkezle köprü olan konumları ile iş birliğine dayalı çalışmalarını yapabilme kapasitesinde saklıdır. Ajanslar etkin ortaklıklar sayesinde sanayi ile ilgili tüm kurumların kullanmadıkları kapasitelerini kullanır hale getirebilir, yetersiz niteliği yetkinleştirebilir ve rekabetçiliğin en önemli ihtiyaçlarından biri olan firmalar arası güvene dayalı bir ortamı tesis edebilir.

TRC2 Bölgesi illeri sahip olduğu genç nüfus, doğal kaynaklar gibi karşılaştırmalı üstünlüklerini rekabetçi üstünlüklerle geliştirememekte, dolayısı ile sanayi üretiminde gerekli sıçramayı yapamamaktadır. Bölge sanayisi son 10 yılda hatırı sayılır derecede büyümüş ancak bu büyüme kalkınmada bir yan ürün olan bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklarını düşürmemiştir. Aksine, ülkenin gelişmiş bölgeleri bu dönemde görece daha fazla büyümüş, aradaki fark daha da açılmıştır.

Bölge illeri 2021 yılı itibarıyla kişi başı GSYH'de 81 il içinde son sıralarda bulunmaktadır. Diyarbakır ili kişi başı gelirden 77'nci sırada, Şanlıurfa ili ise sondan ikinci sırada yer almaktadır. Sahip olduğu nüfusa göre çok düşük bir sanayi üretimine sahip Bölge illerinde katma değerli ürün ve verimli üretim süreçlerinin yerelleşmemesi bu performans düşüklüğünün altında yatan sebeplerdendir. Şanlıurfa'da sanayinin GSYH'de payı 2009 yılında yüzde 5 iken, 2021 yılında bu oran yüzde 8,9'a çıkmış, Diyarbakır'da ise ilgili pay anılan dönemler arasında yüzde 3,6'dan yüzde 5,3'e yükselmiştir. Aynı dönemde ülkemizde bu oran yüzde 15,2'den yüzde 22,2'ye yükselmiştir. Her iki Bölge ili de 2009'a göre sanayi üretimindeki payını arttıramamış ve ülke sanayisine sadece yüzde 0,2 ve yüzde 0,3'lük potansiyeline göre küçük katkılar sunmuşlardır. Sanayi yatırımlarına ihtiyacı olan Bölgenin sanayi üretiminde son 12 yılda ülkeden çok daha fazla büyümemesi dikkate alınması gereken bir husustur.

İmalat sanayisinin kalbi olan OSB'lerdeki çalışan sayısı incelendiğinde Bölge illerinin sanayideki durumu daha da netlik kazanacaktır. Diyarbakır'da faaliyette olan iki OSB'de toplam 16.700 kişi çalışırken, Şanlıurfa'nın iki OSB'sinde 26.400 kişi, komşu il olan sanayi bölgesi Gaziantep'in dört OSB'sinde ise 240.000 kişi istihdam edilmektedir. Her iki ilde çalışan sayılarının toplamı ise 854.000'dir. Çalışanların yalnızca yüzde 5'inin sanayi üretiminin yapıldığı OSB'lerde çalıştığı düşünülünce sanayideki istihdam sayılarının oldukça düşük seviyede kaldığı bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Bu düşük istihdamın verimlilik artışı ile olmadığı muhakkaktır. Bölgede ivedi olarak imalat sanayi yatırımlarının artırılması gerekmektedir.

Bölgedeki işletmelerin ihracat performanslarına bakıldığı zaman da benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. TRC2 Bölgesi 2022 yılı verilerine göre toplam ihracat rakamında 26 Düzey 2 bölgesi arasında 22. sıradadır. Bölge illerinin ihracatta daha rekabetçi bir konuma erişmesi için yerel rekabetin uluslararası rekabete taşınması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için Bölge işletmelerinin ihraç ettiği ürünleri değer zinciri analizi yaklaşımı ile ele alması, değer zincirinde ithal etmek zorunda kaldığı yarı mamulleri yerel tedarikçilerden sağlamanın yollarını araması gerekmektedir. Nihayetinde Bölge için ihracatı arttırmak temel hedeflerden birisi olmalıdır.

Sanayinin Geliştirilmesi ve İhracatın Arttırılması Stratejik Önceliği ile özel sektör imalat sanayi yatırımlarının seçici bir şekilde arttırılması, mevcut ve potansiyel yatırımcıların üretkenliklerinin geliştirilmesi, beşerî kapasitenin yetkinleştirilmesi, süreçlerin iyileştirilmesi ve dijital dönüşümün müşteride değer yaratacak şekilde tüm süreçlere uygulanması, uluslararası iklim politikalarıyla uyumlu ve iklim nötr bir sanayi ekosisteminin yaratılması, ihracatın artırılabilmesi için iklim değişikliğine bağlı olarak uluslararası alanda belirlenen yeni üretim kriterlerine uyum sağlanması ve bu alanda kurumsal kapasitenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Yatırımcıların bu yolla rekabet üstünlükleri kazanması ve sonrasında bir uluslararası stratejiye geçişleri kolaylaşacaktır. Yerelde rekabet üstünlüğünü kazanan firmalar ihracat yoluyla uluslararası pazarlara açılacak, bu durum Bölgenin sanayisini ileriye taşıyarak imalat sanayiden alınan ülke payının arttırılmasına katkı sağlayacaktır.

Sanayinin Geliştirilmesi ve İhracatın Arttırılması Stratejik Önceliğini hayata geçirebilmek için mevcut sanayi alanlarının özel sektör yatırım taleplerini karşılayamaması nedeniyle hem bu talepleri karşılamak üzere gerekli altyapıyı oluşturma hem de daha nitelikli imalat sanayi yatırımlarını Bölgeye çekme ve iklim politikaları ile uyumlu iklim nötr bir sanayi ekosisteminin

geliştirilmesini sağlama hedefi belirlenmiştir. İkinci hedef olarak ise Bölgede hâlihazırda üretimde bulunan imalat sanayi firmalarının rekabetçiliğinin arttırılmasına yönelik politikalar oluşturulmuştur. İkinci hedef Bölge için rekabetçi üstünlükler oluşturarak birinci hedefi destekleyen bir yapıda kurgulanmıştır. Diğer bir ifade ile ikinci hedef, hem hâlihazırdaki firmaların rekabetçiliklerini arttıracak hem de nitelikli yatırımların Bölgeye çekilmesinde kritik rol oynayacaktır. Bölge illerinde lojistik sektörünün geliştirilmesi, yeşil lojistik ve yeşil tedarik zinciri ekosisteminin yaratılması hedefi ile sanayi firmalarının daha kaliteli lojistik hizmeti almaları, lojistik maliyetlerinin düşürülmesi ve uluslararası alanda rekabet güçlerinin artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca ihracatın artırılması ve bölgenin dışa açılması hedefi ile ihracata yönelik ürün çeşitliliğinin artırılması, dış ticarete hazır bulunurluk seviyesinin yükseltilmesi, pazar çeşitliliğinin sağlanması, firmaların pazarlama ve dış ticaret kapasitelerinin geliştirilmesi, iklim değişikliğine bağlı olarak belirlenen uluslararası yükümlülükleri yerine getirmek üzere gereken kurumsal kapasitenin inşa edilmesi ile Bölgede potansiyelin oldukça altında olan ihracat rakamlarının artırılması amaçlanmıştır. 2024-2028 yıllarını kapsayan BGUS belgesinde Bölge illerinin yakınsama boyutundaki iller arasında olduğu ve her iki ilin de bu tipoloji içindeki bölgesel merkez konumunda olduğu belirtilmiştir.

Sanayinin Geliştirilmesi ve İhracatın Arttırılması Stratejik Önceliği BGUS'un dört stratejik amacı altında bulunan ve bu amaçları yatay kesen eksenlerle yakından ilgilidir. Sanayi ve ihracat önceliği söz konusu belgenin "Kentsel Gelişme" tematik amacı altındaki iç göçün engellenmesi stratejisine katkı sunarak dengeli bir mekânsal gelişmeyi sağlayacaktır. İlgili öncelik "Sosyal Gelişme" tematik amacı altındaki genç istihdamının arttırılması stratejisinin hayata geçirilmesinde gençlerin beceri ve yetkinliklerini geliştirerek bir katkı sunacaktır. Aynı amaç altındaki emek yoğun sektörlerle yönelik fiziki altyapıların geliştirilmesi ve yoksulluk riski altında yaşayan nüfusun istihdamı ve gelir getirici faaliyetlere katılımı da ilgili önceliğin hizmet edeceği bir diğer başlık olarak görülmektedir.

Sanayinin Geliştirilmesi ve İhracatın Arttırılması Stratejik Önceliğinin doğrudan katkı vermesi gereken alan ise BGUS'ta yer alan "Sanayi ve Lojistik" tematik gelişme eksenidir. Bu eksen altındaki imalat sanayi dönüşümü, sanayi alanları ve lojistik ulaştırma stratejileri ilgili önceliğin hayata geçirmek istediği tedbirler arasındadır. Verimliliği ana hedefine alan bu öncelik BGUS'taki "Yeşil Büyüme" eksenine de önemli katkılar sunar niteliktedir. Zira verimlilik çalışmaları kaynak kullanımını azaltarak çıktıyı kaynağın artan bir fonksiyonu haline getirmekteyken söz konusu öncelik iklim değişikliğine uyum politikalarını da gündeme almaktadır. "Girişimcilik, Ar-Ge ve Yenilikçilik" eksenini altında bulunan girişimcilik kültürünün geliştirilmesi ve gençlere yetenek kazandırılması, girişimcilerin finansla erişiminde yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesi ve kadın girişimciliğinin arttırılması stratejileri doğrudan sanayi ve ihracat önceliğinin hedefleri arasındadır. Öncelik ayrıca BGUS'taki son eksen olan "Dijitalleşme" konusunu da gündemine almıştır. İmalat sanayi işletmelerinin dijitalleşmesi stratejik öncelikte bir tedbir olarak ele alınmıştır. Özetle söz konusu öncelik BGUS Belgesindeki "Turizm" ve "Kırsal Kalkınma" eksenleri dışındaki tüm eksenlerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilidir.

Kahramanmaraş merkezli 7,7 şiddetindeki depremde yara alan illerden ikisi Diyarbakır ve Şanlıurfa illeridir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda yapılan saha çalışmaları ve analizlere göre her iki ilde sanayi işletmelerinde oluşan zarar yaklaşık 295 milyon dolardır. Bu hasarın yüzde 64'ü Şanlıurfa'da oluşurken, yüzde 36'sı Diyarbakır ilindeki sanayi işletmelerin-

de ortaya çıkmıştır. Şanlıurfa ilindeki toplam hasarın yüzde 38'i bina, yüzde 42'si stok, yüzde 16,2'si altyapı ve yüzde 3,8'i makine hasarıdır. Diyarbakır ilinde ise hasarın yüzde 55,7'sini bina, yüzde 33,6'sını stok, yüzde 6'sını makine ve yüzde 4,6'sını altyapı hasarı oluşturmaktadır.

Genel olarak her iki ilde de sanayi üretiminin deprem öncesi seviyesine dönmeye çalışıldığı ancak depremde ağır yara almış diğer illerle olan ticari ilişkiler sebebiyle sanayi üretiminde aksamalar yaşandığı bilinen bir gerçektir. Zira 2021 yılı GBS verilerine göre Diyarbakır ilinin imalat sektörünün diğer sekiz deprem illeri ile olan ticareti satış ve alış olarak sırasıyla yüzde 17,75 ve yüzde 16,8'dir. Diğer bir ifade ile Diyarbakır ilindeki imalat sektörü deprem illerindeki tüm sektörlerle 1,99 milyar TL satış yapmış ve bu illerin tüm sektörlerinden ildeki imalat sektörü 1.78 milyar TL'lik bir alım yapmıştır. Şanlıurfa için ise bu oran ve miktarlar sırasıyla yüzde 17,37, yüzde 20,49 ile 2,67 milyar TL ve 2,19 milyar TL'dir. Diyarbakır ilinin deprem bölgesi illeri ile 2016-2021 yılları arasındaki 6 yıllık ticaret hacmi ortalaması satış yönünde yüzde 21, alış yönünde ise yüzde 20,17'dir. Şanlıurfa için bu oranlar sırasıyla yüzde 24,26 ve yüzde 21,18'dir. Son altı yıldaki ticaret hacimleri değişiklik göstermemekte ve genellikle bu ortalamalara yakın bir değer almaktadır. Özetle TRC2 Bölgesi illerinin imalat sanayisi deprem bölgesi illeri ile ortalama yüzde 20'lik bir ticaret hacmine sahiptir. Bu hacim göz önüne alınarak Bölgenin imalat sektörünün hem geri hem de ileri besleme (tedarikçi ve müşteri) mekanizmasında ortaya çıkabilecek aksaklıklara ilişkin önlemler geliştirilmesi gerekmektedir.

Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Arttırılması Stratejik Önceliği 12. Kalkınma Planı'nın hedef ve politikalarının içinde yer alan Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim hedefine güçlü bir katkı sunacaktır. Önceliğin, hedef altındaki sektörel politikalardan özellikle "İş ve Yatırım Ortamı", "Girişimcilik ve KOBİ'ler" ve "Lojistik ve Ulaştırma" alt politikalarına güçlü bir destek vereceği öngörülmektedir. Stratejik önceliğin ayrıca planda yer alan Nitelikli İnsan, Güçlü Aile ve Sağlıklı Toplum hedefine katkı sunması beklenmektedir. Rekabetçiliği odağına alan bu öncelik beşerî kapasiteyi arttırarak verimlilik artışlarına katkı sunacak, dolayısı ile Bölgenin toplam faktör verimliliği artacak, Bölge ekonomisinin ilerlemesine katkı sunulacaktır. Öncelik bu haliyle ilgili hedef altındaki "İstihdam ve Çalışma Hayatı" alt politikasının hayata geçirilmesinde önemli bir role sahip olacaktır.

ŞEKİL 5-STRATEJİK ÖNCELİK 1: SANAYİNİN GELİŞMESİ VE İHRACATIN ARTIRILMASI

Stratejik Öncelik 1: Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Arttırılması

Hedef 1: Bölge'de artan yatırımlar ile imalat sanayi geliştirilecektir.

- Tedbir 1:** Bölgede imalat sanayi altyapısı iyileştirilerek sanayinin ekonomi içindeki payı arttırılacaktır.
- Tedbir 2:** Bölge illerinde imalat sanayi girişimciliğinin desteklenmesi ve içsel kaynakların harekete geçirilmesi sağlanacaktır.
- Tedbir 3:** Bölgede iş ve yatırım ortamı iyileştirilecektir.
- Tedbir 4:** Sanayi alanlarının doğal afetlere karşı direnci arttırılacaktır.

Hedef 2: Baştan stratejik sektörler olmak üzere tüm imalat sektörlerinde uzmanlaşma sağlanacak ve bu sektörlerde rekabet gücü arttırılacaktır.

- Tedbir 1:** Stratejik imalat sanayi KOBİ'lerinde kurumsallaşma sağlanacaktır.
- Tedbir 2:** İmalat sanayi işletmelerinde verimlilik arttırılacaktır.
- Tedbir 3:** İmalat sanayi işletmelerinde dijitalleşme geliştirilecektir.
- Tedbir 4:** Bölgenin stratejik imalat sanayi sektörlerinde kümelenme politikaları izlenecektir.

Hedef 3: Bölge illerinde lojistik sektörü geliştirilecektir.

- Tedbir 1:** Lojistik altyapısı ve intermodal entegrasyon geliştirilecektir.
- Tedbir 2:** Bölge illerindeki lojistik firmalarının kapasitesi arttırılacaktır.

Hedef 4: İhracatın arttırılması ve bölgenin dışa açılması sağlanacaktır.

- Tedbir 1:** Sanayi üretiminde ihracata yönelik katma değer artırılması ve ürün çeşitliliği sağlanacaktır.
- Tedbir 2:** İmalat sanayi firmalarının dış ticaret yetkinlikleri geliştirilecektir.
- Tedbir 3:** Sınır kapılarının modernizasyonu sağlanacaktır.
- Tedbir 4:** Karayolu ve demiryolu ulaşım altyapısı geliştirilecek ve havayolu ulusal ve uluslararası bağlantılık düzeyi arttırılacaktır.

Hedef 1: Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir.

Bölge illerinin sanayi sektöründeki ilerleyişi yıllar itibarıyla ülke ortalamasına kıyasla yetersiz kalmıştır. Bunun temel sebebi Bölgede özel sektör imalat yatırımlarının gerekenin altında gerçekleşmesi ve mevcut yatırımlardaki verimlilik ve düşük teknoloji nihai ürün sorunlarıdır. 6. Bölge teşviki ile sürekli artan yatırımlara ve yeni yatırım taleplerine rağmen hâlâ imalat sanayinin geldiği nokta istenen seviyede değildir. Bölge, 2012-2022 yılları arasında düzenlenen belge sayısında ülkeden yüzde 4,7 pay alırken, yatırım miktarında yüzde 1,38, istihdamda ise yüzde 7,15'lik bir pay almıştır. Bu dönemde Bölgeye stratejik yatırım veya büyük ölçekli yatırım yapılmamıştır. Devlet teşvikleri ile Bölgeye daha çok emek-yoğun sektörlerde yatırım yapılması, sanayideki istihdamı artırma gayesine hizmet ettiği halde bu sektörlerdeki düşük teknoloji üretim yapısı gerekli hasılayı yaratmada yetersiz kalmaktadır. Özel sektör yatırımlarını arttırmak için altyapı hizmetlerinin yeterli seviyede olması ve yatırımların yetkin iş gücü, etkin finansal hizmetler gibi uzmanlaşmış girdi koşulları ile desteklenmesi, Bölgede iklim politikaları ve eko-verimlilik politikaları ile uyumlu, iklim nötr bir sanayi ekosisteminin gelişiminin desteklenmesi gerekmektedir.

Tedbir 1: Bölgede İmalat Sanayi Altyapısı İyileştirilerek Sanayinin Ekonomi İçindeki Payı Arttırılacaktır.

6. Bölge teşvikleri sayesinde Bölgeye son 10 yılda belge adedi bakımından çok sayıda özel sektör yatırımları yapılmıştır. Bölge, teşvik kapsamındaki talepleri OSB ve KSS'lerdeki altyapı eksikliği ve sanayi alanı yetersizliği nedeniyle karşılayamamaktadır. Sanayi altyapısının iyileştirilmesi tedbiri ile mevcut sanayi alanlarının altyapı sorunlarının ivedilikle giderilmesi, enerji ihtiyacının yenilenebilir kaynaklardan temininin sağlanması ve plan döneminde yeni sanayi alanlarının stratejik bir şekilde yer ve tema çalışmalarının yapılması planlanmaktadır.

Bölgede sanayi üretimindeki istihdamı ve katma değeri arttırmak için sanayi alanlarının parsel büyüklükleri ve bu parsellerin firmalara tahsisinde seçici davranmak yerinde olacaktır. Firmaların işletme aşamasında düşük kapasiteyle ya da sıfır kapasite ile çalışmaması için firmaların seçimi profesyonel bir değerlendirici heyet tarafından belli kriterlere göre yapılmalıdır. Sanayi parsellerinin firmalara tahsisinde yatırımın istihdam yaratma ve katma değerli üretim kapasitesi arasındaki dengenin korunması elzem olacaktır. Firmalara tahsis yapılırken gereğinden fazla bir alanın tahsisi firmaları özellikle süreç iyileştirme konusunda inovasyon yaratmada isteksiz davranmaya itecektir.

Bu tedbir kapsamında Bölgede bulunan Diyarbakır OSB 5. etabında, Şanlıurfa OSB ve Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB'nin genişleme alanların, Karacadağ OSB'nin, Viranşehir, Siverek ve Birecik OSB ve Gıda İhtisas OSB'deki alt yapı ve üst yapı eksikliklerinin giderilmesi, özellikle sanayi kenti Gaziantep'e sınır olan Birecik OSB'nin önceliklendirilerek Gaziantep'teki önemli yatırımların 6. Bölge teşviki ile Şanlıurfa'ya çekilmesi sağlanacaktır. Diğer yandan yeni sanayi alanlarının tarımsal üretime ve çevreye zarar vermeyecek şekilde stratejik yer, büyüklük ve temaları belirlenecek, buna göre gerekli başvuru işlemleri başlatılacaktır. Hali hazırda yeni sanayi alanları için öneri niteliğinde olan Akçakale OSB, Şanlıurfa Ayakkabı, Tekstil ve Hazır Giyim İhtisas OSB, Şanlıurfa Mobilya İhtisas OSB, Suruç Tarımsal Ürünler ve Makine İhtisas OSB, Bismil OSB ve Silvan Gıda ve Tarımsal Makine İhtisas OSB'lerinin kurulum işleri tamam-

lanarak bu OSB'lerin tüzel kişilik kazanmaları sağlanacaktır. Bu tedbir kapsamında ayrıca parsel tahsisi sürecindeki OSB ve KSS'lerde Ajans YDO'larının da içinde bulunduğu bir yapı tesis edilerek firma seçimlerinin bu yapı tarafından gerçekleştirilmesi, özellikle tahsis edilen alanın etkin kullanımı için tesis düzeni konusunda uzmanlaşmış firmalardan danışmanlık alınması sağlanacaktır. Ayrıca Şanlıurfa Yenilenebilir Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi kurularak imalat sanayinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artırılabilecektir.

Tedbir 2: Bölge İllerinde İmalat Sanayi Girişimciliğinin Desteklenmesi ve İçsel Kaynakların Harekete Geçirilmesi Sağlanacaktır.

Bölgenin sanayi üretimindeki sorununu yalnızca bölge dışından gelen yatırımlarla çözmek akıllıca bir tercih olmayacaktır. Bu yatırımlara ek olarak Bölgenin kendi içinden çıkmış, özellikle içsel kaynakları kullanarak gerçekleştirilen yatırımların yapılması oldukça önemlidir. Bölgede bir içsel potansiyel olarak değerlendirilebilecek tarımsal üretimin birincil üretimden ikincil üretime geçmesi için Bölge içinden çıkabilecek girişimlerin değerlendirilmesine yönelik politikalar belirlenmelidir.

Bölgede 2012-2021 yılları arasında sanayi alanında 959 adet Şanlıurfa, 926 adet de Diyarbakır olmak üzere toplam 1.885 girişim KOSGEB desteğiyle hayata geçirilmiştir. Ülkede ise bu sayı 50.351'dir. Ülke içindeki imalat sanayisi üretim değeri oranından çok daha yüksek olan bu rakamlar Bölgenin sanayide girişimcilik konusundaki gücünü göstermektedir. Sanayideki girişimlerin özellikle ileri girişimcilik alanında olması dikkat çekmektedir.

Bu tedbir kapsamında KOSGEB girişimci destekleri ile kurulan imalat sanayi firmalarından mikro firma statüsünde bulunanları küçük, küçük işletme sınıfında bulunan işletmeleri ise orta büyüklükteki işletme sınıfına çıkarmak için Ajans tarafından mali destek programları yürütülecektir. Mikro ve küçük işletmelerin finansmana erişimlerini kolaylaştırmak için sanayi alanında Ajans, ticaret ve sanayi odaları ile iş insanları derneklerinin yer aldığı ve fonladığı girişim sermayesi fonları kurulacaktır. TKDK destekleri ile kurulan tarımsal işletmelerin tarımsal üretimlerini endüstriyel bir ürüne dönüştürmeleri için Ajans tarafından finansman desteği programları yürütülecektir. Bölgede bulunan girişimci destek merkezleri aracılığı ile özellikle endüstriyel üretim, finans, satış pazarlama vb. konularda deneyimli sektör çalışanlarına mentörlük eğitimi sağlayarak bu mentörlerin hem yeni kurulacak işletmelere hem de girişimcilik fonu ile kurulan işletmelere danışmanlık vermeleri sağlanacaktır. Bu tedbir kapsamında son olarak Bölgede uzun yıllardır tüketim mallarının pazarlamasını ve dağıtımını yapan perakende, toptancı ve ithalatçı firmaların dağıtım kanalları üstünlüklerini kullanarak üretim yapımlarını sağlamak için çalışmalar yürütülecektir.

Proje Önerileri: Sanayi üretim ve istihdam kapasitesinde artış sağlamak amacıyla "Taş Yünü Üretim Tesis Projesi", "Alüminyum Folyo Üretim Tesis Projesi", "Diyarbakır Entegre Kumaş Üretimi Projesi", "Pamuk İpliği Üretimi Projesi", "Viskon Elyaf Üretim Tesis Projesi", "İplik Büküm, Katlama, Kablolama ve Aktarma Makineleri Üretim Tesis Projesi", "Temizlenmiş Yün ve Yün İpi Üretimi Yatırım Tesis Projesi", "Cam Elyafı Üretimi Projesi", "Şanlıurfa Selüloz Üretimi Yatırım Tesis Projesi", "Selüloz Asetat Üretimi Yatırım Tesis Projesi", "Pamuklu Nonwoven Kumaş Üretimi", "Şanlıurfa Balık İşleme Tesis Projesi" projeleri önerilmiştir.

Tedbir 3: Bölgede İş ve Yatırım Ortamı İyileştirilecektir.

Sanayi yatırımlarını bir bölgeye çekerken teşvikten belki de daha önemli olan konu yatırım yapılacak bölgenin iş ortamıdır. Yetkin iş gücüne erişim, endüstri ve iş kültürü, resmî kurumlarla iş ve işlemleri kolayca halledebilme, etkin finansal hizmetler ve dağıtım kanalları vb. unsurlar yatırımcıların yatırım kararı almasında önemli unsurlardır. Bölgede, özellikle de Şanlıurfa ilinde, iş gücünün iş kültürü, verimliliği, yetkin beyaz yaka personeli çekememe gibi problemlerin olduğu bilinmektedir. *İş ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi* tedbiri ile yaşanan bu sorunların çözümüne katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Bölgede birçok kurum/kuruluş mesleki eğitimler vererek iş gücünün yetkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. Ancak mevcut durum analizi kapsamında yapılan çalışmalara göre bu eğitimler arasında koordinasyon olmadığı tespit edilmiştir. Birbirinin tekrar eden bu eğitim programlarının imalat sanayinin talep ettiği iş gücünü karşılama noktasında birçok problemi bulunmaktadır. Ayrıca eğitimlerin genel olarak bir meslek için planlanması; çalışma kültürü, iletişim, zaman yönetimi, kurumsal aidiyet, takım çalışması, uyumluluk, sorumluluk alma, problem çözme ve verimlilik gibi "soft" yetkinliklerin eğitim programlarında yer almaması ayrı bir sorundur. Üretimle meslek eğitimi arasında doğru ilişkinin kurulmasından sorumlu il istihdam piyasası kurulunun bu zor konunun üstesinden gelmesi için sahada güvenilir araştırma raporlarının yapılması elzem görülmektedir.

Mesleki eğitim üretim ilişkisinde diğer bir sorun ise eğitim veren kuruluşların kullandığı makine donanım altyapısının imalat sanayinin kullandığı makine donanım altyapısı ile uyumsuzluğudur. Ajans uzmanlarınca gerçekleştirilen saha ziyaretleri kapsamında eğitim veren kuruluşların kullandığı makine donanım ile imalat sanayicisinin kullandıkları arasında önemli farklar olduğu, eğitim veren kuruluşların makine donanım parkurunun zamanın üretim biçimleri ile uyum sağlamadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak mesleki eğitimle istihdam arasındaki ilişkiyi güçlendirmek için eğitim veren kuruluşların makine donanım altyapısına yatırım yapılması gerekmektedir.

Bu tedbir kapsamında Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından iki yılda bir Bölgede mesleki eğitim veren tüm kamu kurumu, belediye ve STK'lardan veriler derlenerek İŞKUR üzerinden gerçekleştirilen işe yerleştirmelerin mesleklerine göre karşılaştırılacağı araştırma raporlarının hazırlanması, rapora göre Valilikler tarafından tüm kuruluşların mesleki eğitim programlarının revize ettirilmesi sağlanacaktır. İŞKUR il müdürlüklerindeki kayıtlı işsizlerin yetkinliklerinin artırılması için illerde eğitim veren kuruluşlar ile İŞKUR il müdürlükleri arasında iş birlikleri geliştirilecektir. OSB, KSS Müdürlükleri ve Ajansın içinde yer aldığı bir yapı aracılığı ile her beş yılda bir işçi ve işveren arasında yaşanan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik saha çalışmalarının TÜİK Bölge Müdürlüğü üzerinden gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Bölgede lojistik işi yapan yerel firmaların kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik OSB Müdürlükleri ve ilgili oda tarafından saha çalışmaları yürütülecektir. Bölgedeki meslek lisesi ve meslek yüksekokulu bölümlerinde okuyan öğrencilerin "soft" yetkinliklerini geliştirmek için faaliyetler yapılacaktır. Son olarak Bölgede yatırımcıya yer tahsisinden şirket kurulumuna kadar tüm işlemlerin yürütüldüğü kurumlarda Ajans YDO'ları ile sürekli iletişim halinde olacak "kurumsal girişimciler" belirlenerek bu girişimciler Ajansın bütün etkin iş birliği çalışmalarına dâhil edilecektir.

Proje Önerisi: Şanlıurfa'da Yenilenebilir Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi kurularak imalat sanayinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artırılması amacıyla "*Şanlıurfa Yenilenebilir Enerji Endüstri Bölgesi Projesi*" önerisi sunulmuştur.

Tedbir 4: Sanayi Alanlarının Afetlere Karşı Direnci Artırılacaktır.

Bölgesel hizmet merkezi niteliğindeki Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinden oluşan TRC2 Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde kentsel alanların ve sanayi alanlarının yoğunlaştığı, sınır kapılarıyla doğrudan ilişkisi sayesinde ithalat ve ihracat faaliyetlerinin sürdürüldüğü, ülke ekonomisine önemli katkı veren bölgelerden biridir. TRC2 Bölgesi'nin başta sanayi ve hizmet sektöründe olmak üzere çevre illere de hizmet sağlıyor olması, deprem gibi doğal afetler ve olası büyük kazalar sonucu ortaya çıkması muhtemel kayıp ve zarar riskini yükseltmektedir. Bölgenin bu niteliği, deprem, sel, su baskını, yangın, fırtına, çığ, küresel salgınlar, uluslararası göçler, kuraklık ve heyelan gibi olası kriz, afet ve kazaların neden olabileceği muhtemel zararları normal ölçülerin üzerine çıkarmaktadır. Bu nedenle afet riskinin yüksek olduğu büyük sanayi kuruluşlarında afet öncesinde riskin azaltılması, sonrasında müdahalenin başarılı olabilmesi, tesislerin ve çevrelerinin korunması, afet kaynaklı ekonomik kayıpların en aza indirilmesi için direncin artırılması, iş sürekliliğinin ve hizmetlerin devamlılığının garanti altına alınması gerekmektedir. Kent merkezindeki küçük ölçekli imalathanelerin afet riskine karşı daha güvenli sanayi sitelerine ve yeterli altyapısı olan planlı sanayi alanlarına taşınması gerekmektedir.

Afetlerin yeri ve zamanı, şiddeti ve muhtemel zararı, gelişim aşamaları kesin olarak bilinemese de özellikle iklim değişikliği kaynaklı meteorolojik afetlerin uzun dönemli tahmini mümkündür. Afet ve kazaların neden olabileceği can, mal ve üretim kayıplarının afet öncesi çalışmalar ve önlemler ile azaltılması mümkündür. Sanayi alanlarının afetler karşısında direncinin artırılması da mal ve üretim kayıplarının azaltılmasını ve hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Bu tedbir kapsamında işletmeler, afetler ve kazalar karşısında faaliyetlerini makul bir şekilde sürdürebilmeleri için maruz kalabilecekleri doğa, teknoloji ve insan kaynaklı tehlikeler konusunda risk seviyelerini belirlemeleri, uygulanabilir afet ve acil durum risk azaltma planlarını oluşturmalarına yönelik bilgilendirilecektir. Böylece işletmelerin afet ve kazalar karşısında kuruluş varlıklarını (iş gücü, mülk, işlemler) korumaları, hem müşterilerine hem de tedarik zincirine mal ve hizmet sağlama yetilerini ve nakit akışını sürdürmeleri, rekabet avantajlarını korumaları, yasal, düzenleyici, finansal ve sözleşmelere bağlı yükümlülüklerini yerine getirme yeteneği kazanmaları sağlanacaktır.

Yatırıma destek kapsamında bilgi verilen tüm yatırımcılara afet ve acil durumlar için tehlikelerin belirlenmesi; bunların olumsuz etkilerini yani riskleri önleyici ve sınırlandırıcı tedbirlerin alınması; işletmede görevlendirilecek kişilerin belirlenmesi; acil durum müdahale prosedürlerinin oluşturulması; dokümantasyon, tatbikat, afet ve acil durum planının yenilenmesi aşamaları hususlarında bilgi verilecek ve gerekli yönlendirmeler yapılacaktır.

Mevcut ve yeni yapılacak sanayi alanlarının altyapılarının afetlere karşı dirençliliğini artırmaya yönelik faaliyetler desteklenecektir. Kent merkezinde yer alan küçük ölçekli imalathaneler ve sanayi işletmelerinin afet ve kaza riskleri açısından güvenli sanayi sitelerine ve organize sanayi bölgelerine taşınması için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.

Hedef 2: Başta Stratejik Sektörler (Gıda Ürünleri, Tekstil Ürünleri, Giyim Eşyaları, Deri ve İlgili Ürünler ve Mobilya İmalatı) Olmak Üzere Tüm İmalat Sektörlerinde Uzmanlaşma Sağlanacak ve Bu Sektörlerde Rekabet Gücü Artırılacaktır.

Sanayi politikası, alt sektörler arasında refah seviyesini artırmaya en çok katkıyı sunacak olanın seçilmesi ve bu sektörlerin çeşitli destek mekanizmalarıyla daha rekabetçi konuma getirilmesi olarak tanımlanabilir. Sektör seçimi için 2021 yılı SGK verileri ile yapılan 3 yıldız analize göre Şanlıurfa ilinde "Gıda Ürünleri İmalatı, Tekstil Ürünleri İmalatı, Giyim eşyalarının imalatı ve Deri ve ilgili ürünlerin imalatı", Diyarbakır'da ise "Gıda Ürünleri İmalatı, Giyim eşyalarının imalatı ve Mobilya İmalatı" 3 yıldız olarak olgun bir küme olarak değerlendirilmiştir. İş yeri ve çalışan sayısı ölçeklerine göre gerçekleştirilen yerellik katsayısı (LQ) analizine göre de bu sektörler her iki ilde en az bir ölçek bazında yığılmış gözükmemektedir. Aşağıdaki tabloda, analizlere göre 3 yıldız olarak rekabetçi konumda olabilecek sektörler gösterilmiştir.

TABLO 1- BÖLGENİN GÜÇLÜ SEKTÖRLERİ

İller	Şanlıurfa			Diyarbakır		
	3 Yıldız (istihdam),2021	Yerellik Katsayısı (iş yeri sayısı), 2021	Yerellik Katsayısı (istihdam sayısı), 2021	3 Yıldız (istihdam),2021	Yerellik Katsayısı (iş yeri sayısı), 2021	Yerellik Katsayısı (istihdam sayısı), 2021
Gıda Ürünleri İmalatı	*	*	*	*	*	*
Tekstil Ürünleri İmalatı	*		*			
Giyim eşyalarının imalatı	*		*	*		*
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	*		*			
Mobilya İmalatı			*	*		*

Tabloya göre Şanlıurfa ilinde "Gıda ürünleri imalatı, Tekstil ürünleri imalatı, Giyim eşyalarının imalatı ve Deri ve ilgili ürünlerin imalatı", Diyarbakır ilinde ise "Gıda ürünleri imalatı, Giyim eşyalarının imalatı ve Mobilya imalatı" alt sektörleri hem kümelenme olasılığına sahip potansiyel rekabetçi hem de yoğunlaşmış sektörlerdir. Bu sektörlerin Bölge ekonomisinde en fazla çarpan etkisi potansiyeline sahip sektörler olabileceği göz önünde bulundurularak stratejik sektörler oldukları değerlendirilmiştir.

Tedbir 1: Stratejik İmalat Sanayi KOBİ'lerinde Kurumsallaşma Sağlanacaktır.

Kurumsallaşma, rekabetçiliğe giden ilk adımdır. Organizasyon şeması aracılığıyla rollerin ve görevlerin netlikle tanımlanması, işletmelerde pozisyonların birbirine göre sorumluluklarının tespit edilmesinden vizyon ve misyonun belirlenmesine kadar geniş bir spektrumu ifade eden kurumsallaşma kavramı işletmelerin anayasası hükmündedir. Bu anayasaya uyulduğu ve bu anayasanın kuralları dış çevredeki değişimlere göre sürekli geliştirilip güncellendiği zaman işletmeler rakipleri ile rekabet etme gücü bulacaktır. Firmaların çekirdek yetkinliklerini kullanabilmeleri için kurumsallaşma olmazsa olmazdır. Kurumsallaşma olmadan firmalar kaynakları etkin bir şekilde kullanma yeteneğinden geri kalacaklardır.

Bölgedeki işletmelerin önemli bir kısmının aile şirketi olduğu bilinmektedir. Aile şirketlerinin bazı avantajları olduğu gibi kurumsallaşma eksikliği nedeniyle pek çok dezavantajı da bulunmaktadır. Bununla beraber kurumsallaşma sorunu sadece aile işletmelerine özgü değildir. Bölgedeki firmaların geneli, kurumsal yapı eksikliği nedeniyle finansman kaynaklarına erişememekte, bu durum firmaların büyümesine engel teşkil etmektedir. Bölgedeki imalat sanayi firmalarının kurumsallaşma çabalarını başlatmanın ya da var olan çabalara destek olmanın elzem olduğu görülmektedir.

Bu tedbir kapsamında aile firmalarının kurumsallaşmasına yönelik ilk adım olan aile anayasası için yönetim danışmanlık hizmeti çalışmaları yürütülecektir. Aile firmaları dışındaki firmalara yönelik ise kurumsallaşma konusunda yönetim danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve özellikle iklim değişikliği politikaları ile ihracat için bağlayıcı hâle gelen yeni üretim kriterlerine uyum sağlamak üzere kapasite geliştirme konusunda destek verilmesi sağlanacaktır. Bölgedeki ilgili firmaların stratejik planlama eğitim ve danışmanlık hizmeti almasına yönelik faaliyetler düzenlenecektir. Firmalara 9001 gibi yönetim süreçleri kalite sertifikasyon belgelerinin alınmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilecek, özellikle Ajans teknik destek aracı bu amaç için kullanılacaktır.

Tedbir 2: İmalat Sanayi İşletmelerinde Verimlilik Artırılacaktır.

Verimlilik literatüründe dijitalleşme dışında ilk akla gelen araçlardan birisi yalın dönüşümdür. Kendi içinde birçok gerece sahip yalın üretim kavramının asıl amacı süreçlerdeki tüm israfları sürekli bir şekilde azaltarak siparişle nakit girişi arasındaki süreyi en aza indirmektir. Firmalar bu amaç doğrultusunda ilerlerken aslında ne kadarlık işlem, malzeme veya donanımları hiçbir değer yaratmadan gereksiz yere kullandıklarını anlayacak ve bu farkındalık onları daha fazla süreç iyileştirmesi yapmaya itecektir. Firmalar yalın dönüşümü yalnızca kendi firmaları için değil, tedarikçi firmalarına da uygulatarak bir stratejik ortaklık kurabileceklerdir. Her durumda kazanan yalın dönüşümü başaran firma olacaktır. TRC2 Bölgesi işletmelerinde verimlilik sorunlarının bulunduğu, müstakil eğitimler dışında firmalarda verimlilikle ilgili bir ekosistem dönüşümü yaratacak seviyede bir çalışmanın yapılmadığı bilinmektedir. Özellikle emek yoğun bir sektör olan tekstil sektörü yalın dönüşümle çok daha fazla çıktı üretecek bir noktaya gelebilir. Bölgeye teşviklerin cazibesi ile yatırım yapan firmaların teşvik süresi tamamlandıktan sonra faaliyetlerine devam etmelerini sağlayacak en önemli unsur yetişmiş personel ve bu personelin hep birlikte yarattığı verimlilik ortamıdır. Kitle üretiminden yalın üretime geçiş, biriktir-beklet üretim modelinden tek parça akışa geçişi temsil eden yalın dö-

nüşüm Bölge firmaları için bir fırsat penceresidir. Bu fırsatın firmalara gösterilmesinde Ajansın etkin ve eşsiz bir rolü olacaktır.

Bu tedbir kapsamında yalın yönetim başta olmak üzere çevik yönetim, 6-sigma gibi süreç iyileştirme yaklaşımlarının firmalar tarafından benimsenmesi ve uygulanması için Ajans liderliğinde firmalara yönelik farkındalık çalışmaları yapılacaktır. Bu yaklaşımları firmalarda uygulayabilmek için Ajans YDO'ları liderliğinde, içinde OSB ve KSS müdürlüklerinin, ticaret ve sanayi odalarının ve iş insanı derneklerinin yer aldığı bir yapı tesis edilerek firmaları dönüşümüne ikna edebilecek iş birlikleri geliştirilecektir. "Rekabet için etkin iş birliği" sloganı ile Ajans, KOSGEB ve firmaların etkin katılımı ile destek programları tasarlanacak ve uygulanacaktır. Ana firmanın tedarikçi firmasını daha verimli bir hale getireceği stratejik iş ortaklıklarının geliştirilmesine yönelik faaliyetler düzenlenerek tedarik zincirinin bütün aşamalarındaki gereksiz işlemler minimize edilecektir.

Tedbir 3: İmalat Sanayi İşletmelerinde Dijitalleşme Geliştirilecektir.

Dijital dönüşüm en basit tanımıyla tedarik zinciri faaliyetlerinin etkinliğini arttıracak her türlü donanım ve yazılım ürünlerinin işletmelere uygulanmasıdır. Endüstri 4.0'ın tüm iş yapma şekillerini değiştirmeye başladığı bu dönemde dijitalleşme işletmeler için kaçınılmaz görünmektedir. Özellikle pandemi döneminde yaşananlar dijitalleşmenin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir.

Dijital dönüşüm ile verimlilik artırmaya yönelik sistemlerden olan yalın üretim gibi yaklaşımların birlikte hayata geçirilmesinde büyük faydalar bulunmaktadır. Dijitalleşme ve süreç iyileştirme yaklaşımı birbirini besleyecek bir yapıda olmalı, süreç yaklaşımı ile çözülemeyecek sorunlar için dijitalleşme fayda maliyet analizine göre işletmeye uygulanmalıdır.

Dijitalleşme denilince ilk akla gelen uygulama özellikle imalat sanayi sektörü için kurumsal kaynak planlama (ERP) yazılımlarıdır. İşletmenin faaliyetlerini standartlaştırmada önemli bir yere sahip ERP uygulamalarının veriyi toplama ve toplanan bu veriyi gizlilik, bütünlük ve erişilebilirlik ilkeleri kapsamında saklama konusunda da büyük faydaları bulunmaktadır. ERP'de toplanan bu verilere dayanarak işletmelerin gelecekteki eylemlerini belirlemek için iç görüş yazılımları kullanılabilir. ERP'lere entegre edilebilecek bu tür bir dijitalleşme firmaların elinde inovasyon ve yenilik yaratmada çok büyük bir güce dönüşebilir. Önemli olan iç rekabetle firmaların bunu sürekli yapmaya mecbur hissedecekleri bir ekosistemi yaratmak olmalıdır. Bu noktada sanayi ile ilgili politika yapıcı kurum ve kuruluşlara büyük görevler düşmektedir.

TRC2 Bölge illerindeki firmaların dijital olgunluk seviyelerinde ciddi problemler olduğu Ajans uzmanları tarafından sahada görülmüş bir gerçekliktir. Bölgede ERP yazılımına sahip firma sayısı yok denecek kadar azdır. ERP yazılımına sahip firmalarda ise bu yazılımın kullanılması iş görene yayılamamış ve dolayısı ile yazılımın birçok aracı atıl kalmıştır. Bölge firmalarında ERP ile ilgili bir farkındalığın bile bulunmadığı yine Ajans uzmanlarınca teyit edilmiştir. İmalat firmalarında en temel dijitalleşme adımı olan ERP yazılımlarının Bölgedeki bu düşük yaygınlığı işletmelerin dijital olgunluk seviyesini göstermede ciddi bir veridir. Şanlıurfa ilinde 4 işletme üzerinden yapılan dijital yol haritası çalışması da bunu doğrulamaktadır. Görece büyük firmalarda yapılan bu çalışmaya göre firmaların dijital olgunluk seviyeleri 5 üzerinden sadece 1'dir.

Bu tedbir kapsamında işletmelerde dijitalleşme, özellikle de ERP konusunda farkındalığı sağlamak için Ajans liderliğinde, içinde sektör uzmanları, OSB ve KSS müdürlükleri, KOSGEB il müdürlükleri ve ticaret ve sanayi odalarının bulunduğu bir iş birliği tesis edilerek firmalara yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir. Dijital dönüşüm projelerinin yalın dönüşüm projeleri ile uygulanmasının yaratacağı toplam faydanın her birisinin ayrı ayrı uygulanmasından çok daha fazla olacağı göz önünde bulundurularak dijital dönüşüm projelerinin yalın dönüşüm projelerine eklenmesi ve birlikte uygulanmasına yönelik gerekli önlemler alınacaktır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve UNDP iş birliğinde yürütülen *Dijital Yol Projesi* kapsamında firmaların dijital olgunluk seviyelerinin ortaya çıkarılması ve sonuca göre gerekli adımların KOSGEB ya da Ajans destekleri aracılığı ile atılması sağlanacaktır. Bu tedbir kapsamında son olarak dijital süreçlerde, özellikle de ERP uygulamalarında bulut tarafına kayan veri depolamanın etkin ve hızlı bir şekilde yönetilebilmesi için OSB ve KSS internet altyapılarının fiber optik teknolojisine geçirilmesi ve firmaların bu teknolojik altyapıyı kullanmalarına yönelik faaliyetler yürütülecektir.

Tedbir 4: Bölgenin Stratejik İmalat Sanayi Sektörlerinde Kümelenme Politikaları İzlenecektir.

Kümelenmeler bölgesel rekabetçiliği tetiklemede ve sürekli kılmada en önemli politika araçlarından biridir. Küme içerisindeki firmaların birtakım kolaylıklardan faydalanması, küme içerisindeki iç rekabet ortamının sürekli firmaları rekabete zorlaması firmalara rekabetçi üstünlükler kazandırmaktadır.

Sektörlerin kümelenme potansiyelini belirlemek için ilk bakılması gereken nokta ilgili sektör firmalarının belli bir coğrafyada yığılıp yığılmadığının kontrolüdür. Bu kontrolden sonra kümelerin diğer bileşenleri olan tedarikçiler, hizmet sağlayıcılar, araştırma enstitüleri, yetkin iş gücü gibi unsurların söz konusu coğrafyadaki yoğunlaşmalarına bakılarak bir kümelenme çalışması yapılmaktadır. TRC2 Bölgesinde gıda ürünleri ve giyim eşyalarının imalatı her iki ilde de rekabetçi sektörler olarak ortaya çıkmıştır. Şanlıurfa ilinde tekstil ürünleri imalatı ve deri ile ilgili ürünlerin imalatı ayrıca rekabetçi sektörlerdir. Şanlıurfa'ya özellikle son 5 yılda yapılan ayakkabı üretimi yatırımları bunda etkili olmuştur. Diyarbakır'da ise ayrıca mobilya imalatı sektörü üç yıldızlı rekabetçi sektör olarak gözükmektedir. Bölgede coğrafi olarak yığılaşmış, ülkeye ve Bölgenin diğer sektörlerine göre baskın sektörler bulunmasına rağmen etkin bir kümenin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bunun için ilgili ve destekleyici kuruluşların kapasitesinin artırılması, uzmanlaşmış iş gücünün mütemadiyen hazırda tutulması ve firmalar arasında iç rekabet koşullarının sağlanmış olması gerekmektedir.

Bu tedbir kapsamında TRC2 Bölgesine yönelik gıda ürünleri ve giyim eşyalarının imalatı sektörleri için kümelenme analizi çalışmalarının yapılarak küme içerisindeki eksik noktaların belirlenmesi ile bu eksikliklerin giderilmesine yönelik faaliyetler yapılacaktır. Dicle Üniversitesinde tekstil ve Harran Üniversitesinde ise deri ürünleri ile ilgili yükseköğretim kurumlarının açılmasına yönelik girişimler başlatılarak süreç takip edilecektir. Şanlıurfa'da tekstil ve ayakkabı üreticileri iş insanları derneklerinin kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılacaktır. Son olarak iş insanları dernekleri aracılığı ile bu iki sektördeki firma, tedarikçiler, hizmet sağlayıcı kuruluşlar ve diğer ilişkili kuruluşlar arasındaki bilgi ve enformasyon akışını hızlandıracak ağların tesis edilmesi sağlanacaktır.

Hedef 3: Bölge İllerinde Lojistik Sektörü Geliştirilecektir.

Doğu ve Güneydoğu Bölgesinin iki büyük merkezi olan Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin lojistik taleplerinin belirlenmesi için fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Hazırlanan fizibilite çalışmalarına göre Diyarbakır ilinin lojistik potansiyelinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde yüksek düzeyde olduğu ve bölgesel hizmet ağına sahip olduğu tespit edilmiştir. Fizibilite çalışmalarında Diyarbakır'a bölgesel hizmet verecek bir lojistik merkez kurulması önerisi geliştirilmiştir. Bu kapsamda 229 ha büyüklüğü ile Türkiye'nin en büyük lojistik merkezi olan Diyarbakır Lojistik Merkezi inşa çalışmalarına 2022 yılında başlanmıştır. Proje ile tüm lojistik hizmetlerin entegre bir şekilde kara yolu ve demir yolu modlarında bu merkezde verilebilmesi imkânı elde edilmiş olacaktır. Lojistik merkezde depolara kadar yavaşan demir yolu hatlarıyla lojistik maliyeti düşürülecek ve iş kapasitesi arttırılacaktır. İlin sanayisinin gelişmesi, dış ticaret hacminin artması ve lojistiğin bir sektör olarak gelişebilmesi için kamu altyapı yatırımları (karayolu, demir yolu, elektrik vd.) önem teşkil etmektedir. Lojistik sektöründeki yatırımların paralelinde OSB'lere olan yatırım talebinin de artması beklenmektedir.

Sulama projelerinin tamamlanması ile orta vadede Şanlıurfa'nın tarımsal üretiminin artacağı ve sanayinin gelişeceğinden hareketle; tarım ürünleri, organik tarım ve işlenmiş gıda ürünlerine hizmet verecek, soğuk hava depolarıyla, soğuk taşımacılıkla birlikte kara limanı modeli lojistik hizmetlerinin gerekliliği yapılan fizibilite etüdü ile ortaya konulmuştur. İlde lojistik sektörünün gelişmesi ile işlem hacminin artacağı, böylece ilde sanayi sektöründeki yatırımın hızlanacağı beklenmektedir. Bölge illerinde lojistik sektörünün ve altyapısının geliştirilmesi için aşağıdaki tedbirlerin izlenmesi öngörülmektedir.

Tedbir 1: Lojistik Altyapısı ve İntermodal Entegrasyon Geliştirilecektir.

Lojistik sektörü ve altyapısı ekonomik büyümede hem yeni yatırım kararlarında hem de mevcut yatırımların sürdürülebilirliğinde belirleyici ve kilit unsurlardadır. Lojistik altyapısının ve hizmet kalitesinin gelişmesi başta imalat sanayi olmak üzere işletmelerin rekabet gücüne pozitif yönde etki etmektedir. Yapılan fizibilite çalışmalarında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en büyük illerinden olan Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde lojistik hizmet kalitesinin artırılması ve lojistik altyapısının geliştirilmesi gerekliliği ortaya konmuş ve lojistik merkezlerin kurulması önerilmiştir.

Bu tedbir kapsamında, inşa çalışmalarına başlanan Diyarbakır Lojistik Merkezinin tamamlanması sağlanacak ve Şanlıurfa ilinde de bir lojistik merkez kurulacaktır. Bölge illerinde en uygun demir yolu, kara yolu, hava yolu ve karma taşımacılık altyapısı oluşturularak lojistik maliyetlerinin düşürülmesi sağlanacak, yeşil lojistik ve yeşil tedarik zinciri ekosisteminin yaratılması desteklenecektir. Karayolu taşımacılığının yanı sıra diğer taşımacılık, intermodal taşıma, şehir içi dağıtım, depolama, soğuk zincir lojistiği, antropolama, proje taşımacılığı, konteynerizasyon, paketleme, muayene, gözetim, ekspertiz gibi lojistik hizmet çeşitliliği arttırılacaktır. Lojistik merkezlerde bulunan nakliye araçları parkının etkin kullanımı için şehir içinde ağır araç girişi planlanacak ve araçların bu alanlarda park etmeleri sağlanacaktır. Tarım, hayvancılık ve madencilik sektörleri ile bu sektörlerle dayalı tüketim ürünleri üreten sanayi sektörüne yönelik lojistik altyapısı oluşturulacaktır. Lisanslı depoculuk faaliyetleri arttırılacaktır. Lojistik sektörünün gelişiminde kilit rol oynayacak insan kaynağının sağlanması için üniver-

sitelerde lojistik bölümler/programlar açılacaktır. Oluşturulacak lojistik hizmetlerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı yapılarak bölgenin yatırımlar için cazibe merkezi olmasına katkı sunulacaktır.

Proje Önerisi: Şanlıurfa'da lojistik maliyetlerini düşürerek ili imalat sanayisinde daha rekabetçi bir konuma getirmek üzere "**Şanlıurfa Lojistik Merkezi**" proje önerisi bu tedbir kapsamında sunulmuştur.

Tedbir 2: Bölge İllerindeki Lojistik Firmalarının Kapasitesi Artırılacaktır.

Bölge illerinde lojistik sektörün gelişmesi, lojistik altyapı hizmetlerinin sağlanmasına, lojistik firmaların bölgeye yatırım yapmasına ve bölgedeki mevcut lojistik firmalarının hizmet kapasitesinin gelişmesine bağlıdır.

Bu tedbir ile bölge illerinde faaliyet gösteren lojistik firmalarının hizmet kapasitesinin ve kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Sektörün gerektirdiği ara eleman ve yöneticileri yetiştirmeye yönelik olarak meslek lisesi, yüksekokul, lisans düzeyinde eğitim olanaklarının artırılması; sektör yöneticilerinin üniversite ve yüksekokullarda ders vermesi sağlanacaktır. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımını, dijital dönüşüm ve e-lojistik faaliyetlerini artırmaya yönelik proje destekleri verilecektir. Lojistik alanında iş gücünün eğitim düzeyi ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi, iş gücü piyasasına girişlerin artırılması için önlemler alınacaktır.

Hedef 4: İhracatın Artırılması ve Bölgenin Dışa Açılması Sağlanacaktır.

İhracat, ülkelerin ekonomik büyümesinin vazgeçilmez bir parçası ve itici güçtür. İçinde bulunduğumuz dönemde, ticaretin küreselleşmesi ile ekonomi alanındaki aktörler değişmektedir, yeni ekonomik sistemde ulus ekonomilerinin yerine bölge ve şehir ekonomileri öne çıkmaktadır. Bu yeni sistemde bölgeler, ulus ötesi ağlarla bütünleşerek ekonomik büyümeyi hızlandırmakta ve refah seviyelerini arttırmaktadır. Yeni ekonomik coğrafya ve bölgesel gelişme yazınında gelişmede geride kalan bölgelerin rekabetçiliğini ve ticaret bağlantılarını güçlendirerek gelişme potansiyeli kazanacakları vurgulanmakta ve ihracat odaklı büyüme stratejileri ağırlık kazanmaktadır. Sınır bölgesi olarak Türkiye'nin dışa açılan önemli kapılarından biri olan TRC2 Bölgesi Orta Doğu, Avrupa ve Asya pazarları için stratejik bir konuma sahiptir. Bölgesel büyüme odağı olması hedeflenen Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin dışa açılması ve rekabetçiliği kilit önem taşımaktadır.

TRC2 Bölgesi, son yıllarda hem sanayi üretimini hem de ihracat miktarını artırmaktadır. Ancak illerin ihracat miktarları ülke ortalamasının çok altında kalmaktadır. Gaziantep dışındaki Güneydoğu illerinde ihracat rakamları oldukça düşüktür. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bölge sanayicilerinin ihracat konusundaki bilgi eksikliği ve işletmelerinde bu konuda deneyimli personel çalıştırmamaları olarak görülmektedir. Bölgenin Çin ve Irak ağırlıklı bir ihracat yapısı vardır. Toplam ihracatın yarısından fazlası bu iki ülkeye yapılmaktadır. Bu durum pazar çeşitliliğinin çok az olduğunu, bu iki pazarda bir daralma yaşanması durumunda, Bölge ihracatının bundan çok olumsuz etkilenebileceğini göstermektedir. Yapılan analizlerde rekabet üstünlüğüne sahip ve hızlı yükselen ihracatçı sektörlerin olduğu tespit edilmiştir. KO-

Bİ'lerde ihracat odaklı desteklerin verilmesi ve bölge ihracatında imalat sanayi ürünlerinin payının artırılması gerekmektedir. İhracat yapma potansiyeli olan ama ihracat yapmayan imalat sanayi firmaları tespit edilecek ve bu konudaki sorunları analiz edilerek çözüm üretilecektir.

Tedbir 1: Sanayi Üretiminde İhracata Yönelik Katma Değerin Artırılması ve Ürün Çeşitliliği Sağlanacaktır.

Bölgede ihracat rakamları son yıllarda artış eğiliminde olsa da gerçekleşen ihracat miktarı bölge potansiyelinin oldukça altında kalmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden biri de ihracata yönelik üretim altyapısının ve ürün çeşitliliğinin yetersiz olmasıdır.

Bu tedbir kapsamında ihracat pazarlarına uygun ürünlerin üretimine ve iklim değişikliği politikaları kapsamında özellikle Avrupa Birliği ülkeleri tarafından benimsenen ihracat için gerekli yeni kriterlere uygun üretime yönelik fizibilite çalışmaları desteklenecektir. İmalat sanayi işletmelerinin ihracat fırsatları konusunda farkındalığı artırılacaktır. İhracata yönelik imalat sanayi işletmelerinin üretim altyapıları geliştirilecektir. Ayrıca dış pazarların gerektirdiği sosyal uygunluk belgeleri, yeterlilik belgeleri, kalite standartları, sınırda karbon düzenlemesi gibi yeni ihracat kriterleri konularında eğitim ve danışmanlık hizmeti verilecektir.

Tedbir 2: İmalat Sanayi Firmalarının Dış Ticaret Yetkinlikleri Geliştirilecektir.

Bölgede ihracatın artırılması, bölgedeki imalat sanayi firmalarının dış ticaret kapasitelerinin artırılması ile doğrudan ilgilidir. Bunun için de firmaların dış ticaret konusunda farkındalık düzeyinin artırılması ve dış ticaret yetkinliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu tedbir kapsamında imalat sanayi işletmelerine yönelik dış ticaret ve e-ihracat konularında eğitimler düzenlenecektir. İmalat sanayi işletmelerinde yabancı dil bilen dış ticaret uzmanı istihdamını artırmaya yönelik destekler sunulacaktır. Üniversitelerde ihracatı destekleyici muhasebe, lojistik, dış ticaret, gümrük, finans gibi konularda sektör uzmanları tarafından verilecek eğitimlerin müfredata dâhil edilmesi, öğrencilerin kariyer hedefi olarak bu alanların teşvik edilmesi sağlanacaktır. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da ihracat ofisleri oluşturularak dış ticaret uzmanları tarafından bölgedeki sanayi işletmelerine pazar bulma, pazar araştırması, ihracat işlemleri vb. konularda ihracat destekleri sunulacaktır. Bölgede üretilen ürünlerin ihracat pazarlarını artırmaya yönelik pazar araştırmaları yapılacak, bu ürünlerin Irak başta olmak üzere yurtdışında tanıtım faaliyetlerinin yapılması, sektörel fuarlara katılım sağlanması, B2B organizasyonların düzenlenmesi sağlanacaktır. Deprem sebebiyle yurt içerisindeki müşterilerini kaybetmiş firmaların ihracat ile yeni müşteri kazanmaları için gerekli çalışmalar yürütülecektir. Ayrıca özellikle Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan Avrupa pazarına yönelik olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi yeni düzenlemelerle ilgili firmaların farkındalık düzeyi artırılacak ve düzenlemelerin gerekliliklerini yerine getirmek için yenilenebilir enerji kullanımının ve kaynak verimliliğinin artırılması gibi konular başta olmak üzere destek verilecektir.

Tedbir 3: Sınır Kapılarının Modernizasyonu Sağlanacaktır.

Sınır bölgesi olarak TRC2 Bölgesi Irak ve Suriye başta olmak üzere Orta Doğu ve Asya

pazarları için stratejik konuma sahiptir. Tedarik süreçlerinde ürünlerin müşterinin talep ettiği en kısa sürede teslim edilmesi esastır. Geciken siparişler hem satış kaybına neden olmakta hem de müşterileri daha fazla stok tutmaya zorlayacağı için müşterilerin stok maliyetini artırmaktadır. Ayrıca üretici firmaların lojistik maliyetlerini de olumsuz etki etmektedir. Bu nedenle sınır bölgesi olan TRC2 Bölgesinde ihracat operasyon süreçlerinde önemli bir etkisi olan sınır kapılarının modernize edilmesi oldukça önemlidir.

Bu tedbir kapsamında Akçakale Sınır Kapısı Modernizasyonu projesi tamamlanarak faaliyete geçirilecektir. Suriye'deki istikrarsızlığın aşılmasının ardından Ceylanpınar ve Suruç Mürşitpınar Sınır Kapılarının modernize edilerek kullanıma açılması sağlanacaktır.

Tedbir 4 Karayolu ve Demir Yolu Ulaşım Altyapısı Geliştirilecek, Havayolu Ulusal ve Uluslararası Bağlantılılık Düzeyi Artırılacaktır.

Bölge ihracatın artırılmasında ihracat yapan firma sayısının artırılması ve ihracat odaklı firmaların bölgede yatırım yapmaları konusu önem arz etmektedir. Yatırım yeri tercihlerinde yatırım yapılacak bölgenin ulaşım imkânları en önemli kriterler arasındadır. Bölgenin ulaşım altyapısının geliştirilmesi, üretim ve ihracat konusunda bölge firmalarının rekabet gücünü artıracaktır.

Bu tedbir ile bölgenin ulaşım altyapısının geliştirilerek dış pazarlara erişimini artırmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Şanlıurfa-Mardin-Habur otoyolu ile Diyarbakır otoyol bağlantısının tamamlanması, Diyarbakır-Malatya-Sivas-Ankara hızlı tren hattının tamamlanması, planlanan Trabzon-Erzincan-Diyarbakır-Mardin demir yolu hattının Habur sınır kapısına bağlantısının yapılması, Mürşitpınar-Şanlıurfa-GAP Havalimanı-Diyarbakır demir yolu hattının hızlı trene uygun olarak yapılması, Diyarbakır Lojistik Merkezi yapılması ve planlanan Urfa Lojistik Merkezinin demir yolu bağlantılarının yapılması sağlanacaktır.

Ayrıca Diyarbakır Havalimanının ulusal ve uluslararası uçuş sayısının artırılması, Diyarbakır Havalimanının gümrük altyapısının tamamlanması, Şanlıurfa Havalimanının etkin kullanılması için kısa mesafeli uçuşlar ve çevre ülkelere uçuşların yapılması ve Bölge havaalanlarının diğer ulaşım türleri ile entegrasyonu sağlanacaktır.

STRATEJİK ÖNCELİK 2: TURİZMİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE DİJİTALLEŞMESİ

Teknolojideki hızlı ilerlemeler ve dijitalleşmenin yarattığı yeni dinamikler, turizm sektörü için önemli fırsatlar sağlarken iklim değişikliği, yoksulluk, salgın, göç gibi küresel ölçekteki riskler ve doğal afetler ise sektörün gelişmesinde zorluklar yaratmaktadır.

Yaşanan pandemi dönemi, insanların hareketini durma noktasına getirerek turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. Etkinliklerin iptaline, pek çok ülkede restoranların, otellerin kapanmasına ve diğer birçok turizm hizmeti sağlayıcısının hizmet veremez hâle gelmesine neden olmuştur. Sınırların kapatılması, havayolu şirketlerinin planlanan uçuşları askıya alması, havaalanlarının kapanması, karantina uygulamaları ve farklı ülkeler tarafından getirilen kısıtlamaların devamıyla uluslararası seyahat, 2020 yılında neredeyse durma noktasına gelmiş ve turizm sektörünün sezon öncesi ani ve süresi belirsiz bir krizle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. 2020 yılında yaşanan kriz, 2021 yılının ikinci döneminde pandeminin gerilemesiyle düzelmeye başlamıştır. 2022 yılında dünyanın tüm bölgelerinde turist sayısında artış olduğu görülmüş, dünya çapında pandemi öncesi 2019 yılı turist sayısı ile kıyaslama yapıldığında 2022 yılında 900 milyon ile yüzde 63'lük bir toparlanma olduğu tespit edilmiştir.

Hiç kuşkusuz riskler değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu süreç, turizm şirketlerinin belirsiz ve değişken bir ortamda faaliyet göstermelerine yardımcı olabilecek yeni iş modelleri keşfetmelerine olanak sağlamaktadır.

Teknoloji; uzağı yakın kılmasının yanı sıra turizm sektöründe yeni iş modelleri geliştirmek için de olanaklar sunmaktadır. Dijital hizmet platformları, bir turizm destinasyonunu ziyaret etmeden önce, ziyaret sırasında ve ziyaret sonrasında müşterilerin deneyimlerinin geliştirilmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır. Sanal turizm; pandemi yaşanırken dünyadaki birçok turizm ve etkinlik hizmeti sağlayıcısı için önemli bir olanak olmuştur. Ayrıca salgınının derinden şekillendirdiği küresel pazarda dijitalleşme, daha sorumlu turizm uygulamaları geliştirmek için de bir fırsat olma potansiyeli taşımaktadır. Günümüzde çevrimiçi dağıtım deneyimlerinin pazarlanması, turizme yeni bir boyut getirmiştir. Çevrimiçi pazarlama, verilerin analitik olarak incelenmesi, yapay zekâ ile teknoloji kullanımı, sanal ve artırılmış gerçeklik gibi dijital uygulamalar için veri toplama ve değerlendirme süreç ve işlemleri önem kazanmaktadır. Değişen dünyada, yeni nesil gezginlerin beklentilerini iyi anlamak ve gelecekteki turizm eğilimlerini belirlemek için analitik bir bakış açısı önemlidir. Hizmet sunucularının dijital dönüşümlerinin hızlandırılması, kaynakların yönetiminde dijital araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması, hizmet sunumu ve tanıtım faaliyetlerinde dijital platformların kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Turizmin zorlukları ve fırsatlarını birlikte değerlendirmek ve Bölgenin kalkınması için kamu, özel sektör ve sivil toplum kesimlerinin iş birliğiyle bölge kentlerinin ortak değerlerini, bireysel ve kurumsal başarılarını ve küresel değişim eğilimlerini dikkate alan bölge planımızın temel amacı, ortak hareket ederek ortak strateji ve projeleri uygulamaktır.

2024-2028 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nde turizmin Türkiye ekonomisi için taşıdığı önem ve giderek gelişen turizm ekosistemi çerçevesinde yaşanan krizlerle artan kırılganlık ve turist alışkanlıklarındaki değişiklikler dikkate alınarak stratejiler oluşturulmuştur. Turizm başlığında önerilen bölgesel gelişim stratejileri arasında yer alan "Turizm faaliyetleri çeşitlendirilerek turizmin tüm yıla ve tüm bölgelere yayılması sağlanacak ve bölgesel kalkınmaya katkısı artırılacaktır." stratejisi ve "Turizmde dijital dönüşüm teşvik edilecektir ve akıllı turizm destinasyonları geliştirilecektir." stratejisi; Bölge Planında yer alan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" stratejik önceliği ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca "Turizm sektörünün bölgesel gelişmeye katkısını artırmak için destinasyon ve tema odaklı turizm yaklaşımının benimsenmesi" stratejisi de Bölge planının ilgili stratejik önceliğinin 3. Hedefi olan "Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir" ile uyumludur.

12. Kalkınma Planı'nın hedef ve politikaları içerisinde belirtilen "Yeşil ve Digital Dönüşümle Rekabetçi Üretim" in içerisinde "Turizm" Öncelikli Gelişme Alanı olarak belirtilmiştir. Değişen tüketici eğilimleri doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve daha fazla harcama eğilimi olan ziyaretçinin ülkemize çekilmesiyle ziyaretçi başına turizm gelirin artırılması, varış noktası yönetimi yaklaşımıyla sektörde yeşil ve dijital dönüşümün gerçekleştirilerek rekabetçiliğin geliştirilmesi ve koruma/kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanması amaç olarak belirtilmiş ve bölge planındaki stratejik öncelikler ile birebir ilişkilidir.

Turizm sektörü; başarılı bir tanıtım stratejisi ile orta vadede büyük gereksinim duyulan döviz gelirini sağlayabilen, gelir ve istihdam artışı yaratabilen bir endüstridir. Hem ulusal hem de uluslararası ölçekte yapılacak çalışmalar ile gelir ve istihdam artışının etkilerinin görülmesi beklenmektedir. Turizm endüstrisi, öğrenilmesi kolay, yeni ve çeşitli işler sağlayarak vasıfsız iş gücü için geniş istihdam olanakları yaratır. TRC2 Bölgesi göç ve yüksek işsizlik gibi önemli sorunlarla mücadele eden bir bölgedir. Turizm sektörü ise gerek yatırım gerekse işletme aşamalarında yarattığı yeni iş olanakları ile bu sorunların çözümüne katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Turizmde bir kişiye iş alanı açmak için yapılması gereken yatırımın diğer endüstrilere oranla oldukça düşük olduğu göz önüne alındığında yapılacak küçük yatırımların istihdamda önemli bir artışa sebep olacağı açıktır.

Turizmin gelişmesine paralel olarak gelir etkisinin artması, tarım sektöründe üretim kalitesinin artmasına, standardizasyonun sağlanmasına ve kaliteli ürünün değerini bulmasına katkı sağlayacaktır. Bölgenin binlerce yıllık kültürü ile ortaya çıkan tarım teknikleri, yerel ve yöresel ürünleri, etnografik değerleri, sanat ve zanaat ürünleri, yöresel kültürel festivaller vb. etkinlikleri de turizmin gelişmesinden büyük ölçüde yararlanacaktır. Tarımsal ve yöresel ürünler bazında doğrudan turistik tüketim harcamalarının yanında turizmden gelir elde edenlerin harcamalarının da endirekt gelir etkisi yaratması beklenmektedir.

Yapılacak destinasyon çalışmaları sayesinde artan talep ile ekonomik-turistik değeri anlaşılan destinasyonlara yönelik yapılacak yatırımlar (yerel yönetimlerin altyapı yatırımları ve özel sektör yatırımları) artacaktır. 2022 yılında bölgedeki tesislere gelen turist sayısının önceki yıllara göre artarak Şanlıurfa için 585.458 kişi, Diyarbakır için ise 657.160 kişi olarak gerçekleşmesi, yapılan çalışmaların etkisinin önemli bir göstergesidir.

TRC2 Bölgesinin eşsiz kültürel mirası konusunda bilinç ve farkındalığın artması aynı za-

manda yatırımların ve ekonomik değerin de artması ile kültür ekonomilerinin gelişmesi için stratejik bir zemin hazırlanmış olacaktır. Turizm paydaşlarına yönelik verilecek kurumsal danışmanlık hizmetleri ve eğitimler ile paydaşların kurumsal yapıları güçlendirilecek ve bu sayede artan talep uzman kadrolar eliyle karşılanmış olacaktır.

Gelişen teknoloji ve ekonomik koşullara bağlı olarak turizm destinasyonları arasında yoğun rekabet yaşanmaktadır. Rekabet üstünlüğü ve sürdürülebilirliği ise sunulan turistik ürünlerin özgünlüğü ile doğru orantılıdır. Turistik ürün çeşitlendirmesinde, bölgenin hatta yörenin koşullarına bağlı olarak geliştirilen değer üstünlüklerinin sunulması ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması gerekmektedir. Turizmin sürdürülebilir olması ancak ürün çeşitliliği ile gerçekleşmektedir. Turistik ürün çeşitlendirmesi ile turistik talebe yönelik yeni imkânlar sunulmakta, belirli turistik merkezlere olan ilginin yoğunluğu azaltılarak diğer merkezlere de dağıtılmaktadır. Tatil anlayışlarında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak turistlerin doğaya ve çevreye duyarlı, ziyaret edilen yörelerin kültürünü, mutfağını, geleneğini ve günlük alışkanlıklarını tanıyıp deneyimlemelerini hedefleyen alternatif turizm türlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Turizm sektöründe bu değişim eğilimine bağlı olarak bu sektörden daha fazla pay almak için alternatif turizm çeşitlerini yeni turistik ürünler olarak geliştirmek gerekmektedir. Bu kapsamda Bölgede şehir merkezine gelen talebin kırsala aktarılması ve kırsalın da turizmin olumlu etkilerinden yararlanması önemlidir. Küresel ısınma ve iklim değişikliklerinin getirdiği değişimlerin olumsuz etkisini kırmak üzere deneyim temelli kırsal turizmin geliştirilmesi ve giderek kırsal turizm sezonlarını 4 mevsim konseptine yaklaştırmak, planın yatay entegrasyonunun bir parçasıdır.

Kültür ve turizme yönelik olarak yürütülen çalışmaların sağlıklı ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve yalnızca il ölçeğinde değil, Bölge ölçeğinde yürütülmesi sağlanarak kamu kurum kuruluşlarının ortak program ve proje yürütme kültürünü bölgesel bir seviyeye taşınması, yeni dönem bölge planının ayırt edici bir özelliği olacaktır.

Bölgenin kültür ve turizm potansiyelinin güçlendirilmesini amaçlayan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" stratejik önceliği kapsamında üç temel hedef belirlenmiştir;

- Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır: Turistlerin memnuniyet seviyesini artırmak ve turistik alanların koruma kullanma dengesi içerisinde kullanımını sağlamak için Bölgede kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve kurum-kuruluşlar arasında koordinasyon ve iş birliğinin artırılması, doğal afetler ve salgınlar karşısında turizm sektörünün direncinin artırılması amaçlanmaktadır.
- Yaratıcı Şehirler İmajı Geliştirilecektir: Yaratıcı turizm ve yaratıcı endüstri uygulamalarının Bölgede yaygınlaştırılması, etkinliklerin ve yaratıcı faaliyetlerin Bölgede yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu sayede kentsel ve kırsal bölgelerin ekonomik olarak canlanması ihtiyacına 'kültür ve yaratıcılık' kavramlarının özgün bir çözüm olması hedeflenmektedir.
- Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir: Mezopotamya markasının küresel bilinirliğini kullanarak Bölgenin tanıtım ve markalaşmasına katkı sunacak bir destinasyon yönetiminin, Türkiye'de ilk defa TRC Bölgesinde GAP BKİ ile Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ortak iş birliği ile sağlanması hedeflenmektedir.

ŞEKİL 6- STRATEJİK ÖNCELİK 2: TURİZMİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE DİJİTALLEŞMESİ

STRATEJİK ÖNCELİK 2: Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi

Hedef 1: Turizm kaynaklarının entegre yönetimi ve yerel ekonomilerin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

- Tedbir 1:** Kamu, özel ve sivil iş birliği ortamlarının ve birlikte iş yapma kültürünün yaratılması teşvik edilecektir.
- Tedbir 2:** Kırsaldaki ziyaret alanlarında yerelle temas artırılabilecektir.
- Tedbir 3:** Hizmet sunucularının kapasitesi geliştirilecektir.
- Tedbir 4:** Mevcut turizm destinasyonlarının yanısıra yeni rotalar tasarlanacaktır.
- Tedbir 5:** Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin doğal afetlere karşı direnci artırılabilecektir.

Hedef 2: Yaratıcı şehirler imajı geliştirilecektir.

- Tedbir 1:** Yenilikçi ve kaliteli ziyaretçi deneyimleri teşvik edilecektir.
- Tedbir 2:** Turizm sektöründe bölgenin yaratıcı kapasitesi geliştirilecektir.
- Tedbir 3:** Kültürel mirasın yaratıcı endüstrilerde değerlendirilmesi sağlanacaktır.

Hedef 3: Mezopotamya markasının güçlendirilmesi ve ortak platformlar geliştirilmesi teşvik edilecektir.

- Tedbir 1:** Lobi ve tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.
- Tedbir 2:** Tarihi mekanlarda turistik etkinlikler yaygınlaştırılacaktır.
- Tedbir 3:** Bölge turizminin dijitalleştirilmesi ve dijital pazarlama uygulamaları geliştirilecektir.
- Tedbir 4:** Ortak tematik rota tasarımları ve işlevlendirilmesi yapılacaktır.

Hedef 1: Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır.

Küreselleşme bütün sektörlerde olduğu gibi hizmetler ve dolayısıyla turizm sektöründe bir rekabet sahası oluşturmaktadır. Turizm sektöründe yer edinmek isteyen tüm turizm destinasyonları, fark yaratmaya ve daha çok turist çekmeye çalışmak zorundadır. Bu nedenle destinasyon yönetimi önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. İyi bir destinasyon yönetimi için turizmle ilgili tüm paydaşların örgütlenmesi, tüm kuruluş ve kişilerin koordine olması gerekmektedir. Ziyaret sırasında tek bir unsurdan faydalanılmaz, sunulan tüm hizmetlerle ve bu hizmetlerin kalitesi ile ilgilenilir. Destinasyona gelen ziyaretçi otelde konaklama yapmaktaki, restoranda yemek yemekte, ulaşım araçlarını kullanmakta, alışveriş yapmakta, eğlence mekânlarına gitmektedir. Destinasyonun tamamı, bölgeyi ziyaret edenler için birleşik bir ürün olarak görünmektedir. Bu nedenle ziyaretçilerin memnuniyetinin sağlanmasında herkese sorumluluk düşmektedir. Bölgenin zengin tarihinin ve kültürel turizm kaynaklarının entegre bir yönetim modeli ile tanıtılması, doğal afetlere karşı direncinin artırılması ve ekonomiye kazandırılması stratejik bir yaklaşım olup bu kapsamda aşağıdaki tedbirler belirlenmiştir.

Tedbir 1: Kamu, Özel ve Sivil İş Birliği Ortamlarının ve Birlikte İş Yapma Kültürünün Yaratılması Teşvik Edilecektir.

Kamu kurumları kadar yerel yönetimlerin ve STK'ların da güçlendirilmesi, karar süreçlerine katılımlarının artırılması Bölgede kurumsal kapasitenin güçlendirilmesinin gerekleri arasındadır. Sorunlarını ve ihtiyaçlarını doğru tespit ederek çözüm üretme noktasında merkezi kurumlara göre daha hızlı olması nedeniyle yerel yönetimlerin, hizmet kalitesinin ve yetkinliklerinin artırılmasına önem verilmesi, insan kaynaklarının iyileştirilmesi için teknik destekler sağlanması gerekmektedir.

Günümüzde değişim fırsatlarının keşfedilmesi, çeşitliliğin dinamiklerinin değerlendirilmesi ve birlikte iş yapma modellerinin geliştirilmesi konuları, yeni yüzyıl davranış biçimlerinin temel

ilkeleridir. Bölge illerinde de turizm sektörünün kamu, özel ve sivil kesim paydaşlarının bu ilke-leri dikkate almaları stratejik bir yaklaşım olarak belirlenmiştir.

Bu kapsamda turizm destinasyonlarında katılımcı süreçlerin yürütülmesi ve ortak tanıtım faaliyetlerinin yapılması önem arz etmektedir. Ortak etkinlik ve ortak takvim hazırlanması ilk adım olacaktır. Ortaklık ve iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik farkındalık yaratılması, koordinasyondan sorumlu kurum-kuruluşların etkinliğinin artırılması, kamu-özel sektör ortaklıkları ve ortak pazarlama faaliyetleri aracılığıyla pazarlama ve tanıtım çalışmalarının geliştirilmesi; STK'lar ve seyahat operatörleri ile turizm alanında iş birlikleri yapılması desteklenecektir. Ayrıca İl Tanıtım ve Geliştirme Platformlarının iş birlikleri yoluyla etkinleştirilmesinin sağlanması; turistik alanların ihtiyaç haritasının kurumlar arası iş birliği ile belirlenmesi ve müdahaleler konusunda fizibilitelerin hazırlanması; turizm paydaşlarının kurumsal altyapısını güçlendirecek teknik destek programlarının Ajans eliyle devam ettirilmesi sağlanacaktır. Sorumlu turizm kampanyalarının yürütülmesi; kurumsal ve dijital kimlik çalışmaları yapılması; alan yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması için de çalışmalar yapılacaktır.

Tedbir 2: Kırsaldaki Ziyaret Alanlarında Yerelle Temas Arttırılacaktır.

Günümüzde yerellik ve yenilik gelişen bir eğilimdir. Yaşadığımız coğrafyanın ayrıcalıklı değerlerini yeni nesil ekonomilerin yenilikleri ile buluşturulması önemlidir. Yaşadığımız küresel sorunlar nedeniyle seyahat edenler kırsalda veya dağlar gibi izole yerlerde kırsal turizmi tercih etmeye başlamışlardır. Yeni nesil turist kitleleri gezdikleri yerlerde sadece barınma ve seyahat amaçlı bulunmamakta aynı zamanda anı biriktirmek ve yereli yaşamak istemektedir. Yereli yaşamak kavramının içerisinde yaylada süt sağımı ve süt ürünleri üretiminin deneyimleyip tadılması, bal hasadı ve tadımı yapabilmesi, kırsalda geleneksel köy ekmekleri pişirilip yenilmesi, köy düğünlerine ve hasat etkinliklerine katılım gibi aktivitelere dayalı bir turizm anlayışı yer almaktadır. Bölge kırsalında bölgesel kalkınma için yerele dokunan yeni fırsatlar yaratılması önemlidir.

İş ve dinlenmeyi birleştirmek için daha uzun yolculuklar yapmaya çalışan insanlar, pandemi sırasında yeni bir akım oluşturmuştur. Uzaktan çalışmak için fazladan bir veya iki hafta kalarak tatil deneyimlerini yeni konumlara genişletmek isteyen gezginlere yönelik ortamlar yaratılması için çalışmalar yapılması elzemdir. Turizm hareketliliğinin yaşandığı kırsal alanlar başta olmak üzere yerelin potansiyelini gözetecek, bölgesel ölçekte bir ziyaretçi yönetim modelinin oluşturulması önemlidir.

Bu tedbir kapsamında ören yerlerinin turizme kazandırılması ve altyapılarının desteklenmesi önemlidir. Glamping alanlarının oluşturulması ve kırsalda konaklama tesislerinin geliştirilmesi için de çalışmalar yapılacaktır. Kamp ve pansiyon alanlarının belirlemesi ve bu alanlara yönelik özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi sağlanacaktır. Kırsal deneyimler için rota haritalarının (Kral Yolu vb.) hazırlanması ve butik kırsal turizm rotalarının hayata geçirilmesi bu tedbir kapsamında öncelikli yapılması gereken çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Bölgede üretilen ürünlerin turizm sektörü sayesinde bilinirliği ve pazarlanmasının yapılabilmesi için kooperatiflerin turizm sektörü ile bağlarının kuvvetlendirilmesi sağlanacaktır. Coğrafi işaretli ürünlerin değerlendirilmesine yönelik ilçe bazlı stratejilerin geliştirilmesi, gastronomi turizminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılacaktır.

Tedbir 3: Hizmet Sunucularının Kapasitesi Geliştirilecektir.

Ülkelerin ekonomik kalkınması hizmet sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki payını giderek artırmaktadır ve bunun yanı sıra hizmet sektörü; ülke ekonomilerinin önemli bir gelişmişlik göstergesi haline gelmiştir. Hizmet sektörünün başarısını ölçecek kıstaslar, müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesi kavramlarıdır.

Hizmet ürünlerinde memnuniyet, hizmet üretildiği sırada oluşmaktadır ve bu konuda temel belirleyen insan ve onun sunmuş olduğu hizmetin niteliği olmaktadır. Bu noktada özel ya da kamu hizmet sağlayıcılarının kurumsal kapasitesi, turizm sektörü için büyük bir önem taşımaktadır. Turizm sektöründe önemli bir yol kat eden Bölge illerinde sunulan hizmet kalitesini artırmak ve doğal afet, salgın gibi krizler karşısında direnç kazandırmak için kurumların güçlendirilmesi, önemli bir tedbir olarak değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda öncelikli olarak kurumların sosyal kapasitelerinin güçlendirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, aile işletmelerine eğitimler, turizm işletmeciliği eğitimleri, pazarlama, pazar konumlandırma ve rekabet gücü analizi eğitimleri ile turizmde girişimcilik fırsatlarının tanıtılması için farkındalık programları oluşturulacaktır. Coğrafi işaretli ürünler için ambalajlama, markalaşma, pazarlama ve tanıtım planının geliştirilmesi ve uygulanması destekleri de bu tedbir kapsamında hayata geçirilecektir. Hizmet sektöründe kalitenin artırılmasına yönelik olarak konaklama, perakende satış, el sanatları, müzeler veya diğer kullanımlar için kervansarayların/hanların korunarak yeniden işlevlendirilmesi de bu tedbir kapsamında sağlanacaktır.

Proje Önerisi: Diyarbakır'da konaklama tesislerinin geliştirilmesi amacıyla "*Termal Konaklama Tesisi*" projesi önerilmiştir.

Tedbir 4: Mevcut Turizm Destinasyonlarının Yanı Sıra Yeni Rotalar Tasarlanacaktır.

Coğrafyanın ortak değerlerini sunan tematik rotalar tasarlanması, kurumların önemli bir sorumluluk sahasıdır. Bu rotalar için tasarlanacak temalar yeni nesil yeşil, yaratıcı ve sorumlu turizm gibi küresel turizm eğilimlerini kapsamalıdır.

Mevcut rotaların, yeni nesil beklentilere tekabül eden yeni hikâyelere, yeni hikâyelerin de gezginlerin beklentileriyle örtüşen dijital ürünlere dönüştüğü sürecin en önemli ürünü ise ortak rotaların tasarlanması ve birlikte uygulanmasıdır. Ortak rotalar için belirlenen temalar, değişen turizm eğilimleriyle uyumlu olmalıdır. Bölgenin kendine özgü davranış biçimleriyle diğer rotalardan farklılaşması diğer destinasyonlar ile farklılaşması açısından önemlidir. Yeni nesil, yeşil, yaratıcı, sorumlu turizm gibi yeni temaların; ortak rotaların temaları olarak desteklenmesi ve tasarlanması Bölge turizmine değer katacaktır. Rotaların gezginlerin de deneyimlerini kapsamına alan katılımcı ortamlarda tasarlanması ve bu konuda yeni trendlerin takip edilmesi ise başarının yeni dönemdeki anahtarı olacaktır.

Bölgede İnanç Rotası, Gastronomi Rotası, Kültür Rotası, Ekoturizm Rotası mevcut rotalar arasındadır. Ayrıca 5 Duyu 4 Mevsim Rotası, Koku Rotası, Suyun İzinde Rotaları, Dünya Mirası Rotası, İlkler ve Tekler Rotası, Deneyim Rotası, Kırsal Deneyimler Rotası, Sanal Tur Rotaları, Agro Turizm Rotası, Dijital Rotalar da yeni tasarlanacak rotalar olarak belirtilebilir. Mezopotamya markası altında "Mezopotamya'nın Altın Üçgeni: Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa" illerinin birlikte hareketi ile bölgenin ortak değerlerini ortak rotalarla paylaşılması da örnek bir model olarak belirtilebilir.

Bu kapsamda "yeni nesil", "kültür ve inanç", "beş duyu, dört mevsim", "sanal turlar (360°)", "deneyim" ve "gastronomi" ifadelerini içeren ve manevi ve mistik deneyimleri ortaya çıkaracak tematik rotaların geliştirilmesi sağlanacaktır. Öncelikli turizm destinasyonlarında, destinasyon noktası planlama rehberine uygun olarak WC, karşılama merkezi gibi altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi, turizm danışma merkezlerinin yaygınlaştırılmasının desteklenmesi, eski tarihi çarşı ve pazarların turistik amaca hizmet edecek şekilde canlandırılmasına yönelik projelerin desteklenmesi bu tedbir kapsamında yapılacaktır.

Proje Önerisi: Turizm destinasyonlarında daha kaliteli hizmet sunulması amacıyla "*Öncelikli Turizm Destinasyonlarının Fiziki Altyapısını İyileştirme Projesi*" önerisi bu tedbir kapsamında sunulmuştur. Ayrıca tematik rotaların geliştirilmesi kapsamında "*Taş Tepeler Miras Rotaları Projesi*" önerisi de bu tedbir kapsamında sunulmuştur.

Tedbir 5 Doğal, Kültürel ve Tarihi Değerlerin Doğal Afetlere Karşı Direnci Arttırılacaktır.

Kültürel miras; toplumun kültürüyle, tarihiyle, kimliğiyle, ilgili somut ve somut olmayan değerleri içermektedir. Kültürel miras, barındırdığı tarih, kimlik ve kültür değerleri açısından bütün dünyada ve bulunduğu toplumda önem arz etmektedir.

Tarih öncesi devirler ve sonrasında sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezleri olan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri insanlığın kültürel gelişimine ve önemli uygarlıklara sahne olmuştur. Tarihindeki birçok değeri günümüze taşıyan Bölge, tüm insanlığa ait olan zengin kültürel bir mirasa sahiptir. Bölge paleolitik ve neolitik dönem öncesi ve neolitik dönem yerleşimleri başta olmak üzere eski çağ kalıntıları ile insanlık kültürünün gelişiminde büyük önem taşımaktadır.

Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sit Alanları Listesinde 1110 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Şanlıurfa'da 857 adet arkeolojik sit alanı, 7 adet kentsel sit alanı, 2 adet tarihi sit alanı, 3 adet kentsel arkeolojik sit alanı, 3 adet de arkeolojik ve kentsel sit alanı olmak üzere toplamda 865 adet sit alanı mevcuttur. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sit Alanları Listesinde 1.117 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı, 381 adet arkeolojik sit alanı ve 1 adet de kentsel sit alanı bulunmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi bölgemizde de kültürel miras doğal kaynaklı riskler (deprem, sel, yangın vb.) ya da insan kaynaklı riskler (savaşlar, hırsızlık vb.) gibi pek çok risk altında bulunmaktadır. Kültürel miras; doğal afetlerin yıkıcı etkileri nedeniyle oluşan maddi ve manevi büyük kayıplar içerisinde canlılardan sonra yerine konulması neredeyse imkansız olan en önemli değerdir.

Tarihi çevrelerde kültürel mirasa yönelik olası tehditleri azaltmak, afetler sonucu görünen zarar ve kayıpları en aza indirmek ve kültürel mirasın korunması gibi konularda tüm kurumların iş birliği içerisinde yaptığı çalışmaların devam etmesi gerekmektedir. Kültürel miras varlıklarına yönelik sürdürülen tüm çalışmalarda, katılımcı yöntemler ve özendirici mekanizmalar geliştirilerek sürdürülebilir bir altyapı oluşturulması önemli bir husustur.

Bu kapsamda; doğal, tarihi ve kültürel çeşitliliği ve zenginliği geleceğe taşıma sorumluluğu ile alan yönetim planları hazırlık süreci devam etmektedir. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Yönetim Planında kültürel mirasın korunması kapsamında ala-

nı etkileyen doğal ve toplumsal riskleri bir arada değerlendiren bir koruma yaklaşımının geliştirilmesi sağlanmış olup, güncelleme çalışmalarında da aynı yaklaşıma ek olarak, afetlerin kültürel miraslar üzerinde oluşturabileceği olası hasar ve kayıpların azaltılması için kültürel miras alanlarına ve varlığına ait afet yönetim planları ve acil durum eylem planı hazırlanacaktır. Ayrıca doğal, tarihi ve kültürel mirasın özgünlük, bütünlük ve sürdürülebilirlik değerlerinin korunarak olası afet risklerinin tanımlanması ve azaltılması ile ilgili çalışmalar yapılacaktır. Bölgede tarihi ve kültürel varlıkların onarımı için gerekli rölove, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlama ve uygulamalarına devam edilecektir. Turizm paydaşları ile koruma-kullanma dengesi konusunda farkındalık çalışmaları yapılacaktır.

Proje Önerisi: Deprem, sel gibi doğal afetlerin olası etkilerini en aza indirmek amacıyla "*Doğal, Kültürel ve Tarihi Değerlerin Doğal Afetlere Karşı Direncinin Artırılması Projesi*" önerisi bu hedef kapsamında sunulmuştur.

Hedef 2: Yaratıcı Şehirler İmajı Geliştirilecektir.

Yaratıcı turizm, bir Bölgenin özgün kültürel mirasını ve sanatını, Bölgede yaşayan insanlarla yakın ilişkiler kurarak ve etkin katılımı deneyimleyerek öğrenme imkânı sunan turizmdir. Yaratıcı turizmi klasik kültürel turizmden ayıran en önemli özellikleri "etkin katılım", "deneyimleyerek öğrenme", "yaratıcı potansiyel-beceri geliştirme" ve "yerel halk ile yakın ilişkiler"dir.

Turizm faaliyetlerinin yaratıcı içeriklerinin artmasıyla 'Yaratıcı Turizm' kavramı UNESCO tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Yaratıcı Turizm, üreticiler ve tüketiciler birbirleriyle ilişki kurduklarında, ortaya çıkan yaratıcı potansiyel ve değer olarak tanımlanabilir.

Yaratıcı turizmde, bir yerin sanatsal, kültürel yaşam ya da üretim mirası, bir deneyim olarak ziyaretçilere sunulmaktadır. Ziyaretçiler, atölyeler ya da kurslar aracılığıyla yerelde ikamet eden kişilerle bağlantı kurarlar, yaratıcı potansiyellerini geliştirirler ve kendilerine özgü bir deneyim üretirler. Bu öğrenme deneyimleri, el sanatları, yerel yaratıcı faaliyetler, gastronomi deneyimleri, becerileri öğrenme, resim, çizim, fotoğrafçılık olabilmektedir.

Yaratıcı turizm kentsel ve kırsal bölgelerin ekonomik olarak canlanması ihtiyacı karşısında, 'kültür ve yaratıcılık' özgün bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel ve yaratıcı turizmin gelişimi, insanların yaşayabileceği, çalışabileceği ve ziyaret edebileceği çekici yerler geliştirmeye yönelik değişimin bir parçasıdır. Birçok şehir ve bölge kendilerini "yaratıcı" olarak isimlendirmiş ve "yaratıcı şehir" UNESCO tarafından kabul edilen bir unvan haline gelmiştir.

Yaratıcı Şehirler ve Bölgeler yaratıcı gelişim stratejileri turizmle bağlantılıdır. Çünkü "yaratıcı bir atmosfer", mekânları sadece yaratıcı sınıf için değil, tüm ziyaretçiler ve yaşayanlar için çekici kılmaktadır. Turizm potansiyelinin yüksek olduğu bölge illerinde bu değerlerin kullanılmasıyla yaratıcı şehir imajlarının güçlendirilmesi stratejik bir yaklaşım olarak belirlenmiştir.

Tedbir 1: Yenilikçi ve Kaliteli Ziyaretçi Deneyimleri Teşvik Edilecektir.

Yerel toplulukları geliştiren ve destekleyen, yerel ekonomileri güçlendiren ve çevrenin korunmasına katkıda bulunan, sürdürülebilir ve minimum negatif etkiye sahip bir turizm endüstrisi yaratmak hedeflenmektedir. Değişen dünyada, yeni nesil gezginlerin beklentilerini iyi

anlamak ve gelecek turizm eğilimlerini belirlemek için analitik bakışa gereksinim vardır. Turizm sektöründe çalışan analistler ve araştırma kuruluşları, potansiyel gezginlerin sosyal medyada paylaştığı verilerden bilgi toplanmasını ve bu verilerin analiz edilmesini değerli bulmaktadır.

Yeni nesil gezginler, yerel hikâyeleri anlatmanın bir destinasyondaki güzel görüntüler ve konumları vurgulamayı odaklanmaktan daha iyi bir içerik stratejisi olduğuna inanmaktadır. Bölgenin turizm potansiyellerinin sanal platformlar başta olmak üzere potansiyel ziyaretçilere sunulması önemlidir.

Bu kapsamda Bölge için mevcut değerlerin envanter bilgileri ile bölgeyi ziyaret edenlerin verilerinin toplandığı bir veri bankası oluşturulması; sözlü tarih turlarının düzenlenebilmesi için müzik stüdyolarının kurulması sağlanacaktır. Mezopotamya hikâyeleri, sıra geceleri, dengbej, sözlü hikâyeler, anılar ve türkülerin kayıt altına alınması çalışmaları yapılacaktır. Ayrıca Bölgedeki farklı deneyimlere rehberlik edecek duyu haritaları tasarlanması, ziyaretçilerin bölgeye olan ziyaretlerinde yaşadıkları deneyimlerin hikâyeleştirilmesi için platformların kurulması, sanal deneyim platformlarının kurulması, Audio Guide uygulamaları ile gönüllü rehberler ve ziyaretçileri buluşturan mobil uygulamaların yaygınlaştırılması da teşvik edilecektir.

Tedbir 2: Turizm Sektöründe Bölgenin Yaratıcı Kapasitesi Geliştirilecektir.

Yaratıcı destinasyonlar, şehrin veya Bölgenin özgün kültürel yapısına odaklanan yaratıcı etkinlikler ve atölyeler sunmalıdır. Yaratıcı turizmin amacı, yerel kültürü hem turistlere hem de yerel halka tanıtmak ve öğretmektir. Zanaat yapmayı ve üretmeyi öğretmek, turizm deneyiminin bir parçası olmalıdır.

Eko-turizm mümkün olduğunca uygulanmalı ve teşvik edilmelidir. Yaratıcı turizm, turistler, zanaatkârlar, yerel halk, kurumlar gibi, turizme dâhil olan tüm aktörler için sosyal fayda sağlamalıdır. Tasarlanan ve üretilen basit olmamalı, kültürel ürünlerin, destinasyonun mirasını tanıtmalıdır.

Zanaat sektörünün değeri öne çıkarılmalıdır. Birincil ve ikincil ekonomik sektörler, zanaat sektörüyle derin bir şekilde bağlantılı oldukları için yaratıcı turizme de dâhil edilmelidir. Yerel kurumlar, istihdamı destekleyerek, yeni işler yaratarak, zanaatkârlar ve çıraklar için yeni ekipman sağlayarak şehrin veya Bölgenin ekonomisini geliştirmesine yardımcı olmalıdır.

Turistler, ürünün (birlikte) oluşturulmasına aktif olarak katılmalı ve kaldıkları süre boyunca şehir / bölge ve kültür hakkında bir şeyler öğrenmelidir. Faaliyetler çeşitli ve kapsayıcı olmalıdır. Çocuklar, kadınlar, düşük gelirli insanlar, azınlıklar, engelliler tüm faaliyetlere rahatlıkla katılabilmelidir. Sanatçılar ve zanaatkârlar, turizmle ilgili karar alma sürecine dâhil edilmelidir. Yerel mirasla ilgili bilgi ve eğitimler organize edilmeli, yerel halkın ve zanaatkârların somut olmayan miraslarının farkında olmaları, ona değer vermeleri ve bundan gurur duymaları sağlanmalıdır. Turistlerin ve yerel halkın geri bildirim göndermesine ve diğer üyelerle fikir alışverişinde bulunmasına izin verilmelidir.

Bu kapsamda UNESCO Öğrenen Şehirler Küresel Ağına üyelik için bölge şehirlerinin teşvik edilmesi ve UNESCO Yaratıcı Şehirler Ulusal Listesinde yer alan Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin Yaratıcı Şehirler Ağına tam üyeliği için faaliyetlere devam edilmesi sağlanacaktır. Gastro-inovasyon ve gastronomi merkezlerinin kurumsal kapasitelerinin yükseltilmesi, üreticilerin

ve sanatçıların katılımına açık online ve fiziksel atölyeler gerçekleştirilmesi, UNESCO Küresel Jeopark Ağına üye olunması, Dünya Karanlık Gökyüzü Ağına ortak olunması, gökyüzü gözlem etkinliklerinin yaygınlaştırılması, şehirlerin belirlenmiş alanlarında geleneksel müzik performanslarının desteklenmesi de bu tedbir kapsamında yapılacaktır.

Proje Önerisi: UNESCO Küresel Jeoparklar Ağına üye olunması amacıyla "*Karacadağ Jeoparkı Geliştirme Projesi*" önerisi sunulmuştur.

Tedbir 3 Kültürel Mirasın Yaratıcı Endüstrilerde Değerlendirilmesi Sağlanacaktır.

Kültürel endüstriler ya da yaratıcı ekonomi olarak da adlandırılan yaratıcı endüstriler, bilgi ve bilginin üretilmesiyle ortaya çıkan ekonomik faaliyetleri ifade etmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu, yaratıcı endüstrilerin tanımlanmasında "eş merkezli kümeler" modelini önermektedir.

- Çekirdek Kreatif Sanatlar; Edebiyat, Müzik, Performans Sanatları, Görsel Sanatlar,
- Diğer Çekirdek Kültür Endüstrileri; Film, Müze ve Kütüphaneler,
- Daha geniş düzeydeki Kültür Endüstrileri; Kültürel Miras, Yayıncılık, Ses Kayıt, TV ve Radyo, Video ve Bilgisayar Oyunlarıdır.
- İlişkili Endüstriler; Reklamcılık, Mimarlık, Tasarım, Modadır.
- Kreatif endüstriler ise;
- Ana girdi olarak yaratıcılık ve entelektüel sermayeyi kullanan mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım ağlarını kapsamaktadır.
- Ekonomik değeri ve piyasa yönelimi olan ya da olmayan, maddi ve gayri maddi ürün ve entelektüel ya da sanatsal hizmet ve etkinlikleri içermektedir.
- Zanaat, hizmet ve sanayi sektörlerinin kesişiminde bulunan bir dizi etkinliği ifade etmektedir.
- Kültürel Miras / Sanatlar / Medya / İşlevsel Yaratım düzeylerinde yer alır ve birbirleriyle bağlantılıdır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı tarafından geliştirilen sınıflamaya göre TRC2 Bölgesinde potansiyel yaratıcı endüstriler yukarıdaki şemada gösterilmiştir. Tasarım, görsel sanatlar ve performans sanatları gibi yaratıcı endüstrileri kullanarak, kültürel miras öğelerine dair daha cazip bir imaj yaratmak, yaratıcıları çekmek ve Bölgenin yaratıcı kapasitesini geliştirmek bölge turizminin katma değerini artırmak açısından önemlidir. Bölge illerinde dijital, yaratıcı ve turistik endüstrilerle iş birliği yapılarak katma değer potansiyelin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

ŞEKİL 7- TRC2 BÖLGESİ POTANSİYEL YARATICI ENDÜSTRİLER

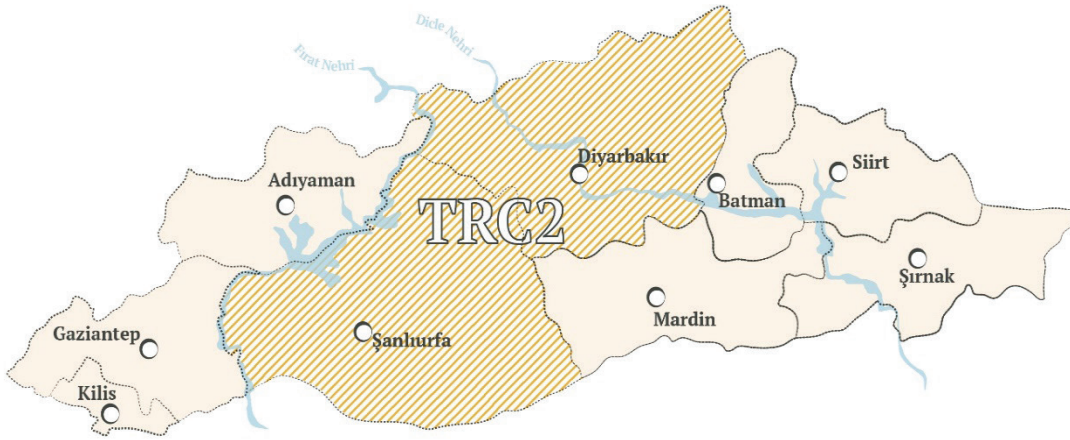

Bu kapsamda dijital ve yaratıcı endüstrileri buluşturmak için, konferanslar, fuarlar, festivaller gibi iş birliği ortamlarının desteklenmesi ve ağ oluşturma etkinliklerinin yapılması sağlanacaktır. TRT Çocuk ile Bölgenin kültürel mirasına yönelik yapımların üretilmesi konusunda iş birliklerinin kurulması, sinema sektörü ile iş birlikleri yapılması ve bölgeye ait kültürel öğelerin ekranlarda yer edinmesi teşvik edilecektir. Ayrıca kültürel mirasın oyunlaştırılması, video oyunlarına konu edilmesi, dijital oyun sektörünün Bölgede desteklenmesi, mobil oyunların geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası alanda edebi eser veren yazarların davet edilerek bölge hakkında eser vermeleri de bu tedbir kapsamında hayata geçirilecektir.

Hedef 3: Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir.

Fırat ve Dicle'nin suladığı bereketli topraklarda farklı uygarlık katmanlarının zengin birikimlerine ev sahipliği yapan dokuz şehir, Mezopotamya markası altında çoklu iş birliği yapmaktadır. Değişimin hızlı yaşandığı günümüzde farklı bakış açıları ile farklı ölçeklerde iş birlikleri geliştirilecektir. Dokuz şehrin birlikte hareketi Bölgenin ötesinde yeni iş birliklerini ortaya çıkararak bölgesel kalkınmanın tetikleyici gücü olacaktır.

HARİTA 2- MEZOPOTAMYA DESTİNASYONU İLLERİ HARİTASI

GAP İdaresi ve TRC Bölgesi Kalkınma Ajansları MEZOPOTAMYA markasının Likya, Kapadokya, Doğu Karadeniz veya İstanbul gibi bir turizm destinasyon markası olarak bilinmesi için çalışmalar yürütmeyi hedeflemektedir. Marka sadece Bölgeyi ve Bölgenin sahip olduğu tarih, kültür, doğa, inanç ve gastronomi unsurlarını öne çıkaracak şekilde tasarlanmıştır.

Bu kapsamda aşağıdaki tedbirlerin alınması stratejik yaklaşım olarak belirlenmiştir.

Tedbir 1: Lobi ve Tanıtım Faaliyetleri Yürütülecektir.

Hâlihazırda GAP turları olarak tanıtılan ve satılan kültür turlarının Mezopotamya markası altında ulusal ve uluslararası ölçekte bilinirliğinin artırılması ve Mezopotamya turlarının yaygınlaştırılması amacıyla GAP BKİ ile TRC Bölgesinde yer alan kalkınma ajansları iş birliğiyle geliştirilen tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesinde; Türkiye Seyahat Acenteler Birliği (TÜRSAB) ile ulusal çapta turist rehberlerini tek çatı altında toplayan Turist Rehberleri Birliği (TUREB) gibi ulusal ve uluslararası turizm çatı örgütlerine yönelik lobicilik ve tanıtım faaliyetleri yürütülmesi planlanmaktadır.

Yukarı Mezopotamya somut kültür varlıkları ve somut olmayan kültürel zenginlikleri açısından eşsiz bir bölgedir. 2000'li yıllarda Bölgenin ulusal çapta dikkat toplaması ve yerli turistlerin uğrak yeri haline gelmesinde dizi ve sinema filmlerinin etkisi çok büyüktür. Ancak bölge birçok yapıma konu olsa da sektörün gereklilikleri ve belki de zorunlulukları açısından bölge çoğu zaman oryantalist diye tabir edebileceğimiz bölgeye dair klişeler (töre, kan davası vb.) üzerinden anlatılmaktadır. Bu anlayış bir açıdan bakıldığında bölgeye olan ilgiyi canlı tutsa

da insanlığın başladığı ve en fazla medeniyetin yaşam sürdüğü bu destansı coğrafyanın, sahip olduğu üstün değerleriyle anlatılması gerekmektedir. Bölgedeki yapımların Mezopotamya markasının tanıtımına katkı sağlayabilmesi için, çekim yerlerinin özellikle yurtdışı hedef kitesine doğru bir şekilde ulaştırılması amacıyla yapımcılarla tanıtım sürecinde birebir iş birliği yapılması hedeflenmektedir.

Ülkemizde kültür turizmi açısından İstanbul'dan sonra en önemli destinasyon Kapadokya'dır. Üç milyona ulaşan yerli ve yabancı turist sayısı ile özellikle Uzakdoğu'dan gelen kültür turları için istikrarlı bir seyir izlemektedir. Günümüzde yüksek potansiyel barındırır da kültür turizmi açısından çıkış yapmak ve bilinir bir destinasyona dönüşmek pahalı ve zaman alıcı bir süreçtir. Bu süreçte ülkemizde yer alan önemli turizm destinasyonları ile iş birliği yapmanın destinasyon tanıtımına ivme kazandırması öngörülmektedir. Bu kapsamda Kapadokya'da bulunan acenteler ziyaret edilerek, Uzakdoğu'dan kültür turizmi için gelen turistlerin Bölgeyi ziyaret etmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi de planlanmaktadır. Bölge illerinin turizmde önemli bir pay alabilmesi için lobi ve tanıtım faaliyetlerine yönelik aşağıdaki stratejilerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Bu kapsamda iş birliklerinin geliştirilmesi teşvik edilecektir. TURSAB ve TUREB gibi ulusal turizm paydaşları ile ilişkiler geliştirilmesi, lobi faaliyetleri yapılması; TGA ile uluslararası reklam ve pazarlama alanlarında iş birlikleri geliştirilmesi; sinema sektörü ile iş birlikleri geliştirilmesi ve Bölgede çeşitli film platolarının altyapısının tamamlanarak sinema sektörünün hizmetine sunulması; uluslararası film festivallerinin Bölgede düzenlenmesi çalışmaları ve lobi faaliyetlerinin yürütülmesi sağlanacaktır. Ayrıca kamu kurum kuruluşlarının gerçekleştirdiği hizmet içi eğitimlerin bölge otellerinde gerçekleştirmeleri için farkındalık çalışmaları yürütülmesi, sosyal medya fenomenlerinin Bölgede ağırlanması ve Bölgede yer alan turist rehberleri ve birlikleri ile eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi de bu tedbir kapsamında yapılacaktır.

Tedbir 2: Tarihi Mekânlarda Turistik Etkinlikler Yaygınlaştırılacaktır.

Mezopotamya ismi dünyada medeniyetin beşiği olarak kabul görmüş tarihi bir isim olmasına rağmen turizm destinasyonu ve markası olarak tanıtımı yapılmamıştır. Turizm destinasyonu olarak hafızalarda yer alabilmesi için tanıtım çalışmaları yapılması gerekmektedir. Destinasyon olarak hafızalarda yer edinmesi maksadıyla yurtiçi ve yurtdışında internet sitelerinde ve billboardlarda Mezopotamya Destinasyonun tanıtım çalışmaları yapılacaktır.

Bu tedbir kapsamında konserlerin tarihi mekânlarda yaygınlaştırılması; tarihi şehir merkezlerinde bulunan alanlarda sanatsal aktivitelerin, gala, sergi, kuartet performans ve opera etkinliklerinin yapılması; tarihi alanlarda gözlem etkinliklerinin ve bilimsel etkinliklerin teşvik edilmesi, tarihi şehir merkezlerinde festivallerin yapılması sağlanacaktır. Ayrıca kamu ve özel sektörün toplantılarını, etkinliklerini ve konferanslarını Bölgede yer alan tarihi mekânlara taşımalarını teşvik etmek amacıyla bir pazarlama stratejisi/kampanyası geliştirilecektir. Tarihi mekânların bilinirliğinin artırılması kapsamında Bölgede Mezopotamya oyun kamplarının yapılması ve ulusal düzeyde spor etkinlikleri ve yarışmalarının düzenlenmesi de teşvik edilecektir.

Tedbir 3: Bölge Turizminin Dijitalleştirilmesi ve Dijital Pazarlama Uygulamaları Geliştirilecektir.

Mezopotamya markası TRC Bölgesi Kalkınma Ajanslarının bir araya gelerek başlattıkları ortak hareket Bölgenin diğer şehirleri için örnek olmalıdır. Mezopotamya markası, değişimin tüm yönlerini kapsamalı ve kısa ve orta vadeli program ve projeleri ile Bölgenin kalkınması için turizmi bir kaldıraç olarak kullanılmalıdır. Turizmin değişen trendleri, çeşitlenen ürünleri, dijitalleşen dünyanın imkânları dikkate alınarak yeni nesil turizm yol haritası sektörün ortak çalışması için yönlendirici olmalıdır. Ortak değerlerin ortak gelecek için ortak kararlarla geleceğe aktarılması söylemi, birlikte hareketinin itici gücünü oluşturmaktadır. Bölge illerinin birlikte hareketi Bölgenin kalkınmasında örnek olabilecek stratejiler ve eylemler ortaya koymalıdır. İki nehir dokuz şehir yaklaşımı yeni nesil ekonomilerin beklentilerini karşılamalı ve yeni nesil turizm hareketinin de öncüsü olmalıdır.

İnsanları hayatlarının her alanında birbirine bağlayan çevrimiçi, 3D, sanal dünya uygulamalarının platformlarının bölge turizminde ve kültür endüstrilerinin Bölgede yaygınlaşması yeni nesil turizmin önemli bir parçasıdır.

Bölge turizminin dijitalleştirilmesi için dijital rotaların oluşturulması, tanıtıma katkı sağlayacak mobil uygulamaların geliştirilmesi, Mezopotamya markasının etkin tanıtımı amacıyla açılan sosyal medya hesaplarının daha çok kullanıcıya erişmesine yönelik çalışmalar yapılması planlanmaktadır.

Bu tedbir kapsamında, dijital rotaların oluşturulması için iş birliklerin geliştirilmesi ve Bölgeye ait tüm değerlere yönelik görsel ve dijital içeriklerin üretilmesi ve görsel arşiv oluşturulması sağlanacaktır. Mezopotamya Travel sayfasının geliştirilmesi; Gomeoptamia isimli sosyal medya hesaplarının güçlendirilmesi, Kalkınma Galerisinin sürekli beslenmesi ve içeriklerin sağlanması; kültürel ve tarihi alanlar için farklı türlerde hizmet token'ları ve Nitelikli Fikri Tapu (NFT'ler) hazırlanması için çalışmalar yürütülmesi; Bölgeyi dünyanın ilk metaverse bölgesi yapmak için Artırılmış Gerçeklik (AR) tabanlı metaverse uygulamaları geliştirilmesi de bu tedbir kapsamında yapılacaktır.

Tedbir 4: Ortak Tematik Rota Tasarımları ve İşlevlendirilmesi Yapılacaktır.

Günümüzde, Türkiye, Suriye, Irak ve İran sınırları içinde çok geniş bir coğrafyayı kapsayan Mezopotamya için yapılacak her bir çalışma stratejik bakış açısından ele alınmalıdır. Fırat ve Dicle'nin doğduğu Anadolu toprakları ile Basra körfezine döküldüğü bereketli coğrafyanın, birikimli uygarlıkların ilk ve teklerinin ayrıcalıklarının bir değer olarak paylaşımı için farklı bakış açılarına gereksinim vardır. Mezopotamya idari sınırların ötesinde ele alınmalı, yeni ilişkiler ağı bunun üzerinden kurgulanmalıdır. Bütünün her bir parçası dün ve bugün sistematığı ile geleceğe aktarılmalıdır. Anadolu topraklarındaki iki nehir arasındaki dokuz şehri kapsayan bölge ise kendi içinde büyük ağı önemli bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bilindik tarihin kronolojisini değiştiren Bölgedeki yeni keşifler ve keşfedilmeyi bekleyen yeni değerler bu coğrafyanın gizemini hala korunduğunun en önemli göstergesidir. Ortak coğrafyanın ortak geleceğinin planlanması, değerlerinin paylaşılması için geliştirilecek ürünlerin tasarlanması farklı ölçeklerde ortak hareket edilmesini zorunlu hale getirmektedir. Geniş coğrafyada ortak hareket için farklı ölçeklerde farklı temalarda stratejik bakışlar geliştirilmelidir. Stratejik bakış,

bölgesel ölçekte yeni ağların kurgulanması için bölge şehirleri arasında tematik koridorlar ve odaklar gibi ilişki sistemlerinin tasarlanmasını gündeme getirmelidir. Kadim Mezopotamya aynı zamanda kadim kokuların da merkezi olarak kabul edilebilir. Son dönemde Harran'da ortaya çıkan bulgular bunu destekler niteliktedir.

Bu kapsamda tüm Bölgede entegre karavan kamp ve karavan park alanlarının altyapısının tamamlanması; su sporlarının Bölgenin tümünde teşvik edilmesi için bütüncül bir planlama yapılması; koku rotası oluşturulması ve Bölgede koku ile ilgili atölyeler düzenlenmesi; manevi ve mistik turizm rotalarının hazırlanması ve desteklenmesi; kırsal turizmin desteklenmesi için bölgesel kırsal ağların oluşturulması ve kırsal alanlarda turizm bilinçlendirme eğitimlerinin verilmesi; Bölgesel iş birliğinin alt bölgesel iş birliklerince desteklenmesi (Mezopotamya'nın Altın Üçgeni Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa Kültür ve İnanç rotası vb.) teşvik edilecektir. Ayrıca Bölge üniversiteleri bünyesinde kültür ve turizm alanlarında eğitim verecek sürekli eğitim merkezlerinin teşvik edilmesi; Bölgesel destinasyon yönetimi için bir icra kurulunun işler hale getirilmesi; kültür ve turizm proje havuzunun oluşturulması da sağlanacaktır. Küresel Jeopark Ağına başvurusu uygun olan alanların belirlenmesi için MTA ile iş birlikleri geliştirilmesi; şifa turizmi ve termal turizm alanlarının belirlenmesi ve destinasyonlar içerisine alınmasını sağlayacak yatırımların teşvik edilmesi; medikal turizmin Bölgede yaygınlaştırılması için ulusal ve uluslararası iş birliklerinin yapılması da bu tedbir kapsamında yapılacaktır.

Proje Önerisi: Özel bir koku rotasının geliştirilmesi amacıyla "*Gül İşleme Tesisi Projesi*" önerisi sunulmuştur. Bölgenin koku kültürünün sergilenmesi ve koku uzmanlığı eğitimlerinin verilmesi amacıyla "*Mezopotamya Kokuları Evi Projesi*" önerisi sunulmuştur.

STRATEJİK ÖNCELİK 3: BEŞERİ VE SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ

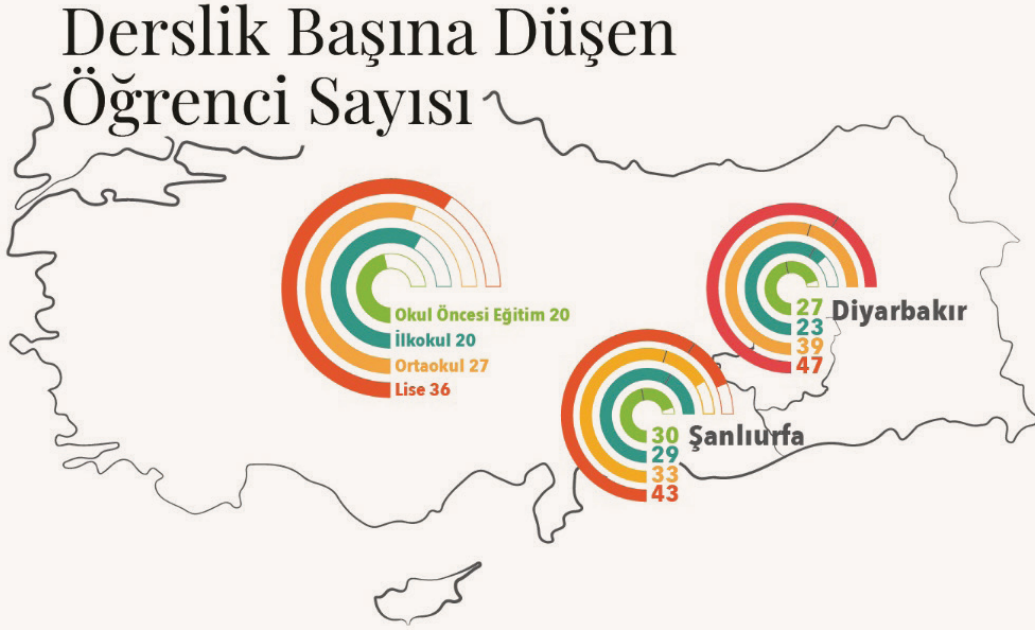
Ekonomik büyümeye dayalı kalkınmanın tek başına yeterli olmadığı günümüzde kalkınmanın çok yönlü bir süreç olma özelliğinin ön plana çıkmasıyla sosyal kalkınma ve insani gelişim odaklı çalışmalar önem kazanmıştır. Ekonomik kalkınmanın toplumun tümüne yayılması, kaynakların eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamama, yoksulluk, işsizlik ve sosyal bütünleşmede güçlük gibi yaşamı etkileyen temel sorunların çözümüne yönlendirilmesi, karar alma süreçlerinin katılımcı yönetimi gibi hususlar yeni kalkınma anlayışında öne çıkmıştır. Bu türden bir gelişimin gerçekleştirilmesi için sosyal kalkınmanın öznesi olan toplum içinde yer alan farklı kesimlerin sosyal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve kurumsal erişilebilirliklerinin artırılması gerekmektedir. Bu noktada farklı kırılğan grupların iyi olma hali, imkânlarla erişimde fırsat eşitliğine sahip olmaları ve aralarındaki ilişki ile uyumun artırılması beşerî ve sosyal sermayenin gelişiminde büyük rol oynamaktadır. 12. Kalkınma Planı'nın hedef ve politikaları arasında yer alan "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" ekseninde; insan odaklı, kapsayıcı bir kalkınma yaklaşımı benimsenerek dayanıklı bir aile ve toplum yapısı ile milli ve insani değerleri haiz, eğitilmiş, kültürlü, üretken ve sağlıklı nesillerin geleceğe taşınması amaçlanmış, Beşerî sermaye potansiyelinin geliştirilerek tam ve verimli kullanılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, özel politika gerektiren çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler, yaşlılar gibi toplumun tüm kesimlerinin gözetilmesi, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin etkinleştirilerek yaygınlaştırılması ile genel yaşam standardının artırılması Planın temel politika öncelikleri olarak belirlenmiştir.

Bu noktada Bölgenin sosyal sorunlarına işaret eden, insan kaynaklarının niteliği ve kapasitesinin iyileştirilmesi için çocuklara ve gençlere yönelik altyapı ve hizmet alanlarının eksikliği, genç işsizlik ve iş gücünün niteliksizliği ile dezavantajlı gruplarda fırsat eşitsizliği sorunlarını iyileştirmeyi amaçlayan "*Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi*" stratejik önceliği planın özellikle 1., 2. ve 4. stratejik öncelikleri ile bütünlük arz etmektedir.

TRC2 Bölgesi genç ve dinamik nüfus yapısı ile Türkiye'nin yakaladığı demografik fırsat penceresinden, doğru sosyal politikalarla en çok yararlanabilecek bölgelerden biri konumundadır. Çocuk ve genç nüfus oranının Türkiye ortalamasının çok üstünde olduğu Bölgede, *beşerî sermayenin geliştirilmesi* önemli bir fırsat olduğu kadar müdahale edilmesi gereken öncelikli sosyal politika alanlarından biridir. Sosyo-ekonomik göstergelerde oldukça geri sıralarda yer alan Bölgenin, kalkınmasını hızlandırması ve diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını azaltması için gençlerin istihdam edilebilirlik kapasitelerinin artırılması aracılığıyla beşerî sermayesinin güçlendirilmesi öncelikli amaçlardan biridir. Bunun için Bölgedeki stratejik sektörler öncelikli olmak üzere istihdam alanlarının yaratılmasıyla gençlerin girişimcilik, yenilikçilik ve mesleki becerilerinin artırılması ile iş gücü piyasası altyapısının oluşturulması önem arz etmektedir. Ayrıca mesleki eğitim alanında faaliyet gösteren eğitim kurumları ve merkezleri öncelikli olmak üzere eğitimde fiziki ve teknik altyapının iyileştirilmesi, iş gücü piyasası ile eğitim kurumları arasında uyumun sağlanması ile *eğitim kalitesinin artırılması* beşerî sermayenin güçlendirilmesi noktasında bir diğer önemli politika başlığı olarak tespit edilmiştir. Çeşitli kademelerdeki öğretmen başına düşen öğrenci sayılarına göz atıldığında TRC2 Bölgesi ile

Türkiye ortalamaları arasında dikkat çekici farklılıklar mevcuttur ve buna eğitime erişimin en önemli göstergesi olan okullaşma oranlarındaki farklar eşlik etmektedir.

HARİTA 3- DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

(MEB, 2022)

Gençlerin **girişimcilik, yenilikçilik** ve **dijital dönüşümde** sağlanacak iyileşmenin yanı sıra **nitelikli iş gücünün iyileştirilmesi** için **ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin** özel sektörün ihtiyaçlarına uyumlu olmak üzere hayat boyu öğrenme yaklaşımından hareketle iş yaşamının gerektirdiği beceri ve yetkinliklere sahip olması için uygun beceri geliştirme ve kişisel gelişim programları ile desteklenmesi, Bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının beşerî sermayeyi güçlendirerek hedeflenmesi noktasında öne çıkan stratejilerdir. Bu strateji, 12. Kalkınma Planı'nda yer alan, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasını hızlandırmak üzere kadınların ve kız çocuklarının dijital ve yeşil dönüşümün gerekliliklerine uygun bilgi ve beceriye kavuşması, çağın gerekliliklerine uygun şekilde eğitimin her seviyesine dâhil olmaları ve devamlılıklarının sağlanması ile sosyal hizmetlerin geliştirilmesi yoluyla iyi olma hallerinin desteklenmesi temel öncelikleri ile örtüşmektedir.

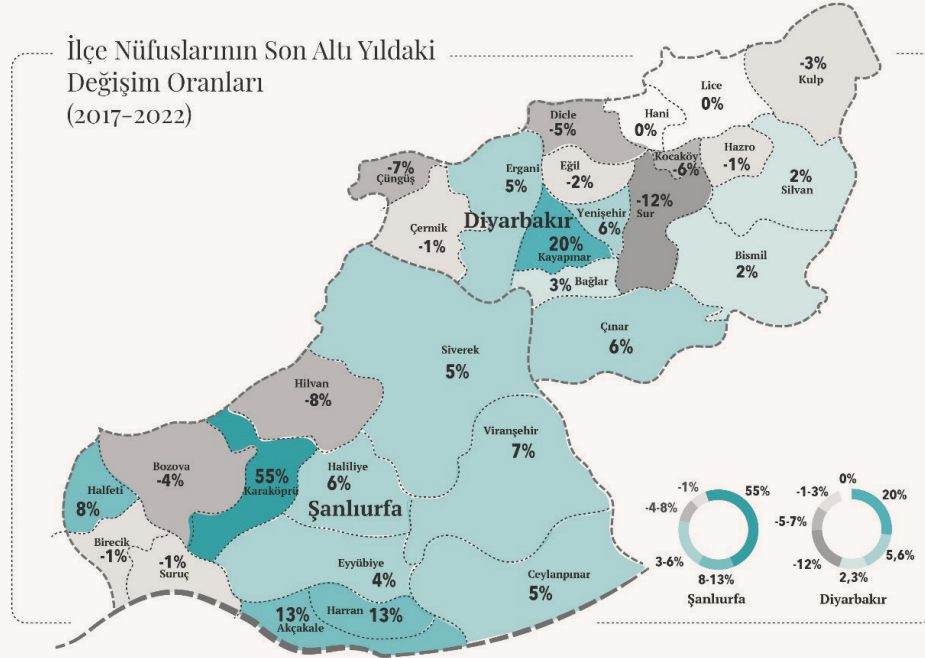
Bölgede beşerî sermayenin güçlendirilmesi ve nitelikli insan kaynağının oluşmasına katkı sağlamak üzere çocuklara yönelik sosyal ve eğitsel politikalar da stratejik önem arz etmektedir. Çocuk nüfusunun yüzde 42'lerde olduğu Bölgede yaşanan iç ve dış göçlerin de etkisiyle mevcut eğitim, sosyal, kültürel, sportif ve rekreasyon alanlarının yeni dönem ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE), TÜİK Yaşam Endeksi ve İller Arası Rekabetçilik Endeksi çalışmalarında Bölgenin sosyoekonomik gelişme

durumunu ifade eden *sosyal yaşam, rekreasyon, beşerî sermaye (eğitim, sağlık vb.), kültürel aktivite* olanaklarının ülke ortalamasının çok gerisinde yer aldığı görülmektedir. Yüksek oranda çocuk ve genç nüfusa sahip olan bölgede çocukların iyi olma halinin sağlanması, gençlerin donanımlı ve üreten nesiller olarak hayata atılmalarının desteklenmesine yönelik politikalara öncelik verilmiştir ve bu yaklaşım 12. Kalkınma Planı'nda yer alan "Çocukların kaliteli, evrensel, ücretsiz ve okul öncesi eğitime erişimlerinde fırsat eşitliği sağlanacaktır." politika ve tedbirleriyle uyumludur. Nüfusun yaklaşık yarısının çocuklardan oluştuğu bölgede, çocuklarda *yaratıcılık, girişimcilik, spor, sanat, teknoloji ve kültür alanındaki kabiliyetlerinin artırılması, buna yönelik altyapıların ve hizmet modellerinin geliştirilmesi* de öne çıkan stratejiler arasındadır.

Beşerî sermayenin geliştirilmesiyle birlikte Bölgede düşük olan sosyal sermayenin de geliştirilmesi, sosyal sorunların çözülmesi ve ekonomik kalkınma için öncelikli hususlardan biridir. Toplumsal ilişkilerin, bireyler ile kurumlar arası güven ve iş birliğinin geliştirilmesi ve sosyal hayata katılım gibi konuları kapsayan sosyal sermayenin geliştirilmesi Bölgenin rekabet düzeyinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Buradan hareketle, bu öncelik kapsamında toplumun dezavantajlı kesimlerinin sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının artırılması amaçlanmaktadır.

Bölgenin temel sorunlarından olan istihdam olanaklarının yetersiz olması, yoksulluğa sebep olmakta ve bu süreç göçle sonuçlanmaktadır. Yüksek nüfus artış hızı dolayısıyla oldukça genç bir nüfusa sahip olan Bölgede yaşanan işsizlik, özellikle gençleri büyük şehirlere göç etmeye itmekte, kırsalda nüfus kayıplarına yol açmakta, şehirlere göç eden niteliksiz iş gücünün güvencesiz ya da mevsimlik işlerde, kayıt dışı çalışmasına neden olmaktadır. Bölgenin göçe ilişkin özgün durumlarından biri de Bölgeden merkez ilçelere doğru yaşanan iç göçlerdir. Bu tespitlerden yola çıkarak Bölgeden diğer illere doğru yaşanan göçün azaltılması ve Bölge içi göç sonrasında kente uyumun kolaylaştırılması için tedbirler alınması gerekmektedir.

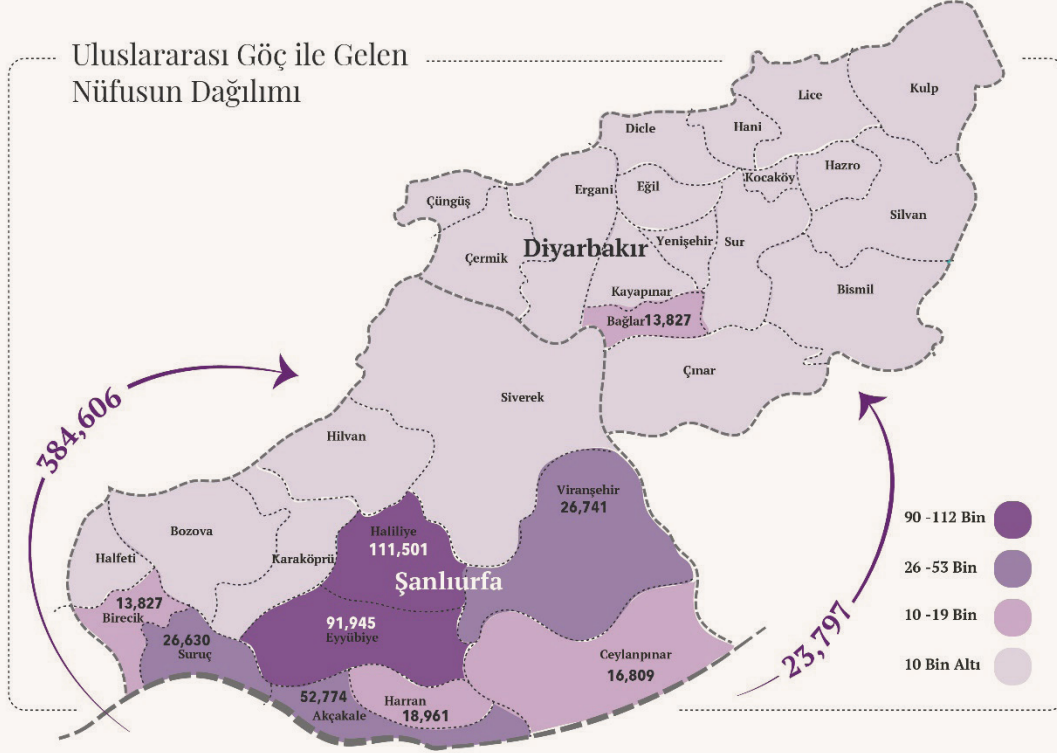
HARİTA 4-TRC2 BÖLGESİ İLÇE NÜFUSLARININ SON ALTI YILLIK DEĞİŞİM ORANI (%)

(TÜİK, 2023)

Diğer taraftan 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklardan dolayı, Suriye ile sınır komşusu olan Şanlıurfa ili başta olmak üzere TRC2 Bölgesi de karışıklıkların getirdiği göçten en fazla etkilenen bölgelerden biridir. Bütün bu yaşanan gelişmeler gelir eşitsizliğinin artması ve yoksulluğun kronikleşmesi ile sonuçlanmaktadır.

HARİTA 5- TRC2 BÖLGESİNE ULUSLARARASI GÖÇ İLE GELEN NÜFUSUN DAĞILIMI

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022)

Bu nedenle *Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır* hedefi, Bölgede ulaşılması planlanan bir diğer öncelikli hedefdir. *Bu hedefe ulaşmak üzere* özellikle yoğun göç veren dezavantajlı bölgelerde istihdam olanaklarının ve yaşam kalitesinin artırılması, iç göçün dengelenmesi, mevsimlik tarım işçileri başta olmak üzere mevsimlik işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile uluslararası göç ile gelen nüfusun bulunduğu yerleşmelerde yaşam kalitesinin artırılması ile sosyal uyumun sağlanması öncelikli stratejilerdir.

Sosyal temalı çalıştaylar esnasında uygulanan anket sonuçlarına göre bölgenin en dezavantajlı grupları arasında *kadınlar, yaşlılar, engelliler ve kayıt dışı çocuk işçiler* yer almaktadır. Bu nedenle sosyal sorunların azaltılması için dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliklerinin artırılması, toplumsal bütünleşmenin sağlanması için sosyal hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması ve kamusal alanlardaki altyapı imkânlarının iyileştirilmesi bölgede alınması gereken önemli tedbirler olarak görülmektedir. *Kadınların Girişimcilik Kapasitelerinin Artırılması Desteklenecektir, Engellilere ve Yaşlılara Yönelik Hizmet Altyapıları Güçlendirilecektir ile Kayıt Dışı Çocuk İşçiliğini Engelleyici Önlemler Alınacaktır* tedbirleri önemli tedbirler olarak belirlenmiştir.

"Beşerî ve Sosyal Sermayenin Gelişmesi" stratejisi, 12. Kalkınma Planı'nın "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" eksenini ve aynı dönemde hazırlanan *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2024-2028)* belgesinin "Sosyal Gelişme" Sürdürülebilir Sosyal Gelişme İçin Sosyal İçeriminin Sağlanması ve Fırsat Eşitsizliklerinin Azaltılması tematik amacıyla uyumluluk arz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda belirlenen "Çocukların ve Gençlerin İyilik Halinin Geliştirilmesi", "Genç İstihdamının Artırılması" ile Yoksulluğun Azaltılması ve Dezavantajlı Kesimlerin Güçlendirilmesi" alt başlıkları, Planın "Beşerî ve Sosyal Sermayenin Gelişmesi" stratejik önceliği kapsamında belirlenen *Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır, Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir, Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır, Dezavantajlı Gruplar Desteklenecektir* hedefleri ile uyum arz etmektedir. Benzer şekilde, Beşerî ve Sosyal Sermayenin Gelişmesi Stratejik önceliği Orta Vadeli Programdaki (2023-2025) *Türkiye Ekonomisi ve Temel Amaçlar* bölümleri *istihdam* başlığında işlenen politika ve tedbirler ile "Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır" tedbirinde hedeflenen *nitelikli iş gücünün oluşturulması için mesleki ve teknik becerilerin artırılması, dijital dönüşümün sağlanması ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin iş gücü piyasasına yönlendirilmeleri* tedbirleri paralellik arz etmektedir.

Bölgenin sosyal sorunlarından olan *genç işsizlik, nitelikli iş gücü eksikliği, çocuk ve gençlerin nitelikli hizmet ve eğitim altyapılarına erişememesi, göç ve göç sonrası sosyal uyum ile dezavantajlı grupların hizmet alanlarına erişememesi alanlarında iyileştirmeyi amaçlayan "Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi"* stratejik önceliği kapsamında beş temel hedef belirlenmiştir:

- *Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır:* Gençlerin girişimcilik, yenilikçilik ve mesleki eğitim alanlarında kabiliyetlerinin artırılması suretiyle nitelikli işgücü altyapısının oluşturulması,
- *Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir:* Çocukların yaratıcılık, girişimcilik, spor, sanat, teknoloji, kültür ve afet farkındalığı alanındaki kabiliyetlerinin artırılması, buna yönelik altyapıların ve hizmet modellerinin geliştirilmesi,
- *Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır:* Bölgede yaşanan iç ve dış göçün dengelenmesi ve sosyal uyumun sağlanması, yeni göç dalgalarına ilişkin önlemler alınması konusunda stratejilerin geliştirilmesi,
- *Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi Sağlanacaktır:* Bölgede dezavantajlı grupları oluşturan kadınların, engellilerin, yaşlıların ve çocukların kamu hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılması ve istihdam edilebilirliğin artırılması yoluyla fırsat eşitliğinin sağlanması,
- *Bölgenin Afetlere Karşı Dirençliliği Artırılacaktır:* TRC2 Bölgesinin afet ve kazalar karşısında ekonomik, kurumsal, sosyal ve çevresel dirençliliğinin artırılması.

ŞEKİL 8-STRATEJİK ÖNCELİK 3 BEŞERİ VE SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ

STRATEJİK ÖNCELİK 3: Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi

Hedef 1: Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır.	Hedef 2: Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir.	Hedef 3: Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.	Hedef 4: Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi Sağlanacaktır.	Hedef 5: Bölgenin Afetlere Karşı Dirençliliği Artırılacaktır.
<p>Tedbir 1: Gençlere Yönelik Mesleki Eğitim Altyapısı İyileştirilecektir.</p> <p>Tedbir 2: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan (NEET) Gençlerin İstihdam Olanakları Artırılacaktır.</p> <p>Tedbir 3: Genç Girişimciliği Teşvik Edilecektir.</p> <p>Tedbir 4: Gençlere Yönelik Teknolojik Dönüşüm Desteklenecektir.</p>	<p>Tedbir 1: Eğitim Kurumlarında Fiziki İmkanların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.</p> <p>Tedbir 2: Çocukların Potansiyellerini Gerçekleştirmeye Yönelik Hizmet Alanları İyileştirilecektir.</p> <p>Tedbir 3: İnsan Kaynakları Niteliğinin İyileştirilmesi İçin Çalışmalar Yürütülecektir.</p>	<p>Tedbir 1: Mevsimlik İşçiliği Azaltıcı Çalışmalar Teşvik Edilecektir.</p> <p>Tedbir 2: Uluslararası Göç ile Gelen Nüfusun Sosyal Hizmetlere Erişilebilirliği Artırılacaktır.</p> <p>Tedbir 3: İç Göçün Dengelenmesi ve Sosyal İmkanların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.</p>	<p>Tedbir 1: Kadınların Girişimcilik Kapasitelerinin Artırılması Desteklenecektir.</p> <p>Tedbir 2: Engellilere Yönelik Hizmet Altyapıları Güçlendirilecektir.</p> <p>Tedbir 3: Yaşlılara Yönelik Hizmet Altyapıları Güçlendirilecektir.</p> <p>Tedbir 4: Çocuk İşçiliğini Engelleyici Önlemler Alınacaktır.</p>	<p>Tedbir 1: Afet Risk ve Kriz Yönetimi Konusunda Yerel Düzeydeki Farkındalık Artırılacak, Beşeri ve Kurumsal Kapasite Geliştirilecektir.</p> <p>Tedbir 2: Bölgesel Merkezler Olan Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın Afet Gibi Olası Bir Risk Durumunda Çevrelerindeki İllere Hizmet Edebilmeleri İçin Gerekli Önlemler Alınacaktır.</p> <p>Tedbir 3: Kentsel Alanda İklim Değişikliğine Bağlı Tehlike ve Kırılganlıklar ile Afet Riskleri Tespit Edilecek, Kentsel Dirençliliğin Artırılması Amacıyla Mevcut ve Yeni Gelişme Alanları Saptanacaktır.</p>

Hedef 1: Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır.

TRC2 Bölgesi genç ve dinamik nüfusa yönelik eğitim yatırımları yaparak sosyo-ekonomik açıdan geri kalmışlıkla mücadele etmesi, ekonomik ve sosyal alandaki gelişmesini bu vesileyle hızlandırması gereken bir bölgedir. Genç nüfusun yoğun olduğu Bölgede beşerî sermayenin geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için önemli bir araçtır. Genç nüfus potansiyelinin değerlendirilmesi, eğitim kalitesinin ve iş gücü niteliğinin artırılması, Bölgenin büyümesini ve kalkınmasını olumlu yönde etkileyecektir. TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi genç ve dinamik nüfus yapısı ile Türkiye'nin yakaladığı demografik fırsat penceresinden en çok yararlanabilecek bölgelerden biridir. Çocuk ve genç nüfus oranının Türkiye ortalamasının oldukça üstünde olduğu Bölgede *beşerî sermayenin geliştirilmesiyle nitelikli iş gücünün sağlanması* önemli bir fırsat olduğu kadar müdahale edilmesi gereken öncelikli sosyal politika alanlarından biridir. Bölgede hızla artan genç nüfusa karşılık genç işsizliğinin yüksek olması ve gençlerin sektörün talep ettiği mesleki becerilere sahip olmaması, gençlerin istihdamını destekleyici tedbirler alınmasını ve gençlere yönelik kişisel ve mesleki eğitimlerin öne çıkan sektöre göre planlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle *Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır*, *Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan (NEET) Gençlerin İstihdam Olanakları Artırılacaktır*, *Genç Girişimciliğinin Teşvik Edilecektir* ve *Gençlere Yönelik Teknolojik Dönüşüm Desteklenecektir* tedbirleri nitelikli iş gücü oluşturarak Bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak sosyal politika alanlarıdır.

Tedbir 1: Gençlere Yönelik Mesleki Eğitim Altyapısı İyileştirilecektir.

Bölge, genç nüfus (15-24) büyüklüğü bakımından Düzey 2 bölgeleri arasında en fazla nüfusa sahip olan üçüncü bölge konumunda olup Türkiye ortalamasının üstündedir. Genç nüfus bağımlılık oranında ise yüzde 59,92 ile Türkiye'de 1. sırada yer almaktadır. Genç nüfus potansiyelinin iyi değerlendirilmediği Bölgede gerek sosyo-ekonomik gerekse istihdam olanakları istenen seviyede gelişmemiştir. Bölgenin sosyoekonomik anlamda kalkınmasını sağlamak

için ilin ekonomisinin daha ileri düzeyde gelişmiş olması ve iş gücü ihtiyaçlarının karşılanması ile mesleki ve teknik eğitimin bölgesel ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanması gerekmektedir. 2018 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının uhdesinde ve Ajansımız koordinasyonunda gerçekleştirilen "Milli Teknoloji, Güçlü Sanayi" çalıştaylarında Bölgede nitelikli iş gücünün mesleki eğitim aracılığı ile sağlanabileceği vurgulanmıştır. Bu çalışmadan çıkan öneriler de dikkate alınarak 2019 yılında Kalkınma Ajanslarının "Mesleki Eğitim" teması altında faaliyetler yürütmüşlerdir.

Bölge illerinde, çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış nitelikli iş gücünün geliştirilmesi için mesleki eğitim altyapısının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi hedeflenmektedir. Yaşam boyu eğitim faaliyetleriyle Bölgede iş gücünün eğitim düzeyinin yükseltilerek istihdam edilebilirliğinin artırılması ve iş gücü piyasasının talep ettiği becerilerin kazandırılması, beşerî sermayenin güçlendirilmesi için iş ve yaşama ilişkin bilgi, beceri ve yetenekleri yüksek ve sağlıklı bireylerin yetişmesi önem arz etmektedir. Eğitim sistemi ile iş gücü piyasası arasındaki uyumun artırılması için hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla iş yaşamının gerektirdiği beceri ve yetkinliklerin kazandırılması, girişimcilik kültürünün benimsenmesi, mesleki ve teknik eğitimde okul-işletme ilişkisinin güçlendirilmesi ve eğitim programlarının piyasanın ihtiyaçlarını gözetecek şekilde planlanması gerekmektedir.

Bu amaçla bölgede eğitim ile iş gücü piyasası ilişkisini güçlendirmeyi hedefleyen çok ortaklı proje ve programların yürütülmesi, bölge üniversitelerinde fiziki ve teknik kapasitesinin iyileştirilmesi, iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, bölgede öne çıkan gıda ürünleri imalatı, tekstil ürünleri ve giyim eşyaları imalatı, ağaç ve ağaç ürünleri imalatı, makine ve ekipman imalatı, ana metal sanayi, mobilya imalatı, elektrikli teçhizat ve fabrikasyon metal ürünleri imalatına yönelik mesleki eğitimlerin yaygınlaştırılması, iklim değişikliği uyum ve azaltım politikaları ve afetlere karşı direnç politikaları ile ortaya çıkan yeni iş olanaklarına uygun nitelikte iş gücü kapasitesinin oluşturulması gerekmektedir. Bunun yanında istihdam bazında sektörel büyümenin yaşandığı konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, bilgi ve iletişim, inşaat, ulaştırma ve depolama, idari ve destek hizmetleri faaliyetleri ile insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetlerinde kalitenin artırılması için bölge üniversitelerinde bulunmayan bölümlerin açılmasına, var olanların eğitim kalitelerinin iyileştirilmesine, mesleki beceri kursları, işbaşı eğitimleri, uygulamalı eğitim merkezleri ve stajlarla teorik bilgilerin pratikle desteklenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetleri başta olmak üzere mesleki beceri kazandırma, meslek değiştirme ve geliştirmeyi kapsayan iş gücü yetiştirme programlarının yaygınlaştırılması, bu programların etkinliğinin artırılması, stratejik sektörlerin ihtiyaç duyduğu ara eleman ve yöneticileri yetiştirmeye yönelik meslek liseleri, meslek yüksekokulları ve yaygın eğitim olanaklarının artırılması ve tüm bu çalışmaların koordinasyonunun sağlanması için iş dünyası, organize sanayi bölgeleri, teknokent ve üniversitelerin bağlantılığı ve koordinasyonunun güçlendirilmesi ele alınması gereken müdahale alanlarıdır.

Gençlere Yönelik Mesleki Eğitim Altyapısının İyileştirilmesi tedbirine ulaşmak için yukarıda yapılan tespitlerden hareketle;

Bölgenin iş gücü yapısının mesleki becerilerinin piyasanın ve çağın ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilmesi desteklenecek olup bu bağlamda mesleki ve yaygın eğitim programla-

rının piyasa ihtiyaçlarına göre oluşturulması sağlanacaktır. Nitelikli iş gücünün sağlanmasına yönelik Bölge üniversitelerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi ve mesleki eğitim kurumlarında atölye ve sınıflarda modernize edilmesi desteklenecektir. Ayrıca Bölgedeki mesleki eğitim merkezlerinin sayısının artırılması ve mevcuttakilerin kapasitelerinin yükseltilmesi de önem arz etmektedir. Yeni yapılacak veya modernize edilecek yapılarda afete dayanıklılığın sağlanması teşvik edilecektir. Bölgede iş dünyası, organize sanayi bölgeleri, teknokent ile üniversitelerin bağlantı ve koordinasyonunun güçlendirilmesi için koordinasyon çalışmaları desteklenecektir. Uygulamalı eğitim ve staj imkânlarının iyileştirilmesi için gerekli destekler sağlanacaktır. Uygulamalı eğitim ve staj imkânı sunan merkezler aracılığıyla nitelikli iş gücü ihtiyacının karşılanmasına yönelik projeler geliştirilecektir. Diğer taraftan üniversiteler ve iş gücü piyasası arasındaki ihtiyacın doğru politikalarla yürütülebilmesi için Bölge Üniversitelerinde yeni model insan kaynakları birimlerinin oluşturulması ve aktif çalışması hususunda politikalar hayata geçirilecektir. Bütün bu faaliyetleri doğru yönlendirmek üzere Bölge illerinde istihdama katılabilir durumdaki iş gücünün eğitim ve nitelik durumları ile beklentilerinin analiz edildiği detaylı araştırmaların yapılması da desteklenecektir. Bölge İllerinde istihdama katılabilir durumdaki iş gücünün piyasadaki iş talepleriyle eşleştirilmesi için de "Mesleki Eğitim-İş gücü Veri Tabanının" oluşturulması ve kullanılması teşvik edilecektir.

Tedbir 2: Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan (NEET) Gençlerin İstihdam Olanakları Artırılacaktır.

Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlik ya da kısaca NEET kavramı, beşerî sermayelerini geliştirememeleri nedeniyle eğitim ve istihdamdan kopan genç nüfusu tanımlamak için kullanılmaktadır. Eğitimde ve istihdamda yer almayan gençler, toplumsal istikrarsızlık, suçun artması, ekonomik maliyet, sosyal maliyet, sosyal dışlanma, uyum problemleri gibi pek çok açıdan yüksek riskli bir grup olarak ele alınmaktadır. NEET (15-24 yaş) genç nüfusun yüzde 41,3 gibi yüksek bir oranda olduğu Bölgede, eğitimden istihdama geçişin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi ve ne eğitimde ne istihdamda yer alan genç nüfusun istihdam edilmesi için yerel politikalar geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Bölge illerindeki gençlerin eğitim durumlarına göre işsizlik düzeylerine bakıldığında, eğitim düzeyi çok düşük gençlerde işsizliğin daha az olduğu, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik düzeyinin de arttığı görülmektedir. İstihdam edilemeyen gençlerin önemli bir bölümünün yeni mezun olmuş, askerlik hizmetini yeni tamamlamış, aileleri ile yaşayan ve bunun gibi sebeplerle ilk kez iş arayanlar olduğu tahmin edilmektedir.

Bu tespitlerden yola çıkarak NEET grubunda yer alan kişilerin demografik, ekonomik, eğitim durumlarını analiz eden çalışmalar desteklenecektir. NEET grubunda yer alan kişilerin istihdamını artırmaya yönelik araştırma ile istihdama yönlendirilmeleri için altyapı çalışmaları desteklenecektir. Bu kapsamda potansiyel NEET olarak tespit edilen gençlere yönelik iş ve meslek danışmanlığı konularında ilgili kurumların koordinasyonunda projelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi sağlanacaktır. Diğer taraftan Bölgede yer alan Mesleki Eğitim Merkezi, Girişimcilik Merkezi ile Teknokentlerde NEET'lere yönelik özel programların geliştirilmesi de desteklenecektir. NEET grubunun dijital teknolojiler, yeşil işler ve istihdam olanakları başta olmak üzere geleceğin meslekleri alanında istihdam edilmelerini destekleyici projeler hayata

geçirilecektir. NEET bireylere yönelik iş gücü piyasasına uyumlu, istihdam garantili program ve projelerin yürütülmesi çalışmaları da yürütülecektir.

Tedbir 3: Genç Girişimciliği Teşvik Edilecektir.

Girişimcilik, önemini koruyan bir başlık olarak varlığını sürdürmekte ve iş yaratma ile olan ilişkisi açısından gençler, bu alanda en önemli kaynağı oluşturan grup olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle genç nüfusun fazla olduğu TRC Bölgesinde, gençlerin girişimciliğe yönlendirilmesi, genç işsizliği ile mücadelede kritik bir öneme sahiptir. Yeni işlere duyulan ihtiyaç ile ekonomik büyüme ve istihdama olan katkısı açısından girişimcilik konusu, genç işsizliği ile mücadelede önemli bir güçlendirme faktörü olarak değerlendirilmektedir. Bölgedeki girişimcilik kültürü İŞKUR, KOSGEB ve TÜBİTAK gibi kurum ve kuruluşların desteğiyle önemli bir ilerleme kaydetmiş olup girişimcilik ekosisteminin geliştirilerek bölgedeki genç girişimcilik kapasitesinin artırılması, nitelikli iş gücünün sağlanması konusunda stratejik bir öneme sahiptir.

Bölgede Girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi için potansiyel girişimcilerin finansman kaynaklarına ulaşabileceği çalışma ve modellerin gelişmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Melek yatırımcıların kaliteli girişimlerle buluşmasına katkı sunmak üzere Bölgedeki Teknoparkların bünyesinde yer alan kuluçka merkezleri ve TSO'ları iş birliğinde yeni girişimcilik programların uygulanması hedeflenmektedir.

Bu tedbir kapsamında, Bölgede genç girişimciliğin geliştirilmesi için girişimcilik ve yenilikçilik, yeşil girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması faaliyetleri yürütülecektir. Buna katkı sağlamak üzere Bölgedeki girişimcilik ekosisteminde yer alan paydaşların kapasitelerinin geliştirilmesi desteklenecektir. Diğer taraftan Bölgede hizmet veren girişimcilik merkezlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ilgili kurumların koordinasyonunda fon arama çalışmaları gerçekleştirilecektir. Ayrıca Bölgedeki üniversite ve meslek lisesi öğrencilerinin faydalanacağı girişimcilik ve yeşil girişimcilik kültürünü yaygınlaştırıcı projeler geliştirilecek ve desteklenecektir. GAP Melek Yatırım Ağı (GAPBAN) ile Bölgedeki girişimcilik merkezleri ortaklığıyla genç girişimciler için ortak fon desteği modelleri geliştirilecektir. Bölgenin stratejik sektörleri olan gıda, mobilya, tekstil, ayakkabı ve turizm sektörlerinde girişimcilik kapasitesinin geliştirilerek üniversite-sanayi-özel sektör iş birliklerinin oluşturulması teşvik edilecektir. Bölge illerinde girişimci ve girişim fikri olanların faydalanacağı Fab-Lab, İŞGEM, TEKMER vb. modellerin kurulması sağlanacaktır. Girişimciliğin başka bir modeli olan sosyal girişimciliğin ve yeşil girişimciliğin geliştirilmesi, sosyal girişimler ve yeşil girişimler kurulmasına yönelik önemli organizasyonların gerçekleştirilmesi teşvik edilecektir.

Program Önerisi: Gençlerin istihdam edilebilirliklerinin artırılarak işsizliğin azaltılması amacıyla "*Genç İstihdamın Artırılması Programı*" önerilmiştir.

Tedbir 4: Gençlere Yönelik Teknolojik Dönüşüm Desteklenecektir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, teknoloji kullanımının iş gücü piyasasında her geçen gün daha değerli hale gelmesi, nitelik ve beceri düzeyi yüksek iş gücünü vazgeçilmez hale getirmiştir. Bölgede bilgi teknolojileri konusunda iş fikri olan gençlerin bu fikirleri hayata geçirmesini sağlayacak eğitim, mentörlük ve gerekli teknik destek

hizmetleri sunan ve bu fikirlerin ulusal ve uluslararası düzeyde ticarileştirilmesine katkı sağlayan yapıların kurulması stratejik öneme sahiptir.

Eğitim seviyesine göre nitelikli genç nüfus ile işsiz genç nüfusun fazla olduğu bölgede yazılım, kodlama, web yazılım/tasarım ile dijital içerik üretme alanlarda tematik yeni model teknoloji geliştirme merkezlerinin kurulması ve aktif bir şekilde yönetilmesi hedeflenmektedir. Bu modeller, iş gücü piyasasının beklentilerine uygun teknik ve mesleki becerilerin geliştirilmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Genç nüfusunun fazla olduğu Bölgede gençlerin teknolojik dönüşüme dâhil olması için Bölgede hizmet veren teknoloji temalı inovasyon merkezlerinin kapasiteleri güçlendirilecektir. Bölge illerinde yazılım-kodlama temalı yeni model Merkezlerin/Teknoloji Okullarının kurulması desteklenecektir. Diğer taraftan hızlı büyüme potansiyeline sahip teknoloji odaklı ve yenilikçi girişimcilerin ve yeşil girişimlerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi sağlanacaktır. Ayrıca GAP Melek Yatırım Ağı (GAPBAN) ile Bölgedeki Teknokentler ortaklığıyla genç girişimciler ve yeşil girişimciler için ortak fon desteği modellerinin geliştirilmesi çalışmaları yürütülecektir. Teknoloji ve dijital dönüşüm alanında önemli keşif veya buluş yapma potansiyeli olan gençleri destekleyici projeler geliştirilecektir.

Proje Önerisi: Gençlerin bilişim alanında istihdam edilmelerine katkı sağlamak amacıyla "*Bilişim Kampüsü Projesi*" önerilmiştir. Gençlere geleceğin yetkinliklerini kazandırmak amacıyla "*Dijital Dönüşüm İstasyonu Projesi*" önerilmiştir.

Hedef 2: Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir.

TÜİK 2022 yılı ADNKS istatistiklerine göre genç bir bölge olan TRC2 Bölgesi, yüzde 41,6 ile Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Şanlıurfa ili yüzde 44,9 ile iller arasında birinci, Diyarbakır ise yüzde 37,6 ile dokuzuncu sıradadır. TRC2 Düzey 2 Bölgesindeki toplam çocuk nüfusu Estonya, Letonya, İzlanda, Lüksemburg, Karadağ gibi Avrupa ülkelerinin nüfuslarından daha fazladır. TRC2 Bölgesinde nüfusun neredeyse yarısını oluşturan bireyler olarak çocukların mevcut durumlarının analiz edilmesi, bu analizlere göre gerekli çalışmaların ve uygulamaların gerçekleştirilmesi bölgesel kalkınmanın bileşenlerinden biri olan sosyal kalkınma açısından elzemdir.

Eğitim, çocukların hem bugün hem de gelecekteki yaşam kalitelerini, iyi olma hallerini belirleyen temel alanlardan biridir. TRC2 Bölgesinde çocukların eğitime erişilebilirlik durumuna bakıldığında 2022 yılı itibarıyla derslik başına düşen öğrenci sayısı okul öncesi kademesinde 28, ilkököl kademesinde 26, ortaokul kademesinde 35, genel ortaöğretim kademesinde ise 44'tür. Bu göstergelerin Türkiye ortalamaları incelendiğinde rakamlar sırasıyla 20, 20, 27, 36'dır. Çeşitli kademelerdeki öğretmen başına düşen öğrenci sayılarına göz atıldığında TRC2 Bölgesi ile Türkiye ortalamaları arasında dikkat çekici farklar mevcuttur ve buna eğitime erişimin en önemli göstergesi olan okullaşma oranlarındaki farklar eşlik etmektedir. Bu durumlar eğitim kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bölgenin dinamik nüfusunun gelişiminin etkin ve güncel araçlarla desteklenmesi bölgesel rekabet edebilirlik konusunda bölgenin en önemli fırsatı

olacaktır. Bu nedenle "Eğitim Kurumlarında Fiziki İmkânların İyileştirilmesi", "Çocukların Potansiyellerinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Hizmet Alanlarının İyileştirilmesi" ve "İnsan Kaynakları Niteliğinin İyileştirilmesi" tedbirleri nitelikli iş gücü oluşturarak Bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak sosyal politika alanlarıdır.

Tedbir 1: Eğitim Kurumlarında Fiziki İmkânların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.

Çocukların nitelikli eğitime erişilebilirliği hususunda var olan sorunların çözüme kavuşturulması Bölgenin sosyal kalkınması konusunda ivedilik ve önem arz etmektedir.

TRC2 Bölgesinde okullaşma oranlarının artırılması, kaliteli eğitime erişilebilirliğin sağlanması ve gerek bölge gerek ülke içerisinde çocuklara eğitim olanakları konusunda fırsat eşitliği sunulması gerekmektedir. Bu nedenle özellikle kız çocuklarının eğitime erişiminin artırılması, okul terklerini önleyecek çalışmaların yapılması, derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, kırsal alanlardaki eğitim altyapı ve donatı eksikliklerinin giderilmesi, okula kayıtsızlık, geç kayıt olma ve kademeler arası geçişlerde yaşanan kayıplar ile ilgili önlemlerin alınması gerekmektedir. Çocukların eğitimi konusunda öncelikle Türkiye, sonra dünya standartlarının yakalanabilmesi adına Bölgedeki okulların fiziksel ve teknik altyapısının iyileştirilmesi önemli bir adım olacaktır.

Bu kapsamda, Bölgedeki eğitim kurumlarının ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerinde fiziki ve donanımsal altyapıya ilişkin mevcut durum analizi gerçekleştirilecektir. İlgili kurumlarla koordinasyon ve iş birlikleri sağlanarak yeni inşa edilecek bina ve dersliklerin yer seçimi ile tasarımlarının öğrencilerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması önemli olacaktır. Yaraticılığı teşvik eden ve yenilikçi eğitime olanak sağlayan eğitim ortamları geliştirilmesi ve bu ortamların fiziksel ve donanım düzenlemelerinin yapılması desteklenecektir. Kurulmuş olan tasarım ve beceri atölyelerinin mevcut durumlarının analiz edilerek sorun ve eksikliklerin tespit edilmesi ve yeni kurulacak olanlarda analizin göz önünde bulundurulması bu yapıların etkinliğinin artırılması bakımından önemlidir. Özellikle ortaöğretim düzeyi için başta yurtlar ve pansiyonlar olmak üzere öğrencilerin konaklama imkânlarının kalite ve kapasitelerinin artırılması ve afete dayanıklı hale getirilmesi teşvik edilecektir. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim hizmetlerinden istifade edebilmeleri için fiziki imkânların güçlendirilmesi gerekmektedir.

Tedbir 2: Çocukların Potansiyellerinin Gerçekleştirmeye Yönelik Hizmet Alanları İyileştirilecektir.

Çocukların gelişim sürecinde yetişkinlerden farklı gereksinmelerinin olması, bu gereksinmelerin sürekli değişen özelliği ve çocukların içerisinde yetiştiği ortamın yetişkinler tarafından düzenleniyor olması çocukların yaşadıkları alanların bu çerçevede ele alınmasını gerektirmektedir. Beşerî sermayenin gelişimi söz konusu olduğunda çocuk ve gençlerin eğitim ile kazandığı bilgi ve beceriye aynı zamanda onların bilişsel, fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimleri eşlik etmelidir. TRC2 Bölgesi okul dışı öğrenme ortamlarından müze ve kütüphane sayısı ile yeşil alanlar ve parklar bakımından Türkiye ortalamasının altındadır.

Bölge illerinin, fiziksel anlamda çocukların hoşlanacakları ve kendilerini güvende hissedebilecekleri, oyun eylemlerine olanak sağlayan, sembolik anlamda da kent tasarımı, plan-

laması ve yetişkin bireylerin davranışları aracılığıyla çocuklara kendilerinin toplumun diğer bireyleriyle eşit bir parçası olduğu mesajını iletebilen mekânlar olmaları gerekmektedir.

Çocuklar arasında bölgesel ve sosyal eşitsizliklerin azaltılması, çocuklara yönelik rekreasyon alanlarının oluşturulması ve bu alanlara erişimin artırılması, çocukların yaşadığı mekânlarda kültürel, sanatsal, bilimsel, sportif faaliyetlerde bulunabilecekleri ve afet farkındalığı kazanabilecekleri alanların var olması ve bilgi toplumuna uyum sağlayacak imkânların sağlanması çocukların iyi olma hallerinin artırılması, sosyal ve duygusal gelişimlerinin güçlendirilmesi için önem arz etmektedir.

Bu nedenle, Bölge illerinde çocuklara yönelik kültürel, sanatsal, bilimsel ve sportif hizmet alanları ile afet farkındalığı konusunda çocukların gelişimlerinin ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması için çocuklara yönelik alanlar konusunda strateji geliştiren kurumlar arasında koordinasyon ve iş birliğini sağlama çalışmaları gerçekleştirilecektir. Kırsal mahallelerde yaşayan çocuklara yönelik alanlar konusunda var olan analizlerden yararlanılarak uygun atıl yapıların çocuklara yönelik hizmet alanına dönüştürülmesi için çalışmalar yürütülecektir. Bu yapıların her türlü afete dayanıklı olacak şekilde dönüştürülmesi de teşvik edilecektir. Çocuklara yönelik bilimsel, sportif, sanatsal ve kültürel hizmet alanlarının artırılması, afet farkındalığı atölyelerinin ve alanlarının düzenlenmesi ve çocukların bu alanlardaki donatılar ile etkinlikleri deneyimlemesinin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

İlgili kurumlar için farkındalık oluşturulması adına "çocuk dostu şehir" yaklaşımı konusunda paydaşların bilgilendirilmesi, bu yaklaşımın mümkün olduğunca kentsel planlama ile uygulamalarda kullanılması açısından önemlidir. Çocuklara yönelik güvenli oyun alanlarının oluşturulması ve bu mekânlarda çocuk gelişimine uygun, yaratıcılığı teşvik eden donatılar kullanılması sağlanacaktır. Eğitimde müze, kütüphane, tiyatro, tarihi alanlar gibi okul dışı öğrenme alanlarının kullanılması teşvik edilecektir.

Proje Önerisi: Çocukların beşeri ve sosyal gelişimine katkı sağlamak amacıyla "*Diyarbakır Doğa Tarihi Müzesi Projesi*" önerilmiştir.

Tedbir 3: İnsan Kaynakları Niteliğinin İyileştirilmesi İçin Çalışmalar Yürütülecektir.

Bireylerin yaratıcılıklarını destekleyen, günümüz bilgi toplumuyla uyumlu ve fırsat eşitliğine dayanan nitelikli bir eğitim hizmetinin en önemli bileşenlerinden biri bu hizmeti sunan insan kaynağıdır. Çocukların kaliteli eğitime erişimi için atılması gereken en önemli adımlardan biri bu hizmetin sunucuları olan eğitimci ve idari kesimler ile bu konuda çalışan kurumların özellikle insan kaynağı kapasitesinin artırılmasıdır.

İnsan kaynağı kapasitesinin artırılmasında eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Bölgede bu konuda çalışmalar yapılması aynı zamanda mesleki gelişimin sürekliliği ve güncelliği açısından önem arz etmektedir.

Çalıştaylar sırasında elde edilen geri bildirimlere göre TRC2 Bölgesinin eğitim alanında insan kaynakları ile ilgili en önemli sorunları öğretmen başına düşen öğrenci sayısının yüksekliği, öğretmen sirkülasyonunun fazla olması, öğretmenlerin motivasyonlarının düşük

olmasıdır. Bu sorunların çözümüne katkı sunmaya yönelik eğitimlerin verilmesi, motivasyon artırıcı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, ilgili kurumların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve kurumların koordinasyon ile iş birliklerini artırmaya yönelik çalışmaların yapılması Bölgede çocuklara hizmet sunan yerel aktörlerin niteliklerinin artırılması için gereklidir.

Bu kapsamda, Bölge üniversitelerinin eğitim ve çocuk gelişimi ile ilgili birimleri, ilgili kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum temsilcileri arasında koordinasyon ve iş birliği sağlanarak Bölgenin eğitim ile ilgili sorunlarının çözümü konusunda birlikte hareket edilecektir. Bölge illerinde belirli dönemlerde öğretmen buluşmaları gerçekleştirilerek güncel sorunlar ve çözüm önerilerinin tartışılabileceği ortamlar oluşturulacaktır. Hizmet içi eğitim içeriklerinin öğretmenlerin ihtiyaçlarına göre güncellenmesi için çalışmalar yapılacaktır. Farklı eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlere uzmanlık alanlarındaki yenilikçi öğretim metotlarına ilişkin eğitimler verilmesi sağlanacaktır. Dezavantajlı çocuklara hizmet veren kurumların insan kaynakları kapasitesinin geliştirilerek hizmet kalitesinin artırılması için çalışmalar gerçekleştirilecektir.

Hedef 3: Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.

Ekonomik, sosyal, siyasi, demografik, çevresel faktörler ve iklim değişikliği gibi çeşitli nedenleri olan göç olgusu iç göç ve dış göç olarak gerçekleşebilmektedir. TRC2 Bölgesinde iç göç, işsizlik ve istihdam olanaklarının yetersiz olması sebebiyle özellikle genç yaş grubunun diğer bölgelere göç etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. 2022 yılı verileri bölgede negatif göç hızının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bölgenin göçe ilişkin özgün durumlarından biri de mevsimlik işçilik nedeniyle yaşanan dönemsel göçlerdir. Bu nedenle Bölgeden diğer illere doğru yaşanan göçün azaltılması ve Bölge içerisinde yaşanan göç sonrasında kente uyumun kolaylaştırılması için tedbirler alınması gerekmektedir. Diğer taraftan 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle Suriye ile sınır komşusu olan Şanlıurfa ili başta olmak üzere TRC2 Bölgesinde önemli oranda dış göç de almıştır. Uluslararası göç ile gelen nüfusun yaşadığı Bölge yerleşmelerinde göç sonrası kentsel uyum, istihdam olanaklarının çeşitlendirilmesi, sosyal hizmet altyapılarının iyileştirilmesi ve erişilebilirliklerinin artırılması hususlarında tedbirler alınması önem arz etmektedir. Bu konuda ulusal göç ve uyum politikaları ile paralel olmak üzere yerel düzeyde politika ve stratejilerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Ayrıca Bölge illerinde mekânsal ölçekte yaşam kalitesinin kapsamlı bir analizi yapılarak yerleşmelere özgün kalkınma politikalarının hayata geçirilmesi kritik önem arz etmektedir. Göç verme eğiliminin yoğun olduğu bölge yerleşmelerinde öncelikle göçü tetikleyen nedenler üzerine analiz çalışmaları yapılması, göçün azaltılmasına yönelik olarak kentsel ve sanayi alanlarının geliştirilmesi, gelişme potansiyeli olan sektörlerde istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesiyle göçlerin kontrol altına alınması, iklim değişikliğine bağlı çevresel değişimlerin oluşturacağı yeni göç dalgalarına ilişkin önlem alınması hedeflenmektedir. Bölgede sosyal gelişmenin sağlanması için “Mevsimlik İşçiliği Azaltıcı Çalışmaların Teşvik Edilmesi”, “Uluslararası Göç ile Gelen Nüfusun Sosyal Hizmetlere Erişebilirliğinin Artırılması”, “İç Göçün Dengelenmesi ve Sosyal İmkânların İyileştirilmesi”, önem arz eden sosyal politika alanlarıdır.

Tedbir 1: Mevsimlik İşçiliği Azaltıcı Çalışmalar Teşvik Edilecektir.

Bölgenin göçe ilişkin özgün durumlarından biri de mevsimlik işçilik nedeniyle yaşanan göçlerdir. Başta mevsimlik tarım işçiliği olmak üzere inşaat ve turizm sektörlerinde çalışmak üzere Bölgeden diğer şehirlere geçici olarak göç eden önemli bir nüfus bulunmaktadır. Mevsimlik işçileri oluşturan tüm kesimler, ekonomik ve sosyal anlamda TRC2 Bölgesinin en dezavantajlı gruplarıdır. Birçok ekonomik ve sosyal sorunun sonucu ve kaynağı olan mevsimlik tarım işçiliğinin, işçilerin memleketlerinden geçici olarak göç etmelerine gerek kalmadan çözümlenmesine odaklanması fırsat eşitliğine katkı sağlayacaktır. Mevcut çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine ilave olarak mevsimlik tarım işçiliğinin TRC2 bölgesinde azaltılmasına yönelik çalışmalar da yapılması gerekmektedir. Genç ve dinamik nüfusa sahip olan Bölgede, mevcut potansiyellerin doğru kullanılması ve iş imkânlarına dönecek yatırımların hayata geçirilmesi ile istihdam olanaklarının sağlanması mevsimlik göçün azaltılması için kritik öneme sahiptir. Mevsimlik tarım işçiliği sorununun çözülmesi için alınacak önlemler ekonomik, eğitim, psikolojik, toplumsal ve kültürel bileşenler olmak üzere bütün kurumların çalışma alanına girmektedir.

Yoğun göç veren yerleşmelerde istihdam olanaklarının artırılması, mevsimlik göçe maruz kalan gençlere yönelik istihdam garantili eğitim programları vasıtasıyla mesleki ve teknik becerilerin kazandırılması, kadın ve çocukların faydalanacağı sosyal donatı ve altyapıların iyileştirilmesi konularında çalışmalar yapılarak göçün önlenmesi hedeflenmektedir. Bu kesimlerin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik tedbirler alınması, özel program ve projeler uygulanması gerekmektedir.

Bu tespitlerden hareketle mevsimlik tarım işçiliği başta olmak üzere mevsimlik göçün azaltılması için yoğun göç veren bölgelerde istihdam olanaklarının artırılması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi çalışmaları teşvik edilecektir. Mevsimlik göçün fazla olduğu ilçelerde bu bireylerin yaşam tarzlarına uygun ucuz ve sağlam konutlar yapılması sağlanacaktır. Bu fiziki yapıların afete dayanıklı olarak inşa edilmesi teşvik edilecektir. Özellikle mevsimlik inşaat işçiliği göçün yaşandığı dezavantajlı ilçelerde bireylerin yerelde istihdam edilmelerini sağlamak üzere sanayi yatırımlarının yapılması teşvik edilecektir. Mevsimlik tarım, turizm ve inşaat işçisi, ailelerin mensubu gençlere yönelik mesleki eğitim projeleri geliştirilecek ve desteklenecektir. Buna katkı sağlamak üzere Bölge illerinde yer alan mesleki eğitim ve girişimcilik merkezlerinde mevsimlik genç işçilerin yerelde istihdam edilmeye yönelik çalışmaları da desteklenecektir. Diğer taraftan mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelere yönelik buldukları illerde istihdamlarını hedefleyen yatırımların (seracılık, hayvancılık gibi) teşvik edilmesi için mekanizmalar ve fonların kullanılması sağlanacaktır. İstihdam ofisleri açılarak özellikle yeni nesil mevsimlik işçi aile mensuplarına yönelik sanayi, tarım ve turizm odaklı beceri programları hazırlanması sağlanacaktır. Mevsimlik işçilikten endüstri ve hizmet sektörlerine geçiş ve adaptasyonlarının sağlanması, kariyer, işe yerleştirme, eşleştirme ve takip hizmetlerinin verilmesi sağlanacaktır. Bu aşamaya gelen bireylere yönelik çalışan hakları, iş güvenliği, eğitim ve kadın hakları hususlarında eğitim ve danışmanlıklar da verilecektir. Göçün yaşandığı kırsal alanlarda girişimciliği geliştirmek ve desteklemek için özel nitelikli programların uygulanması da teşvik edilecektir. Mevsimlik tarım işçilerinin ve göçerlerin buldukları yerlerde çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi desteklenecektir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitime devamının sağlanmasına ilişkin faaliyetler desteklenecektir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların temizlik ve hijyen eksikliğinden doğabilecek sağlık sorunlarına yönelik önleyici sağlık hizmetlerinin sağlanması da desteklenecektir.

Tedbir 2: Uluslararası Göç ile Gelen Nüfusun Sosyal Hizmetlere Erişilebilirliği Artırılacaktır.

2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklıkların dolayı Suriye vatandaşları uluslararası koruma bulmak amacıyla Türkiye’ye göç etmiştir. Suriye ile sınır komşusu olan Şanlıurfa ili başta olmak üzere TRC2 Bölgesi uluslararası bu göçten en fazla etkilenen bölgelerden biridir. Türkiye ve dünyada uluslararası göç ile gelen nüfusun en yoğun bulunduğu şehirlerden biri de Şanlıurfa’dır. Diyarbakır da ise bu nüfus sınırlı bir sayıdadır. TRC2 Bölgesindeki uluslararası göç ile gelen nüfusun önemli bir bölümü bir mesleği olmayan, eğitim seviyesi düşük kimselerden oluşmaktadır. Gelenlerin önemli bir kısmı ilkokul ve altı eğitime sahiptir. Bu eğitimsiz iş gücü, bölgede hem ücret seviyesini düşürmekte hem de iş gücü bakımından önemli bir rekabete neden olmaktadır. Göçmenlerin uyum sorunu birçok kurum, kuruluş ve kentsel alanda aktif birçok oluşumun katılımını gerektiren bir niteliğe sahiptir. Sosyal ve ekonomik düzenlemeler, sağlık ve eğitim hizmetleri, iş olanaklarının artırılması, sağlıklı konut alanlarının temini göçmen nüfusun uyumu için en önemli önceliklerdir.

Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları ile ulusal ve uluslararası STK’ların sosyal uyuma yönelik yürüttükleri projeler mevcut olup koruma altındaki bireyler ile yerel topluluklar arasındaki uyumun kolaylaştırılması için benzer içerikteki program ve projeleri geliştirilmesi ve uygulanması stratejik öneme sahiptir. Koruma altındaki kimselerin toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetlerinin devam etmesi planlanmaktadır.

Uluslararası göçle gelen bu nüfusun yerel halkla uyumu; iş hayatı, barınma, sağlık ve eğitim, dil sorunu, politik alanda katılım, etnik ya da dini kimlikler arası etkileşim, cinsiyet, yaş ve etnik ayrımcılığı içeren ve sabır gerektiren çok yönlü politik olup süreç içerisinde bazı tedbirlerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, Bölgede uluslararası göçle gelen bireylerin uyumlarını kolaylaştırmak üzere eğitim, sağlık, sosyal, istihdam ve iş gücü alanlarında kurumlar arası koordinasyon artırılacaktır. Bu nüfusa ilişkin, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların koordinasyonunda uyuma yönelik projelerin geliştirilmesi teşvik edilecektir. Ayrıca geçim kaynaklarını kendilerinin sağlamasına yönelik girişimciliği teşvik edici proje ve çalışmalar da yürütülecektir. Göçmenlerin sosyo-ekonomik uyumunu güçlendirici girişimcilik ve beceri geliştirme çalışmaları desteklenecek olup özellikle kadın göçmenlerin ekonomik hayata katılımını teşvik eden ve sosyo-ekonomik uyumlarını güçlendiren projeler geliştirilecektir. Diğer taraftan göçmen çocukların geçici eğitim merkezlerinden (GEM) yerel halk ile bir arada eğitim görecekları okullara, geçişlerini kolaylaştırıcı ve geçişlerden sonra uyumu destekleyici projeler de hayata geçirilecektir. Uluslararası göç ile gelen nüfusun yoğun olduğu yerlerde göçmen sağlığı merkezlerinin sayısı ve kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır. Bu bireylerin çocukların eğitim düzeylerinin artırılması, sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması ve anne-çocuk sağlığına yönelik hizmetlerin yaygınlaştırılması faaliyetleri desteklenecektir. Bunun yanında sosyal uyumu kolaylaştırmak üzere orta yaş ve üzeri bireylerin dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler de desteklenecektir.

Tedbir 3: İç Göçün Dengelenmesi ve Sosyal İmkânların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.

TRC2 Bölgesi yüksek negatif göç hızına sahip, hem Bölge dışına doğru hem de Bölge içerisinde nüfus hareketliliğinin yoğun yaşandığı bir profil sergilemektedir. Bölge İstanbul, Ankara, Gaziantep, Adana, Mersin gibi illere yoğun göç vermekte, öte yandan kendi kırsalından ve çevre illerden de göç almaktadır. Yoğun göçün yaşandığı dezavantajlı yerleşmelerde göçün azaltılması için istihdam olanaklarının ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine öte yandan kırsaldan yoğun göç alan Diyarbakır Kayapınar, Şanlıurfa Karaköprü merkez ilçeleri ile Bismil, Ergani, Silvan ile Siverek, Viranşehir, Birecik ve Suruç ilçe merkezleri ve mahallelerinde sosyal destek merkezlerinin sayı ve kapasitelerinin artırılmasına ihtiyaç vardır. Bununla beraber Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan TRC2 Bölgesi, iklim değişikliğine bağlı kuraklık ve ani yağış sorunları nedeniyle tarımda verim kaybı ve ürün deseninde değişim sorunları ile karşı karşıyadır. İklim değişikliğine bağlı olarak tarımdan kopan nüfusun yeni göç dalgaları oluşturmaması için önlemler alınması, iklim değişikliği temelli göçü önlemeye yönelik politikalarının uyum ve azaltım kriterleri bağlamında ele alınması gerekmektedir.

Başta göçle gelen kesimler olmak üzere kentlerin az gelişmiş bölgelerinde yaşayanların kente entegrasyonu ve toplumsal uyumunu sağlamaya yönelik faaliyetler yürütülmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer taraftan hem il merkezleri hem de göç alan diğer ilçelerde Kadın Destek Merkezi, Çocuk ve Gençlik Merkezlerinin yaygınlaştırılması, Engelsiz Yaşam Merkezlerinin kurulması, Toplum Merkezlerinin insan kaynakları ve finansal açıdan desteklenerek hizmet kapasitesi ve kalitesi noktasında güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kesimlerin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik tedbirler alınması, özel program ve projeler uygulanması gerekmektedir.

Bu tespitlerden hareketle, iç göçün dengelenmesi ve sosyal imkânların iyileştirilmesi için yoğun göç veren dezavantajlı bölgelerde istihdam olanaklarının ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, iklim değişikliğine bağlı olarak tarımdan kopan ve kentlere göç eden nüfusun azaltılması sağlanacaktır. Bölge illerinde yoğun göç alan mahallelerde hanelerin ekonomik ve sosyal yaşam tarzlarına uygun afete dayanıklı yapıların üretilmesi sağlanacaktır. Yine bu bölgelerde var olan sosyal destek merkezlerinin kapasiteleri güçlendirilecektir. Göç alan alt bölgelerde sosyo-ekonomik yerel kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi desteklenecektir. Diğer taraftan son beş yılda yoğun göç alan ilçelerde çocuklar, gençler ve kadınlara hizmet veren sosyal, kültürel, sanatsal, eğitsel ve sportif donatıların sayılarının artırılması ve mevcutların kapasitelerinin iyileştirilmesi de sağlanacaktır. Yeni yapılacak bu yapıların doğal afetlere karşı dayanıklı olmasına dikkat edilecektir. Ayrıca Bölge illerinde yaşam kalitesinin mekânsal analizi yapılarak ve bölge illerinde ilçe bazlı göç yönetimi, kalkınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede uyum ve azaltım politikalarının oluşturulması ve ilgili kurumlar koordinasyonunda hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Hedef 4: Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi Sağlanacaktır.

Sosyal politika çalışmaları sırasında uygulanan anket sonuçlarına göre bölgenin en dezavantajlı grupları arasında yer alan kadınlar, yaşlılar, engelliler ve kayıt dışı çocuk işçiler yer almaktadır. Bu nedenle sosyal sorunların azaltılması için dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliklerinin artırılması, sosyal hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması ve kayıt dışı istihdamı önleyici faaliyetler yürütülmesi bölgenin temel sosyal sorunlarının çözülmesi noktasında müdahale edilmesi gereken alanlardır.

Temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması, yerel yönetimlerin rolünün güçlendirilmesi ve sivil toplumun katılımının sağlanması, kamu-özel sektör ve sivil toplum birlikteliğinin sağlanarak özellikle dezavantajlı grup içerisinde yer alan kadınlar, yaşlılar ve engellilerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması gerekmektedir.

Bölgede kadınların kendi işlerini kurması için eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına, girişimciliği destekleyecek proje ve programlar uygulanmasına, bölgenin öne çıkan sektörlerinde istihdam olanakları yaratılarak bu kesimlerin iş gücü piyasasına erişiminin kolaylaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların güçlendirilmesi ve toplum kalkınmasına entegrasyonunun sağlanması için öncelikle kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal algının dönüşümünün sağlanması, farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması için kadınların istihdama ve karar alma mekanizmalarına daha aktif katılımını destekleyecek güçlendirme programları uygulanması, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Kadınlar kadar engellilerin de istihdam edilebilirliklerin artırılması, bunun için de öncelikle engellilerin örgün ve yaygın eğitim hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması, bölgede özel eğitim merkezleri sayısının artırılması, yoksul hanelere mensup engelliler için eğitimlerini destekleyici yardımların yaygınlaştırılması, yaşlıların sosyal ve kültürel hayata katılmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Tedbir 1: Kadınların Girişimcilik Kapasitelerinin Artırılması Desteklenecektir.

Bölgesel ekonomilerde girişimcilik ve girişimcilik kültürünün önemi artmaktadır. Girişimcilik ve girişimcilik kültürü, ekonomik büyümenin sağlanması ve yeni iş alanları ve istihdam olanaklarının imkânlarının oluşturularak bölgede üretkenlik ve katma değer artırılması için önemlidir. Bölge merkezlerinde kentsel ekonomilerin büyüklüğü, nüfus ve iş gücü potansiyeli girişimciliği destekleyen bir ortam sunmaktadır. Bölgede girişimciliğin desteklenmesi ile başta bölgenin dezavantajlı yerleşmelerinde yaşayan kadınlar olmak üzere, kadın girişimcilerin ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir. Bölgede kadınların kendi işlerini kurması için eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına, girişimciliği destekleyecek proje ve programlar uygulanmasına, bölgenin öne çıkan sektörlerinde istihdam olanakları yaratılarak bu kesimlerin iş gücü piyasasına erişiminin kolaylaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadınların güçlendirilmesi ve toplum kalkınmasına entegrasyonunun sağlanması için öncelikle kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal algının dönüşümünün sağlanması, farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması için kadınların istihdama ve karar alma mekanizmalarına daha aktif katılımını destekleyecek güçlendirme programları uygulanması, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Bu tedbir kapsamında kadınların kentsel, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımlarını desteklemek üzere, eğitim, finansman, danışmanlık hizmetleri sunulacak ve kadın girişimciliği desteklenecektir. Buna katkı sağlamak üzere bölgede mevcut Kadın Girişimcilik Merkezlerinin kapasiteleri güçlendirilecektir. Kadın istihdamını hedefleyen Sosyal Girişimcilik ve Kalkınma Projelerinin geliştirilmesi, desteklenecektir. Ayrıca kadın girişimciliğinin kırsal bölgelerde artırılmasına yönelik destek mekanizmaları güçlendirilecektir. Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi kapasite artırıcı çalışmalar da desteklenecektir. Kadın ve genç girişimciler başta olmak üzere mesleki eğitim programlarının katma değeri yüksek yerel ürünler baz alınarak programlanması konusunda yönlendirici çalışmalar yapılacaktır. Dezavantajlı bölgeler öncelikli olmak üzere kadınların ekonomik ve sosyal hayatta entegrasyonu kolaylaştırmak için ücretsiz anaokulu ve kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Tedbir 2: Engellilere Yönelik Hizmet Altyapıları Güçlendirilecektir.

Yapılan araştırmalara göre Bölge nüfusunun yaklaşık yüzde 7,85'nin engelli bireylerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan engelli bireylere yönelik uygun politikalar geliştirilmesi ve yürütülmesi, dengeli bir sosyal ekonomik gelişmenin sağlanması için elzemdir. Engelli bireylerin toplumsal kaynaşmanın sağlanması, sosyal hayatta insan onuruna yaraşır bir yer edinebilmeleri için de çalışma hayatına katılımlarının ve istihdam olanaklarının artırılması önemli tedbirlerin başında gelmektedir. Diğer taraftan engellilik, engelli bireylerin ailesini ve yakın çevresini de ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden etkileyen bir durum olduğu için izlenecek politika ve stratejilerin, çalışma hayatından uzaklaşmak zorunda kalan aile bireylerini de kapsayacak bütüncül bir bakış açısıyla hazırlanması önem arz etmektedir.

Bölgede engellilerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması, bunun için de öncelikle engellilerin örgün ve yaygın eğitim hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması, özel eğitim merkezleri sayısının artırılması, yoksul hanelere mensup engelliler için eğitimlerini destekleyici yardımların yaygınlaştırılması, sosyal ve kültürel hayata katılımlarının güçlendirilmesi için engelsiz yaşam merkezlerinin kurulması, kamusal alanların güvenli kılınması, engellilere hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artırılması ve sosyal yaşamda görünürlüklerini artıracak projelerin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu tedbir kapsamında engellilere yönelik hizmet veren merkezlerin kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır. Engelli bireylerin kapasitelerine uygun istihdam edilmelerini destekleyici politikalar geliştirilecek ve hayata geçirilecektir. Engelli bireylerin becerilerinin, meziyetlerinin, yeteneklerinin iş yerlerine ve iş piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi için projeler hazırlanacaktır. Diğer taraftan engelli bireylere yönelik hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi için çalışmalar da yürütülecektir. Engelli bireylerin toplum ile sosyal bütünleşmesinin sağlanabilmesi için erişilebilirlik standartlarına uygun yapılı çevreler ile eşitlik, sosyal koruma ve katılım, sağlık ve eğitim olanaklarına erişebilmesini kolaylaştırı-

lacaktır. Kırsal ve kentsel yerleşmelerdeki yeni kurulacak kamusal alanların engelli bireylerin güvenli ve sağlıklı erişebileceği şekilde erişilebilirlik standartlarına uygun olarak tasarlanacaktır. Bölge illerinde, engelli bireylere kültürel, sanatsal ve mesleki beceriler kazandıracak ve istihdam edilmelerine katkı sağlayacak Engelsiz Yaşam Merkezleri'nin oluşturulması teşvik edilecektir. Diğer taraftan bölge illerinde engelli bireyleri toplum içerisinde görünür kılacak ve toplumsal bütünleşmeyi teşvik edici projelerin geliştirilmesi de sağlanacaktır. Mesleki ve teknik eğitimde yer alan engelli bireylerin kalıcı istihdamlarını sağlamak üzere çalışmalar yapılacaktır. Bölge illerinde Otizmli bireylerin yararlanacağı Otizm Yaşam Merkezleri'nin oluşturulması desteklenecektir.

Tedbir 3: Yaşlılara Yönelik Hizmet Altyapıları Güçlendirilecektir.

Yaşlı nüfusun her geçen gün toplam nüfus içindeki oranının artması, ülkemizin demografik yaşlanma durumuyla hızlı bir şekilde karşılaşacağını gündeme getirmektedir. Ülkemizin ve Bölgenin yakın bir zamanda demografik yaşlanmayla karşılaşacak olması, bu noktada yaşlılığın getirdiği bakım ve sağlık sorunlarına yönelik hazırlıkların hızlandırılmasını ve yaşlılara yönelik sosyal politikaların gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda Bölgede yaşlılık alanındaki sosyal politika ve sosyal hizmetlere yönelik temel kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi, merkezi yönetimin, farklı yöntem ve uygulamalar aracılığıyla bu sorumluluğu yerel, özel ve sivil sektörlerle birlikte paylaşması oldukça önemli arz etmektedir. Bölgede yaşlılara yönelik hizmet altyapısının güçlendirilmesi noktasında kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, sivil toplum örgütleri ve kamusal ortak çalışmaların desteklenmesi, kültürel algıyı değiştirecek farkındalık çalışmalarının yapılması, STK'ların huzurevi, gündüzlü bakım evleri gibi yaşlı bakım hizmetlerini nitelik ve nicelik düzeyinde artırmaları, alternatif bakım modellerinin geliştirilmesi, devlet STK iş birliğinin sağlanması ile sivil sektörün yaşlılık alanındaki etkinliğini artırıcı tedbirlerin alınması hedeflenmektedir.

Bu tedbir kapsamında, yaşlı bireylere hizmet veren merkezlerin kapasitelerinin güçlendirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca yaşlı bireylere yönelik hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini artırıcı çalışmalar da teşvik edilecektir. Yaşlı bireylere sunulan sağlık hizmetleri modellerini iyileştirici faaliyetler yürütülecektir. Diğer taraftan yaşlı bireylerin sosyoekonomik entegrasyonuna yönelik projelerin geliştirilmesi ve uygulanması çalışmaları da teşvik edilecektir. Kırsal ve kentsel yerleşmelerdeki bütün kamusal alanların yaşlı bireylerin güvenli ve bağımsız erişebileceği şekilde erişilebilirlik standartlarına uygun olarak tasarlanması da sağlanacaktır.

Tedbir 4: Kayıt Dışı Çocuk İşçiliğini Engelleyici Önlemler Alınacaktır.

Bölgede yapılan çalıştaylarda bölgenin en büyük sosyal sorunlarından birinin de kayıt dışı çocuk işçiliği olduğu belirtilmiştir. Nitekim kayıt dışı çocuk işçiliği konusunda yapılan araştırma çalışmalarında da bölge illerinde çalışan çocuk sayısının çok fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'de çalışmaya maruz kalan çocuk nüfus sayısının en fazla olduğu il Şanlıurfa ili olup Diyarbakır'da da bu sayı kayda değer bir seviyededir. Bölge illerinde çalışan çocuk sayısının 11-17 yaş grubunda yoğunlaştığı ve sırasıyla *hizmetler*, *tarım ve sanayi* alanlarında çalıştıkları raporlanmıştır. Mevsimlik tarım işçiliği oranının çok yüksek olduğu *Şanlıurfa Eyyübiye, Viran-*

şehir, Hilvan ile Diyarbakır Bağlar ve Çınar ilçelerinde çocukların mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırılmaları yüksek riskli olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bölgeye göç eden geçici koruma altındaki Suriyeli çocuk nüfusunun fazla olması bölge illerinde zaten var olan kayıt dışı çocuk işçiliği sorununu başka bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. Kayıt dışı çocuk işçiliği veya erken yaşta çalışmaya maruz kalmanın temel nedeninin *yoksulluk, ailelerin yeterli ekonomik gelire sahip olmamaları ve devamında yaşanan ekonomik güçlükler* olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı kayıt dışı çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin uzun vadede kalıcı ve etkin olması için uygulanacak politikalarla, yoksulluğu ve yoksulluğa yol açan tüm alt faktörleri nedenleriyle birlikte giderici önlemler olan dezavantajlı yerleşmelerde kalkınma programlarının uygulanması, hanedeki çalışma çağındaki bireylere yönelik istihdamı ve mesleki becerileri artırıcı projelerin uygulanması, çocuklara hizmet veren eğitsel, sanatsal, kültürel, bilimsel, sportif ve sosyal donatı alanlarının iyileştirilmesi gibi stratejilerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Bu tedbir kapsamında, çalışan çocukların olduğu hanelerde, çalışma çağındaki hane bireylerinin istihdamına yönelik mesleki beceri programları ile istihdam garantili projelerin geliştirilmesi ve uygulanması teşvik edilecektir. Bölgedeki Merkezi Eğitim Merkezlerinin iş birliğiyle çalışmaya maruz kalma potansiyeli olan çocuklara yönelik bölgede öncelikli sektörlerde istihdam sağlayabilecek mesleki beceri programlarının hazırlanması sağlanacaktır. İlgili kurum ve kuruluşların iş birliği ile çalışmaya maruz kalan çocukların mesleki eğitime yönlendirilmeleri için projeler geliştirilecektir. Çalıştırılan ya da çalıştırılma riskli bulunan çocukları, eğitime dönmeleri ve temel haklardan yararlanmalarının desteklenmesi için çalışmalar yürütülecektir. Mevsimlik tarım işçiliği oranının çok yüksek olduğu Şanlıurfa Eyyübiye, Viranşehir, Hilvan ile Diyarbakır Bağlar ve Çınar ilçelerinde kayıt dışı çocuk işçiliği riskini azaltmak için çocukları spor ve sanatla buluşturacak yapıların yapılması desteklenecektir. Kayıt dışı çocuk işçiliğinin yoğun olduğu dezavantajlı yerleşmelerde eğitsel, sanatsal, kültürel, bilimsel, sportif ve sosyal donatı alanlarının iyileştirilmesi ve erişilebilirliğinin artırılması sağlanacaktır. İlgili kurumlarca aileler, işverenler için kayıt dışı çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar yapılacak ve desteklenecektir. Yerel düzeyde kayıt dışı çocuk işçiliğiyle mücadele önlemlerinin uygulanması ve yönetilmesi alanında paydaşlar arasında eşgüdüm ve iş birliğini güçlendirici çalışmalar yürütülecektir. Yoğun mevsimlik göç veren ilçelerde çocuklara yönelik Profesyonel Sporcu Yetiştirme Akademilerinin kurulması teşvik edilecektir.

Hedef 5: Bölgenin Afetlere Karşı Dirençliliği Artırılacaktır.

Kentlerin karşı karşıya buldukları sorunlara, tehlikelere, afet ve risklere hazırlıklı olma, bunlara yanıt verme ve bunlara uyum sağlama kapasitesi kentsel dirençlilikleri ile belirlenmektedir. Bir kentin dirençli olması, kentleşmenin iyi yönetilebilmesine bağlıdır. Ayrıca afetlere karşı dirençli bir kentin oluşturulabilmesinde en önemli unsurlardan biri toplumsal direncin artırılmasıdır. Afet zararlarının azaltılması için toplumun afetlere yönelik farkındalık ve bilgisinin artırılması gerekmektedir. Bunun için de her düzeydeki farkındalık ve eğitim faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Bireylerin ve toplumun kendini güvende hissetmesi ancak yaşadığı çevredeki afet risklerinin farkında olması, zarar azaltma için yapılan çalışmalar hakkında bilgi sahibi olması ve afet yönetimi çerçevesinde üzerine düşen görevlerin farkında olması ile mümkün olabilecektir. Bu doğrultuda, bireylerin afet öncesinde, afet sırasında ve sonrasında

yapması gerekenler hakkında düzenli olarak bilgilendirilmeleri ve bilgiye erişebilmeleri gerekmektedir.

Yaşanan afetler sadece belli bir bölgeyi değil ekonomik, sosyal ve çevresel yönden daha büyük alanları etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bölgede yaşanan deprem ve sel felaketleri ekosistemi bozmakta, kentlerde ciddi çevresel ve ekonomik zararların ortaya çıkmasına, can kayıplarına ve sosyal ve kültürel alanlarda da önemli kayıplar yaşanmasına sebep olmaktadır.

TRC2 Bölgesini oluşturan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin bölgesel hizmet merkezi niteliğinde olmaları; kaynak, yatırım ve altyapı hizmetlerinin odağında bulunmaları nedeniyle bu illerde afetlerin neden olabileceği muhtemel zararlar, hizmet verdikleri çevre illeri de etki altına alma potansiyeli ile katlanmakta, TRC2 Bölgesinin afetler karşısındaki direnci ile iklim değişikliğine uyum ve azaltım kapasitesi, bu alanlarda Bölgeden hizmet sağlayan illerin direncini doğrudan etkilemektedir. Bölgenin jeolojik ve sosyo-ekonomik tehlike, afet ve risklere hazırlıklı olma, bunlara yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesinin artırılması, içinde yer aldığı coğrafyanın kentsel direncinin artırılmasında da önemli bir rol üstlenmektedir.

İklim değişikliği süreçleri hidrolojik (sel ve taşkınlar), meteorolojik (fırtınalar, aşırı sıcaklık), ve klimatolojik (kuraklık, yangınlar) afetlerin ve sosyo-ekonomik risklerin tetikleyicisi olması özelliğiyle TRC2 Bölgesindeki afet ve kazalara karşı direncin artırılması politikalarında başat bir faktör olarak ele alınmak durumundadır. Dolayısıyla afet ve kazalara karşı dirençliliğin artırılması amacıyla tasarlanan ve yürütülen tüm faaliyetler iklim değişikliğine uyum ve azaltım politikaları ve afet riski azaltım politikaları ile kesişmektedir. Türkiye'nin tarafı olduğu Paris İklim Anlaşması'nın 2'nci maddesinde belirtildiği üzere "iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine adaptasyonu geliştirmek ve iklim dirençliliği ile düşük sera gazı salınımlı kalkınmayı gıda üretimini tehdit etmeksizin teşvik etmek" amacıyla yerel düzeyde tedbirlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu hedefe uygun olarak TRC2 Bölgesinin afet ve kazalar karşısında ekonomik, kurumsal, sosyal ve çevresel dirençliliğinin artırılması amacıyla aşağıda yer alan tedbirler tasarlanmıştır.

Tedbir 1: Afet Risk ve Kriz Yönetimi Konusunda Yerel Düzeydeki Farkındalık Artırılacak, Beşeri ve Kurumsal Kapasite Geliştirilecektir.

Afet yönetimi; afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesinde, afet sırasında ve afet sonrasında alınması gereken önlemlerin ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kesimlerini kurum ve kuruluşlarıyla faaliyetlere dâhil eden, kaynakların belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını sağlayan çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü bir yönetim süreci olarak tanımlanmaktadır.

Ulusal düzeyde başlayan ve yerel düzeyde uygulamalar ile devam edecek olan afet yönetimi çalışmalarının geri dönüşümü yerel düzeyde kalkınmanın temel girdilerinden olan yapısal, sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel alanlarda görülmektedir.

Bu kapsamda Bölgede afetlere duyarlı bir yaşam kültürü geliştirebilmek için toplumun genelinde afetlere karşı bilgi ve farkındalığı artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir. Bu

kapsamda, Bölge genelinde mahallelerden başlayarak toplumun her kesimine yönelik bilgilendirme faaliyetleri ve eğitimler düzenlenecektir. Kamuoyunda ilgi ve farkındalık oluşturacak iletişim kampanyaları hayata geçirilecek; toplumun farklı kesimlerini hedefleyen kamu spotu, konferans, etkinlik, program, yarışma vb. uygulamalar gerçekleştirilecektir. Bölge sakinlerini ve kurumları harekete geçirecek ve çabalarını yerel ölçekte koordine edecek, çok paydaşlı afet odaklı eğitim merkezlerinin kurulması sağlanacaktır. Yaygın kitle iletişim araçlarının ve dijital medyanın etkin kullanımı ve akıllı şehircilik uygulamalarıyla toplumun afetler hakkında doğru bilgiye erişimi ve düzenli bilgilendirilmesi sağlanacaktır. Yerel yönetimlerce afetlere hazırlık konusunda kentlilerin bilinçlendirilmesini sağlayacak kapasite geliştirme ve farkındalık projelerine ağırlık verilecektir. Yerel yönetimlerce özellikle dirençli kentsel altyapılara ve servislere yatırım yapılması ve düzenli bakımlarının gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Uyum kapasitesinin geliştirilmesi doğrultusunda özellikle devlet kaynakları, yerel yönetimlerin kaynakları ve diğer kuruluşlara ait her tür kaynak konusunda bilginin, koordinasyonun ve iş birliğinin sağlanmasına dönük çalışmalar yapılacaktır. Önlem alma ve zarar azaltma kültürünü toplum içinde geliştirmek, eğitim faaliyetlerini hızlandırmak, modern teknoloji ve iletişim imkânlarından yararlanmak, iş birliklerini geliştirmek ve farkındalık çalışmaları bu tedbir kapsamında önerilmiştir. Ayrıca afetlerle ilgili var olan farkındalığı artırmak için her kademedeki öğrencilere yönelik afet yönetimine ilişkin farkındalık eğitimlerinin verilmesi önerilmiştir.

Tedbir 2: Bölgesel merkezler olan Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın Afet gibi olası bir risk durumunda çevrelerindeki illere hizmet edebilmeleri için gerekli önlemler alınacaktır.

Başarılı bir afet yönetiminden afetlerin yaşandığı bölgelerde, afet koşullarında da hizmetlerin devamlılığının sağlanması beklenmektedir. Sistemi oluşturan unsurlar, iletişim bakımından bir ana merkezin koordinasyonu olmasa dahi birbirlerine destek verebilecek ve ortak eylem gerçekleştirebilecek biçimde bağlı olmalıdır. Kaynak olay ne olursa olsun, olaya ilk müdahalenin en yakındakiler tarafından yapılacağı ve olay yerindekilerin belirli bir süreyi dış destek almadan geçirmek zorunda kalacakları gerçeğinden yola çıkarak olası risk durumlarında çevre illere de destek verebilecek bir yapılanma önemlidir. Koordinasyonu sağlayan bu yapılanma ile afet olan bir bölgeye arama ve kurtarma personeli ile araç-gereç ve ekipmanların planlı bir şekilde sevk edilmesi sağlanmış olacaktır.

Bu tedbir kapsamında Diyarbakır ve Şanlıurfa'da AFAD ile iş birliği halinde afet lojistik merkezleri kurulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Tedbir 3: Kentsel Alanda İklim Değişikliğine Bağlı Tehlike ve Kırılganlıklar ile Afet ve Kaza Riskleri Tespit Edilecek, Kentsel Dirençliliğin Artırılması Amacıyla Mevcut ve Yeni Gelişme Alanları Saptanacaktır.

İklim değişikliğine bağlı tehlike ve kırılganlıklar ile afet ve kaza risklerinin kentsel alan bazında tespit edilerek bu bağlamda kentsel dirençliliğin artırılması için afet ve kazalara hazırlıklı olma, yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesi artırılabilecektir. Bu bağlamda kentsel düzeyde risk ve kırılganlıklara dönük olarak güncel veriler ve iklim değişikliğine ilişkin projeksiyonlar bir araya getirilecek, etki ve etkilenebilirlik analizleri ile kırılganlık analizleri kentsel dirençliliğin artırılması süreçlerinin arka planı olarak değerlendirilecektir.

Kentsel alanda afet riski yüksek bölgelerde yaşayan ve afetlerin zararlarından en yüksek düzeyde etkilenen toplumsal hassas gruplar tespit edilerek yaşam şartlarının iyileştirilmesine yönelik uygulamaların ele alınması amacıyla yerel yönetimler ve paydaşlar bir araya getirilecek, bu doğrultuda mevcut ve yeni gelişme alanları saptanacaktır. İklim değişikliği uyum ve azaltım önlemlerinin uygulanması, afet ve kazalara karşı dirençliliğin artırılması amacıyla bilginin, koordinasyonun ve iş birliğinin sağlanmasına yönelik stratejiler belirlenmesi ile acil durumlarda zamanında karar verme ve hızlı müdahale etme kapasitesinin artırılması sağlanacaktır.

STRATEJİK ÖNCELİK 4: KIRSAL ALANLARDA KATMA DEĞERİN SAĞLANMASI

Türkiye genelinde artan nüfus ile ortaya çıkan kırsal kesimlerden kentlere göç olgusu yıllar içerisinde hız kazanmış ve bunun sonucunda kırsal alan-kentsel alan arasındaki bağlantılar zamanla zayıflamıştır. Bu durum kır-kent arasındaki gelişim farklılığının dengelenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi adına kırsal alanların kalkınması için ayrı çalışmalar yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Özellikle 1980’li yıllardan sonra kalkınma ve çevre ilişkisinin gündeme gelmesi ve sürdürülebilir kalkınma konusunun önem kazanması ile kırsal kalkınma kavramı altında kırsal alanların rekabet edebilirliği, yerel kaynakların sürdürülebilir kullanımı, tarımda teknoloji kullanımının artırılması, kırsal turizm, kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve yaşam kalitesinin artırılması gibi hususlar öne çıkmıştır.

Bölge planında yer alan “Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması” stratejik önceliği ile, On İkinci Kalkınma Planı’nın “Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre” hedefi altında yer alan kırsal kalkınma politikasının hayata geçirilmesine önemli bir katkı sağlanması beklenmektedir. 2024-2028 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) içeriğinde “kırsal kalkınma” konusuna ayrı bir başlık altında yer verilerek kırsalı bağımlı ve gerileyen alanlar olarak gören geleneksel yaklaşımın terk edilmesi ve kırsal alanların potansiyelini ortaya çıkarmaya çalışan kırsal politikalar üretilmesinin önemine değinilmiştir. Bununla birlikte, BGUS’ta “Kırsal nüfusun ve yerleşimlerin ülke sathına heterojen şekilde dağıldığı verilerden anlaşılmaktadır. Ayrıca kırsallığın baskın olduğu illerde hanehalkı gelirlerinin de görece düşük kaldığı gözlemlenmektedir. Öncelikli dönüşüm illeri ve yerel ekonomiler kapsamındaki iller çerçevesinde düşünüldüğünde kırsal politikalar bu iller için daha fazla önem arz etmektedir. Fakat küresel eğilimler çerçevesinde kırsal alanlar artık durağanlık ve tarım sektörüyle eş anlamlı olarak değil; bizatihi potansiyellerinden azami derecede faydalanılan ve tarım dışı ekonominin çeşitlendirilmesi uğraşına girilen politika alanlarıdır. Bölgesel gelişme politikaları kapsamında, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla şümüllü kalkınma politikalarına ihtiyaç duyulduğu” belirtilmiş bu politikaların kırsal alanlarda ekonomi, toplum ve çevre konularında öne çıktığı vurgulanmıştır. Yine BGUS’ta sektör olarak tarım, mekân olarak köy (veya kasaba) ile özdeşleştirilen kırsal alan kabul yerine; tarımın ve köylerin (veya kasabaların) ötesinde bir kırsal politika uygulanacağı, kırsal ekonominin büyümesinin sağlanmasının temel hedef olduğu, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetlerin destekleneceği, kırsal ve kentsel alanların birbirlerine olan bağıllığının tamamlayıcılık bağlamında güçlendirileceği ve yeni iş birliği yöntemlerinin geliştirileceği, kırsal alanda yaşam kalitesinin artırılması için, kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına yönelik politika ve tedbirlere önem verileceği, kırsalda sosyal hayatın canlanmasına yönelik faaliyet ve projelerin hayata geçirileceği, kırsalda demografik dönüşüme yönelik tedbirler alınacağı, kırsal alanda karbon nötr ekonomiye geçiş amacıyla yapılacak yatırımların hızlandırılacağı, kırsalda yenilenebilir enerji yatırımlarının yaygınlaştırılacağı, kırsalda doğal kaynakların korunmasına yönelik tedbirlerin alınacağı ve kırsal politikada beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesinin; ekonomi, toplum ve çevre temalarının hepsinde ele alınacak bir öncelik olacağı ifade edilmiştir.

TRC2 Bölgesi yoğun olarak göç almakta ve Bölgede kırsal nüfus hızla çözülmektedir. Bu nedenle kırsal alanlarda yaşam ve mekân kalitesinin artırılması, bu doğrultuda ekonomik, sosyal ve fiziki gelişmeye yönelik önlemlerin gözetilmesi gerekmektedir. Diğer yandan ilçe düzeyinde kentlerde planlı ve afete duyarlı kentleşmenin sağlanması ve kırsal alanlarda gelir düzeyinin, yaşam ve mekân kalitesinin artırılması ve fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi bölge dışına göçün önlenmesi için önemli görünmektedir.

Geçmiş yıllarda Türkiye’de görülen kırsal nüfusun genç yapısı ve nüfusun doğal artış kabiliyeti köyden kente göç hareketlerinin artmasıyla değişmiş; kırsal yerleşmelerde ortanca yaş yükselmiş, nüfusun doğal artış kabiliyeti azalmıştır. TRC2 Bölgesinde yaşayan kırsal nüfusun ortanca yaşı Türkiye’ye göre daha genç olmakla birlikte son yıllarda yükselme eğilimi göstermektedir. 2021 yılı itibarıyla TRC2 Bölgesi illerinden Şanlıurfa nüfusunun yüzde 36,4’ü, Diyarbakır nüfusunun ise yüzde 30’u kırsal alanlarda yaşamaktadır. Türkiye kırsal nüfus oranının üzerinde olan bu rakamlar TRC2 Bölgesi için gerçekleştirilecek bölgesel kalkınma çalışmalarında kırsal kalkınma yatırımlarının öncelikli olarak gözetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

TÜİK tarafından 2022 yılında gerçekleştirilen “TÜİK Kent-Kır Nüfus İstatistikleri” çalışması ile fiili kent-kır yapısını yansıtmak üzere “yoğun kent, orta yoğun kent ve kır” ayrımından oluşan bir sınıflama yapılmıştır. Bu kapsamda Şanlıurfa nüfusunun yüzde 53’ü yoğun kent, yüzde 12’si orta yoğun kent, **yüzde 35’i kır** olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Aynı istatistiki çalışmada Diyarbakır nüfusunun yüzde 65’inin yoğun kent, yüzde 9’unun orta yoğun kent ve **yüzde 26’sinin kır** olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde yaşadığı tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmaya göre, Türkiye’de kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus bakımından Şanlıurfa **746.375** kişi ile **1.**, Diyarbakır ise **473.921** kişi ile **2.** sıradadır. Bu nedenle kırsal alanlarda katma değerinin sağlanması TRC2 Bölgesi için elzem durumdadır.

2019 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından Bölgesel Kalkınma Ajansları üzerinden gerçekleştirilen “Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri (YER-SİS)” çalışması kapsamındaki saha anket çalışmaları kırsal yerleşimlerin belli konularda fotoğrafını net bir şekilde çekmektedir. Bu konulardan biri de kırsal yolların genel durumu ve bu yollardan memnuniyet durumudur. TRC2 Bölgesindeki kırsal mahalle muhtarlarından alınan cevaplar bölgedeki kırsal yolların iç açıcı bir seviyede olmadığını göstermektedir. Bu verilerden birisi de kırsal mekânlarda internete erişim ile ilgilidir. Çalışma kapsamında görüşülen köy muhtarlarına internet altyapısı ve telefon altyapısı (baz istasyonu) konusunda bir sorunun var olup olmadığı sorulmuştur. Muhtarlar tarafından verilen cevaplara göre özellikle baz istasyonu yetersizliğinden dolayı mobil telefonların kullanılamaması sorunu bazı ilçelerde ciddi bir seviyededir.

Diyarbakır ilinde kırsal mahallelerde toplamda 5.980 km yol ağı mevcuttur. Kırsal mahallelere ulaşım noktasında altyapı ve kaplama türlerinin yüksek oranda hizmet sağladığı görülmüştür. Ancak yol ağının neredeyse üçte birlik (yüzde 32,7) kısmı stabilize yoldan oluşmaktadır. Bu da kırsal kesim ile sağlanan ulaşımında zaman, konfor ve yakıt tasarrufu dâhil olarak kırsal yol altyapısının geliştirilmesinin önemli olduğunu göstermektedir. Şanlıurfa ilinde kırsal mahallelerde toplamda 7.675 km yol ağı mevcuttur. Yol ağının yüzde 18,4 kısmı stabilize yoldan oluşmaktadır. İlin kırsal yol performansı Diyarbakır’a göre daha iyi olmasına rağmen aynı şekilde kırsal yol altyapısının geliştirilmesinin önemli olduğu görülmektedir.

Diyarbakır ilinde kanalizasyon altyapısı bulunan kırsal mahallelerin yüzdesi yüzde 40,8'dir. Bu oran Şanlıurfa için yüzde 16,8'dir. Diyarbakır kırsal mahallelerinin yaklaşık yüzde 60'ına, Şanlıurfa'nın ise yüzde 73'üne kanalizasyon altyapı hizmeti sunamamak düşündürücüdür. Diyarbakır'da kanalizasyon altyapısı bulunan mahallelerin bu altyapıdan memnuniyetsizlikleri yüzde 44, Şanlıurfa'da ise yüzde 38'dir. Atık su ve kanalizasyon altyapısının Şanlıurfa'ya nazaran Diyarbakır'da daha yüksek olmasının bir sebebi olarak Diyarbakır'ın 1990'larda büyükşehir statüsüne geçmiş olması sayılabilir.

Aynı analiz şebeke suyu altyapısı için yapıldığında ise altyapı bulunurluk anlamında kanalizasyon altyapısına göre ciddi bir iyileşme, memnuniyette ise kısmi bir memnuniyetsizlik göze çarpmaktadır. Diyarbakır'da şebeke suyu ile hizmet verilen kırsal mahallelerin toplam kırsal mahalle sayısına oranı yüzde 71 iken, Şanlıurfa'da bu oran yüzde 50'ye çıkmaktadır. Her iki ilde de şebeke suyu altyapısından memnuniyetsizlik oranları (yüzde 48 ile yüzde 46) birbirine çok yakındır.

Diyarbakır'daki tüm kırsal mahallelerin yüzde 41,8'inde bakkal ya da market varken Şanlıurfa'da bu oran yüzde 45'tir. Her iki ildeki kırsal mekânların sosyal tesis (kültür merkezi, çocuk parkı, misafirhane vs.) bulunurluk oranlarına bakıldığında ise Diyarbakır'da bu oranın yüzde 27,6, Şanlıurfa'da ise yüzde 36,6 olduğu tespit edilmiştir. Şanlıurfa ili her iki göstergede de Diyarbakır'a göre az da olsa daha iyi bir performansla sahiptir. Diyarbakır ilindeki kırsal mekânların sahip olduğu kamu tesislerinin sayısı irdelendiğinde Lice ilçesi kırsal mahallelerinin kamu tesisi hizmet altyapısı performansı oldukça kötü bir durumdadır. Zira ilçe kırsalının sadece yüzde 16'sında okul bulunmaktadır. Şanlıurfa ilindeki kırsal mekânların sahip olduğu kamu tesislerinin sayısı irdelendiğinde Hilvan ilçesi kırsal mahallelerinin kamu tesisi hizmet altyapısı performansı oldukça kötü bir durumdadır. Zira ilçe kırsalının yüzde 40'ında okul bulunmaktadır.

Türkiye'de ve TRC2 Bölgesinde özellikle son 12 yıldır azalış eğilimi göstermesine rağmen hala toplam nüfusun önemli bir kısmını oluşturan kırsal kesimin potansiyelinin etkin ve verimli bir şekilde harekete geçirilmesi kalkınmanın çok boyutlu ve bütüncül gerçekleşmesi için elzemdir.

Kırsal ekonomiler içerisinde en fazla paya sahip olan sektör tarım sektörüdür. Tarım sektörünün kriz koşullarına uyum sağlayabilmesi, tarımsal üretimin teknolojik kapasitesinin güçlendirilmesi kırsal ekonomi açısından önemlidir. Bununla beraber salt tarım politikalarına dayalı kırsal kalkınma stratejileri, zaman içinde kırsal ekonomik, sosyal ve ekolojik etkenlerin bir arada düşünüldüğü daha bütüncül bir kalkınma yaklaşımına dönüşmüştür. Kırsal alan için üretilen politikaların hem sektörel hem mekânsal boyutları olan bir politika alanına dönüşme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kırsal ekonomilerde çeşitlilik küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, yeni teknolojiler, kırsal turizm, iklim değişikliğine uyum ve azaltım önlemleri gibi kilit temaların sürdürülebilir kalkınmada kullanılmasının gerekliliği ve hizmetlerin artışı, çevrenin korunması, yaşam alanları kalitesinin artırılması konuları sürdürülebilir ve dengeli kırsal kalkınma politikaları için üzerinde durulması gereken konular olarak ele alınmaktadır.

Kırsal kesimlerde ekonominin çeşitlendirilmesi ile pazar koşullarında rekabet gücü kazanabilmesi, alternatif istihdam olanakları geliştirilmesi, kırsal-kentsel alan bağlantılarının güçlendirilmesi, kırsal altyapının iyileştirilmesi, kırsal alanlardaki kaynaklarda koruma kullanma

dengesinin gözetilmesi, iklim değişikliğinin yarattığı çevresel etkilere yönelik uyum tedbirleri ve azaltım önlemleri uygulanması, Bölge genelinde gıda tedarik zincirini kısaltıcı müdahalelerle kırsalın güçlendirilmesi ve tüm bunlar gerçekleştirilirken kırsal alanların kendilerine özgü koşullar ve niteliklerinin gözetilmesi gerekmektedir.

ŞEKİL 9-STRATEJİK ÖNCELİK 4 KIRSAL ALANLARDA KATMA DEĞERİN SAĞLANMASI

STRATEJİK ÖNCELİK 4: Kırsal Alanlarda Katma Değerin Artırılması

Hedef 1: Tarımsal Üretim Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulacaktır.

- Tedbir 1:** Kapasitesi artırılabilecek ve tarım potansiyelinin en üst düzeyde kullanılması teşvik edilecektir.
- Tedbir 2:** Tarımsal üretimde katma değer artırılabilecek ve ürün çeşitliliği sağlanacaktır.
- Tedbir 3:** Üretim maliyetlerini azaltıcı ve bu yönde teknoloji kullanımını artırıcı önlemler alınacaktır.
- Tedbir 4:** Tarım işletmelerinin rekabet güçlerinin yeniden yapılandırılması sağlanacaktır.
- Tedbir 5:** Tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak üzere iklim değişikliğine bağlı olarak

Hedef 2: Kırsal Alanlarda Yaşam Kalitesi Artırılacaktır.

- Tedbir 1:** Altyapının güçlendirilmesi yoluyla kırsal alanların cazibesi artırılabilecektir.
- Tedbir 2:** Kırsal alanlarda alternatif gelir ve istihdam alanları belirlenecektir.
- Tedbir 3:** Yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerin üretimi sağlanacak ve tedarik zincirleri oluşturulacaktır.
- Tedbir 4:** Tarımsal örgütlenme teşvik edilecektir.

Hedef 3: Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı Sağlanacaktır.

- Tedbir 1:** Toprak kaynakları etkin yönetilecek ve sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.
- Tedbir 2:** Su kaynakları etkin yönetilecek ve su kaynakları kullanımında verimlilik artırılabilecektir.

Hedef 1: Tarımsal Üretim Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulacaktır.

TRC2 Bölgesi illerinde yaratılan gayri safi toplam hasılanın Diyarbakır'da yüzde 16,6'sı ve Şanlıurfa'da yüzde 22,4'ü olmak üzere en büyük payı tarım sektöründen elde edilmekte olup bu rakamlar Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Benzer bir sektörel baskınlık durumu iktisadi faaliyet kollarına göre istihdamın dağılımında da söz konusudur. TRC2 Bölgesinde istihdamdaki en yüksek pay yüzde 31,9 ile tarım sektörüdür. Bununla birlikte, Türkiye ekonomisine kıyasla Bölge illerinde tarımsal üretim ile yaratılan değer toplam üretim içindeki payı oldukça yüksektir. Tarımsal üretim değeri olarak 81 il içinde Şanlıurfa 6., Diyarbakır 11. sırada yer almaktadır.

TRC2 Bölgesindeki tarımsal üretimin çok büyük bir kısmı geleneksel ve geçimlik olarak kalmakta olup tarım sektörünün sahip olduğu büyük potansiyel değerlendirilememektedir. Artan gıda talebi tarımsal üretim ile üreticiler üzerinde baskı oluşturmakta olup, daha az kaynakla gıda talebinin karşılanabilmesi için tarımsal teknoloji kullanımının artırılması gerekmektedir. Tarımsal üretime katma değer kazandıracak yöntemlerin ve modern tarım tekniklerinin kullanılması ve üretimin tarıma dayalı sanayi için kaliteli tarımsal girdi oluşturacak şekilde yeniden yorumlanması Bölgede tarım sektörünün potansiyelini ortaya çıkaracağı gibi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine ve gıda talebinin karşılanmasına katkı sağlayacaktır.

Bölgede tarımın hem değer hem istihdam yaratma konusundaki baskınlığı göz önüne alındığında tarımsal ürünlere katma değer kazandırılmasının Bölge ekonomisinin gelişimi için önemi büyüktür. Bu anlamda tarıma dayalı sanayi ile tarımsal üretim arasındaki önemli ve doğrudan ilişki kırsal alanlarda katma değer sağlanması stratejik önceliği kapsamında üzerinde durulması gereken hedeflerden biridir. Tarımın sanayi ile entegrasyonunun sağlanmasının hem üreticiler hem tarıma dayalı sanayi açısından avantajları olacaktır.

TRC2 Bölgesi tarıma dayalı sanayisinde üretim faktörlerinin üretim süreçlerinde etkin ve verimli kullanımı, tarımsal üretimin rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlaması için gereklidir.

Tedbir 1: Modern Tarım Yöntemleri Kullanılarak Üretim Kapasitesi Artırılacak ve Tarım Potansiyelinin En Üst Düzeyde Kullanılması Teşvik Edilecektir.

TRC2 Bölgesi ekim yapılan alan olarak Düzey 2 bölgeleri arasında ikinci olmasına rağmen tarımsal üretimden elde edilen gelirden 7. sıradadır. Bu durum Bölgenin tarımsal potansiyelini kullanmadığını göstermektedir. Bölge planı hazırlık sürecinde yapılan Tarım ve Kırsal Kalkınma çalıştaylarında da tarımda teknoloji kullanımı, katma değer ve verimin artırılması öncelikli çözüm önerileri arasında yer almıştır. Başta GAP projesi ile hızla sulamaya açılan alanlarda yoğun olarak kullanılmaya başlanan su, gübre, ilaç ve makine gibi girdilerin çiftçiler tarafından toprağın ve ürünün gerektirdiği miktarda kullanılması şarttır. Bu sebeple sulamaya açılmış ve açılacak yerlerde tarımsal suyun etkin kullanımı, tarımda akıllı teknoloji ve sistemlerin kurulmasının desteklenmesi, yenilenebilir enerji sistemi kurulumlarının yaygınlaştırılması tarımsal girdi kullanımının maliyetinin azaltılması, teknolojik altyapı ve ekipmana erişimin kolaylaştırılması, hayvansal ve tarımsal üretimin artırılması, sulama ve ilaçlama yöntemleri ve uygulamalarında çiftçiye destek verilmesi, çiftçilere tarım danışmanlığı hizmetinin verilmesi, alternatif ürünler ile ilgili çalışmalar yapılması, Ceylanpınar Tarım İşletmesi gibi kamu işletmeleri ile özel kesim girişimcilerin bir arada çalışması, bu birlikte çalışma modelinde tarımsal koordinasyonun sağlanması için bölgedeki üniversiteler ile tarımsal araştırma ve eğitim enstitülerinin iş birliğinin artırılması, iklim değişikliğine bağlı olarak tarımda ürün deseni değişimi ve su kullanımına ilişkin analizler yapılması bu tedbir kapsamında sağlanacaktır.

Bölgedeki tarımsal ve hayvansal üretim için kullanılan tarım makineleri çoğunlukla Konya ve Aydın gibi illerden temin edilmekte bu durum navlun maliyetini ve zaman sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca tarımda kullanılan makine-ekipman üretimi anlamında TRC2 Bölgesindeki tarımsal potansiyelin kullanılmasındaki eksikliği de göstermektedir. Tarım makineleri ve ekipmanlarının üretimi konusunda hem mevcut kapasiteyi geliştirmeye hem de bu alandaki boşluğun doldurulmasına yönelik destekler ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından verilecektir. Toprak işlemez doğrudan toprağa ekime imkân tanıyan teknolojilerin, pamuk toplama makinesi gibi bölgede ihtiyaç duyulan makine ve ekipmanların, iklim nötr tarım ekosistemi için gerekli sulama ve tarımsal ürün işleme araçlarının AR-GE ve üretiminin desteklenmesi teşvik edilecektir.

Tarımsal eğitim ile ilgili çok aktörlü bir yapının mevcut olduğu ve idareler arasında farklıların bulunduğu, bunun karmaşaya yol açtığı ve eğitim ve destekleri benzer kesim ve zümrelere verilmemesi veya tek elden yönetilmesi gerektiğinden hareketle Tarım ve Orman Bakanlığının bu konuda TRC2 Bölgesinde koordinasyonu sağlanması beklenmektedir. Aynı şekilde Bakanlığın, üretici ve çiftçinin tarımda teknolojiyi kullanımının ve iklim nötr tarım uygulamalarının teşvik edilmesine yönelik tedbirleri hayata geçirmesi beklenmektedir. Hassas tarım/akıllı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, bitki bazlı sulama yaklaşımının yaygınlaştırılması ve üreticilerin bu konuda eğitilmesi ile ilgili GAP BKİ'nin 2015 yılından bu yana TÜBİTAK ile geliştirdiği projenin etkinliğinin artarak devam ettirilmesi de bu tedbir kapsamında takip edilecektir.

Üniversitelerde ve tarımsal araştırma merkezlerinde yürütülen AR-GE çalışmaları sonucu geliştirilen teknolojilerin çiftçilere ulaştırılması için çalışmalar yürütülecektir.

Tarımda Ar-Ge ve yenilikçilik geliştirilip öncelikli olarak teşviki sağlanacaktır. Tarımda verim artışı ve iklim nötr tarım uygulamaları odaklı tarımsal teknolojilerin kullanımı arttırılacaktır. Bölgedeki tarım işletmelerinin modern tarım işletmelerine dönüştürülmesi yönünde önlem ve teşvikler uygulanacaktır. Tarımda teknoloji kullanımı ve hassas tarım/akıllı sulama sistemleri ile bitki bazlı sulama yaklaşımı yaygınlaştırılacaktır. Demonstrasyon içerecek projelerin de yer alacağı tarımsal eğitim ve yayımla ilgili teklif çağrılarına çıkılacaktır. Bölgede tarımsal üretimi arttıracak, tarımda su kullanımını verimli ve randımanlı hale getirecek modern tarım ve hayvancılık ekipmanlarının çiftçilerle buluşturulması sağlanacaktır. Tarım teknolojileri ve yazılımları geliştirecek girişimcilere destek verilecektir. Bölge illerinde teknolojik yeniliklerle üretim yapan, ekolojik açıdan örnek teşkil edebilecek pilot köy uygulamaları hayata geçirilecektir.

Tedbir 2: Tarımsal Üretimde Katma Değer Artırılacak ve Ürün Çeşitliliği Sağlanacaktır.

Tarıma dayalı sanayi tarımsal üretimle doğrudan ilişkilidir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu ürün çeşidi ve miktarı arttıkça tarıma dayalı sanayi de gelişir. Bölgede tarım ihracatının düşük olmasının nedenlerinden biri ürünlerin Bölgede üretilmesine rağmen başka illerde işlenip ihraç edilmesidir. Ayrıca GAP ile sulamaya açılan alanlarda pamuk, mısır ve başta buğday olmak üzere sulu hububat ekilmekte tarımda katma değer sağlayacak ürünler yetiştirilememektedir. Ayrıca mısır gibi aşırı su tüketen bitkiler nedeniyle su açısından zengin olmayan Bölgenin su kaynakları verimsiz kullanılmaktadır.

Bölgenin su ve toprak kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması, tarımsal üretimde katma değerlerin sağlanması, Bölgeye büyük işletme ve firmaların çekilmesi için katma değerli tarımsal ürünlerin üretilmesi ve bu ürünlerin Bölgede işlenerek pazara sunulması önemlidir. TRC2 Bölgesinde sulamaya açılmış alanlarda öngörülen ve iklim değişikliği uyum tedbirleri ile örtüşen tarımsal ürünlerin üretilmesi için gerekli ürün desenlerinin çiftçiler tarafından benimsenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sulamaya açılacak Silvan Projesi gibi sulama sahalarında da ürün desenlerinin günümüz şartları ile ve değişen iklim koşulları ile uyumlu belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı başta olmak üzere GAP BKİ, üniversiteler, tarımsal araştırma ve eğitim merkezleri vasıtasıyla katma değerli tarımsal üretim ve ürün çeşitliliğinin sağlanmasına yönelik olarak etkin bir çalışma sağlanmasına yönelik koordinasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Ajans tarım ve hayvancılık alanında büyük firmaların Bölgede yatırım yapması, Bölgede büyük ölçekli firmaların ve markaların kurulması, tarımda sözleşmeli üretim modellerinin yaygınlaştırılması, sektör buluşmalarının düzenlenmesi ve sektördeki büyük firmalar için Bölgede özellikle gıda alanında fason üretimi arttıracak adımlar atılmasına yönelik tedbir, destek, tanıtım ve iş birliği faaliyetleri yürütecektir.

Sulamaya açılmayan veya sulamaya elverişsiz nispeten dağlık ve engebeli kırsal kesimlerde küçük ölçekteki tarım arazilerinde başta fıstık, badem ve ceviz olmak üzere meyveciliğin ve meralarda küçükbaş hayvancılığın modern tarım ve hayvancılık yöntemleri kullanılarak geliştirilmesi kapsamında organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması Bölge için elzemdir.

Stratejik ürünlerin devlet eliyle bir planlama çerçevesinde Bölgeye özgü olarak belirlenip desteklenmesi, çiftçilerin bilgilendirilerek arazi yapısına ve değişen iklim koşullarına uygun ürünlere yönlendirilmesi, daha az su tüketen ürünlerin ve üretim modellerinin benimsenmesi, yoğun talep gören böğürtlen gibi üzümü meyvelerin yetiştirilmesi, bunların pazarlanmasını güvence altına alacak soğuk zincir, depolama, işleme yatırımlarının desteklenmesi, depolama sorunu olmayan sert kabuklu meyve üretiminin yaygınlaştırılması, yüksek rakımlı alanlarda organik tarım ve iyi tarım yapılması teşvik edilerek buradaki arazi alanlar muhafaza edilip ata tohumları kullanılması ve üretilen ürünler için işleme tesislerinin kurulması bu tedbir kapsamında değerlendirilecektir.

Bölgede yaz ve kış mevsimlerinin uzun olması ve bahar aylarının kısa olması nedeniyle hayvan otlatma için Bölge içi ve Bölge dışı dolaşım oldukça fazladır. Meraların etkin kullanımı ve göç yollarının Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından takibi için hayvan göç yollarının kayıt altına alınması gereklidir.

Sanayi üretiminde ihtiyaç duyulan tarımsal ürün çeşidi ve miktarı arttırılacaktır. Dağlık olarak nitelendirilebilecek yüksek rakımlı kırsal alanlarda organik tarım ve iyi tarım uygulamaları teşvik edilecektir. Hayvan göç yollarının haritalandırılması, dijital ortama dönüşüm, aktarım ve takibi ile göçebe hayvancılık mera ilişkisinin sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Katma değeri ve üretici gelirini arttıracak, aynı zamanda tarıma dayalı sanayiye geliştirebilme potansiyeli olan tarımda sözleşmeli üretim modelleri yaygınlaştırılacaktır. Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve marka değerlerini artırıcı proje ve çalışmalar desteklenecektir. Tarımda ürün sözleşmeleri ile üretici ve çiftçinin ürünlerinin pazarlanabileceği bir yapı oluşturulacaktır. Bölgenin rekabetçi olduğu fındık ve pamuk gibi ürünlere odaklanılacaktır. Tarımda şirketleşme ve ihtisaslaşma teşvik edilecektir. Kırsal mahallelerde kullanılacak teknolojileri destekleyecek elektrik, internet vb. altyapılar kurularak güçlendirilecektir. Kırsalda kurutulmuş ürün gibi basit üretim süreçleri içeren ürünlerin üretimi ve çeşitlendirilmesine yönelik olarak çiftçi bilgilendirme ve destek mekanizmaları geliştirilecektir. Tarımsal ürünlerin soğuk zincir altyapısı ile bölge içi ve diğer bölgelere sevkini sağlayacak programlar hayata geçirilecektir. Aracılık (brokerage) etkinlikleri düzenlenerek alıcı ve satıcıların bir araya getirilmesi sağlanacak, üretilen ürünleri dünyaya pazarlayacak özel sektör ajansları teşvik edilecektir.

Tedbir 3: Üretim Maliyetlerini Azaltıcı ve Bu Yönde Teknoloji Kullanımını Artırıcı Önlemler Alınacaktır.

Bölge illerinde tarımsal üretim önemli bir konuma sahiptir. Güneydoğu Anadolu Projesindeki (GAP) 9 il içerisinde sulanabilir alan ve sulama hedefleri açısından Diyarbakır (yüzde 34,7) ve Şanlıurfa (yüzde 43,6) en büyük paya sahiptir. Ekim yapılan alanlar, ülkedeki toplam ekim alanlarının yüzde 7,2'sini oluşturmaktadır. GAP Eylem Planına göre sulama projelerinin il bazında gerçekleşme durumu Diyarbakır'da yüzde 27,6 ve Şanlıurfa'da yüzde 90 düzeyindedir. Görüldüğü gibi Şanlıurfa sulanan tarım alanlarında hedefe çok yakinken, Diyarbakır bu hedefin oldukça uzağındadır. Silvan Projesi, Diyarbakır'da sulanan tarım alanlarını yüzde 90 seviyesine çıkaracaktır. GAP'ın baraj ve sulama kanalları ile arazi toplulaştırılmasının bitirilmesi, Bölgede üretim maliyetlerini azaltacak ve verimliliği arttıracaktır. Bu nedenle Diyarbakır ili sınırları içerisinde 245 bin hektar arazinin sulanmasını sağlayacak Silvan Projesinin hızlandırılması ve nihayete erdirilmesi gerekmektedir. Ayrıca projelerin tamamlanması ile su-

Kimyasal ve doğal gübreler, tarım ilaçları gibi tarımsal girdilerin aşırı kullanımı, tarımsal girdi maliyetlerini düşürmek, su ve toprak kaynaklarının kirlenmesini engellemek ve verimi artırmak üzere kontrol altına alınmalıdır.

Tarımsal üretim sürecini kısaltmak ve girdi maliyetlerini azaltmak üzere toprağı işlemeye gerek kalmadan doğrudan ekime imkân sağlayan teknolojilerin yaygınlaşmasının da Bölgede sağlanması gerekmektedir.

Akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması sağlanarak bu yolla toprak ve su kaynaklarının tarım faaliyetleri nedeniyle kirlenmesi önlenecek ve erozyonla oluşan toprak kaybının azaltılması sağlanacaktır. GAP tarafından yürütülen hassas tarım çalışmalarının sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması teşvik edilecektir, bu bağlamda pilot uygulamalar geliştirilecek ve mevcut uygulamalar desteklenecektir.

Biçerdöverlerin verim haritalaması yapmasını sağlayacak yazılımların geliştirilmesi desteklenecek, bu yazılımların biçerdöverlere entegre edilmesi ve üreticilerin verim haritalarını temel alarak girdi kullanması sağlanacaktır. Ayrıca tarım teknolojileri ve yazılımları geliştirilmesi için destek verilecek, gençler bu alanda çalışmaya teşvik edilecektir.

Tarım makineleri üretimi alanında ilerlemiş olan Şanlıurfa'da bu kapasiteyi geliştirmesi için destekler verilecektir.

Tarım üreticilerinin pazara ulaşmasını kolaylaştırarak rekabet güçlerini artırmak üzere tarımsal ürünlerin pazarlanabileceği, alıcı ile satıcının bir araya gelebileceği bir yapı oluşturulacak, bu bağlamda Bölgenin rekabet gücünün yüksek olduğu fıstık ve pamuk gibi ürünlere odaklanılacaktır.

Tarımda su kullanımı üzerine analiz çalışmaları yapılacak, su ayak izi raporları oluşturulacak ve bu raporlara uygun olarak önleyici faaliyetler tasarlanacak ve tarım üreticilerine eğitimler verilecektir.

Kırsal mahallelerde, tarım teknolojilerinin kullanımını kolaylaştırıcı altyapı hizmetlerinin kurulumu yapılacak ve mevcut altyapıların geliştirilmesi sağlanacaktır.

Kimyasal ve doğal gübreler, tarım ilaçları gibi tarımsal girdilerin kontrollü kullanımı için bilgilendirme, eğitim, denetim faaliyetler tasarlanacak, ayrıca bu sorunların çözümlerinden biri olan hassas tarım uygulamaları için küçük ölçekli arazi sahiplerine yönelik olarak pilot çalışmalar yürütülecek ve hassas tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasına yönelik destek programları uygulanacaktır.

Tedbir 5: Tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak üzere iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan afetlere yönelik risk azaltma ve uyum önlemleri alınacaktır.

TRC2 Bölgesi illerinden Diyarbakır'da gayri safi toplam hasılanın yüzde 16,6'sı, Şanlıurfa'da ise yüzde 22,4'ü tarım sektöründen elde edilmektedir. Bölge içinde istihdamdan en yüksek payı alan sektör yüzde 31,9 ile tarım sektörü olması dolayısıyla Bölgenin sürdürülebilir kalkınmasının sağlanmasında tarım sektörü önemli bir fonksiyona sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde yer alan TRC2 Bölgesi, iklim değişikliğine bağlı hidrolojik (sel ve taşkınlar), meteorolojik (fırtınalar, aşırı sıcaklık) ve klimatolojik (kuraklık, yangınlar) afetlere karşı fazlasıyla

la duyarlıdır. Kuraklık, yüksek sıcaklık, ani yağış görülme sıklıkları artmakta ve bu afetler tarım sektöründe verimi, ürün desenini ve ürün kalitesini doğrudan etkilemektedir.

Bölgede tarımsal üretimin iklim değişikliğine bağlı risklere karşı direnç kazanması, gıda arzının sürdürülebilirliği ile gıda güvenliğini, sanayiye dönük tarımsal üretimin sürdürülmesini garanti altına alarak sanayi sektörüne girdi sürekliliğini, tarım sektöründe istihdamın devamlılığını ve tarımsal üreticilerin iklim değişikliğine bağlı afetler karşısında korunmasını sağlayacaktır.

Tarım sektöründe arzın iklim değişikliğine bağlı afetlere karşı direncini artırmak üzere risk azaltım ve uyum önlemleri hayata geçirilecektir. Bu kapsamda kaynakların daha ekonomik kullanımının sağlanması, çevreye verilen zararın en aza indirilmesi ve tarımsal verimliliğin artırılması amacıyla akıllı tarım faaliyetleri, iklim değişikliğine uyumlu tarımsal üretim modelleri ve sürdürülebilir tarım uygulamaları desteklenecek, bu sayede tarım uygulamalarında toprak niteliğinin ve bileşiminin, drenaj ve sulama uygulamalarının, tohum seçimi ve ekim metodlarının, toprak ve bitki besleme uygulamalarının ve hasat tekniklerinin izlenebilmesi mümkün olacaktır. İklim değişikliği projeksiyonları vasıtasıyla tarım sektörünün taşıdığı risk değerlendirilerek yerelde uyum ve azaltım faaliyetlerinin hayata geçirilmesi için koordinasyonun ve iş birliğinin sağlanmasına dönük çalışmalar yapılacaktır.

İklim değişikliğine bağlı afetlere karşı tarım sektörünün direncinin artırılması ile yerel düzeyde gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla sürdürülebilir tarımsal üretim ve tüketim için kır-kent bağına güçlendiren, tarımsal işletmeleri, kooperatifleri ve küçük ölçekli tarımsal üreticileri içererek tedarik zincirini kısaltan üretici ve tüketici ağları oluşturulacak, yerel ürünlerle örnek uygulamalar geliştirilecektir.

Hedef 2: Kırsal Alanlarda Yaşam Kalitesi Artırılacaktır.

TRC2 Bölgesindeki yüksek iç ve dış göç oranları dengeli bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi konusunda önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Göç hareketlerinin en büyük nedeni istihdam olanaklarının yetersizliği olmakla birlikte iç ve dış göçlerin yaşanmasında kırsal alanlardaki düşük yaşam kalitesinin payı büyüktür. TRC2 Bölgesinde kırsal kesimdeki yaşam kalitesi kent merkezlerine kıyasla önemli ölçüde düşüktür. Nüfusunun önemli bir kısmını kırsal alanda barındıran ve kır-kent arasındaki nüfus hareketliliğinin yüksek olduğu bölgede kırsal kesimin yaşam ve mekân kalitesinin yükseltilmesi, kırsal alandaki nüfusun yerinde tutulması ve kırsal alandan kentsel alana göç eğiliminin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bunun için kilit önemdeki altyapı ve hizmetlerin sunulması, özellikle de yerel düzeydeki kurum ve kuruluşların mali ve teknik kapasitelerinin güçlendirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Kırsal alanların altyapı ve hizmetlere erişimlerinin artırılması, bu alanlarda farklı gelir getirci faaliyet alanları oluşturulması, kırsal yörelere özgü ürünlerin katma değer üreten ürünlere dönüştürülmesi ve kırsal alanlardaki tarımsal örgütlenmenin artırılması bölgenin kırsal alanlarında yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik alınacak tedbirlerdir.

Tedbir 1: Altyapının Güçlendirilmesi Yoluyla Kırsal Alanların Cazibesi Artırılacaktır.

2020 yılında yayımlanan YER-SİS çalışması ile TRC2 Bölgesi illerinde tesis bulunurluk orta-

lamaları genel olarak düşük seyrettiği tespit edilmiştir. Kırsalda yaşam kalitesine dair önemli fikir verebilecek atık su kanalizasyon altyapısı bulunurluk oranları Diyarbakır'da yüzde 38, Şanlıurfa'da yüzde 16,4'tür. Bu oranlar özellikle Şanlıurfa açısından kırsalda insani yaşam standardının dikkat çekici oranda düşük olduğunu göstermektedir. Bölge illeri kırsal yerleşimlerinde temel gereksinimler arasında yer alan şebeke suyu altyapısı bulunurluk oranları beklenen seviyenin altında kalmaktadır. Her iki ilde de altyapı eksikliği acilen çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir.

YER-SİS çalışmasına göre Bölgede kırsal yol altyapısı yetersizdir. Çalışmaya göre hem Diyarbakır'da hem Şanlıurfa'da ulaşım hizmetlerindeki sorunlar eğitim ve sağlık hizmetlerindeki sorunlardan sonra en önemli sorun olarak görülmektedir ve kırsal alanlarda yaşayan fertlerin yol altyapısından memnuniyet düzeyi düşüktür. TRC2 Bölge illerinde kırsal mahalle yol altyapısının ve toplu taşıma olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Temel kamu hizmetlerinden eğitim ve sağlık altyapısı Bölge kırsal alanlarında yetersiz düzeydedir. TRC2 Bölgesi kırsal alanlarında özellikle ikinci kademe eğitime ve birincil sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, Bölge içerisinde kalkınma dengesinin sağlanması, iç göçlerin önlenmesi açısından ivedi ve önemlidir.

TRC2 Bölgesi kırsal alanlarında baz istasyonu yetersizliği nedeniyle mobil telefonların kullanılamaması oldukça yaygın bir sorundur. Bölgede internet altyapısı oldukça yetersizdir ve kırsal alanlarda yaşayan kişiler bunu önemli bir sorun olarak görmektedir. Kırsalda bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının iyileştirilmesi genç nüfusu kırsal alanlarda tutundurmak için önemli olduğu gibi kırsal nüfusun pazara ve hizmetlere erişimi konusunda da elzemdir.

Kırsal alanlarda yaşayan bireylerin sosyal refahı da bu mekânsal yapının yaşam kalitesine dair önemli bir göstergedir. Kırsal kesimin sosyal olanaklara erişebilirliği bu alanları özellikle genç nüfus açısından cazip kılabilecek unsurlardır. Bölgedeki kırsal alanlarda kültür merkezi, çocuk parkı, misafirhane gibi sosyal tesislerin bulunurluk oranları Diyarbakır kırsalında yüzde 27,6 ve Şanlıurfa kırsalında yüzde 36,6 olmak üzere oldukça düşüktür. Gerçekleştirilen YER-SİS çalışmasında kurulması istenen tesisler arasında kırsal mahallelerde çocukların ve gençlerin kaliteli vakit geçirebilecekleri sosyal tesisler birinci sırada yer almıştır.

Altyapı ve temel hizmetlerin yeterli sunumu, kırsal alanların çekiciliğini geri kazanması açısından önemlidir. Bu hedef kapsamında Bölgenin kırsal yerleşimlerinde kırsal dokunun özgünlüğüne ve ekolojik yapısına uyumlu olacak şekilde fiziki altyapının iyileştirilmesi ve kırsal toplumun sosyal olanaklara erişimlerinin kolaylaştırılması öngörülmektedir.

Kırsal yerleşimlerin temel altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanacaktır. Kırsal alanlarda altyapı yatırımları gerçekleştiren kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanacaktır. Kırsalda teknolojik altyapı iyileştirilecektir. Kırsalda kamu hizmeti sunan kurumların ilgili aktörlerinin beşeri ve kurumsal kapasitesi artırılabilecektir. Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde özel sektör ile iş birlikleri gerçekleştirilecektir.

Program Önerisi: TRC2 Bölgesinde üretim ve değer zincirlerinin güçlendirilerek entegrasyonlarının artırılması amacıyla "*Kırsal Üretim ve Değer Zinciri Altyapısının Geliştirilmesi Programı*" önerilmiştir.

Tedbir 2 Kırsal Alanlarda Alternatif Gelir ve İstihdam Alanları Belirlenecektir.

Kırsal alanlarda alternatif gelir ve istihdam alanları oluşturulması, kırsal ekonominin hızla değişen pazar koşullarında rekabet gücü kazanabilmesi, kırsal nüfusun bu alanlarda yaşama-ya devam etmesi ve kaliteli bir yaşam sürmesi için elzemdir. Kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının giderek artmasıyla kırsalda yeni ve farklı ekonomik model uygulamaları kırsal ekonomilerin canlanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli hale gelmektedir.

TRC2 Bölgesinde kırsal üretici pazara ulaşamamakta, kırsal ürün üretimi çok büyük oranda geçimlik düzeyde kalmakta ve kırsal ekonomi ile kent ekonomisi arasında bağlantılar zayıflamaktadır. Bölgenin genç demografik yapısını kırsal alanlarda avantaja dönüştürebilecek tedbirlerin alınması öngörülmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri yerlerde istihdam edilmesi ve gelir sahibi olmalarını sağlayacak kırsal imkânlar sağlanacaktır. Tarım arazileri ve sulama olanaklarının kısıtlı olduğu bölgeler başta olmak üzere; su ürünleri üretimi, bağcılık, meyvecilik, ipek böcekçiliği, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği ve arıcılık faaliyetleri yaygınlaştırılacak ve üretim artırılacaktır. Bölgenin dezavantajlı ilçelerinde kırsal turizme konu olabilecek alan ve rotalar tespit edilecek ve agro-turizm desteklenecektir. Yöresel ürünlerin ticarileştirilmesine yönelik faaliyet gösteren kurumlarla iş birliği gerçekleştirilerek kırsal alanlarda eğitimler verilecektir. Yöresel ürün üreticileri ile sanayi işletmelerini entegre edecek yapılar oluşturulacaktır. Kırsal alanlarda yöresel niteliği olan ürün, hediyelik eşya tasarımı, üretimi ve pazarlanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Kırsal alanlarda girişimcilik ile ilgili bilgilendirmeler yapılacak ve kırsal girişimcilik desteklenecektir.

Proje Önerisi: Karacadağ Bozkır Kırsalında (hem Şanlıurfa hem de Diyarbakır ilini kapsayan) yöresel örgü peyniri üreticilerinin desteklenerek kırsal kalkınmanın sağlanması ve rotalar ile köylerde pansiyonculuk ve gastronomi sektörünü desteklenmesini amacıyla *"Karacadağ Bozkır Alanında Örgü Peyniri Rotalarının Belirlenmesi ve Tadım Turlarının Düzenlenmesi Projesi"* önerilmiştir.

Tedbir 3: Yöresel ve Coğrafi İşaretli Ürünlerin Üretimi Sağlanacak ve Tedarik Zincirleri Oluşturulacaktır.

Coğrafi işaretler özellikle kırsal kalkınma açısından değerlendirildiğinde gastronomi turizmi, eko-turizm, kültür turizmi gibi kavramlar ile kırsal alanlar için yeni fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. TRC2 Bölgesinde sosyal ve ekonomik yapı içerisinde kırsal alanlar önemli bir ağırlığa sahiptir. Avrupa Birliği'nde kırsal alanların yaşam kalitesinin artırılması ve bu sayede kırsal alanlarda dönüşümün sağlanmasında yöresel ürünler etkili bir araç olmuştur. TRC2 Bölgesi coğrafi işaretli ürün ve yöresel ürünler bakımından Türkiye'nin Gaziantep ve Konya illerinden sonra en çok tescile sahip iki ilinden oluşmaktadır. Yerel bir kalkınma dinamiği olarak yöresel ürünlerin harekete geçirilmesi kırsal kalkınma için bir strateji oluşturmakta ve bu stratejide kırsal turizm önemli bir araç olmaktadır. Coğrafi işaretlerin gelir artırıcı etkisinin bölgesel kalkınma açısından etkisi önemlidir. Bu etki TRC2 Bölgesindeki yüksek işsizlik sorununa çözüm yolu bulabilecek potansiyeldedir.

Çiftçiler arasında değiş tokuş edilebilecek yerel tohumlar için tohum takas şenliği gibi etkinlikler düzenlenecektir. Gastronomi alanındaki dijital ve basılı yayınların yer aldığı bir kütüphane kurulacaktır. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da bulunan endemik bitki envanteri çıkarılacak ve yayınlanacaktır. TGA, TÜRSAB ve turizm firmaları ile toplantılar düzenlenerek gastro turizm ve eko-turizm rotaları ortak şekilde oluşturulacaktır. Gastronomi alanında fotoğraflama ve video çekimlerinin öncelikli hale getirilmesi, gastronomi ürünlerinin görünürlüğünün artırılması teşvik edilecektir. Eko ve gastro turizm rotalarını da içeren bir portal hazırlanacaktır. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağında yer alan şehirler ile gastronomi alanında iş birlikleri başlatılacaktır. Yöresel yemek atölyeleri yapılması sağlanacaktır. Coğrafi işaretli ürün kıstaslarına uygun endüstriyel üretim teşvik edilecektir. Markalaşma ve standart üretimi sürdürme konusunda ilgili kurumlar ile iş birliği yaparak bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir. Avrupa Birliği kültür rotaları arasında yer alacak şekilde Diyarbakır peynir rotası oluşturulacaktır. Avrupa Birliği kıstaslarına uygun coğrafi işaretli ürünleri belirlenecek ve başvuruları yapılacaktır.

Tedbir 4: Tarımsal Örgütlenme Teşvik Edilecektir.

Kırsal alanlarda dar gelirli ve küçük işletmelerin örgütlenmesi sayesinde gelir artışı sağlanması, yaşam düzeyinde iyileşme ve Bölge çapında gıda tedarik zincirinin kısaltılması sağlanabilmektedir. Kooperatiflerin girdi temininde ve pazarlamada önemli rollere sahip olduğu bilinmektedir. Tarım ve sanayinin bütünleşmesinde tarımsal amaçlı kooperatiflerin bir araç olarak kullanılması üreticilerin tarımsal girdileri istenilen zamanda ve uygun fiyatla temin edebilmelerine ve tarım ürünlerini daha uygun koşullarda pazarlayabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bununun sonucunda ise üreticilerin refah düzeyi artmaktadır. TRC2 Bölgesi geçmiş yıllarda tarım ve kırsal alanda kurulmuş örgütlenmelerde yaşanan olumsuz örnekler nedeniyle kooperatifçiliğin yaygın olmadığı ve mevcut örneklerden de sayılı başarılı kooperatife sahip bir bölgedir. Bu nedenle kırsal bölgelerde örgütlenme alanında bir bilinçlendirme ve iyi örnek uygulamalarının yaygınlaştırılması konusunda teşviklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Dünyada kadın girişimlerinin yatırım alanlarının bölgesel özelliklere göre çeşitlendiği tespit edilmiştir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında ise; tarım başta olmak üzere kadın girişimcilerin yatırımlarının gıda, tekstil, turizm, sigortacılık, sağlık, eğitim gibi sektörler içerisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgede özellikle kadın girişimciliğinin ve örgütlenmesi konusunda önemli bir eksiklik olduğu ve kadınların yeterli düzeyde ekonomik yaşama katılmadığı görülmektedir. Bu nedenlerle kadın kooperatiflerinin desteklenmesi ya da kurulacak kooperatiflerde kadın ve erkek üyeler arasında dengenin sağlanması için çalışmalar yapılması gereklidir.

Girdi alımı, nakliyesi ve depolamasına yönelik altyapı ile yerel örgütlenme modelleri geliştirilecektir. Ürün odaklı ve değer zinciri içinde zayıf kalan halkalarla ilgili (lojistik, paketleme başta olmak üzere) kooperatiflerin kurulması desteklenecektir. Kırsalda kurulu küçük aile işletmelerinin örgütlenmesi için çalışmalar yapılacaktır. Kooperatifçilik konusunda üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve başarılı kooperatiflerle iş birlikleri yapılacaktır. Bölgede gıdada tedarik zincirinin kısaltılması ve iklim değişikliğine bağlı olarak tarımda uygulanacak uyum ve azaltım faaliyetleri ile gıda güvenliğinin temin edilmesi sağlanacaktır. Kooperatifçilik dışında alternatif örgütlenme modelleri konusunda çalışmalar yapılacak ve Bölgeye uygun modeller uygulanacaktır. Kadın kooperatiflerinin kurulması ve mevcut kadın kooperatiflerinin yaşaması için ilçelerde ve kırsal alanlarda teknik destek programları uygulanacak ve eğitimler verilecektir. Ortak makine ekipman parkurlarının kurulması için teşvikler verilecektir.

Hedef 3: Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı Sağlanacaktır.

Yüksek nüfus artışı, hızlı kentleşme ve Bölgede doğal kaynak kullanımını gerektiren büyük yatırımlar, doğal kaynaklar üzerinde artan bir baskı yaratmaktadır. Doğal kaynakların; özellikle **su ve toprak kaynaklarının korunması** bölgenin ekonomisi için stratejik önem taşımaktadır. TRC2 Bölgesi, Türkiye'nin en kapsamlı kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) uygulama sahasında yer almaktadır. GAP, Fırat ve Dicle havzalarının bir bölümünü kapsayan Yukarı Mezopotamya ovalarındaki *su ve toprak kaynaklarının etkin ve verimli bir biçimde kullanılması* amacıyla geliştirilmiş, su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi ile meydana gelecek değişimlerin ekonomik ve sosyal sektörleri uyaracağı öngörüsüyle gelişme hedefleri belirlenmiştir. Su ve toprak kaynakları, bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını büyük ölçüde etkilemektedir ve diğer sektörleri de yönlendirici bir nitelik taşımaktadır.

Hedef ile Bölgenin gelişme sürecinde "Doğal Kaynakların Sürdürülebilirliğinin Sağlanması" amaçlanmaktadır. Tarımsal üretim, sanayileşme ve kentleşme süreçleri ile doğal kaynakların kullanımı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İlk olarak doğal kaynakların niteliği, su ve toprak kalitesi, biyo-çeşitlilik, tarımsal ürün verimliliği ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu doğrultuda tarım işletmeleri, orta ve uzun vadeli çıkarları için çevreye duyarlı, iklim nötr teknikleri kullanmak ve bunları yaygınlaştırmak durumundadır. İkinci olarak ise tarımsal üretim süreçleri, doğal kaynaklar ve bunların sürdürülebilirliği üzerinde etkilidir. İklim değişikliğinin başlıca nedenlerinden olan sera gazı salınımlarının önemli bir kısmı tarımsal üretim süreçleriyle ilişkilidir. Diğer yandan tarım topraklarının tarım dışı amaçlarla kullanıma açılması da iklim değişikliği ve çevre tahribatının olumsuz etkilerini hızlandırmakta ve şiddetlendirmektedir. İklim değişikliği ile mücadele çok aktörlü, çok sektörlü ve çok disiplinli yaklaşımların geliştirilmesini, başta su olmak üzere doğal kaynakların kullanımına ilişkin araştırma, analiz çalışmaları ve faaliyetlerinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda, toprak kaynaklarının korunması ve su kaynaklarının korunması ile verimliliğinin sağlanması tedbirleri ile iklim değişikliğine uyum ve azaltım politikalarının hayata geçirilmesi beklenmektedir.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde (2024-2028) *Yeşil Büyüme* politikası altında "**Kaynakların etkin ve verimli kullanımı konusunda farkındalığın artırılması amacıyla tüm paydaşlara eğitimler verilecek, verimlilik artırma potansiyelinin olduğu alanlara yönelik durum tespit çalışmaları yapılacaktır ve bu çalışmalar doğrultusunda projeler hazırlanarak hayata geçirilecektir. Tarım ve sanayi başta olmak üzere sektörlerde suyun verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.**" denilmektedir.

Tedbir 1: Toprak Kaynakları Etkin Yönetilecek ve Sürdürülebilir Kullanım Sağlanacaktır.

TRC2 Bölgesi doğal kaynakları baskı altında ve iklim değişikliğine bağlı kuraklık tehdidi altında bir bölgedir. Bu kaynaklar son yıllardaki hızlı nüfus artışı, tarımsal faaliyetlerde hatalı kullanım ve gelişen sanayiye bağlı olarak aşırı kullanım, amaç dışı kullanım ve kirlilik tehditleriyle de mücadele etmektedir. Bu bağlamda özellikle toprak ve su kaynaklarının korunması, kaynak potansiyeli tehlikeye atılmadan kullanımının sağlanması ve mevcut hasarın geri alınmasını sağlayacak önlemler geliştirilmesi son derece önemlidir.

Yüzölçümünün yüzde 47,2'si tarım alanı olan TRC2 Bölgesi ve Türkiye geneli tarım alanlarının dağılımı incelendiği zaman 2010-2021 yılları arasında Türkiye geneli tarım alanlarının bü-

yüklüğünde yüzde 3,93'lük bir azalmanın meydana geldiği görülmektedir ve bu oranın yüzde 27,38'lik kısmı TRC2 Bölgesindeki azalmadan kaynaklanmaktadır. Aynı dönemde TRC2 Bölgesindeki azalma yüzde 15,59'dur. GAP toprak kaynaklarının geliştirilmesi yatırımları kapsamında TRC2 Bölgesi önemli bir yere sahiptir. Su ve toprak kaynaklarının iyileştirilmesi ile sosyal ve ekonomik kalkınmanın hedeflendiği GAP Projesinde, Diyarbakır (yüzde 34,7) ve Şanlıurfa (yüzde 43,6), sulanabilir alan ve sulama hedefleri açısından en büyük paya sahip illerdir. Tarımsal arazilerde üç ana neden toprak kaybına neden olmaktadır. Bunlardan birincisi, tarım topraklarının gün geçtikçe artan biçimde tarım dışı kullanıma açılmasıdır. İkincisiyse veraset hukukuna bağlı olarak tarım toprakları sürekli olarak bölünmesidir. Buna bağlı olarak işletme ölçeği kademeli olarak küçülmemekte, birim maliyetlerin artmasıyla işletmelerin rekabet güçleri düşmektedir. Üçüncü sorun ise uzun yıllara yayılan yanlış tarım uygulamalarına bağlı olarak toprak ve su kaynaklarının kullanılamaz hale gelmesi, iktisadi ve kullanım değerini kaybetmesidir.

Tarım topraklarında vahşi, verimsiz ve yanlış sulama uygulamaları ve koruma kullanma dengesini gözetmeyen tarımsal faaliyetlerin artışı kimi sorunlara ve risklere yol açmaktadır. Bu sorunların başında toprak kirliliği, topraklarda tuzlanma, erozyon, kuraklık riski ve su kaynaklarında azalma gelmektedir. Özellikle Harran Ovası'nda aşırı sulama ve topraktaki su drenajı yetersizliği nedeniyle tuzlanma sorunu ortaya çıkmıştır. Bilinçsiz ve aşırı sulama sonucu toprağın verimli yüzey kısmının aşınması toprak kaybına neden olmakta ve büyük ölçekli çevre sorunlarına neden olmaktadır.

Toprak veri tabanı güncellenecektir. Sulamaya açılmış ve Diyarbakır başta olmak üzere açılacak alanlarda, aşırı sulama sonucu toprakta tuzlanma, çoraklaşma ve erozyon risklerine karşı halkın bilinçlendirilmesi ve uygun tekniklerin kullanılmasına ilişkin yayım ve tanıtım faaliyetleri yapılarak bilinçsiz sulamaların önüne geçilecektir. Tarım topraklarının etkin yönetimine yönelik stratejik mekânsal planlar hazırlanacaktır. Toprak kaynaklarının kalitesinin korunmasına, alternatif enerji yöntemlerine ve girdi kullanımının azaltılmasına yönelik AR-GE proje ve yatırımları desteklenecektir. Anız yakımı ile etkin mücadele yürütülecektir. Girdi kullanımına yönelik olarak bilinçlendirme etkinlikleri yürütülecektir. Çevreye duyarlı tarım teknikleri ve iyi tarım uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

Tedbir 2: Su Kaynakları Etkin Yönetilecek ve Su Kaynakları Kullanımında Verimlilik Artırılacaktır.

Günümüzde hızlı kentleşme, sanayileşme, yoğun nüfus artışı ve iklim değişikliği nedeniyle temiz su kaynakları tükenme eğilimindedir. Bölge ekonomisinin gelişmesinde su kaynakları hayati bir öneme sahiptir. Su kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için su havzalarının korunması, kaynakların her türlü kirlilik faktörüne karşı korunması, etkin ve verimli kullanımının sağlanması ve mevcut kullanımı ortaya koyacak araştırma ve analiz faaliyetleri yürütülmesi stratejik önem taşımaktadır.

Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi amacı ile oluşturulan GAP kapsamında, Fırat ve Dicle nehirleri ve kolları üzerinde sulama ve enerji üretimi amacıyla 26 barajın yapılması planlanmıştır. Atatürk Barajı, Türkiye'nin en büyük barajı olup dünya çapında sayılı projeler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla TRC2 Bölgesinde su kaynaklarının yönetimi Bölge ve ülke için

büyük öneme sahiptir. Bölgede su kaynakları kirlilik tehdidi ile karşı karşıyadır. İldeki içme suyu barajlarına ve su havzalarına il sınırları içindeki yerleşmelerden ve il dışından doğrudan atık su deşarjı gerçekleştirilmektedir. Sulama alanlarında aşırı su kullanımı erozyona ve yeraltı suyunun azalmasına yol açarak barajların ekonomik ömrünü olumsuz etkilemekte ve su seviyesinin düşmesine neden olmaktadır.

"Su Kaynaklarının Etkin Yönetilerek Korunması" tedbiri ile TRC2 Bölgesinde bütünleşik havza yönetimi modeli kapsamında, havzadaki tüm aktör ve kullanıcıların karar alma süreçlerine katılması sağlanarak havza koruma bilinci geliştirilecek, su havzalarında suyun koruma-kullanma dengesi içinde kullanılması sağlanacaktır. Su tasarrufuna yönelik önlemler alınarak verimlilik ve su kaynaklarının etkin kullanımı sağlanacak, modern sulama teknikleri yaygınlaştırılacak, çiftçilerin bilgi ve bilinç düzeyi artırılacaktır.

İçme suyu havzaları olan Şanlıurfa ilinde Atatürk ve Birecik Baraj göllerinin, Diyarbakır ilinde Dicle Baraj Göllerinin drenaj alanlarında bulunan yerleşim alanlarından ve endüstri tesislerinden kaynaklanan evsel ve endüstriyel nitelikli atık sular arıtmaksızın doğrudan ve dolaylı yollarla derelere ve dereler kanalıyla da rezervuarlara ulaşmaktadır. İçme suyu havzaları içinde kalan yerleşmelerin ve işletmelerin atık suları, atıklar ve diğer kirlenici unsurlar kontrol altına alınmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. İçme suyu kaynakları koruma alanlarında en çok karşılaşılan problemlerin başında; koruma alanlarındaki yerleşim birimleri ve işletmelerin atık sularının barajları besleyen sulara deşarj edilmesi, kaçak ve altyapıdan yoksun yapılaşma, istisnâ yapılmamış yerleşim birimleri ile ilgili problemler, mevcut yapıların dondurulması ve yerleşim birimlerinin katı atıklarının bertaraf edilme sorunları gelmektedir.

Şanlıurfa ve Diyarbakır'da ilçe belediyelerinin büyük bölümünde atık su arıtma tesisi bulunmadığından atık sular en yakın akarsu veya dereye deşarj edilmektedir. Şanlıurfa merkezi için en önemli içme suyu kaynağı olan Atatürk Baraj Gölü; Şanlıurfa'nın Bozova ilçe merkezinin atık sularının arıtmaksızın doğrudan deşarjı ile kirlenmektedir. İçme suyu kaynağı olan Birecik Baraj Gölü'ne ve sulak alan ilan edilmiş olan Karkamış Baraj Gölü'ne Halfeti ve Birecik ilçe merkezlerinin atık suları deşarj edilmektedir. Diyarbakır ilinin en önemli su kaynaklarından biri olan ve sulak alan niteliğinde olan Dicle Nehri, birçok kirlenici unsurun etkisi altındadır.

Diyarbakır kentinin içme suyu ihtiyacının büyük bir kısmının karşılandığı Dicle Barajı'na Dicle ilçe yerleşmesinin atık suları doğrudan deşarj edilmektedir. Kentin diğer içme suyu kaynağı olan Gözeli içme suyu kaynağı; çevresindeki işletmeler ve yerleşim alanlarının atıkları nedeniyle kirlilik tehdidi altındadır. Ayrıca bölgede yoğun olarak gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler sonucunda tarımsal atıkların su kaynaklarına karışması da su kirliliğine yol açan etmenler arasındadır.

İklim değişikliğinin etkileri Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde yer alan TRC2 Bölgesinde ülke geneline göre daha ağır seyretmekte, mevsim yağışları azalmakta, ani yağışlar artmakta, kurak ve yarı kurak bölgeler giderek artmaktadır.

Gerek iklim değişikliği ve çevre tahribatına bağlı olarak azalan su miktarı; gerekse gittikçe artan su talebinin tamamen yurt içi kaynaklarla sağlanması eğilimi, su kaynaklarının etkin kullanımını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de toplam su tüketiminin yüzde 74'ü tarım sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultudaki temel sorun ise sulama yöntemlerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Geleneksel sulama yöntemleri daha çok su kullanımını gerektirmekte,

bu durum girdi maliyetlerini artırdığından hem işletmelerin rekabet gücünü etkilemekte, hem de çevre ve iklim değişikliğine bağlı sorunlara yol açmaktadır.

Sulama tesis envanteri çıkarılacaktır. Büyük ölçekli orman ve su işleri yatırımları konusunda tarım örgütlerine düzenli olarak bilgi aktarılacaktır. Su kaynaklarının etkin kullanımına yönelik Ulusal Su Planı'nın Bölgeye yönelik olarak üretilmiş politika ve faaliyetleri devam ettirilecektir. Rasyonel su kullanım bütçesi hazırlanacaktır. Sulamaya açılmış ve Diyarbakır başta olmak üzere açılacak alanlarda, aşırı sulama sonucu toprakta tuzlanma, çoraklaşma ve erozyon risklerine karşı halkın bilinçlendirilmesi ve uygun tekniklerin kullanılmasına ilişkin yayım ve tanıtım faaliyetleri yapılarak bilinçsiz sulamaların önüne geçilecektir. Bölgede modern sulama teknikleri teşvik edilecektir. Su kullanımı ile ilgili bilinçlendirme etkinlikleri yürütülecektir. Su havzalarının korunması ve iyi yönetilmesine yönelik hazırlanan Fırat ve Dicle nehirleri ile baraj gölü havzaları için entegre havza yönetimi planları kullanıcıların sürece katılımıyla uygulamaya konulacaktır. Dicle Nehri ve baraj göllerinde kıyı kenar çizgisi belirlenecektir. Havza Yönetim Planlarına yönelik destek etkinlikleri sürdürülecektir. Bölgesel havza yönetim bilgi sistemi oluşturulacaktır. Atık su toplama ve arıtma sistemleri desteklenecek, su havzalarına atıksu deşarji gerçekleştiren alanlarda öncelikli olarak arıtma tesisleri yapılacak ve sızıntı suları, tarım, sanayi ve petrol atıkları gibi kirletici unsurlar bertaraf edilecektir. İleri atıksu arıtma tesisi uygulamaları ile ilgili iş ve işlemler, ilgili mevzuatlar doğrultusunda yapılacaktır. Bu kapsamda; Atatürk Barajı drenaj alanında olan Şanlıurfa ili Bozova ve Karkamış Barajı drenaj alanında olan Şanlıurfa ili Halfeti ve Birecik ilçelerinin atık su arıtma sistemleri yapılacaktır. Dicle Barajı drenaj alanında olan Diyarbakır ili Dicle ilçesinin ve Elazığ ili Maden ilçesinin atık su arıtma sistemleri ve Etibank-Maden Bakır İşletmesi deşarjları için önleyici tesisler yapılacaktır. Diyarbakır'da Devegeçidi Barajı drenaj alanında; askeri tesislerin deşarjını önleyici tesisler ve petrol üretim sahalarından karışan atıkları önleyici tesisler yapılacaktır. Ergani ilçesinin atık su arıtma sistemi yapılacaktır. Sulu tarım alanlarından dönen suları önleyici tesisler yapılacaktır. İçme suyu kaynaklarının koruma alanlarında bulunan yapılaşma durdurulacak, atık suların doğrudan veya dolaylı deşarji engellenecek, tarımsal faaliyet olarak bu alanlarda sadece iyi tarım uygulamalarına ve organik tarıma izin verilecektir. Nehir ve barajlar çevresinde ağaçlandırma çalışmaları arttırılacaktır.

İklim değişikliğinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısını azaltıcı faaliyetlerin hayata geçirilmesi, ısınma ve kuraklığın tarımsal üretim ve temiz suya erişim üzerindeki etkisinin azaltılması sağlanacak, su güvenliği Bölgede kontrol altına alınacaktır.

2024-2028 dönemini kapsayan TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Bölge Planı kararlarının mekânsal gösterimleri bu bölümde yer almaktadır. Plan kapsamında belirlenen stratejik öncelik, hedef, tedbir ve alt tedbirler doğrultusunda mevcut ve gelişecek mekânsal kullanımların şematik ve özet gösterimleri yapılmıştır.

Tematik gelişme haritalarında plan kararlarının uygulanacağı alanlar şematik olarak gösterilmiştir. Bu doğrultuda alınan kararların, alt ölçeklerde hazırlanacak planları ve yerel düzeydeki uygulamaları yönlendirmesi amaçlanmaktadır.

Mekânsal Gelişme Şeması; tarımsal temel altyapısının gelişim alanlarını, sanayide gelişme akslarını ve turizm gelişme alanlarını göstermektedir.

Bölgede sanayi altyapısının iyileştirilmesi, ihtisaslaşmanın teşviki, rekabetçiliğin artırılması, tedarik ve değer zincirlerinin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bölgedeki üretimin artırılması için üç ana gelişim aksı belirlenmiştir. Bunlar: Birecik-Şanlıurfa-Viranşehir, Siverek-Diyarbakır-Silvan ve Ergani-Diyarbakır-Bismil akslarıdır. Bu akslarda özellikle yüksek potansiyele sahip sanayi alt kolları için tedarik zinciri oluşturulması hedeflenmektedir. Ana gelişme merkezlerinde üretim kapasitesi artırılacak ve ölçek ekonomilerinden faydalanılarak rekabet gücü artırılabilecektir. Ulaştırma altyapısı, kara yolu, demir yolu ve hava yolu taşımacılığı açısından göreceli olarak gelişmiştir. Sanayi altyapısının geliştirilmesi için mevcut organize çalışma alanları iyileştirilecek, orta ve uzun vadede ihtisaslaşma alanları doğrultusunda yeni sanayi alanları oluşturulacaktır.

Markalaşma, yeni destinasyonların oluşturulması, turizmde dijitalleşme ve yeni nesil ekonomilere entegrasyonun sağlanması ile turizm olanaklarının ve gelirlerinin çeşitlendirmesi amaçlanmaktadır. Turizmin gelişmesi, GAP Bölgesi içinde Diyarbakır ve Şanlıurfa kent merkezleri üzerinden diğer bölgelerle entegre bir şekilde ele alınmıştır. Bu kentler turizm gelişme eksenlerinin merkezlerini oluşturmaktadır. Gelişme akslarında ve çekim noktalarında fiziksel ve çevresel altyapının iyileştirilmesi, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin turizme kazandırılması hedeflenmektedir. Başta kültür turizmi ve inanç turizmi olmak üzere alternatif turizm türleri geliştirilerek turizmin çeşitlenmesi sağlanacaktır.

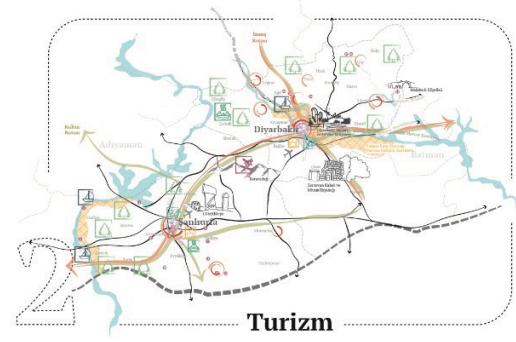
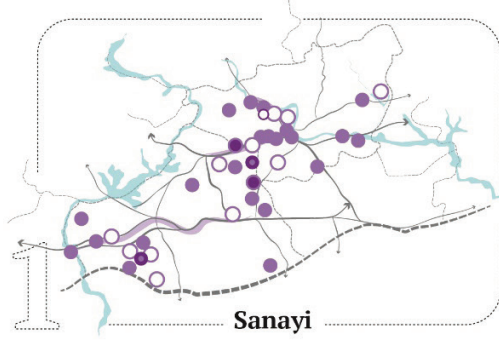
GAP Bölge Kalkınma İdaresi, turizmin geliştirilmesi, tanıtımı ve markalaşması için başlattığı projeye 9 GAP ilini (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) tek bir isim altında "Mezopotamya/Mesopotamia" markasıyla tanıtmayı hedeflemektedir. Mezopotamya/Mesopotamia" markası altında geliştirilen "altın üçgen" açılımı, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'nın iş birliğini içermekte olup, bölgesel ölçekte tematik koridorlar ve odaklar arasında ilişki sistemlerinin tasarlanmasını içermektedir. Bu proje, "Mezopotamya" turizm markası altında yürütülen çalışmalarla "Mezopotamya'nın altın üçgeni»nin önemli bir turizm destinasyonu olarak geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Gençlerin istihdam edilebilirlik kapasitelerinin artırılması, çocuklara yönelik hizmet alanlarının geliştirilmesi, göçün yönetilmesi, göç alan yerleşmelerde altyapının iyileştirilmesi ve dezavantajlı grupların güçlendirilmesi hedeflenmektedir. SEGE-2022 Araştırması sonuçlarına göre, Bölgedeki merkez ilçeler dışındaki ilçelerin negatif skor olarak sosyo-ekonomik gelişmişlikte son kademelerde yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, demografi, istihdam ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik ve yaşam kalitesi alanlarında tedbirler alınması gerekliliğini göstermektedir. TRC2 Bölgesinde, işsizlik nedeniyle özellikle genç yaş

grubunun diğer bölgelere göç ettiği ve mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle yaşanan göçlerin öne çıktığı görülmektedir. Mevsimlik işçilik, bölgemizde özellikle Şanlıurfa'da önemli bir sorun alanı olarak görülmekte ve çözümü için fırsat eşitliğine katkı sağlayacak çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bölgedeki genç ve dinamik nüfusun potansiyellerinin doğru kullanılması, iş imkânlarına dönüşecek yatırımların hayata geçirilmesi ile istihdam olanaklarının sağlanması, mevsimlik göçün azaltılmasına yönelik bir strateji olarak öne çıkmaktadır.

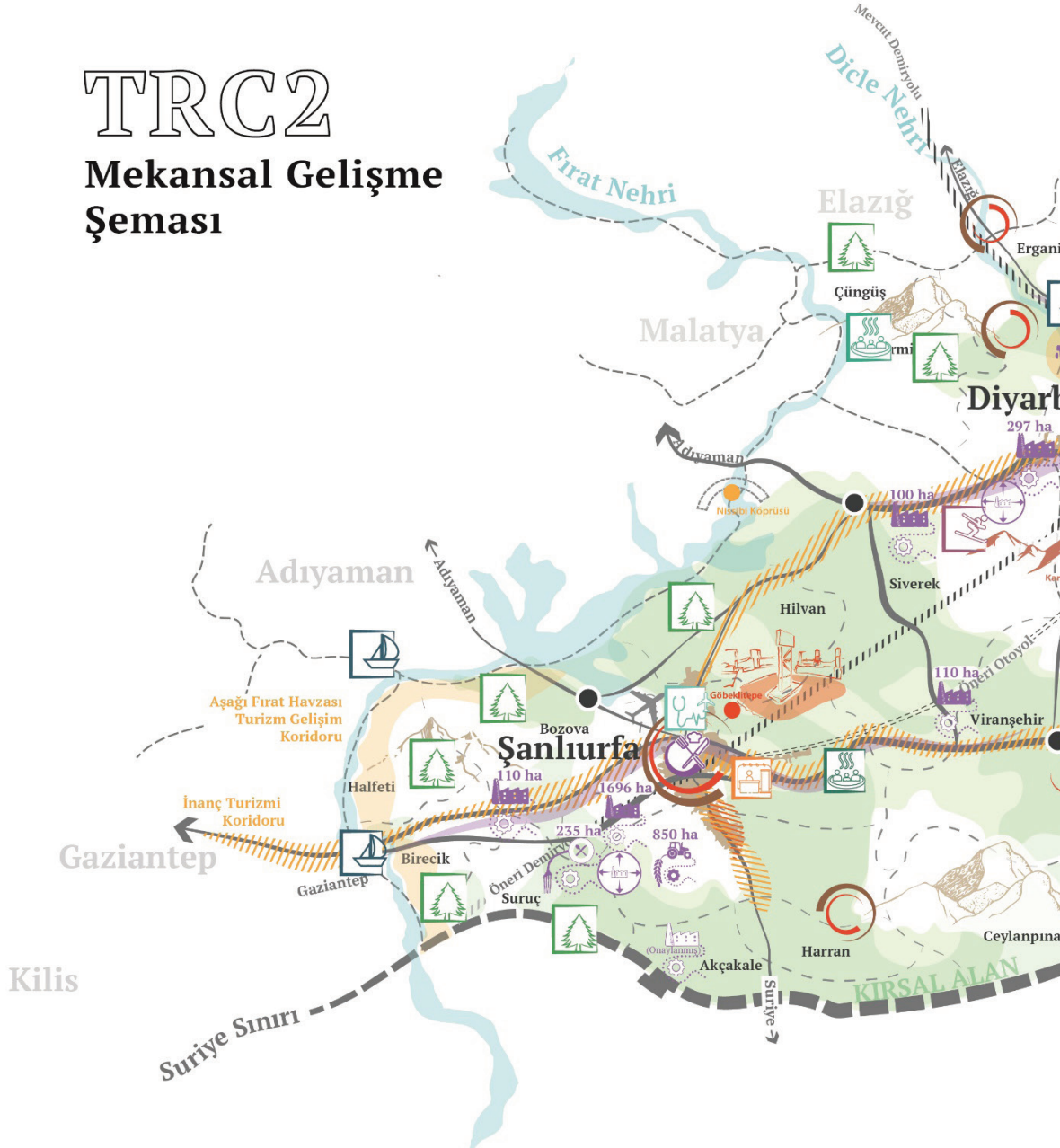
Tarımsal üretimin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması hedeflenirken, aynı zamanda tarımsal girdi maliyetlerinin düşürülmesine yönelik önlemler alınarak tarımsal işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması amaçlanmaktadır. Tarımsal altyapının geliştirilmesi ve kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması çerçevesinde, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) önemli bir bileşeni olan Silvan Barajı ile 2 milyon 350 bin dekar arazinin sulanması sağlanarak sulama imkânları artacak, modern tarım yöntemleri yaygınlaştırılarak yüksek katma değerli üretime geçiş ve tarımsal verimlilik artışı sağlanacaktır. Silvan Barajı'nın etkisiyle sulama alanları dışında kalan bölgelerde bağcılık, meyvecilik, su ürünleri üretimi, ipek böcekçiliği ve arıcılık gibi tarımsal faaliyetlerin yaygınlaştırılması, bu sayede tarımsal üretim çeşitlendirilerek gelir artışı hedeflenmektedir.

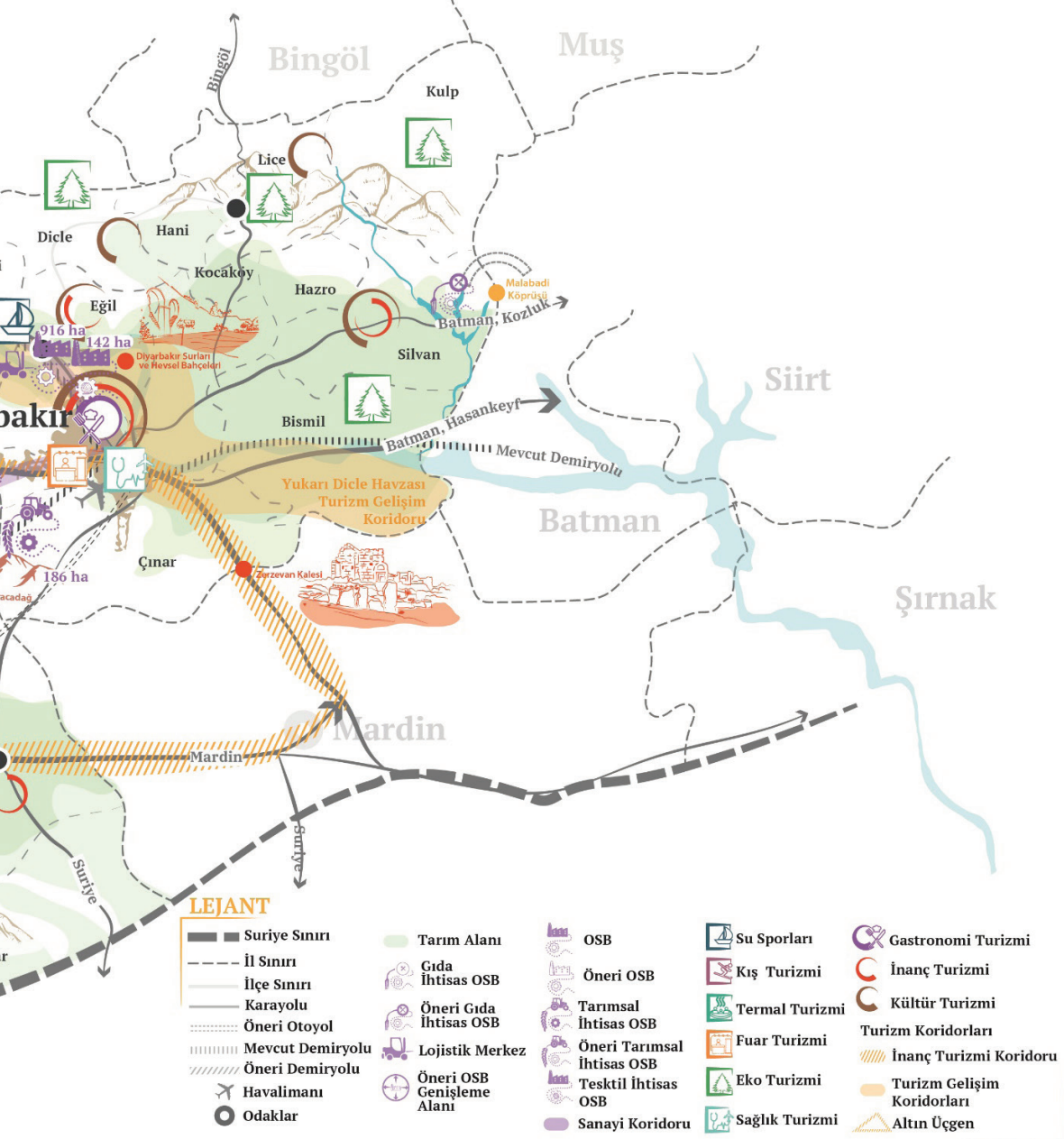
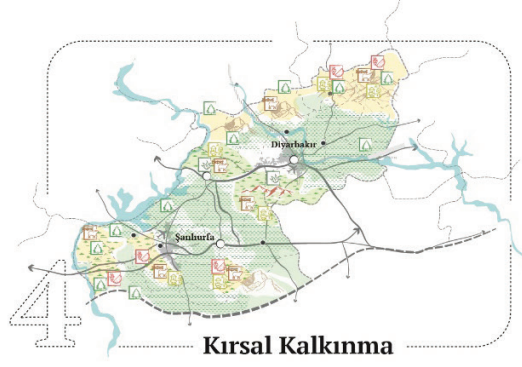
TRC2 Bölgesi, lojistik firmalarının kapasitesinin geliştirilmesi ve imalat sanayi sektörlerinde tedarik ve değer zincirlerinin oluşturulması aracılığıyla uluslararası ağlarla bütünleşerek ekonomik büyümeyi hızlandırmayı ve refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadır. Bölgenin dışa açılması ve ihracatın artırılması hedefi doğrultusunda, sanayi üretiminde ihracata yönelik katma değer artırılması, limanlara ve sınır kapılarına kara yolu ve demir yolu bağlantılarının sağlanması, hava yolu bağlantılarının güçlendirilmesi ve imalat sanayi firmalarının dış ticaret yetkinliklerinin artırılması planlanmaktadır. Diyarbakır Havalimanı'nın uluslararası uçuş faaliyetlerinin artırılması, Şanlıurfa Havalimanı'ndan kısa mesafeli uçuşlar ve çevre ülkelere uçuşların artırılması, demir yolu hattının Mardin'e kadar uzatılması, Ergani-Diyarbakır-Bismil demir yolu hattının iyileştirilmesi, organize sanayi bölgelerinin demir yolu bağlantılarının sağlanması, lojistik merkezlerin kurulması ve sınır kapılarının modernizasyonu, dış ticaretin ve sınır ticaretinin artırılması için önerilen stratejiler arasındadır.

TRC2 Mekansal Gelişme Şeması

HARİTA 6- MEKÂNSAL GELİŞİM

Sanayinin Gelişimi

"Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliğinde Bölgede sanayi altyapısının iyileştirilmesi ve ihtisaslaşmanın ve rekabetçiliğin teşviki, sektörler arasında tedarik ve değer zincirlerinin oluşturulması ve bölgenin uluslararası ağlar ile etkileşimi ile nitelikli iş gücünün artırılması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede bölgede üretimin artırılmasının hedeflendiği üç ana gelişim aksının oluşturulması öngörülmektedir: *Birecik-Şanlıurfa-Viranşehir*, *Siverek-Diyarbakır-Silvan* ve *Ergani-Diyarbakır-Bismil* akslarından oluşan bu gelişim kanallarının içerisinde gelişme potansiyeli yüksek sanayi alt kolları açısından tedarik zinciri oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılması hedeflenmektedir. Buna göre ana gelişim merkezlerinde bu sektörlerde üretim kapasitesi ve katma değer artırılması, yığılmaların yaratılması ile ölçek ekonomilerinden ve rekabetçi üstünlüklerden faydalanılarak sektörlerde rekabet gücünün artırılması, destekleyici gelişim merkezlerinde üretim ve sanayi altyapısının geliştirilmesi ile çevre ekonomiler olarak nitelenen yerleşmelerin ham madde tedarik zinciri ve üretim faktörlerini destekleyici etkilerinin olması hedeflenmektedir.

Söz konusu gelişme aksları göreceli olarak gelişmiş kara yolu, demir yolu ve hava yolu taşımacılığı gibi ulaştırma altyapısına sahiptir. Sanayi altyapısının geliştirilmesine yönelik olarak, bu alanlarda öncelikli olarak mevcut organize çalışma alanlarının (OSB ve KSS) altyapısı iyileştirilecektir. Bunun yanında orta ve uzun vadede ihtisaslaşma alanları doğrultusunda yeni sanayi alanları oluşturulacaktır.

HARİTA 7- SANAYİNİN GELİŞİMİ

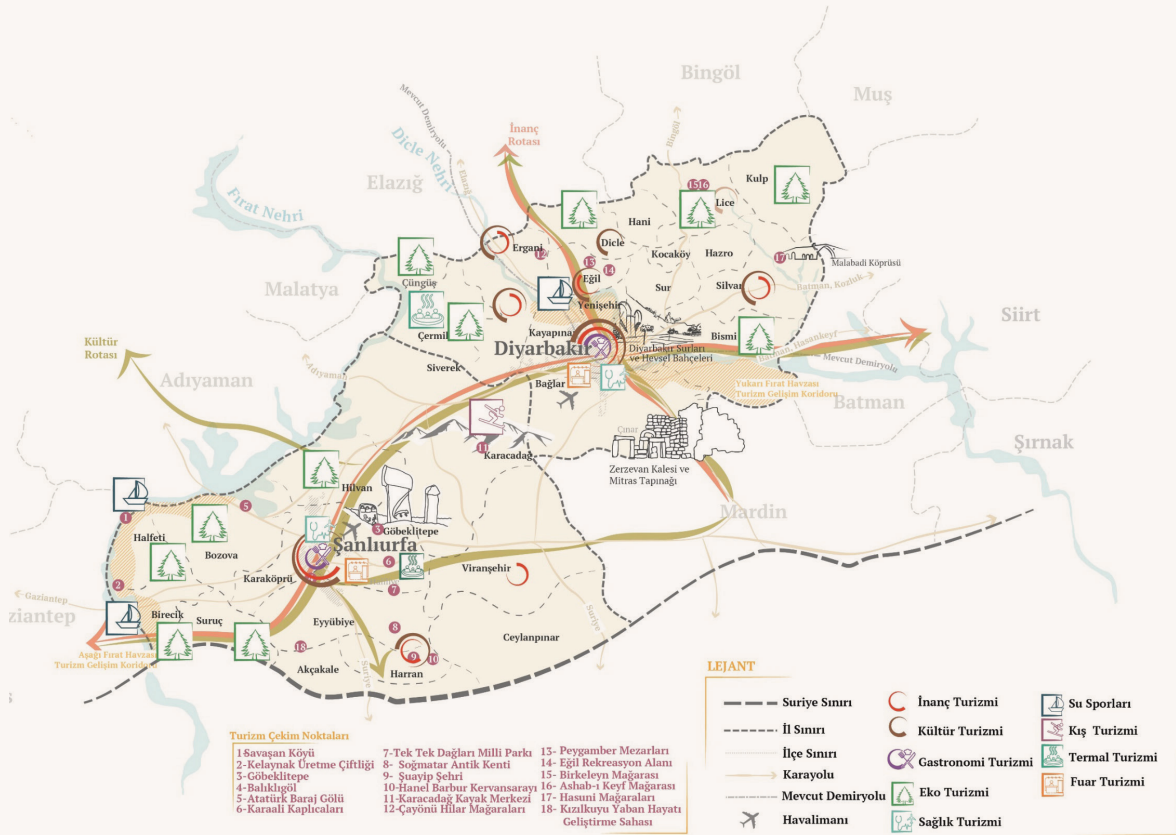

Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Gelişimi

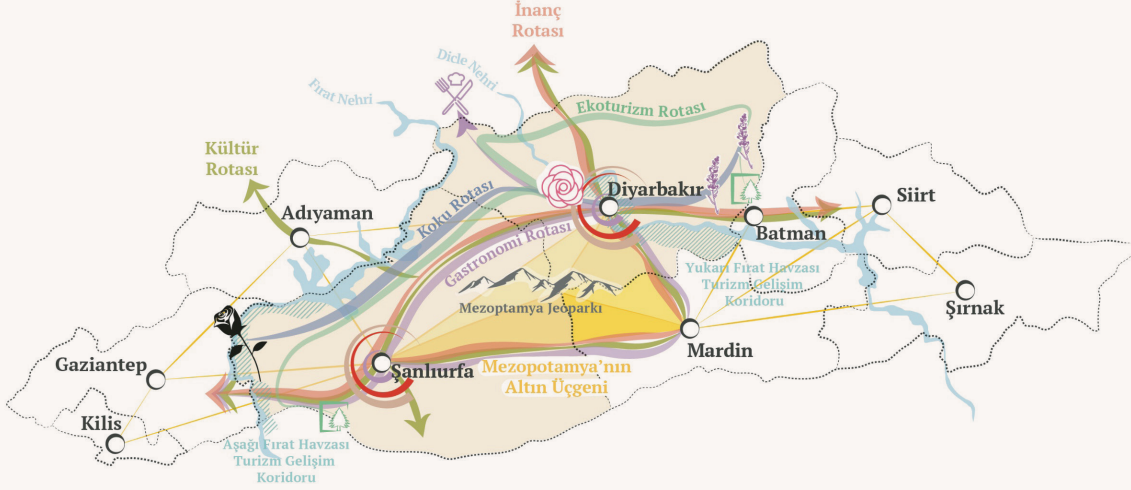
"Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşme" stratejik önceliği kapsamında, markalaşmanın sağlanması, yeni destinasyonların oluşturulması, turizmde dijitalleşmenin sağlanması ve yeni nesil ekonomiler ile bütünleşmenin sağlanması ile turizm olanaklarının ve gelirlerinin çeşitlendirilmesi hedeflenmektedir.

Turizmin gelişmesi, GAP Bölgesi içinde diğer bölgelerle bütünleşecek şekilde ele alınmış ve komşu bölgelerdeki turizm çekim noktaları ile ilişkilendirilerek turizm gelişme eksenleri gösterilmiştir. (Harita 8) Diyarbakır ve Şanlıurfa kent merkezleri turizm gelişme eksenlerinin merkezlerini oluşturmaktadır. Turizm gelişme eksenleri, ilçelerde oluşturulan diğer çekim noktaları ile tüm Bölgeye yayılacak ve Bölgede turizmin geliştirilmesiyle ölçek ekonomileri yaratılacaktır. Bu gelişme akslarında ve çekim noktalarında; fiziksel ve çevresel altyapının iyileştirilmesi, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin turizme kazandırılması, başta kültür turizmi ve inanç turizmi olmak üzere eko turizm, fuar turizmi, termal turizm, yaratıcı turizm, kış turizmi, su sporları gibi alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

HARİTA 8- TURİZM GELİŞME EKSENLERİ

HARİTA 9- ALTIN ÜÇGEN VE ROTALARI

GAP Bölge Kalkınma İdaresi bölge turizminin geliştirilmesi, tanıtımı, markalaşması için başlatmış olduğu GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesinde, bütüncül bir yaklaşımla 9 GAP ilini (Adıyaman, Batman, Diyarbakir, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsayan bölgeyi tek bir isimle markalaştırıp, önemli bir sürdürülebilir turizm destinasyonu yapma amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında belirlenen "Mezopotamya/Mesopotamia" markasının uluslararası arenada bilinirliği yüksek olan diğer destinasyonlar gibi bir turizm destinasyon markası olarak bilinmesi için GAP BKİ ve Bölge Kalkınma Ajansları çalışmalarına başlamıştır.

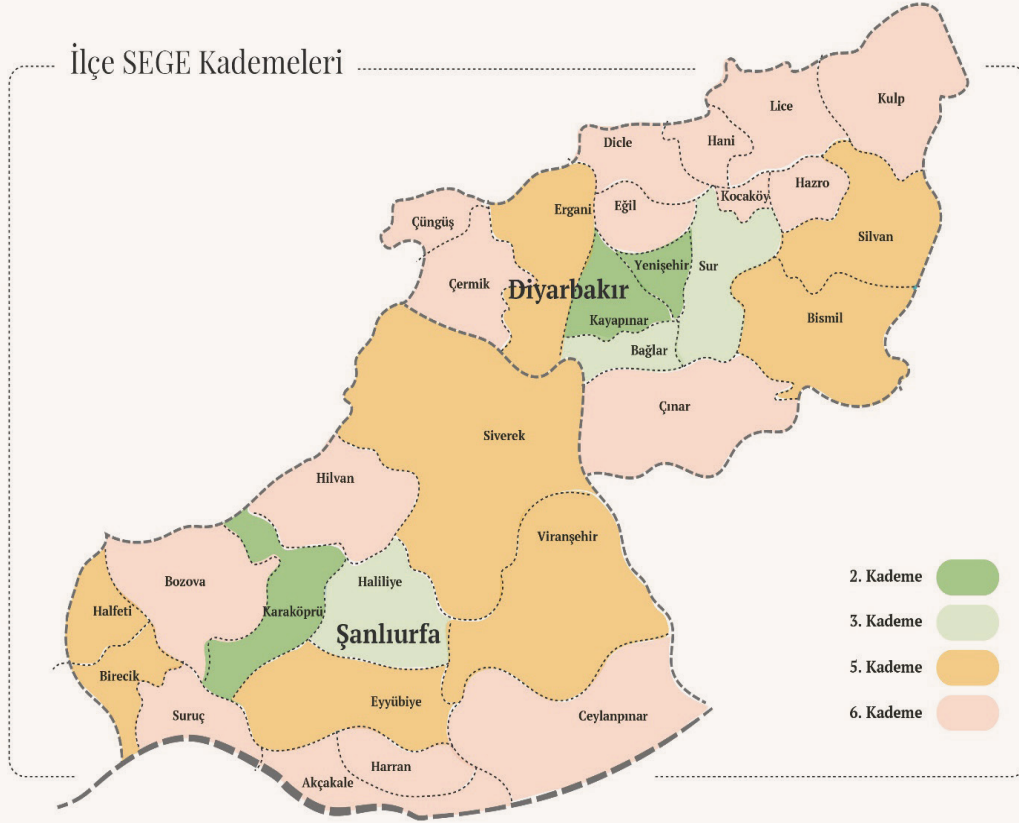
Mezopotamya güçlü markası altında geliştirilen "altın üçgen" açılımı Diyarbakir, Mardin ve Şanlıurfa'nın iş birliğini içermektedir. Bölgesel ölçekte yeni ağların kurgulanması için bölge şehirleri arasında tematik koridorlar ve odaklar gibi ilişki sistemlerinin tasarlanmasını kapsamaktadır. Altın üçgenin, Mezopotamya markası adı altında yapılacak çalışmalarla büyük bir cazibe merkez haline gelmesi sağlanacaktır.

Beşeri ve Sosyal Gelişme

"Beşerî ve Sosyal Sermayenin Gelişmesi" stratejik önceliği kapsamında *Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması, Çocuklara Yönelik Hizmet Alanlarının Geliştirilmesi, Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi ve Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi sağlanacaktır.*

İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında (SEGE-2022) sonuçlarına göre Bölgede, merkez ilçeler dışındaki bütün ilçeler negatif skor almış olup ilçe gelişmişlik kademelenmesinde son kademelerde yer almaktadırlar. Bu durum, sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergelerini temsil eden *Demografi, İstihdam ve Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık, Finans, Rekabetçilik, Yenilikçilik ve Yaşam Kalitesinin iyileştirilmesi* konularında Bölgede tedbirlerin alınması gerektiğini açıkça göstermektedir.

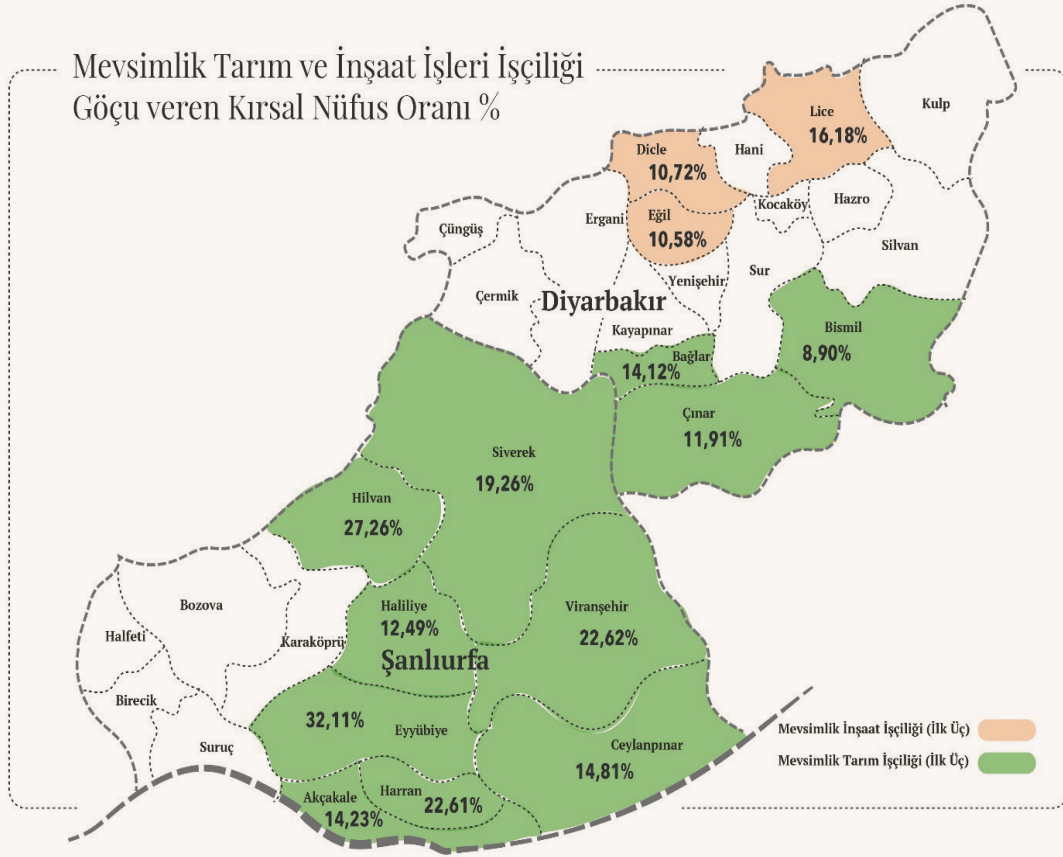
HARİTA 10- TRC2 BÖLGESİ İLÇE KADEMELERİ, SEGE

(T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

TRC2 Bölgesinde, istihdam alanlarının yetersizliği ve bundan kaynaklı işsizlik nedeniyle özellikle genç yaş grubu olmak üzere diğer bölgelere doğru ciddi oranda bir göç yaşanmaktadır. Bölgenin göçe ilişkin özgün durumlarından biri de mevsimlik işçilik nedeniyle yaşanan göçlerdir. Başta mevsimlik tarım işçiliği olmak üzere inşaat ve turizm sektörlerinde çalışmak üzere Bölgeden diğer şehirlere geçici olarak göç eden önemli bir nüfus bulunmaktadır. Mevsimlik işçileri oluşturan tüm kesimler ekonomik ve sosyal anlamda TRC2 Bölgesinin en dezavantajlı gruplarıdır.

HARİTA 11-TRC2 BÖLGESİ KIRSAL MAHALLERDE MEVSİMLİK İŞÇİ ORANLARI (%)

(T.C. STB KAGM, 2019)

Birçok ekonomik ve sosyal sorunun sonucu ve kaynağı olan mevsimlik tarım işçiliğinin, işçilerin memleketlerinden geçici olarak göç etmelerine gerek kalmadan çözülmesine odaklanılması fırsat eşitliğine katkı sağlayacaktır. Mevcut çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine ilave olarak mevsimlik tarım işçiliğinin TRC2 bölgesinde azaltılmasına yönelik çalışmalar da yapılması gerekmektedir. Genç ve dinamik nüfusa sahip olan Bölgede, mevcut potansiyellerin doğru kullanılması ve iş imkânlarına dönecek yatırımların hayat geçirilmesi ile istihdam olanaklarının sağlanması mevsimlik göçün azaltılması sağlanacaktır.

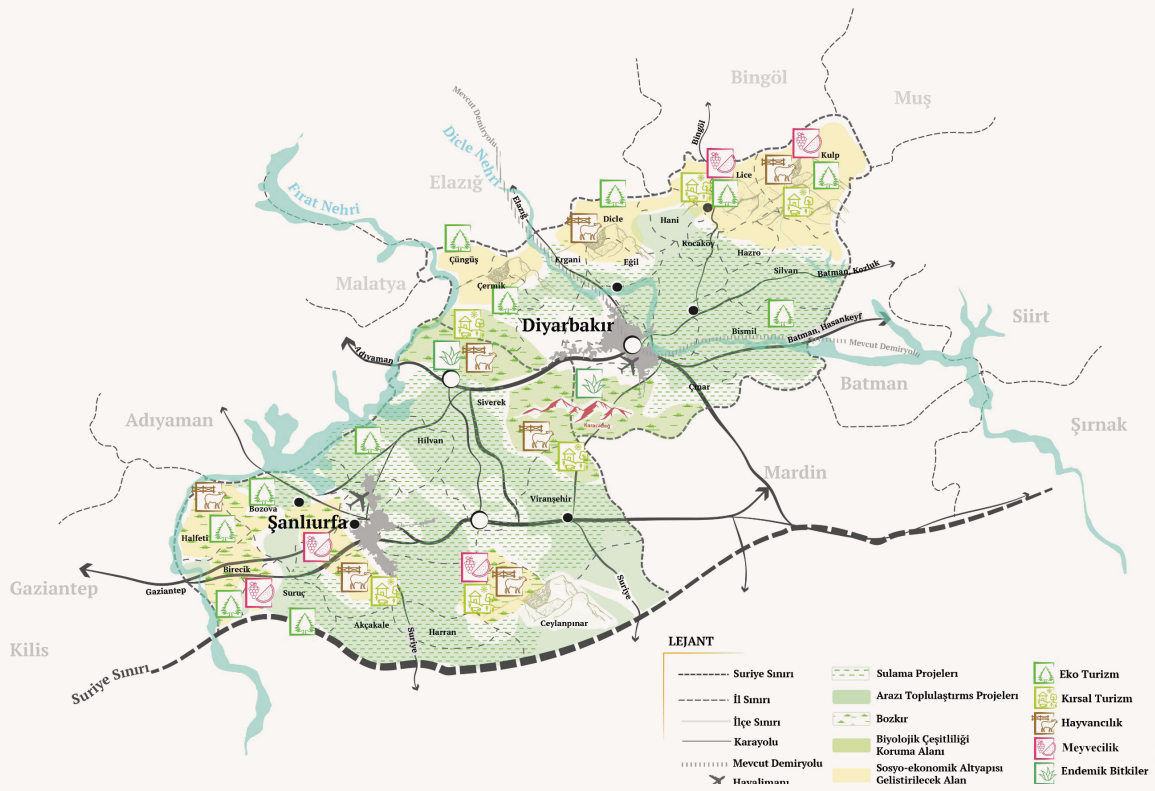
Tarım ve Kırsal Gelişme

"Kırsal Alanlarda Katma Değerin Artırılması" stratejik önceliği kapsamında belirlenen *Tarımsal Üretimin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması* hedefi ile tarımsal girdi maliyetlerinin düşürülmesine yönelik önlemlerin alınması ile tarımsal işletmelerin rekabet güçlerinin yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır.

Tarımsal altyapının geliştirilmesi, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması ile Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Atatürk Barajı'ndan sonra en büyük 2. sulama projesi olan Silvan Projesi'nin

en büyük ve en önemli bileşeni olan Silvan Barajı ile 2 milyon 350 bin dekar arazinin sulanması sayesinde sulama imkânları artacak, modern tarım yöntemlerinin yaygınlaştırılması ile yüksek katma değerli üretime geçilmesi sağlanacak ve tarımsal üretimde verim artırılabilecektir. Sulama alanları dışında kalan alanlarda bağcılık, meyvecilik, su ürünleri üretimi, ipek böcekçiliği ve arıcılık gibi tarımsal faaliyetler yaygınlaştırılacak, bu sayede tarımsal üretim ve gelir artırılabilecektir.

HARİTA 12- TARIM VE KIRSAL GELİŞME

Ulaştırma Altyapısının Gelişimi

"Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği kapsamında ele alınan "Bölge İllerinde Lojistik Sektörünün Geliştirilmesi" hedefiyle Bölge illerindeki lojistik firmalarının kapasitesinin geliştirilmesi, imalat sanayi sektörlerinde tedarik ve değer zincirlerinin oluşturulması sayesinde TRC2 Bölgesinin ulus ötesi ağlarla bütünleşmesi sağlanarak ekonomik büyümeyi hızlandırma ve refah seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır. "İhracatın Artırılması ve Bölgenin Dışa Açılması" hedefiyle ise Bölgede, sanayi üretiminde ihracata yönelik katma değer artırılması, limanlara ve sınır kapılarına karayolu ve demir yolu bağlantılarının sağlanması, havayolu ulusal ve uluslararası bağlantılılığın artırılması ve imalat sanayi firmalarının dış ticaret yetkinliklerinin artırılması amaçlanmaktadır.

Bölgenin dışa açılması ve ulusal ve uluslararası merkezlerle havayolu bağlantılarının güçlendirilmesi amacıyla Diyarbakır Havalimanının uluslararası uçuş faaliyetlerini artırması, Şanlıurfa Havalimanından kısa mesafeli uçuşlar ve çevre ülkelere uçuşların artırılması ve havaalanlarının diğer ulaşım türleri ile entegrasyonunun sağlanması önerilmiştir. Bunun yanında TRC2 Bölgesinin Irak ile ulaşımını güçlendirmek için Mardin'e kadar devam etmesi planlanan demir yolu hattının Habur sınır kapısına kadar uzatılması önerilmektedir.

Bölge içindeki merkezlerin birbiri ile ilişkileri ve bağlantılarının güçlendirilerek üretim organizasyonun desteklenmesi amacıyla Ergani-Diyarbakır-Bismil mevcut demir yolu hattı ile Şanlıurfa-Siverek-Diyarbakır proje hızlı demir yolu hattının inşaatının başlatılarak ilçeler arası ve şehir içi ulaşımında etkin kullanılması için banliyö tren seferlerine uygun hale getirilmesi önerilmektedir. Ayrıca mevcut organize sanayi bölgelerinin demir yolu bağlantısının sağlanması, bunun yanında Diyarbakır'da yapımı devam eden lojistik köy projesinin hızlandırılması, Şanlıurfa'da demir yolu bağlantısına sahip lojistik merkezin kurulması önerilmektedir. Son olarak Bölgede dış ticaretin ve sınır ticaretinin artırılması için sınır kapılarının modernizasyonu ve etkin kullanılması önerilmiştir.

HARİTA 13-ULAŞIM ALTYAPISI

TABLO 1- BÖLGE PLANI HEDEFLERİNİN SKH İLE İLİŞKİSİ

Bölge Planı Hedefleri	Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması				Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi			Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi					Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması		
	H1	H2	H3	H4	H1	H2	H3	H1	H2	H3	H4	H5	H1	H2	H3
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)	Hedef 1- Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir.				Hedef 1- Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır.			Hedef 1- Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır.					Hedef 1- Tarımsal Üretim Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulacaktır		
	Hedef 2- Başta Stratejik Sektörler Olmak Tüm İmalat Sektörlerinde Uzmanlaşma Sağlanacak ve Bu Sektörlerde Rekabet Gücü Artırılacaktır.				Hedef 2- Yaratıcı Şehirler İmajı Geliştirilecektir.			Hedef 2- Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir.					Hedef 2- Kırsal Alanda Yaşam Kalitesi Artırılacaktır.		
	Hedef 3- Bölge İllerinde Lojistik Sektörü Geliştirilecektir.				Hedef 3- Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir.			Hedef 3 Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır.					Hedef 3- Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı Sağlanacaktır.		
	Hedef 4- İhracatın Artırılması ve Bölgenin Dışa Açılması Sağlanacaktır.							Hedef 4- Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi Sağlanacaktır.							
								Hedef 5- Bölgenin Afetlere Karşı Dirençliliği Artırılacaktır.							
(SKH-1): Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek	✓	✓	✓	✓						✓				✓	
(SKH-2): Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek													✓	✓	✓
(SKH-3): Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak										✓	✓	✓		✓	
(SKH-4): Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek								✓	✓	✓				✓	

(SKH-14): Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak					✓	✓	✓											
(SKH-15): Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek	✓	✓	✓	✓														✓
(SKH-16): Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak					✓				✓									
(SKH-17): Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak					✓		✓						✓					

Her bir stratejik öncelik ve tüm hedefler için mevcut durum temel alınarak 2028 yılı için performans göstergeleri tanımlanmıştır.

PERFORMANS GÖSTERGELERİ

TABLO 2- PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1

Stratejik Öncelik 1 Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması					
Performans Göstergesi	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
GSYH'de İmalat Sektörünün Ülkedeki Payı (Diyarbakır)	%	0,2	2021	TÜİK	0,6
GSYH'de İmalat Sektörünün Ülkedeki Payı (Şanlıurfa)	%	0,3	2021	TÜİK	0,7
İmalat Sanayi Çalışanlarının Toplam 4/1-a Zorunlu Sigortalı Çalışanlarına Oranı	%	12,16	2017-2021	SGK	20
İmalat Sanayi Firmalarında Çalışan Başına Ciro Miktarı	Bin TL	389	2021	SGK STB (GBS)	500
İmalat Sanayi Firmalarında Stok Devir Hızı (Diyarbakır)	Adet	2,9	2021	STB (GBS)	4,5
İmalat Sanayi Firmalarında Stok Devir Hızı (Şanlıurfa)	Adet	3	2021	STB (GBS)	4,5

TABLO 3-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 1

Stratejik Öncelik 1 Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması					
Hedef 1 Bölgede Artan Yatırımlar ile Sanayi Geliştirilecektir.					
Performans Göstergesi	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Altyapısı Tamamlanamayan OSB Alanı Oranı	%	21	2022	OSB Müdürlükleri	5
Sanayi Alanı Olarak Planlanan Yeni OSB Alanlarından Onaylanan Alan Büyüklüğü	ha	0	2022	OSB Müdürlükleri	3.862
Yeni OSB Alanlarında Altyapısı Tamamlanan Alan Büyüklüğü	ha	0	2022	OSB Müdürlükleri	1.500
OSB'lerde 1000 m ² Kapalı Alan Başına Düşen Çalışan Sayısı	Kişi	15	2022	OSB Müdürlükleri	25
Bölgeye Çekilen Stratejik ya da Büyük Yatırım Sayısı	Adet	0	2022	Karacadağ KA	2
KOSGEB Gir. Dest. Prog. ile Kurulan Firmalardan Ajans Desteği ile Mikro Ölçekten Küçük Ölçeğe Geçen Firma Sayısı	Adet	0	2022	KOSGEB İl Müdürlükleri	100
KOSGEB Gir. Dest. Prog. ile Kurulan Firmalardan Ajans Desteği ile Küçük Ölçekten Orta Büyüklükteki Ölçeğe Geçen Firma Sayısı	Adet	0	2022	KOSGEB İl Müdürlükleri	80
TKDK Dest. Prog. ile Kurulan Tarımsal İşletmelerden Ajans Desteği ile Endüstriyel Üretime Geçen Firma Sayısı	Adet	0	2022	TKDK İl Koordinatörlüğü	80
Sanayi Girişim Fonu Üzerinden Kurulan Firma Sayısı	Adet	0	2022	Karacadağ KA	20
Sanayi Girişim Fonu Üzerinden İşini Geliştiren Firma Sayısı	Adet	0	2022	Karacadağ KA	30
Girişimci Destek Merkezleri Üzerinden Kurulan Firma Sayısı	Adet	5	2022	DTSO Diyarbakır BB Şanlıurfa BB Şanlıurfa Teknokent	50
Perakende, Toptancılık ve İthalat Faaliyetlerinden Üretime Geçen Firma Sayısı	Adet	20	2022	DTSO ŞUTSO	70
Tamamlanan Mesleki Eğitim-Üretim İlişkisi Raporu Sayısı	Adet	1	2022	Karacadağ Kalkınma Ajansı	2
Aktif İş Gücü Programları Kapsamında Düzenlenen Mesleki Eğitim Kursu ve İşbaşı Eğitim Programlarından Yararlanan İşsiz Sayısı	Kişi	0	2022	İŞKUR İl Müdürlükleri	15.000
Tamamlanan İşçi ve İşveren İlişkisi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri Raporu Sayısı	Adet	0	2022	OSB Müdürlükleri	2

TABLO 4- PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 2

Performans Göstergesi	Birim/Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Aile Anayasasına Geçen Firma Sayısı	Adet	0	2022	Karacadağ Kalkınma Ajansı	50
KOSGEB Üzerinden Alınan Sistem Belgesi Sayısı Yıllık Ortalaması	Adet	31	2018-2022	KOSGEB İl Müdürlükleri	60
Yalın Yönetimi En Az Bir Sürecinde Başarı ile Uygulayan Firma Sayısı	Adet	0	2021	Karacadağ Kalkınma Ajansı	50
Yalın Yönetimi Tüm Süreçlerinde Uygulayan Firma Sayısı	Adet	0	2020	Karacadağ Kalkınma Ajansı	4
Ana Firma ve Tedarikçisi/leri Arasında Verimlilik Konusundaki Stratejik Ortaklık Sayısı	Adet	0	2021	Karacadağ Kalkınma Ajansı	4
Bölgede ERP'nin En Az Bir Modülünü Kullanan Firma Sayısı	Adet	30	2022	OSB ve KSS Müdürlükleri	200
Bölgede Dijital Dönüşüm Konusunda Danışmanlık Verilen Firma Sayısı	Adet	4	2022	OSB ve KSS Müdürlükleri	200
Bölgedeki Firmaların Dijital Olgunluk Puanı	Sayı (0-5)		2022	OSB ve KSS Müdürlükleri	2,5
Kümelenme Analizi Yapılan Sektör Sayısı	Adet	0	2022	Karacadağ Kalkınma Ajansı	2
Küme Yapısı Güçlendirilen Sektör Sayısı	Adet	0	2022	Karacadağ Kalkınma Ajansı	1

TABLO 5-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 3

Stratejik Öncelik 1 Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması					
Hedef 3 Bölge İllerinde Lojistik Sektörü Geliştirilecektir					
Performans Göstergesi	Birim/Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Lojistik Merkezi Sayısı	Adet	0	2022	DTSO	2
Lojistik Sektöründe Yatırım Teşvik Belgesi (Belge)	Adet	50	2021	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	100
Lojistik Sektöründe Yatırım Teşvik Belgesi (Sabit Yatırım)	Milyon TL	235	2021	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	470
Lojistik Sektöründe Yatırım Teşvik Belgesi (İstihdam)	Kişi	741	2021	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	2500
İmalat Sanayi Firma Sayısı	Adet	3485	2020	SGK	6.000
Lojistik Sektöründe Faaliyet Gösteren Firma Sayısı	Adet	4392	2020	SGK	6.000
İhracat Miktarı	Milyon Dolar	601	2021	TÜİK	1.000
İthalat Miktarı	Milyon Dolar	494	2021	TÜİK	800

TABLO 6-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-1, HEDEF 4

Stratejik Öncelik 1 Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması					
Hedef 4 İhracatın Artırılması ve Bölgenin Dışa Açılması Sağlanacaktır					
Performans Göstergesi	Birim/Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Bölgede Kurulan İhracat Ofisi Sayısı	Adet	0	2022	DTSO	2
İmalat Sanayi Firma Sayısı	Adet			SGK	
İhracat Miktarı	Milyon Dolar	601	2021	TÜİK	1.000
İthalat Miktarı	Milyon Dolar	494	2021	TÜİK	800
İhracata Yapılan Ülke Sayısı	Adet	125	2021	TÜİK	175
Kişi Başına İhracat	Dolar	153	2021	TÜİK	222

TABLO 7-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2

Stratejik Öncelik 2: Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Hedefi
		Değeri	Yılı		
Bölgeye Gelen Turist Sayısı	Kişi	1.038.086	2021	KTB	2.000.000
GSYH'de Hizmet Sektörünün Ülkedeki Payı (TRC2 Bölgesi)	%	1	2021	TUİK	1,5
Ortalama Kalış Süresi (Diyarbakır)	Gün	1,63	2021	KTB, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	2
Ortalama Kalış Süresi (Şanlıurfa)	Gün	1,61	2021	KTB, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	2
Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri Doluluk Oranı (Diyarbakır)	%	39,22	2021	KTB, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	42
Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri Doluluk Oranı (Şanlıurfa)	%	37,30	2021	KTB, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	40
Turizmden Elde Edilen Gelir (Türkiye)	Milyar Dolar	24,4	2021	KTB	40
Turizm Sektöründe Çalışan Başına Ciro Miktarı	TL	193.915	2021	Girişimci Bilgi Sistemi	300.000
Çeşitlendirilen Turizm Faaliyeti Sayısı	Adet	11	2022	İlgili Bakanlık Raporları, Faaliyet Raporları	13

TABLO 8-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2, HEDEF 1

Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Yerelde Geliştirilen İş birliği Sayısı	Adet	1	2022	Faaliyet Raporları	3
Oluşturulan Rota Sayısı	Adet	0	2022	Faaliyet Raporları	3
Turistik Ürün Üreten Kooperatif Sayısı	Adet	1	2022	Diyarbakır ve Şanlıurfa Ticaret İl Müdürlüğü	3
Turizm Sektörünü Destekleyen Kadın Kooperatifi Sayısı	Adet	3	2022	Diyarbakır ve Şanlıurfa Ticaret İl Müdürlüğü	9
Coğrafi İşaretli Ürün Sayısı (Diyarbakır)	Adet	48	2022	Türk Patent ve Marka Kurumu	60
Coğrafi İşaretli Ürün Sayısı (Şanlıurfa)	Adet	30	2022	Türk Patent ve Marka Kurumu	50
Turizm Alanında KOSGEB üzerinden Kurulan Girişim Sayısı	Adet	5	2021	KOSGEB Verileri	8
Tamamlanan Turizm Planı/ Alan Yönetim Planı Sayısı	Adet	0	2022	KTB	2
Kurulan Karşılama Merkezi Sayısı	Adet	0	2022	Ajans Faaliyet Raporu	3

TABLO 9-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2, HEDEF 2

Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Başvuru Sayısı	Adet	0	2021	Karacadağ KA Faaliyet Raporları	2
UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına Üye Olan Şehir Sayısı	Oran	0	2021	UNESCO Türkiye Milli Komisyonu	1
Unesco Küresel Jeopark Ağına Dâhil Olunması	Adet	0	2022	UNESCO Türkiye Milli Komisyonu	1
Dünya Karanlık Gökyüzü Ağına Üye Olunması	Adet	0	2022	Uluslararası Karanlık Gökyüzü Birliği	1
Ulusal Çapta Gerçekleştirilen Turizm Etkinliği Sayısı	Adet	1	2022	Faaliyet Raporları	10

TABLO 10-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-2, HEDEF 3

Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Katılım Sağlanan Yurt İçi Fuar Sayısı	Adet	0	2022	Faaliyet Raporları	10
Katılım Sağlanan Yurt Dışı Fuar Sayısı	Adet	0	2022	Faaliyet Raporları	5
Oluşturulan Digital Rota Sayısı	Adet	0	2022	Mezopotamya Travel Web Sitesi	2
Belirlenen Film Platolarında Yapılan Film Sayısı	Adet	0	2022	Faaliyet Raporları	2
Tarihi Mekânlarda Yapılan Etkinlik Sayısı	Adet/ Yıl	2	2022	Faaliyet Raporları	10
Bölgede Karavan Turizmi İçin Oluşturulan Alan Büyüklüğü	Ha	0	2022	KTB	100
Sosyal Medya Hesaplarının Erişim Sayısı	Adet	1.000.000	2022	Gomezopotamya Instagram Sayfası	5.000.000
Sosyal Medya Gösterim Sayısı	Adet	2.800.000	2022	Gomezopotamya Instagram Sayfası	5.000.000
Alınan Nitelikli Fikri Tapu (NFT) Sayısı	Adet	0	2022	Ajans Faaliyet Raporu	3

TABLO 11-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3

Stratejik Öncelik 3: Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Hedefi
		Değeri	Yılı		
Okul Öncesi Kademesinde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Kişi	28	2021-2022	MEB	22
İlköğretim Kademesinde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Kişi	30	2021-2022	MEB	25
Okul Öncesi Kademesinde Okullaşma (Net) Oranı (4-5 yaş)	%	55,87	2021-2022	MEB	65
İlköğretim Kademesinde (Net) Okullaşma Oranı	%	93,16	2021-2022	MEB	99
Ortaöğretim Kademesinde (Net) Okullaşma Oranı	%	77,20	2021-2022	MEB	87
Kütüphanelerden Bin Kişi Başına Yararlanma Sayısı	Kişi	252	2022	TÜİK	350
TRC2 Bölgesi Kişi Başına Düşen Aktif Yeşil Alan	(m ² /kişi)	1,38	2022	Büyükşehir Belediyeleri	5
Gençlerin İşgücüne Katılma Oranı	%	33,0	2022	TÜİK, 2022	42
Genç İstihdam Oranı	%	27,8	2022	TÜİK, 2022	35
Genç İşsizliği Oranı	%	16,0	2022	TÜİK, 2022	15
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	%	20,4	2022	TÜİK, 2022	30
Kadınlarda İstihdam Oranı	%	19,0	2022	TÜİK, 2022	25
Net Göç Hızı	%	-9,12	2022	TÜİK, 2022	-7,0

TABLO 12-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 1

Stratejik Öncelik 3 Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi					
Hedef 1 Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması Sağlanacaktır					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Genel Ortaöğretim Kademesi Okullaşma Oranı	%	61,8	2022	MEB, 2022	80
Ortaöğretim Kademesinde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Adet	31	2022	MEB, 2022	25
Mesleki ve Teknik Eğitim (Ortaöğretim) (Net) Okullaşma Oranı	%	32,24	2021-2022	MEB, 2022	50
Ön Kuluçka Merkezi Sayısı	Adet	0	2021	TRC2 BP MDR, 2022	4
KOSGEB Desteklerinden Faydalanan Genç Girişimci Sayısı	Kişi	643	2021	KOSGEB	2.140

TABLO 13-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 2

Stratejik Öncelik 3 Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi,					
Hedef 2 Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Tiyatro Salonu Sayısı	Adet	9	2021	TÜİK	15
Kütüphane Sayısı	Adet	29	2021	TÜİK	45
Müze Sayısı	Adet	7	2021	TÜİK	12
Dönüştürülen Atıl Tesis Sayısı	Adet	0	2022	TRC2 BP, Faaliyet Rap.	6

TABLO 14-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 3

Stratejik Öncelik 3 Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi					
Hedef 3 Göçün Yönetilmesi ve Göç Alan Yerleşmelerde Altyapıların İyileştirilmesi Sağlanacaktır					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Kapasitesi İyileştirilmiş Sosyal Donatı Sayısı	Adet	0	2022	TÜİK	8
Diyarbakır 5. Kademe Geçen İlçe Sayısı (SEGE İlçeler)	Adet	3	2022	SEGE, 2022	8
Şanlıurfa 5. Kademeye Geçen İlçe Sayısı (SEGE İlçeler)	Adet	5	2022	SEGE, 2022	9

TABLO 15-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 4

Stratejik Öncelik 3 Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi					
Hedef 4 Dezavantajlı Grupların Güçlendirilmesi Sağlanacaktır					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
KOSGEB Girişimci Desteklerinden Yararlanan Kadın Girişimci Sayısı	Kişi	359	2021	KOSGEB	900
Girişimci Destek Merkezi Sayısı	Adet	4	2021	TÜİK	6
Kurulan Yaşam Merkezleri Sayısı	Adet	0	2022	TÜİK,	4
Kurulan Tematik Çocuk Akademileri Sayısı	Adet	0	2022	TRC2 BP MDR, 2022	6

TABLO 16-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-3, HEDEF 5

Stratejik Öncelik 3 Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi					
Hedef 5 Bölgenin Afetlere Karşı Dirençliliği Artırılacaktır					
Performans Göstergeleri	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Kapasitesi Geliştirilen/Artırılan Kurum Sayısı	Adet	0	2023	AFAD, Ajans Faaliyet Raporları	40
Kurulan Afet Lojistik Merkez Sayısı	Adet	0	2023	AFAD	4
Eğitim Alan Kurum Sayısı	Adet	0	2023	AFAD, Ajans Faaliyet Raporları	50

TABLO 17-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-4, HEDEF 1

Performans Göstergesi	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Kayıtlı Çiftçi Sayısında Artış Oranı	%	0	2022	ÇKS	5
Bölgede Tarımdan Elde Edilen Hasıla	Bin TL	17.549.454	2020	TÜİK Bölgesel Hesaplar	25.500.000
Tarımsal Birlik Sayısı	Adet	35	2022	Tarım ve Orman İl Müdürlükleri	40
Tarımsal Birlik Üye Sayısı	Kişi	17.567	2022	Tarım ve Orman İl Müdürlükleri	22.000
Tarımsal Kooperatif Sayısı	Adet	206	2022	Tarım ve Orman İl Müdürlükleri	240
Tarımsal Kooperatif Üye Sayısı	Kişi	11.309	2022	Tarım ve Orman İl Müdürlükleri	15.000

TABLO 18-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-4, HEDEF 2

Performans Göstergesi	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Diyarbakır Kırsal Nüfus Oranı	%	30	2021	TÜİK, İç İşleri Bakanlığı Verileri	32
Şanlıurfa Kırsal Nüfus Oranı	%	36,4	2021	TÜİK, İç İşleri Bakanlığı Verileri	38
Net Göç Hızı	%	-11,87	2021	TÜİK	-7

TABLO 19-PERFORMANS GÖSTERGELERİ: STRATEJİK ÖNCELİK-4, HEDEF 3

Stratejik Öncelik 4: Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması					
Hedef 3 Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı Sağlanacaktır.					
Performans Göstergesi	Birim/ Süre	Başlangıç Noktası		Doğrulama Kaynağı	2028 Yılı Hedefi
		Değeri	Yılı		
Tohum Sertifikası Alan Yeni Tohum Sayısı	Adet	17	2022	TAEM kayıtları	25
Tarımsal Üretim Hacmi	Oran (%)	0	2022	TÜİK ve Tarım ve Orman İl Müdürlükleri	20
Sulanan Alanların Ekonomik Olarak Sulanabilir Alanlara Oranı	Oran (%)	64	2022	DSİ ve İl Valilikleri	85
İşlenmiş Tarım Ürünleri İhracatı	Oran (%)	0	2022	SGK İl Müdürlüğü KOSGEB İl Müdürlükleri	30

EK: Örnek Program ve Proje Fikri Künyeleri Örnek Yatırım Fırsatı ve Proje Fikri Künyeleri¹

KÜNYE 1²

Proje adı	Taş Yünü Üretim Tesisi
Proje konusu	Sanayi
Projenin özeti	Şanlıurfa inşaat sektörünün gelişmiş olduğu bir ildir. Şanlıurfa'da bulunan volkanik bir dağ olan Karacadağ'ın etkisiyle bazalt stoku oldukça fazladır. Bu potansiyeli kullanmak üzere yalıtım malzemesi olarak yoğun kullanımı olan bazalt taş yünü üretim tesisi bu proje ile Şanlıurfa'da kurulacaktır. Proje kapsamında etüt-proje-fizibilite, bina inşaat, makine ekipman tedariki, istihdam-eğitim, işletmeye alma çalışmaları gibi faaliyetler yürütülecektir.
Sektör	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
Projenin amacı	<p>Taş yünü inşaat ısı ve ses yalıtımında kullanılan kaliteli bir malzemedir. Taş yünü elyafı 850°C civarındaki ısılar karşısında dahi dayanıklıdır. Bağlayıcı madde daha önce erise de elyaf, biçimini ve yoğunluğunu korur. Bu bakımdan, taş yünüyle yalıtılmış bina bölmeleri ateşe daha dayanıklıdır. A1 sınıfı yangın yalıtım malzemesidir. Şanlıurfa inşaat sektöründe uzmanlaşmış olup bölgede ve ülke genelinde faaliyet gösteren birçok inşaat şirketi bulunmaktadır. Şanlıurfa'da son yıllarda inşaat ve yapı malzemeleri imalatı yatırımlarında artış görülmektedir. Bu proje ile hali hazırda Şanlıurfa'da üretimi olmayan taş yünü imalat tesisi bölgeye kazandırılacak ve 80 kişi doğrudan istihdam edilecektir. Ayrıca sönmüş bir yanardağ olan Karacadağ bölgesinde geniş bir alanda yoğun bir şekilde bulunan ve tarım faaliyetlerini kısıtlayan bazalt rezervleri kullanılmış olacak ve bu taşların araziden temizlenmesi ile beraber bu bölgeler organik tarıma uygun alanlar olarak bölge çiftçilerinin kullanımına sunulacaktır.</p> <p>Ayrıca proje, bazalt rezervlerinin olduğu bölgede kurulan Karacadağ OSB bünyesinde gerçekleştirileceği için hammaddeye çok yakın olacak üretim esnasında karbon ayak izi minimum düzeyde tutularak sürdürülebilir çevre politikalarına katkı sunacaktır.</p> <p>Bazalt taş yünü, çevre dostu bir izolasyon malzemesi olarak bilinir. Bu nedenle, sürdürülebilirlik odaklı çevresel politikalara uygun bir şekilde üretim yapılması, bölgedeki çevre duyarlılığının artırılmasına da katkı sunabilecektir.</p>

¹ Bu proje fikirleri bölge planı kapsamında yapılan sosyo ekonomik analizler ve saha çalışmaları çerçevesinde ilgili paydaşlarla örnek olarak geliştirilmiş olup bölge planlarının hayata geçirilmesi için gereken bütün projeleri kapsamamaktadır. Ayrıca bu projeler, proje konusunun tabii olduğu mevzuat çerçevesinde izin, onay, görüş ve ruhsat gibi gerekli ön koşulların yerine getirilmesi halinde uygulanabilecektir.

² Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Projenin bölge için önemi	<p>Şanlıurfa'da gelişmiş bir inşaat sektörü vardır. Hem bölge hem de ülke ölçeğinde hizmet veren çok sayıda firma bulunmaktadır. Ayrıca deprem nedeniyle Şanlıurfa'da ve çevre illerde yıkılmış ve hasarlı binaların yerine yeni binaların yapılması, enerji verimliliği gereksinimleri ve izolasyon ihtiyaçları bazalt taş yünü talebini artırmıştır. Proje ile artan bu talep yerelden karşılanmış olacaktır. Ayrıca taş yünü üretim tesisi kurulduğu bölgede yaratacağı istihdam sayesinde bölgeye olumlu katkı yapacaktır.</p> <p>Öte yandan Diyarbakır ve Şanlıurfa arasında yer alan Karacadağ sönmüş bir yanardağ olup geniş bir alanda yoğun bir şekilde bazalt taş rezervi barındırmaktadır. Yoğun bazalt taş varlığı nedeniyle tarım faaliyetleri de bu bölgede sınırlı kalmaktadır. Hammadde olarak bazalt taşın kullanımı sonrası boşalan tarım alanları, organik tarım alanları yapılarak bölge çiftçisine kazandırılacaktır. Bu yatırımla birlikte bölge çiftçisinin ekonomik olarak kalkınmasına ayrıca katkı sağlanacaktır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	20.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şanlıurfa / Siverek-Eyyubiye İlçeleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	11.250.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	80 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 Ay
Projenin hedef kitlesi	İnşaat şirketleri ve inşaat malzemeleri satış şirketleri, yatırımcı şirket, fabrika çalışanları, Şanlıurfa halkı.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Proje ile bölgede sanayi üretim ve istihdam kapasitesinde artış olacaktır. Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 2³

Proje adı	Alüminyum Folyo Üretim Tesisi
Proje konusu	Sanayi
Projenin özeti	Diyarbakır, geçmişten beri bölgenin önemli ticaret merkezlerindedir. Diyarbakır'da sanayi sektörü de gerek oluşturduğu ekonomik değer gerekse istihdam bakımından gelişmektedir. Proje ile Diyarbakır'a büyük ölçekli bir sanayi yatırımı olarak alüminyum folyo üretim tesisi yapılacaktır. Alüminyum folyo, gıda ve ambalaj sektörü başta olmak üzere birçok sektörde girdi olarak kullanılmaktadır. Proje kapsamında etüt-proje-fizibilite, bina inşaat, makine ekipman tedariği, istihdam-eğitim, işletmeye alma çalışmaları gibi faaliyetler yürütülecektir. 60.000 ton/yıl kapasiteye sahip olacak işletmede 89 kişinin istihdam edileceği öngörülmektedir.
Sektör	24 - Ana metal sanayi
Projenin amacı	<p>Bu proje ile Diyarbakır'da büyük bir sanayi yatırımı olarak alüminyum folyo üretim tesisi kurulması amaçlanmaktadır. Diyarbakır'da ve bölgede bu alanda herhangi bir yatırım bulunmamaktadır. Bu ölçekte bir tesisin kurulması ile Diyarbakır yatırım ortamına olan güven pekişecek ve bu yatırım sanayi kültürünün oluşmasına katkı sunacaktır.</p> <p>GAP kapsamındaki sulama yatırımlarının tamamlanması ile bölge Türkiye'nin en önemli tarım merkezi olacaktır. Artan tarımsal üretim gıda sanayi yatırımlarını da hızlandıracaktır. Alüminyum folyo gıda ambalaj sektöründe yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu tesisin Diyarbakır'da olması gıda sektörünün gelişmesini de destekleyecektir.</p>
Projenin bölge için önemi	<p>GAP kapsamında inşaat aşamasında olan Silvan Barajı ve Sulama Kanalları Projesi'nin tamamlanması ile Diyarbakır'daki tarımsal ürün miktarı ve çeşitliliğinde önemli miktarda artış olacaktır. Tarımsal üretim artışı bölgede gıda ve ambalaj sektörü yatırımlarını artıracaktır. Proje ile Diyarbakır'a büyük ölçekli bir sanayi yatırımı kazandırılarak, şehrin ekonomisine ve sanayi kültürüne önemli bir katkı sunacaktır. Gıda ve ambalaj sektörünün girdisi olan alüminyum folyo üretiminin Diyarbakır'da olması ile bu sektörlerdeki yatırımların cazibesi artacaktır. Ayrıca büyük ölçekli bir yatırımın ilde gerçekleşmesi ile Diyarbakır yatırım ortamına olan güven de pekişmiş olacaktır.</p>
Yatırım/tesisin ölçeği (Kapasite)	60.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır / Kayapınar İlçesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	67.000.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	89 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 Ay
Projenin hedef kitlesi	Ambalaj sektörü şirketleri, gıda sektörü şirketleri, yatırımcı, fabrika çalışanları, Diyarbakır halkı.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekoomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

3 Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

KÜNYE 3

Proje adı	Şanlıurfa Lojistik Merkezi
Proje konusu	Lojistik
Projenin özeti	Şanlıurfa'da kurulacak kentsel ölçekli lojistik merkez ile entegre lojistik hizmeti sunulmasına yönelik projede, kurulacak A+ depolarla Şanlıurfa'nın tarım, sanayi ve ticaret alanındaki lojistik ihtiyaçları daha kaliteli ve uygun maliyetli bir şekilde karşılanacaktır.
Sektör	52 - Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
Projenin amacı	<p>İthal edilen ürünlerin ve ham maddelerin, ihraç edilen ürünlerin, iç piyasaya gönderilecek her türlü malzemenin depolama, kara taşıması ve demir yolu taşımasının kolayca yapılabileceği, hizmet kalitesinin artacağı, maliyetlerin düşürüleceği bir lojistik köy kurulması planlanmaktadır. Bu sayede şehir trafiğini olumsuz etkileyen tır ve kamyon hareketi azalacak, şehir içi dağıtımlar birleştirilerek araç hareketi minimize edilecek, maliyetler düşecek, gürültü ve karbon salınımı azalacaktır. Ayrıca bölgedeki firmaların lojistik maliyetleri düşeceği için bölgenin yatırım cazibesi de artmış olacaktır.</p> <p>Şanlıurfa'nın tarımsal olanakları, iş gücü potansiyeli doğru değerlendirildiğinde ve uygun bir lojistik altyapısı sağlandığında ilin, sanayi ve ticarete önemli gelişmeler kaydetmesi beklenmektedir.</p>
Projenin bölge için önemi	<p>Şanlıurfa'nın tarım, sanayi ve ticaret alanındaki lojistik ihtiyaçları daha kaliteli ve uygun maliyetli bir şekilde karşılanacaktır.</p> <p>Sulama projelerinin tamamlanması ile orta vadede Şanlıurfa'nın tarımsal üretiminin artacağı ve sanayisinin gelişeceğinden hareketle; tarım ürünleri, organik tarım ve işlenmiş gıda ürünlerine hizmet verecek, soğuk hava depolarıyla, soğuk taşımacılıkla birlikte kara limanı modeli lojistik hizmetlerinin gerekliliği yapılan fizibilite etüdü ile ortaya konulmuştur. İlde lojistik sektörünün gelişmesi ile işlem hacminin artacağı, böylece sanayi sektöründeki yatırımın hızlanacağı beklenmektedir.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	456 Dekar
Proje yürütücüsü	Şanlıurfa OSB ve Yerel Yönetimler
Uygulama yeri	Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	9.071.215 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	1.000 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	36 Ay
Projenin hedef kitlesi	Sanayiciler, lojistik firmaları, toptan ve perakende ticaret firmaları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölge İllerinde Lojistik Sektörü Geliştirilecektir" 3. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 4

Proje adı	Şanlıurfa Yenilenebilir Enerji Endüstri Bölgesi
Proje konusu	Yenilenebilir Enerji
Projenin özeti	Proje kapsamında güneş enerjisi santrali yatırımlarına yönelik altyapısı hazırlanmış yatırım parselleri oluşturulacaktır. Yatırımcılara tahsis edilecek parsellerde toplamda yaklaşık 1.000 MW kapasiteli Güneş Enerji Santrali (GES) + Elektrik Depolama Sistemi (EDS) yatırımları yapılabilecektir. Şanlıurfa Yenilenebilir Enerji Endüstri Bölgesinde (YEEB) kendi elektrik öz tüketimini karşılamak isteyen başta sanayi ve tarımsal sulama aboneleri ile elektrik üretimi ve depolaması yapılacaktır.
Sektör	35 - Elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımı
Projenin amacı	Ülkemizin cari açığının nedeni olan enerji ithalatını azaltmak, bölgede bulunan çiftçi, sanayici, sulama birlikleri ve belediyelerin yatırım yapabileceği sahaları sağlamak, bölgeye ileri teknoloji yatırımları çekerek istihdam ve ihracatı artırmak, bölgeyi yenilenebilir enerji ekipman ve malzemesi üretim üssü haline getirmek, bölgenin Ar-Ge kapasitesini arttırmak amaçlanmaktadır. Şanlıurfa YEEB'in kurulmasıyla; bölgenin tarım ve sanayi sektörlerinin enerji sorunlarının çözümü sağlanacak olup aynı zamanda bölge YE ekipmanlarının Ar-Ge ve üretim üssü haline gelecek ve nitelikli iş gücü de yetiştirilecektir.
Projenin bölge için önemi	Bölgemiz tarım sektöründe ülkemizin önemli bir merkezi olup sanayi alanında da son yıllarda ülke ortalamasından daha büyük bir ivme ile gelişmektedir. Tarımsal sulama alanında enerji tüketiminin en yüksek olduğu il Şanlıurfa'dır. Elektrikte kayıp kaçak oranının en yüksek olduğu illerdedir. Öte yandan bölgemiz, GES başta olmak üzere yenilenebilir enerji potansiyeli en yüksek olan bölgelerdedir. Proje ile kurulacak Enerji Endüstri Bölgesi sayesinde tarımsal sulamada yenilenebilir enerjinin kullanımı yaygınlaşacak, elektrik kayıp kaçak miktarları azalacak, sanayi yatırımları için bölgenin cazibesi artacaktır. Özellikle enerji yoğun sektörlerde AB Yeşil Mutabakatı gibi yeni gelişmelerle beraber yenilenebilir enerji kullanımı rekabet avantajı sağlamaktadır. Yenilenebilir enerji yatırımlarının önündeki en büyük engellerde biri de altyapısı hazır arazi bulma konusundaki sorunlardır. Proje sayesinde GES yatırımları için altyapısı hazır parseller oluşturulacaktır. Şanlıurfa YEEB'in bölgede kurulması hem bölgeye katma değerli yatırımların gelmesini, istihdamın ve ihracatın artırılmasını sağlarken aynı zamanda ülkemizin ulusal enerji planında belirtilen hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Ülkemizin Paris Anlaşmasındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca ülkemizin elektrik üretiminde fosil yakıt oranının azaltılmasıyla yakıt ithalatı azaltılarak cari açığın azalmasına katkı sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	1.330 MWdc/1.000 MWac GES ve 1.330 MWh elektrik depolama sistemi kurulacaktır.
Proje yürütücüsü	İlgili Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Şanlıurfa ili Viranşehir ilçesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	100.000.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	1.000 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	48 ay
Projenin hedef kitlesi	Sulama birlikleri, çiftçiler, sanayiciler ve yerel yönetimler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	7. Erişilebilir ve Temiz Enerji
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir. Bölge Planının "Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması" stratejik önceliği başlığı altında yer alan "Tarımsal Üretim Rekebetçi Bir Yapıya Kavuşturulacaktır." 1 hedefi ile ilişkilidir.

KÜNYE 5

Proje adı	Diyarbakır Entegre Kumaş Üretimi Projesi
Proje konusu	Entegre Kumaş Üretimi
Projenin özeti	Entegre Kumaş Üretim Tesisi, iplik üretiminden kumaş üretimine kadar tüm süreçlerin bir arada yürütüleceği modern bir tesis olarak planlanmaktadır. Proje ile mevcutta bulunan tekstil sektörünün güçlendirilmesi ve kalıcılığının sağlanması hedeflenmektedir. Yılda 9 bin ton kapasiteyle kurulacak tesis, 541 kişiye istihdam sağlayarak yerel ekonomiye katkıda bulunacak ve bölgedeki sanayi altyapısını güçlendirecektir.
Sektör	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Bu projenin amacı, tekstil-giyim eşyaları imalatı sektörlerinin bölgede kalıcı olması için değer zincirinin güçlendirilmesi, iplik ve kumaş üretiminin artması, yüksek istihdam kapasitesi yaratılması, sektörün bölgedeki kümelenmesinin geliştirilmesi, ölçek ekonomisi oluşturularak bölgenin bu sektördeki uzmanlaşma düzeyi ve rekabet gücünün artırılmasıdır.
Projenin bölge için önemi	Diyarbakır ili, Şanlıurfa'dan sonra pamuk üretiminin en fazla olduğu ildir. 2022 yılında 151.104 ton üretim ile Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık %15'ini tek başına gerçekleştirmiştir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 Bölgesi, Türkiye pamuk üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir. Diyarbakır'da son yıllarda pamuğu hammadde olarak kullanan tekstil ve hazır giyim sektörü yatırımlarında artış gerçekleşmiştir. Özellikle Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB'nin faaliyete geçmesi ile bu artış daha da ivmelenmiş, tekstil ve hazır giyim üretimi alanında kümelenme olmuştur. Proje ile iplik ve kumaş üretiminin bölgede artması ile bölgede üretilen pamuk doğrudan bölgede işlenmiş olacak, bölgedeki hazır giyim sektörüne bölgeden kumaş girdisi sağlanmış olacak, sektörün bölgede kalıcı olması değer zinciri güçlendirilecek ve ölçek ekonomisi sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	9.000 ton/yıl üretim hacmi
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	52.500.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	541 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Tekstil ve giyim eşyaları imalatı sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 6⁴

Proje adı	Pamuk İpliği Üretimi Projesi
Proje konusu	Pamuk İpliği Üretimi
Projenin özeti	Diyarbakır'da değer zincirinde yetersiz olan iplik ve kumaş üretimi yatırımlarının artması çok önemlidir. Yatırım kapsamında open-end pamuk ipliği üretim tesisi kurulacaktır.
Sektör	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Diyarbakır ilinde tekstil ve hazır giyim üretimi alanında kümelenme olmuştur. Bu sektörün bölgede kalıcı olması üretim ve tedarik değer zincirinin daha fazla güçlenmesi ile mümkündür. Bu kapsamda Diyarbakır'da değer zincirinde yetersiz olan iplik ve kumaş üretimi yatırımlarının artması çok önemlidir. Yatırım kapsamında open-end pamuk ipliği üretim tesisi kurulacaktır.
Projenin bölge için önemi	Pamuk iplik üretiminin bölgede artması ile hem bölgede üretilen pamuk doğrudan bölgede işlenecek hem de hammadde girdisi olarak pamuk ipliğini kullanan yeni kumaş yatırımlarının bölgeye gelmesi teşvik edilmiş olacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	7.776.000 kg/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	15.750.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	150 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Tekstil ve iplik sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

4 Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

KÜNYE 7

Proje adı	Viskon Elyaf Üretim Tesisi Projesi
Proje konusu	Viskon elyaf üretimi
Projenin özeti	Diyarbakır'da son yıllarda artan tekstil ve hazır giyim yatırımları ile beraber sektör ekosistemi gelişmektedir. Proje ile ekosistemi daha da güçlendirecek viskon elyafı üretim tesisi kurularak net ithalatçı olduğumu bu alanda üretime başlanacaktır. Yaklaşık 54.000 ton/yıl üretim kapasitesine sahip olacak tesiste 171 kişi istihdam edilecektir.
Sektör	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Projenin amacı, Diyarbakır'da daha kalıcı ve istikrarlı ekonomik gelişme için tekstil ve hazır giyim ekosisteminin geliştirilmesi, viskon elyafı üretiminin gerçekleştirilmesi ile net ithalatçı olduğumuz viskon elyafı konusunda dışa bağımlılığımızın azaltılmasıdır.
Projenin bölge için önemi	Diyarbakır ili, Şanlıurfa'dan sonra pamuk üretiminin en fazla olduğu ildir. 2022 yılında 151.104 ton üretim ile Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık %15'ini tek başına gerçekleştirmiştir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 Bölgesi, Türkiye pamuk üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir. Diyarbakır'da son yıllarda tekstil ve hazır giyim sektörü yatırımlarında artış gerçekleşmiştir. Özellikle Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB'nin faaliyete geçmesi ile bu artış daha da ivmelenmiş, Diyarbakır ilinde tekstil ve hazır giyim üretimi alanında kümelenme olmuştur. Öte yandan Türkiye viskon elyafı konusunda dışa bağımlı bir ülkedir ve dünyada en fazla viskon elyafı ithal eden ülkedir (2022 yılında 631 milyon \$). Visikon elyafı selülozik hammaddeden üretilmekte olup pamuklinteriviskon üretiminde potansiyeli yüksek olan bir hammaddedir. Diyarbakır'da viskon elyaf üretim tesisi kurularak hem bölgedeki pamuk linteri gibi selülozik tarımsal hammaddeler değerlendirilmiş olacak hem de bölgede gelişmekte olan tekstil sektörü değer zinciri geliştirilerek bölgenin rekabet gücü artırılabilecektir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	54.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	29.000.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	171 Kişi
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Tekstil sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 8

Proje adı	İplik Büküm, Katlama, Kablolama ve Aktarma Makineleri Üretim Tesisi Projesi
Proje konusu	İplik büküm, katlama, kablolama ve aktarma makineleri üretimi
Projenin özeti	Diyarbakır'da iplik üretiminde kullanılan makinelerin üretimi amacıyla 16 milyon 630 bin dolar yatırım tutarına sahip bir üretim tesisi kurulacaktır. Tesisin yıllık üretim kapasitesi 110 adet makine olup, asgari 100 kişilik istihdam sağlanacaktır. Yatırımın gerçekleşme süresi 12 ay olarak planlanırken, geri dönüş süresi ise 60 ay olacaktır. Bu proje, bölgedeki tekstil sektörüne ileri ve geri bağlantılı sektörlerin gelişimini desteklemeyi ve katma değeri yüksek üretim sağlayarak Diyarbakır'ın rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir.
Sektör	28 - Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
Projenin amacı	Projenin amacı, iplik üretiminde kullanılan makinelerin üretimini gerçekleştirecek bir tesis kurarak, bölgedeki tekstil ve hazır giyim sektörüne ileri ve geri bağlantılı sektörlerin gelişimini desteklemektir. Ayrıca, katma değeri yüksek ürünlerin üretimini teşvik ederek, bölgenin rekabet gücünü artırmak ve istihdam olanakları yaratarak yerel ekonomiye katkı sağlamaktır. Proje, aynı zamanda bölgedeki sınırlı sayıdaki tekstil makineleri üretimine yönelik yatırımları genişleterek, sektörel çeşitliliği artırmayı hedeflemektedir.
Projenin bölge için önemi	İplik üretiminde kullanılan makinelerin üretimini gerçekleştirecek bir tesis kurarak, bölgedeki tekstil ve hazır giyim sektörünün ihtiyaç duyduğu ileri ve geri bağlantılı sektörlerin gelişimine katkı sunulacaktır. Özellikle tekstil sektörü başta olmak üzere birçok sektöre yönelik iplik üretimi ve iplik hazırlama (büküm, katlama, kablolama, aktarma) işlevlerini yerine getiren makinelere olan talebin büyük bir kısmının ithalatla karşılanıyor olması, bu projenin önemini artırmaktadır. Bu tesis, yerli üretimi güçlendirerek bölgedeki ithalat bağımlılığını azaltmayı ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, asgari 100 kişilik istihdam sağlayarak yerel ekonomiye katkı sunacak, bölgenin rekabet gücünü artıracak ve sektörel çeşitliliğin genişlemesine katkıda bulunacaktır. Proje, Diyarbakır'ın bölgesel bir üretim üssü haline gelmesi yönünde stratejik bir adım niteliğindedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	110 adet/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	16.630.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	100 Kişi
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	İmalat sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 9

Proje adı	Temizlenmiş Yün ve Yün İpi Üretimi Yatırım Tesisi Projesi
Proje konusu	Yün ve Yün İpi Üretimi
Projenin özeti	Yatırım kapsamında temizlenmiş yün ve yün ipi üretimi yatırım tesisi kurulacaktır. Yöresel koyun ırkı ivesi koyunlardan elde edilecek yapağının yün üretimi için kullanılması sağlanmış olacaktır.
Sektör	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	TÜİK 2023 verilerine göre Şanlıurfa'da küçükbaş hayvan sayısı 2.223.195 baş olmasına rağmen Şanlıurfa'da bu yapağıyı işleyecek yün işleme tesisi bulunmamaktadır. Bu yapağının ekonomik bir değer yaratacak yatırıma konu edilmesi amaçlanmıştır.
Projenin bölge için önemi	Atıl olan kapasitenin değerlendirilmesi ile ülke ekonomisine ek çıktı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Yün İpi: 400 ton/yıl Yün: 240 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.000.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	60 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Tekstil ve iplik sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 10

Proje adı	Cam Elyafı Üretimi Projesi
Proje konusu	Cam Elyafı
Projenin özeti	Cam elyafı üretim tesisi projesi, inşaat, otomotiv ve enerji sektörlerinde kullanılan yüksek mukavemetli cam elyafı üretmeyi hedeflemektedir. Tesiste yıllık 191 bin ton üretim kapasitesi sağlanarak hem iç pazarın hem de ihracatın ihtiyaçları karşılanacaktır. Proje tamamlandığında 656 kişiye istihdam sağlanacak ve bölgesel ekonomiye katkıda bulunacaktır.
Sektör	23 - Diğer metalik olmayan ürünlerin imalatı
Projenin amacı	Proje ile 191.000 ton/yıl kapasiteli büyük ölçekli cam elyaf üretim tesisi yatırımı amaçlanmaktadır. Bu yatırım sayesinde ilde sanayi kültürünün daha hızlı bir şekilde oluşması sağlanacak, mevcut sanayi işletmeleri için de kurumsal bir örnek olacaktır.
Projenin bölge için önemi	Diyarbakır'da kurulacak tesis ile bölge ve ülke ekonomisine katkı sağlanmış olacaktır. Diyarbakır'ın genç nüfus potansiyeli, uygun sanayi alanlarına sahip altyapısı, kentsel yaşam kalitesi ve beyaz yakalı insan kaynakları grubu için mevcut sosyal olanaklar göz önüne alındığında, sanayi sektöründe büyük bir gelişme potansiyeline sahiptir. Proje ilde halihazırda gelişmiş olan inşaat sektöründe değer zincirini tamamlayıcı niteliktedir. Ayrıca bu yatırımın Diyarbakır'da gerçekleşmesi ile cam elyafını girdi olarak kullanan otomotiv, inşaat malzemeleri gibi kompozit malzeme üreten diğer sektörlerden yatırımların da tercih edilebileceği bir lokasyon olarak Diyarbakır öne çıkacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	191.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	92.000.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	656 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Özel sektör yatırımcıları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 11

Proje adı	Şanlıurfa Selüloz Üretimi Yatırım Tesisi
Proje konusu	Selüloz Üretimi Yatırımı
Projenin özeti	Bu proje ile Şanlıurfa'da bitkisel üretim sonucu oluşan bitkisel atıkların değerlendirilerek ekonomiye kazandırılmasını sağlayacak selüloz üretimi yatırımı tesisi kurulması hedeflenmektedir.
Sektör	20 - Birincil formda plastik hammaddelerin imalatı
Projenin amacı	Bu proje ile kurulacak olan tesiste yatırıma konu olan selülozun üretiminde hammadde olarak bitkisel atıklar (anız) kullanılmaktadır. Proje ile verimliliğin artırılması, katma değer yaratılması ve atıklardan ekonomik değer oluşturulması ile de anız yakımı sorununun ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Şanlıurfa 9,1 milyon dekar tarımsal üretim alanı ile Türkiye'de Konya'dan sonra ikinci bitkisel üretim yapan ildir. 2022 yılı sonu itibariyle Türkiye Biyokütle Enerji Potansiyeli Atlası verilerine göre Şanlıurfa'da 10.716.00 da alanda yapılan tahıl üretimi sonucu yaklaşık 2.625. 000 ton bitkisel atık üretilmiştir. Şanlıurfa Bitkisel atık miktarlarının geneline baktığımızda pamuk atığı-1.098.000 ton, buğday-861.000 ton, arpa-271.000 ton, mısır-263.000 ton, mercimek-108.000 ton, ayçiçeği-24.000 ton olduğu görülmektedir. Bu atıkların üçte ikisini pamuk ve buğday atığı oluşturmaktadır. Bu atıkların büyük miktarı ekonomiye dönmemekte hatta anız yakımı ile can ve mal kayıplarına yol açmakta, çevresel anlamda toprağa ve havaya ciddi zararlar vermektedir. Şanlıurfa'da kurulacak olan selüloz üretimi yatırımı ile yukarıdaki bahsedilen atıkların değerlendirilerek ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir. Belli bir ekonomik değer oluşturması ile de anız yakımlarının önüne geçilmesi sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	5.000 ton/yıl üretim hacmi
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	5.228.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	30 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Özel sektör temsilcileri, tarımsal işletmeler, çiftçiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar 15. Karasal Yaşam
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca "Kırsal Alanlarda Katma Değerin Artırılması" önceliğinin "Tarımsal Üretim Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulacaktır" 1. hedefi ile de ilişkilidir.

KÜNYE 12

Proje adı	Selüloz Asetat Üretimi Yatırım Tesisi Projesi
Proje konusu	Selüloz Asetat Üretimi
Projenin özeti	Selüloz asetat üretimi için kurulacak tesis, yüksek kaliteli polimerlerin sürdürülebilir bir şekilde üretilmesini hedeflemektedir. Proje, tekstil, otomotiv ve ambalaj sektörleri gibi geniş bir pazar potansiyeline sahiptir. Yılda 15 bin ton kapasiteyle kurulacak tesis, 61 kişiye istihdam sağlayarak yerel ekonomiye katkıda bulunacak ve bölgedeki sanayi altyapısını güçlendirecektir.
Sektör	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
Projenin amacı	Amaç, Bölgedeki pamuk linterini hammadde olarak kullanarak selüloz asetat üretimi gerçekleştirecek bir tesis kurmaktır. Bu tesis, linterin ekonomik değerini artırarak bölgedeki pamuk üretimi ve işleme ekosistemini güçlendirecek ve yerel ekonomiye katma değer sağlayacaktır. Ayrıca, tesisin kurulmasıyla birlikte ilerleyen yıllarda Şanlıurfa'da bu ürünü kullanacak yeni sektörlerin gelişmesi öngörülmektedir.
Projenin bölge için önemi	Şanlıurfa'nın pamuk yetiştiriciliğindeki liderliğini pekiştirerek, yıllık yaklaşık 33.000 ton linterin ekonomik olarak değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bu tesis, linterin hammadde olarak kullanılmasının yanı sıra, bölgedeki sanayileşmeyi destekleyerek yeni istihdam fırsatları yaratacak ve yerel ekonomiyi güçlendirecektir. Ayrıca, proje, Şanlıurfa'da bu ürünü kullanacak yeni sektörlerin gelişmesine zemin hazırlayarak ekonomik çeşitliliği artırma potansiyeline sahiptir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	15.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	31.312.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	61 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	İmalat sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 9. Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 13⁵

Proje adı	Pamuklu Nonwoven Kumaş Üretimi
Proje konusu	Pamuklu Nonwoven Kumaş
Projenin özeti	Çalışmaya konu pamuklu nonwoven kumaş üretimi ile ilgili temel hammadde pamuk elyafıdır. Herhangi başka bir yardımcı madde kullanımı söz konusu değildir. İlgili teknolojilerin kullanımı ile pamuk elyaflarının birbirine bağlanmasını sağlayarak dokusuz kumaş yüzeyi oluşturma işlemi gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda bölgede yetiştirilen pamuğun katma değerinin artırılması hedeflenmektedir.
Sektör	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Türkiye’de üretilen pamuğun yaklaşık %32’sini bölgemiz tek başına üretmektedir. Bu kapsamda bölgede “pamuğa dayalı tekstil sektörü” gelişme sürecine girmiştir. Hali hazırda pamuk üretiminden iplik üretimine kadar gelmiş olan üretim altyapısı son yıllarda 6. bölge teşviklerinin işgücü maliyetlerine olan pozitif etkisi ile hazır giyim ve konfeksiyon yatırımlarının bölgeye gelmesine katkı sunmuştur. Bu gelişmeler sektörde dokuma, örme, apre, boya gibi değer zincirini tamamlayıcı tekstil yatırımları içinde yeni fırsatlar yaratacağı düşünülmektedir.
Projenin bölge için önemi	Şanlıurfa pamuk üretiminde Türkiye’de lider konumda yer almaktadır. TÜİK 2020 yılı istatistiklerine göre Şanlıurfa yaklaşık 210 bin ton pamuk lifi üretimi ile Türkiye’de üretilen 656 bin ton pamuk lifi üretiminin %32 sini tek başına gerçekleştirmektedir Şanlıurfa oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. Yatırım yeri olarak düşünülen Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi’nde 50’nin üzerinde kütlü pamuk işleyen çırçır tesisi bulunmaktadır. Hammadde direk bu firmalardan temin edilmesi durumunda lojistik maliyetler minimum düzeyde gerçekleşecektir. Bu yatırımın hayata geçmesi ile pamuğa dayalı tekstil sektörünün değer zincirinin gelişmesine destek olacaktır. Ayrıca pamuk elyafının katma değeri artırılabilecek olup bölge ekonomisine ve istihdamına katkı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	5.700 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şanlıurfa-Eyyübiye
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	13.606.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	20 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	İmalat sektörü özel sektör temsilcileri, yatırımcı kuruluşlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının “Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması” stratejik önceliği altında yer alan “Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir” 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

5 Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

KÜNYE 14

Proje adı	Şanlıurfa Balık İşleme Tesisi
Proje konusu	Şanlıurfa İlinde Üretilen (Sazan, Şabut ve Fırat Turnası) Balığının İşlenmesi ve Paketlenmesi
Projenin özeti	Şanlıurfa'nın Hilvan, Bozova, Siverek ve Birecik ilçelerinde yer alan yaklaşık 40 işletmede başta alabalık olmak üzere yıllık 20.000 ton balık yetiştiriciliği gerçekleştirilmektedir. Proje ile bölgede üretilen bu balıkların işleneceği ve yılda 200 ton kapasite ile çalışan bir tesis kurulacaktır.
Sektör	10 - Gıda Ürünleri İmalatı
Projenin amacı	Bu proje ile ilimizdeki balık üreticilerinin ürünlerinin işlenip ulusal ve uluslararası pazarlara daha katma değerli bir şekilde arzını gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda yılda 200 ton kapasite ile çalışacak bir tesisin kurulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bölgenin hâlihazırda var olan balıkçılık faaliyetlerinin gelişmesine, oluşacak katma değer ile bölge ekonomisinin canlanmasına ve bölgesel istihdama katkı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	200 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şanlıurfa Birecik-Bozova ilçeleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.250.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	20 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Şanlıurfa'daki balık üretim çiftlikleri, Şanlıurfa halkı
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim 3.Sağlık ve Kaliteli Yaşam
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının "Sanayinin Gelişmesi ve İhracatın Artırılması" stratejik önceliği altında yer alan "Bölgede Artan Yatırımlar ile İmalat Sanayi Geliştirilecektir" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 15

Proje adı	Karacadağ Jeoparkı Geliştirme Projesi
Proje konusu	Turizm
Projenin özeti	<p>Yeryüzü şekilleri, antik maden ocakları, mineral zenginleşmeleri, mağaralar, yeraltı şehirleri, kayaç tabakaları, volkanlar, taşlaşmış ağaçlar, fosil yatakları gibi jeolojik örneklerin ön planda olduğu turizm türü olan jeoturizm, Karacadağ özelinde oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. "Karacadağ Potansiyel Jeopark Alanı", sahip olduğu volkanik, morfolojik ve kültürel değerleri ile uluslararası örneklerle kıyaslandığında, yüksek jeoturizm potansiyeli sunmaktadır.</p> <p>Proje kapsamında alanının korunması, ziyaretçiler için erişilebilir olması ve jeopark olabilmesi için gerekli altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesi çalışmaları yapılacaktır. Bu çalışmalar içerisinde tespit edilen jeositlerin yön ve işaret tabelaları, jeopark güzergâh levhaları çeşitli yerlere yerleştirilmesi, Jeopark alanı içerisindeki hâkim yerlere bakış ve seyir noktaları ve balkonları yerleştirilmesi, jeositlerin kendi içerisinde yürüyüş yollarının hazırlanması gibi işler mevcuttur. Yapılacak tüm çalışmalar bölgenin doğal ve kültürel karakterlerine ve özellikle yerel koşullara uyacak şekilde tasarlanıp, yerel halkın geleneklerine saygılı olması planlanmıştır. Ayrıca proje içerisinde Karacadağ jeolojik miras alanları için konu ile ilgili çalışmacıların ve UNESCO temsilcilerinin katılacağı uluslararası ölçekli bir sempozyum düzenlenecektir.</p>
Sektör	91 - Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Proje ile, Karacadağ'ın turistik imajı, zengin tarihi ve kültürel potansiyelinin yanı sıra alternatif bir turizm türü olan jeoturizm açısından sahip olduğu potansiyelinin ortaya çıkarılması amacıyla UNESCO Jeoparklar Ağı'na dahil olunması için gerekli hazırlıkları yapılması amaçlanmıştır.
Projenin bölge için önemi	Karacadağ Volkanı, görsel ve estetik çekiciliği son derece yüksek olan cüruf konileri, lav akıntıları, lav tünelleri, mağaralar ve UNESCO tarafından listelenmiş Zerzevan Kalesi ile volkanik, morfolojik ve kültürel değeri olan aynı zamanda jeoloji-insan ilişkisini çok iyi bir şekilde yansıtan arkeolojik kalıntılara sahiptir. Tüm bu özellikleri ile "Karacadağ Potansiyel Jeopark Alanı", uluslararası örneklerle kıyaslandığında, yüksek jeoturizm potansiyeli sunmaktadır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Karacadağ Volkanizması Geç Miyosen'de başlayıp Kuvaterner Dönem'de de aktif olmuş bir volkandır. 10.000 km ² 'den fazla alan kaplamaktadır. Proje, Jeopark Yönetim Planı Hazırlama ve Uygulamasını da içermektedir.
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Diyarbakır-Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	293.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	10 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 Ay
Projenin hedef kitlesi	Bölgeye gelen yerli/yabancı turistler, jeopark sınırları içerisinde yaşayan halk ve Bölge halkı
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" önceliğinin 1. Hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ile ilgilidir.

KÜNYE 16

Proje adı	Gül İşleme Tesisi Projesi
Proje konusu	Turizme Yönelik İşleme Tesisi Kurulumu
Projenin özeti	Proje ile Mezopotamya topraklarında yetişen koku kültürünün araştırılması, rotalarının tespit edilmesi, bölgenin sahip olduğu kokuların tanıtılması, Mezopotamya'da yetişen Muhammediye gülünün ekiminin yaygınlaştırılması ve ürünün işlenmesini sağlayacak tesis kurulması planlanmıştır.
Sektör	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
Projenin amacı	Mezopotamya'da, Hitit, Frig, Lidya, Bizans, Osmanlı, Selçuklu Medeniyetlerinin farklı koku kültürleri görülmektedir. Antik çağlardan itibaren güzel kokular dinde, tıpta, hem hijyen hem kozmetik hem de korunma amaçlı olarak kullanılmıştır. Mezopotamya topraklarında yetişen koku kültürünü araştırmak, rotalarını tespit etmek, bu bitkilerin ekimini sağlamak, bölgenin sahip olduğu endemik bitki türlerinin kokularının tarihsel süreçte dönüşümünü, dünya platformuna taşımak amaçlanmıştır.
Projenin bölge için önemi	Diyarbakır hem bölgesinde hem de dünyada kadim kültürleri ve tarihi mirası bünyesinde barındırması nedeniyle dünya şehirlerinden birisi olma yönünde çok büyük avantajları olan bir şehir özelliği taşımaktadır. Fakat bu emsalsiz özelliğini bir türlü geçerliliği olan bir değere dönüştürememiştir. Diyarbakır'ın gül başta olma üzere koku ile ilgili sahip olduğu potansiyeli bir sektör haline getirilmesi sağlanabilir. Diyarbakır'ın asırlar öncesine ait gül yetiştiriciliği deneyimi, 24 ayrı gül çeşidinin bu topraklarda isimleriyle bilinir olması, özellikle ekonomik değer açısından en kıymetli gül türü olan "Muhammediye Gülü"nü Diyarbakır'a has olması, gülün edebiyat, sanat ve inanç dünyasında çok özel bir literatürünün olması şehrin bir koku kültürü olduğunun göstergesidir. Diyarbakır'da yetişen Muhammediye gülünün ekimini yaygınlaştırmak ve ürünün işlenmesini sağlayacak tesis kurulması ve Mezopotamya koku rotasının oluşturulup tanıtılması ile bölgenin alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi bölgenin ekonomik kalkınmasına; kurulacak tesisin kadın kooperatifi yoluyla işlevlendirilmesi sosyal kalkınmasına katkı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Gül ekimi için 7 dönümlük bir arazi Gül işlemek için kurulacak tesis:1.000 m2 Tesisin kapasitesi: 5.000 kg
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler Proje Ortağı: İlgili Kamu Kurumları ve İlgili Üniversiteler
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	300.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	20 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 Ay
Projenin hedef kitlesi	Bölge halkı, Bölgeye ziyarete gelen yerli ve yabancı turistler, tesiste çalışacak kişiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	Amaç 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" stratejik önceliğinin 1. hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ve 3. hedefi "Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir." hedefleri ile ilgilidir.

KÜNYE 17

Proje adı	Öncelikli Turizm Destinasyonlarının Fiziki Altyapısını İyileştirme Projesi
Proje konusu	Turizm
Projenin özeti	TRC2 Bölgesinde başta suriçi bölgesi olmak üzere Silvan, Çınar, Ergani, Eğil, Çüngüş, Çermik, Kulp, Lice ilçeleri ile Şanlıurfa kent merkezindeki ve Harran, Halfeti, Siverek, Viranşehir ilçelerindeki tarihi, kültürel, doğal nitelikli alan ve yapılarda hizmet kalitesini artırmak için; destinasyon noktası planlama rehberine uygun olarak perakende satış, el sanatları, müzeler, wc, karşılama merkezi gibi fiziki altyapı ihtiyaçlarının erişilebilirlik standartlarına uygun olarak inşa edilmesi planlanmaktadır.
Sektör	91 - Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Başta Suriçi bölgesi olmak üzere Silvan, Çınar, Ergani, Eğil, Çüngüş, Çermik, Kulp ve Lice ilçeleri ile Şanlıurfa kent merkezindeki ve Harran, Halfeti, Siverek, Viranşehir ilçelerindeki tarihi ve turistik alanlarda hizmet kalitesinin artırılması için özellikle fiziki altyapı eksikleri giderilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	TRC2 Bölgesinin tamamı tarihi, kültürel ve doğal güzellikler açısından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Diyarbakır ve Şanlıurfa'dan seçilen ilçeler sahip olunan tarihi ve doğal güzelliklerin daha yoğun oldukları bölgelerdir. Bu ilçelerde yer alan alternatif turizm olanaklarının erişilebilirliğinin, çekiciliğinin ve sunulan hizmetin altyapı çalışmaları ile yükseltilerek turizmin bölge ekonomisine olan katkısının artırılmasıdır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	4 tane karşılama merkezi (50 metrekare x 4 adet=200 metrekare), 14 ilçede toplamda 50 tane WC (10 metrekare x 50 adet=500 metrekare), 50 tane satış ünitesi (15 metrekare x 50 adet= 750 metrekare), 250 tane çöp kutusu ve yönlendirme tabelaları
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurumları, İlgili Üniversiteler
Uygulama yeri	Suriçi bölgesi, Silvan, Çınar, Ergani, Eğil, Çüngüş, Çermik, Kulp, Lice ilçeleri ile Şanlıurfa kent merkezi ve Harran, Halfeti, Siverek, Viranşehir ilçeleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	13.200.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	10 Kişi (Sürekli) 40 Kişi (Geçici)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Yerel yönetimler, Bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistler, turizmle ilişkili bölge esnafı, Bölge halkı.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" önceliğinin 1. hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ile ilgilidir.

KÜNYE 18

Proje adı	Doğal, Kültürel ve Tarihi Değerlerin Doğal Afetlere Karşı Direncinin Artırılması Projesi
Proje konusu	Turizm, Restorasyon, Güçlendirme
Projenin özeti	<p>Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin turizm ekonomisinde kullanılmasında turizm sektörünün sürdürülebilirliğini sağlamak ve rekabetçiliğini devam ettirmek için koruma-kullanma dengesi gözetilerek gelecek nesillere iyi bir şekilde aktarılabilmesi için envanterlerinin ve 3 boyutlu modellemelerinin oluşturulması ile sayısallaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca tarihi binaların zaman içerisindeki yapısal değişikliklerini tespit etmek amacıyla "yapı sağlığı izleme" sistemlerinin kullanımı sağlanacaktır.</p> <p>2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremleri neticesinde zarar gören tescilli yapıların; Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarınca onaylanmış rölöve, restitüsyon, restorasyon, sokak sağlıklılaştırma, çevre düzenleme projeleri doğrultusundaki her türlü inşaat işleri, onarım, restorasyon, çevre düzenlemesi, yıkma, güçlendirme ve montaj işleri ile benzer işlerini kapsamaktadır.</p>
Sektör	91 - Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Planlama ve altyapı faaliyetleri başta olmak üzere deprem, sel gibi doğal afetlerin turizm sektörü üzerindeki olası etkilerini en aza indirmek ve bölgedeki tarihi, kültürel, doğal nitelikli alan ve yapıların afetlere direncinin artırılması amaçlanmıştır.
Projenin bölge için önemi	Ülkemizde ve Bölgemizde sahip olduğu konum itibarıyla başta depremler olmak üzere birçok doğal afetler yaşamaktadır. Bu afet riskleri kültürel miras için tehdit oluşturmaktadır. Kültürel mirasların özgünlüğünün, bütünlüğünün korunarak gelecek nesillere aktarılması için olası afet risklerine karşı önlemlerin alınması gerekmektedir. TRC2 Bölgesinde tarihi, kültürel, doğal nitelikli alan ve yapılarda doğal afetlerin olası etkilerini en aza indirmek ve korunmasını sağlamak için ihtiyaç duyulan düzenlemelerin yapılması önemlidir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremleri ve yılların getirmiş olduğu yıpranmışlık neticesinde; Diyarbakır Sur ilçesinde bulunan tarihi surların restorasyonu yapılmamış 32 tanesi kapsamında 43,44,45,46,47,48,49 nolu burçların güçlendirilmesi ve restorasyonu; Hassuni Mağaralarının güçlendirme ve restorasyonu; Silvan Belediye Cami; Surp Sargis Kilisesi; Şanlıurfa'da ise Germüş Kilisesi, Urfa Kalesi, Han El-Barur Kervansarayı, Harran Kalesi gibi tarihi yapıların güçlendirilmesi ve restorasyonu işlerini kapsamaktadır.
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurumları, İlgili Üniversiteler
Uygulama yeri	Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	13.500.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	10 Kişi (Sürekli) 40 Kişi (Geçici)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Yerel yönetimler, Bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistler, turizmle ilişkili bölge esnafı, Bölge Halkı.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" önceliğinin 1. hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ile ilgilidir.

KÜNYE 19

Proje adı	Mezopotamya Kokuları Evi Projesi
Proje konusu	Turizm
Projenin özeti	Diyarbakır ve Şanlıurfa'da tarihi bir yapının; Hitit, Frig, Lidya, Bizans, Osmanlı, Selçuklu gibi farklı medeniyetlerin bölgede kullanmış oldukları koku şişelerinin sergilendiği, bölgenin sahip olduğu endemik bitki türlerinin kokularının deneyimlendiği ve koku uzmanlığı eğitimlerinin verildiği bir koku evine dönüştürülmesidir. Mezopotamya topraklarında yetişen koku kültürünün tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik bir çalışmayı kapsamaktadır.
Sektör	91 - Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Proje ile Mezopotamya'da yaşamış Hitit, Frig, Lidya, Bizans, Osmanlı, Selçuklu Medeniyetleri'nin farklı koku kültürlerini tanıtmak amaçlanmıştır. Antik çağlardan itibaren dinde, tıpta, hem hijyen hem kozmetik hem de korunma amaçlı olarak kullanılan güzel kokuların ve Mezopotamya topraklarında yetişen koku kültürünün tarihsel süreçte dönüşümünü, dünya platformuna taşımak da projenin amaçlarındandır. Mezopotamya'nın sahip olduğu ve kokuları ile ön plana çıkan endemik bitkilerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması bu çalışmanın amaçları arasındadır. Koku uzmanlığı eğitimi ile kokunun tarihi, tütsü yapımı, parfüm tasarımı gibi konular öğretilerek meslek kazanılması sağlanacaktır.
Projenin bölge için önemi	Diyarbakır ve Şanlıurfa'da inançların zenginliği ile doğru orantılı olarak koku çeşitliliği de oldukça fazladır. Hıristiyanlıkta kullanılan üzerlik, İslamiyet'te kullanılan ve kokusu Hz. Muhammed ile özdeşleşmiş gül, misk ve diğer birçok dinde kullanılan değişik kokular Diyarbakır'ın koku kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Projede, birçok uygarlığın yaşamış olduğu bölgenin kokularıyla tanıtılması, koku kültürlerini ve ritüellerini anlatılması ile farkındalık oluşturmak, tekrar yaygınlaşması ve özellikle kadınlar için bir meslek olması için koku uzmanlığı eğitimlerinin verilmesi amaçlanmıştır. Bu topraklarda yaşamış olan uygarlıkların koku kültürünü yansıtmak ve antik çağdan günümüze kadar olan koku şişelerinin replikalarının sergilendiği bir yapı oluşturması tanıtım açısından bölge için önemlidir. Bölgenin alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ve koku uzmanlığı eğitimleri ile yeni istihdam alanları yaratılması sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Proje ile Diyarbakır ve Şanlıurfa'da 2 tarihi yapının Mezopotamya Koku Evi olarak işlevlendirilmesi ve özellikle kadınların koku uzmanlığı eğitimleri alarak yaratıcı meslekler edinmeleri sağlanacaktır. İlk etapta 30 kişinin koku uzmanlığı eğitimi alması sağlanacaktır. Koku uzmanlığı eğitimlerini başarı ile tamamlayan ve bu konuda yeterli donanıma sahip iki kişi koku evinde atölye çalışmalarını yaptırmak amacıyla istihdam edilecektir. Proje süresince 180 kişinin atölye çalışmalarına katılımı sağlanacaktır.
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Diyarbakır – Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	260.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	8 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Bölge halkı, Bölgeye ziyarete gelen yerli ve yabancı turistler, eğitim alan ve atölye çalışmalarına katılım sağlayan kişiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" stratejik önceliğinin 1. hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ve 3. hedefi "Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir" hedefleri ile ilgilidir.

KÜNYE 20

Proje adı	Taş Tepeler Miras Rotaları Projesi
Proje konusu	Turizm
Projenin özeti	Taş Tepeler Miras Rotaları Projesi, Şanlıurfa bölgesinin kültür ve doğa mirasını bir bütün olarak tanıtmaya ve turizmi Şanlıurfa'nın farklı ilçelerine yaymaya amaçlamaktadır. 36 ay sürecek olan proje ile bölgenin kültür envanteri ve ekosistem sağlığı hakkında önemli bilgiler elde edilecek ve etkili koruma stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunulacaktır. Karahantepe Zaman Rotası, Tek Tek Dağları Yaban Rotası, Taş Tepeler Büyük Dönüşüm Rotası olmak üzere 3 farklı rota çalışması yapılacaktır.
Sektör	91 - Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Projenin amacı; Şanlıurfa'nın doğa ve kültür mirasını bir araya getirerek ziyaretçilere zamanlar ve mekanlar arasında yolculuk yapma deneyimi sağlayan küresel değere sahip bir turizm rotası oluşturmak ve bölge ekonomisinin gelişimine katkı sağlamaktır.
Projenin bölge için önemi	Taş tepeler, insanlık tarihindeki büyük dönüşümün başladığı, ilk yerleşim izlerini barındıran alanlar olarak, tarih öncesi dönemin eşsiz bir mirasıdır. Karahantepe ve Göbeklitepe gibi arkeolojik alanlar, insanların inanç ve sosyal yapılarının oluşumuna ışık tutmaktadır. Mezopotamya'nın bereketli topraklarında yer alan bu bölge, milattan önceki dönemlerden itibaren tarıma dayalı yerleşik hayata geçişin önemli bir merkezi olmuştur. Şanlıurfa Roma döneminde ve İslami dönemde de kültürel önemini artırarak önemli bir merkez olmuştur. Zamanla bu miras, günümüze kadar gelen geleneklerle harmanlanarak, Şanlıurfa'nın özgün kimliğini oluşturmuştur. Taş Tepeler Miras Rotaları Projesi, bölgede devam eden arkeolojik çalışmaları bütünlemek ve şehrin kültür mirasını kaynağı olan doğayla birlikte tanıtılmasını sağlayarak, bölgenin turizm çeşitliliğine katkı sağlamış olacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Nadir, tehlike altındaki ve endemik türler dahil olmak üzere turizm odak noktası olabilecek doğal değerlerin kapsamlı bir envanterini oluşturmak. Bölge halkının biyolojik çeşitlilikle ilgili bilgilerini ve yaşam pratiklerini belgelemek. Taş Tepeler Miras rotalarında yer alacak kültür mirası odaklarının dijital envanterini hazırlamak. Üç katmanlı Taş Tepeler Miras Rotalarının tasarlanması. Karahantepe Zaman Rotası, Tek Tek Dağları Yaban Rotası, Taş Tepeler Büyük Dönüşüm Rotası olmak üzere 3 farklı rota çalışması yapılacaktır.
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	300.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	8 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	36 ay
Projenin hedef kitlesi	Bölge halkı, Bölgeye ziyarete gelen yerli ve yabancı turistler.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" stratejik önceliğinin 1. hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ve 3. hedefi "Mezopotamya Markasının Güçlendirilmesi ve Ortak Platformlar Geliştirilmesi Teşvik Edilecektir" hedefleri ile ilgilidir.

KÜNYE 21⁶

Proje adı	Termal Konaklama Tesisi
Proje konusu	Turizm
Projenin özeti	<p>Turizm sektörü oluşturduğu istihdam, sağladığı gelir artışı ve çarpan etkisi ile diğer sektörlerle olan katkısı nedeniyle kent ekonomileri için çok önemlidir. Diyarbakır'ın genç işsiz sayısı ve kişi başına düşen milli gelir düzeyi dikkate alındığında, Diyarbakır için turizmin önemi daha da artmaktadır.</p> <p>Proje ile Diyarbakır'da şehir merkezine yakın konumda 2022 yılında keşfedilen termal su kaynağını değerlendirmek ve turizmi çeşitlendirmek amacıyla spa ve kongre merkezi temalı 200 oda kapasiteli bir otel yatırımı yapılacaktır. Proje kapsamında bina inşaat, tefrişat, istihdam-egitim, işletmeye alma çalışmaları gibi faaliyetler yürütülecektir. Yatırım ile 64 kişiye doğrudan istihdam sağlanacaktır.</p>
Sektör	55 - Konaklama
Projenin amacı	Bu proje ile Diyarbakır'da şehir merkezine çok yakın konumda 2022 yılında keşfedilen 62o C sıcaklığa sahip termal su kaynağının değerlendirilmesi, spa ve kongre merkezi temalı otel yatırımı gerçekleştirilerek Diyarbakır'da turizm hizmet sunumunun çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Turizm sektörü; başarılı bir tanıtım stratejisi ile orta vadede büyük gereksinim duyulan döviz gelirini sağlayabilen, gelir ve istihdam artışı yaratabilen bir sektördür. Turizm sektörü ayrıca öğrenilmesi kolay olup yeni ve çeşitli işler sağlayarak vasıfsız iş gücü için geniş istihdam olanakları yaratır. TRC2 Bölgesi göç ve yüksek işsizlik gibi önemli sorunlarla mücadele eden bir bölgedir. Turizm sektörü ise gerek yatırım gerekse işletme aşamalarında yarattığı yeni iş olanakları ile bu sorunların çözümüne katkı sağlama potansiyeline sahiptir.</p> <p>Bu proje ile Diyarbakır'da turizmin çeşitlendirilmesine katkı sunulacaktır. Spa ve Kongre merkezi temalı yapılacak otel yatırımı ile 64 kişi doğrudan istihdam edilecektir.</p> <p>Ayrıca turizmin çeşitlenmesi ve ortalama geceleme sayılarının artması sayesinde oluşacak çarpan etki ile yiyecek hizmetleri başta olmak üzere diğer sektörleri ve kent ticaretini de olumlu etkileyecektir.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	10 dönümlük alanda 200 oda kapasiteli tesis
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır / Sur İlçesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	17.262.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	64 Kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 Ay
Projenin hedef kitlesi	Turizm yatırımcıları, turizm şirketleri, tur operatörleri, turistler, Diyarbakır esnafı ve halkı.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı kapsamında başvuru yapılacaktır. Bölge planının 2. Stratejik önceliği olan "Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Dijitalleşmesi" önceliğinin 1. hedefi "Turizm Kaynaklarının Entegre Yönetimi ve Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi Sağlanacaktır" ile ilgilidir.

6 Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

KÜNYE 22

Proje adı	Bilişim Kampüsü Projesi
Proje konusu	Beşeri Gelişme
Projenin özeti	<p>Projenin Şanlıurfa ili lise düzeyinde (15-18 yaş) öğrencilerin eğitim alabileceği, yazılım geliştiricilerin yetiştirilerek sektörün istediği ara ve ana elemanların mutfakta yetişmesini sağlayacak bilişim lisesinin/kampüsünün kurulması planlanmaktadır.</p> <p>Kurulması planlanan bu tematik okulda lise düzeyindeki öğrencilere fen ve sosyal bilim alanlarında diğer okul türlerinde verilen derslerin yanı sıra bilişim ve yazılım alanında eğitimler verilecektir. Milli Eğitim Müdürlüğüne eğitim öğretimden sorumlu şube müdürleri ve Ar-Ge proje ekip üyeleri ile yapılan toplantıda yazılım lisesinin kurulmasının ilde gençlerin geleceğin mesleklerine karşı ilgisinin artması, istihdam edilebilirliklerinin sağlanması ve belirlenen stratejik hedeflerimize ulaşılması amacıyla kurulması kararlaştırılmıştır.</p>
Sektör	62 - Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler
Projenin amacı	Çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık yararına sarf edebilen bilime sevdalı, gelişen teknolojiye meraklı ve duyarlı, nitelikli bireyler yetiştirmek üzere lise öğrencilerinin bilişim teknolojileri alanındaki becerilerini geliştirmek amacıyla uluslararası akredite yazılım geliştirme okulunun Şanlıurfa ilinde açılması planlanmaktadır. Son zamanlarda yazılım programlarına talebin artması üzerine açılması planlanan bu okulda Türkiye geneli yazılım potansiyelinin artması ve uluslararası yapılan yazılımlarda üst seviyeye gelmek amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Türkiye'nin 8. büyük şehri Şanlıurfa, SEGE 2017'ye göre 73. sırada, İGE insani gelişmişlik endeksinde 74. sırada yer almış, İGE kapsamında yapılan eğitim endeksinde 79. sırada yer almıştır. Bu duruma bağlı olarak bölgenin, şehrin ve toplumun refahı, kişi başına gelir düzeyi de oldukça düşük olup, bölge işsizlik, yoksulluk, göç ve diğer çok boyutlu sosyal sorunlar ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bölge nüfusunun yüzde 41,6'sını oluşturan 18 yaş altı çocuk nüfus için nitelikli eğitim, bilgi beceri ve yetkinliklerin artırılmasına yönelik özel projelere ve yatırımlara ihtiyaç vardır. Bu proje ile bölge gençlerine nitelikli eğitim imkanı sağlanması, çağın gereklerine uygun bilgi ve becerilerin gençlere aktarılması, bu gençlerin hem üretkenliklerinin hem de istihdam edilebilirliklerinin artırılması sağlanabilecektir.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Kampüsün kurulacağı alan için fizibilite çalışması devam etmektedir.
Proje yürütücüsü	İlgili Kamu Kurumları Ortak: İlgili Kamu Kurumları, İlgili Üniversiteler
Uygulama yeri	Şanlıurfa
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.500.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Şanlıurfa ilindeki lise düzeyinde 14-18 yaş grubu öğrenciler, ildeki tüm bilim, teknoloji, mühendislik alanına ilgi duyan öğrenciler, tüm okullardaki lise kademesindeki öğretmenler ve idareciler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	4. Nitelikli Eğitim 8. İnsana Yakışır İşler ve Ekonomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının 3. stratejik önceliği olan "Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi" önceliğinin 1. hedefi "Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasiteleri Artırılacaktır." ile ilişkilidir.

KÜNYE 23

Proje adı	Dijital Dönüşüm İstasyonu
Proje konusu	Beşeri Gelişme
Projenin özeti	<p>Gençlere geleceğin yetkinliklerini kazandırmak; yazılım sektörüne güçlü insan kaynağı yetiştirmek amaçlı bir merkez kurulması ve bu merkezde;</p> <p>Frontend Developer Backend Developer Full Stack Developer Veri Analisti Embedded Systems Developer Mobile Application Developer Game Developer Bilişim Güvenliği Mimarı Bulut Bilişimi (AWC, Microsoft Azure)</p> <p>başlıkları başta olmak üzere talep ve ihtiyaç çerçevesinde diğer bilişim ve yazılım alanlarında da istihdam garantili eğitimler düzenlenmesi planlanmaktadır. Ayrıca eğitimi alan kursiyerlerin staj ve iş bulmaları için mentörlük ve network desteği sağlanacaktır.</p>
Sektör	62 - Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler
Projenin amacı	<p>Sektördeki nitelikli iş gücü eksikliğine istinaden, günümüz gençlerine geleceğin yetkinliklerinin kazandırılması; yazılım sektörüne güçlü insan kaynağı yetiştirilmesi, girişimcilik, mentörlük ve istihdam hedefli yeni nesil yazılım ekosisteminin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda;</p> <p>Girişimcilik, mentörlük ve istihdam hedefli yeni nesil yazılım ekosisteminin temelini oluşturulması, Türkiye yazılım ihracatı stratejisine destek olunması, Türkiye'nin her noktasına yazılım ve bilişim teknolojilerini götürerek fırsat eşitliği sunulması, Sektörel yetkinlik bazlı müfredatlar çalıştaylar aracılığıyla geliştirilmesi, Tamamen ücretsiz nitelikli eğitimler düzenlenmesi, Eğitim süresince ve sonrasında özgeçmiş oluşturma, iş başvurularına destek sağlama, mülakat simülasyonları yapma, mülakat öncesinde destek sağlama konularında danışmanlık servisi altyapısı ve uzman desteği oluşturulması, Bilişim sektörü öncüsü firmalarda staj ayarlama, firmalarla iş garantili kurslar düzenlenmesi, amaçlanmıştır.</p>

Projenin bölge için önemi	<p>Türkiye'nin en büyük 8. ve 12. büyük şehirlerinden oluşan TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi kişi başına düşen gelirden 81 il içinde 77. ve 79. sırada, bölgede işgücünün niteliğine göre 26 bölge içinde 24. sırada, eğitim endeksinde 81 içinde 72. ve 79. sırada yer almaktadır. Bu iki büyük şehrin nüfus büyüklüğü-gelir-gelişmişlik-eğitim düzeyi dengesizliği başka hiçbir şehirde bulunmamaktadır. Bölgenin kalkınma, istihdam ve eğitim alanındaki öncelikleri büyük bir aciliyet teşkil etmektedir. Söz konusu dengesizliğin giderilmesi için stratejik müdahalelerden birisi de eğitimde özel müdahaleler ve atılımlardır. İşsizlik, bölgenin en büyük sorunu olup, genç işsizlik de oldukça yüksektir. Nüfusun eğitim düzeyi ve işgücünün beceri düzeylerinde de bölge illerimiz son sıralarda yer almaktadır. Nüfusunun yüzde 60'ı genç nüfus olan bölgede, gençlerin nitelikli eğitim imkanlarının artırılması, yenilikçi ve yaratıcı alanlarda bilgi beceri ve yetkinliklerinin artırılması stratejik önem taşımaktadır. Bu proje ile gençlerin iş gücüne katılımı kolaylaşacak, yazılım-bilişim ekosistemine güçlü bir insan kaynağı girdisi sağlanacaktır. Ayrıca, ilgili sektörlerin ve kurumların ihtiyaç duyduğu bilişim personeli sağlanacaktır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	İstasyonun kurulacağı alanın belirlenmesi, için fizibilite çalışması devam etmektedir.
Proje yürütücüsü	Yerel Yönetimler Ortaklar: İlgili Kamu Kurumları, İlgili Üniversiteler İşbirliği yapılacak kurum/Kuruluşlar: Özel Sektör
Uygulama yeri	Diyarbakır
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.000.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	100 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	24 Ay
Projenin hedef kitlesi	Meslek liselerinin bilişim alanından mezun olan işsiz gençler, meslek yüksekokullarının bilgisayar programlama bölümünden mezun olmuş ve iş arayan gençler, ildeki tüm bilim teknoloji, mühendislik alanına ilgi duyan öğrenciler, Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullardaki meslek lisesi öğretmenleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	4. Nitelikli Eğitim 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının 3. Önceliği olan "Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi" önceliğinin 1. hedefi "Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasiteleri Artırılacaktır" ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 24

Proje adı	Diyarbakır Doğa Tarihi Müzesi Projesi
Proje konusu	Beşeri ve Sosyal Gelişime
Projenin özeti	Diyarbakır'da MTA'ya ait mevcut bir yapıda küçük ölçekli inşaat işleri ve tefrişat çalışmaları yapılacak ve eğitim-danışmanlık hizmetleri alınarak Doğa Tarihi Müzesi kurulacaktır. Bu proje, bölgenin doğa tarihine odaklanarak doğal ve jeolojik miras ile Diyarbakır'ın kültürel mirasının tanıtımına, çocuklar ve gençler tarafından bilinirliğine önemli katkı sağlayacak, yaratıcılık ve üretkenliğin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Müze, jeolojik zamanlardan bugüne kadar olan değişimleri izleme imkanı sunacak, bölgenin jeolojik yapısı ve yer altı zenginlikleri ile doğal yaşamın evrimine ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyini artırmanın yanında bölgenin eşsiz doğal ve kültürel zenginliklerini sergileyecektir. Müze, Diyarbakır'ın zengin doğal mirasının korunması, tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması açısından belirleyici olacaktır. Müzenin kurulması, bölgedeki ekonomik ve turizm potansiyelini artırarak yerel ekonomiye katkı sağlayacak, çevre ve sürdürülebilir gelişme konusunda başta eğitim çağındaki çocuklar ve gençler olmak üzere tüm ziyaretçilere bilgi, bilinç ve farkındalık sağlayacaktır.
Sektör	91 - Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Çocukların beşeri ve sosyal gelişimine katkı sağlamak ve okul dışı öğrenme ortamı yaratmak amacıyla Doğa Tarihi Müzesi kurulmasıdır.
Projenin bölge için önemi	TRC2 Bölgesi illeri, Dicle ve Fırat nehirleri havzalarında bulunmakta, Doğu Anadolu Fay hattının önemli bir kısmı Diyarbakır ilinin kuzeyindeki ilçelerden geçmekte, sönmüş bir volkanik dağ olan Karacadağ iki ilin ortasında bulunmaktadır. Bölge, bunlarla ilişkili olan eşsiz nitelikte yer altı ve yer üstü kaynaklarına ve zenginliklerine sahiptir. Müze, bu benzersiz coğrafyanın niteliklerini, jeolojik evrimini, bölgeye etkilerini ve zenginliklerini sergileyecek, yerelde bilgi, bilinç ve farkındalığın artırılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, müze aracılığıyla bölgenin doğal ve kültürel zenginlikleri ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılarak turizm potansiyelini artıracak, bölge halkının yaratıcılığını ve kültür endüstrilerini de destekleyerek bölge ekonomisine önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu nedenle müzenin kurulması, bölgenin kültürel ve doğal mirasının korunması, tanıtılması, sürdürülebilirliği ve dayanıklılığına dair gerekli bilinç ve farkındalığın sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Kapalı alan: 2.000 m2, Yıllık ziyaretçi sayısı: 300.000 kişi
Proje yürütücüsü	İlgili Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Diyarbakır-Bağlar
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.500.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	20 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Bölge halkı
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	4. Nitelikli Eğitim 10. Eşitsizliklerin Azaltılması
Bölge planı ilişkisi	Bölge Planının 3. Önceliği olan "Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi" önceliğinin 2. hedefi "Çocuklara Yönelik Hizmet Alanları Geliştirilecektir" ile doğrudan ilişkilidir.

KÜNYE 25

Proje adı	Karacadağ Bozkır Alanında Peynir Rotalarının Belirlenmesi ve Tadım Turlarının Düzenlenmesi Projesi
Proje konusu	Kırsal Kalkınma
Projenin özeti	Karacadağ Bozkır Kırsalında (hem Şanlıurfa hem de Diyarbakır ilini kapsayan) yöresel peynir üreticilerinin desteklenerek kırsal kalkınmanın sağlanması ve rotalar ile de köylerde pansiyonculuk ve gastronomi sektörünün desteklenmesi projesidir. Bu kapsamda yöresel peynir üreticileri tespit edilecek, bu kişilere peynir üretiminin coğrafi işarete göre uyarlanması için eğitimleri verilecek, üretim yerlerine (mandıralar) destek verilerek, gıda üretim standartlarına getirilecek, Karacadağ bozkırındaki peynir dışındaki kahvaltılık ve yemek envanteri çıkarılacak ve gastronomik sunuma hazır hale getirilecek; gerekli hijyen eğitimleri ve kontrolleri yapılacaktır. Ayrıca altyapısı düzenlenen Karacadağ Bozkır kırsalının haritası ve güzergahları web sitesi ile duyurulacak; uygun mecralarda sürdürülebilir tanıtımı yapılacaktır.
Sektör	10 - Gıda ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Proje ile Karacadağ Bozkır Kırsalında (hem Şanlıurfa hem de Diyarbakır ilini kapsayan) yöresel peynir üreticilerinin desteklenerek kırsal kalkınmanın sağlanması ve geliştirilecek rotalar ile de köylerde pansiyonculuk ve gastronomi sektörünü desteklenmesi amaçlanmıştır.
Projenin bölge için önemi	Kırsal alanlarda üretim kapasitesini geliştirilerek gastronomik öneme haiz Karacadağ peynirinin turistik ürünlerin satışının yapılması, kırsal pansiyonculuğun geliştirilmesi sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Rotadaki Durak Sayısı: 30 Köy ve Mezra Rotanın Uzunluğu: 70 Km Kurulacak pansiyon ve Oda Sayısı: 2 Pansiyon ve 3'er Oda
Proje yürütücüsü	Proje Yürütücüleri: Yerel Yönetimler Proje Ortakları: İlgili Meslek Kuruluşları, İlgili Kamu Kurumları, İlgili Diğer Kurum ve Kuruluşlar
Uygulama yeri	TRC2 Bölgesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	530.000 \$
Projenin ilave istihdam öngörüsü	30 kişi (Sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Karacadağ bozkır kırsalında yaşayan yerel halk, peynir üreticileri, peynir rotası için gelen ziyaretçiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	1. Yoksulluğa Son 3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam 4. Nitelikli Eğitim 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Bölge planı ilişkisi	Proje, "Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması" 4. stratejik önceliğin "Tarımsal Üretimin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması" 1. hedefi ve "Turizmin Çeşitlenmesi ve Dijitalleşmesi" 2. stratejik önceliği ile ilişkilidir.

Örnek Program Fikri Künyeleri⁷

KÜNYE 1

Programın adı	Genç İstihdamının Artırılması Programı
Programın konusu	Beşerî gelişme ve sosyal sermayenin geliştirilmesi
Programın amacı	TRC2 Bölgesinde 15-34 yaş arası gençlerin istihdam edilebilirliklerinin artırılarak işsizliğin azaltılmasıdır.
Programın bölge için önemi	İşsizliğin oldukça yüksek olduğu bölgede, gençlerin beşerî sermayelerinin geliştirilmesi ve bölge ekonomisine katkılarının sağlanmasıdır.
Programın öncelikleri	<p>Öncelik 1: "Genç Girişimci Destekleme Merkezleri" oluşturularak iş garantili mesleki eğitim uygulamaları yaygınlaştırılarak, gençlerin işe yerleştirme sonrası işe devam ve uyumlarının yakından takip edilmesi,</p> <p>Öncelik 2: Ne Eğitimde Ne İstihdamda olan (NEET) gençlere yönelik eğitimde altyapı ve kalitenin geliştirilmesi, insan kaynaklarının iyileştirilmesi ve iş gücü piyasası ile eğitim sistemi arasında uyumun sağlanması,</p> <p>Öncelik 3: Stajyerliğin yeniden ele alınarak gençlerin kariyer yolculuğuna ışık tutacak şekilde uygulanması ve sürekliliğinin sağlanması, özel sektörün aktif insan kaynakları politikaları geliştirme, personel yetenek gelişimi, staj ve işbaşı eğitim programlarına sahip olma alışkanlığı edinmelerinin sağlanması, istihdam garantili staj programları düzenlenmesi</p> <p>Öncelik 4: Mesleki ve teknik eğitimin yerel ihtiyaçlara uyumlu hale getirilerek, mezunların vasıflı birer personel olarak iş gücü piyasasına katılımını sağlayacak projelerin geliştirilmesi, OSB'lerdeki meslek lisesi, meslek yüksek okulu, özel mesleki eğitim merkezleri başta olmak üzere mesleki eğitim veren kurumların kapasitelerinin artırılması, müfredatlarının sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlara göre yenilenmesi,</p> <p>Öncelik 5: Hızlı büyüme potansiyeline sahip, aynı zamanda hızlı istihdam artışı ve iş gücünün niteliğini geliştirici etkisi bulunan stratejik hizmet (turizm, sağlık, lojistik, IT ve yazılım), sanayi (tekstil-hazır giyim, gıda, mobilya, ayakkabı), tarım ve enerji sektörlerinde nitelikli işgücünün oluşturulmasına yönelik istihdam garantili eğitimler verilmesi.</p>
Programın uygulama yeri	TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa
Program süresi	12 ay
Program yürütücüsü	Karacadağ Kalkınma Ajansı
Uygulayıcı kurum/ kuruluşlar	<p>Öncelik 1: Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurumları, İlgili Üniversiteler, İlgili Meslek Kuruluşları</p> <p>Öncelik 2: İlgili Kamu Kurumları, Yerel Yönetimler</p> <p>Öncelik 3: İlgili Kamu Kurumları, İlgili Meslek Kuruluşları</p> <p>Öncelik 4: İlgili Kamu Kurumları, Yerel Yönetimler, İlgili Meslek Kuruluşları</p> <p>Öncelik 5: İlgili Kamu Kurumları, Yerel Yönetimler</p>
Destek Türü ve Bileşenleri	Uluslararası fon bulunarak destek verilmesi planlanmıştır.
Programın bütçesi	3.000.000 \$
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	<p>1. Yoksulluğa Son</p> <p>3. Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam</p> <p>4. Nitelikli Eğitim</p> <p>8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme</p>
Bölge Planı ile ilişkisi	Program, 3. Stratejik Önceliğin "Beşerî ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi" altında yer alan 1. hedef "Gençlerin İstihdam Edilebilirlik Kapasitelerinin Artırılması 3. hedef "Göçün Azaltılması ve Göç Sonrası Uyumun Kolaylaştırılması" ve 4. hedef "Dezavantajlı Grupların Desteklenmesi" ile ilişkilidir.

⁷ Bu program fikirleri bölge planı kapsamında yapılan sosyo ekonomik analizler ve saha çalışmaları çerçevesinde ilgili paydaşlarla örnek olarak geliştirilmiş olup bölge planlarının hayata geçirilmesi için gereken bütün programları kapsamamaktadır. Ayrıca bu program, program konusunun tabi olduğu mevzuat çerçevesinde gerekli onayların alınması halinde uygulanabilecektir.

KÜNYE 2

Programın adı	Kırsal Üretim ve Değer Zinciri Altyapısının Geliştirilmesi
Programın konusu	Kırsal Kalkınma
Programın amacı	TRC2 Bölgesinde kırsal üretim ve değer zincirlerinin güçlendirilerek entegrasyonlarının artırılmasıdır.
Programın bölge için önemi	Kırsal üretimin desteklenmesi ve geliştirilmesi için gerekli altyapıların sağlanması açısından bölge ekonomisine katkı sağlayacak niteliktedir.
Programın öncelikleri	Öncelik 1: Kırsal alanlarda hal, tohum (gen) bankası, kesimhane gibi ortak hizmet verecek alt yapıların kurulması veya geliştirilmesi Öncelik 2: Soğuk hava depoları, tahıl, bakliyat, hububat depoları, gübre depoları vb. merkezler oluşturulmasına yönelik projeler Öncelik 3: Tarımsal ürünlerin işlenmesi, kurutulması, dondurulması, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımlar Öncelik 4: Ortaktarımsal altyapıları sürdürülebilir kılacak yenilenebilir enerji yatırımları Öncelik 5: Bitkisel üretim ve hayvansal göç yollarının haritalandırılması, dijital ortama dönüşüm, aktarım ve takibi etmeye sağlayacak altyapıların kurulması.
Programın uygulama yeri	TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa
Program süresi	24 ay
Program yürütücüsü	GAP BKİ ve Karacadağ Kalkınma Ajansı
Uygulayıcı kurum/ kuruluşlar	İlgili Kamu Kurumları
Destek türü ve bileşenleri	Entegre Destek Programı, Program kapsamında küçük ölçekli altyapı çalışmaları ve makine-ekipman desteği verilecektir.
Programın bütçesi	3.000.000 \$
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi	1. Yoksulluğa Son 3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam 4. Nitelikli Eğitim 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Bölge Planı ile ilişkisi	Program, "Kırsal Alanlarda Katma Değerin Sağlanması" 4. stratejik önceliği altında yer alan "Tarımsal Üretim Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması" 1. hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

KARACADAĞ
KALKINMA AJANSI • DEVELOPMENT AGENCY